

UNIVERSITÀ DI BELGRADO
FACOLTÀ DI FILOLOGIA

Ana M. Lalić

Atti linguistici in un corpus epistolare in italiano –
analisi pragmatico-storica

tesi di dottorato

Belgrado, 2023

UNIVERZITET U BEOGRADU
FILOLOŠKI FAKULTET

Ana M. Lalić

Govorni činovi u italijanskom epistolarnom korpusu
– istorijsko-pragmatička analiza

doktorska disertacija

Beograd, 2023.

UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF PHILOLOGY

Ana M. Lalić

Speech acts in an Italian epistolary corpus –
historical and pragmatic analysis

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2023

УНИВЕРСИТЕТ В БЕЛГРАДЕ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Анна М. Лалич

Речевые акты в эпистолярном корпусе
итальянского языка - историко-прагматический
анализ

Докторская диссертация

Белград, 2023.

PODACI O MENTORU I ČLANOVIMA KOMISIJE

Mentor:

Dr Mila Samardžić, redovni profesor

Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu

Članovi komisije:

1. _____

2. _____

3. _____

Datum odbrane:

ATTI LINGUISTICI IN UN CORPUS EPISTOLARE IN ITALIANO – ANALISI PRAGMATICO-STORICA

Abstract

Il presente studio osserva la manifestazione e la modificazione degli atti linguistici in un corpus epistolare in italiano. Il corpus per la ricerca consta di 88 lettere appartenenti alla raccolta *Lettere di Levante*. Abbiamo preso in considerazione le lettere rivolte agli ambasciatori della Repubblica di Ragusa nel Regno di Bosnia dall'anno 1400 fino al 1463. Il lavoro prende avvio a partire dalla nozione di atto linguistico concepito da Austin (1962). Inoltre, ci basiamo sulla teoria universale di cortesia di Brown e Levinson (1987), ossia al concetto dell'atto minacciatore della faccia. Ambedue le teorie sono applicate al corpus attraverso la lente della pragmatica storica, cioè con lo scopo di determinare le caratteristiche del parlato in epoche passate. Adattiamo le teorie grazie ai lavori di Jacobs e Jucker (1995), Jucker (2008), Kohnen (2002, 2015), Koch e Oesterreicher (1985) e Brinton (2001). Abbiamo costruito questo lavoro intorno a cinque ipotesi: i modi in cui si realizzano gli atti linguistici nella corrispondenza della Repubblica di Ragusa dipende dalle convenzioni del discorso diplomatico; l'atto primario è l'atto della richiesta; l'atto della richiesta è accompagnato da atti "satelliti" la cui funzione è mitigatrice (gli atti secondari servono a mitigare le richieste); vengono utilizzate forme cristallizzate e luoghi comuni; la differenza nella modulazione degli atti linguistici dipende dallo stato sociale del ricevente del messaggio. Abbiamo verificato che la modulazione degli atti linguistici dipende dallo stato sociale del ricevente del messaggio, che l'atto linguistico predominante nel corpus è quello della richiesta; che gli altri atti linguistici assumono la funzione mitigatrice dell'atto della richiesta; che l'atto della richiesta, come del resto anche gli altri, sono modulati utilizzando i luoghi comuni dei *topoi* dell'amicizia, dell'amore, dell'onore e della religione.

Parole chiave: pragmatica storica, atti linguistici in diacronia, discorso epistolare, discorso diplomatico, Quattrocento

Campo scientifico: linguistica italiana

Sub-campo scientifico: pragmatica storica, linguistica storica, pragmatica

CDU numero:

GOVORNI ČINOVI U ITALIJANSKOM EPISTOLARNOM KORPUSU – ISTORIJSKO-PRAGMATIČKA ANALIZA

Sažetak

Ova studija posmatra manifestaciju i modifikaciju govornih činova u epistolarnom korpusu na italijanskom jeziku. Korpus se sastoji od 88 pisama koja pripadaju zbirci *Lettere di Levante*. Uzeli smo u obzir pisma upućena ambasadorima Dubrovačke Republike u Bosanskom kraljevstvu od 1400. sve do 1463. godine. Koncept od kojeg rad kreće je pojam *govornog čina* kako ga osmišljava Ostin (Austin, 1962). Uz to, oslanjamo se na teoriju univerzalne učtivosti Braunove i Levinsona (Brown i Levinson, 1987), odnosno na koncept čina koji prijete obrazu. Obje teorije su primijenjene na korpus kroz prizmu historijske pragmatike, odnosno s ciljem određivanja karakteristika govornog jezika u prethodnim epohama. Teorije prilagođavamo zahvaljujući radovima Jakobsa i Jukera (Jacobs i Jucker, 1995), Jukera (Jucker, 2008), Konena (Kohnen, 2002, 2015), Koha i Esterajhera (Koch i Oesterreicher, 1985) i Brintonove (2001). Ovaj rad smo koncipirali oko pet hipoteza: način na koji se realizuju govorni činovi u korespondenciji Dubrovačke Republike zavisi od konvencija diplomatskog diskursa; primarni čin je čin zahtjeva; čin zahtjeva prate „satelitski“ činovi čija je uloga mitigatorska (uloga sekundarnih činova je mitigiraju zahtjeve); koriste se kristalizovane formule i opšta mjesta; razlika u modulaciji govornih činova zavisi od društvenog statusa primaoca poruke. Pokazalo se da modulacija govornih činova zavisi od društvenog statusa, da je predominantni govorni čin zahtjev, da ostali činovi preuzimaju mitigatorsku ulogu, te da se svi oblikuju upotrebom opštih mjesta *toposa* prijateljstva, ljubavi, časti i religije.

Ključne riječi: historijska pragmatika, govorni činovi u dijahroniji, epistolarni diskurs, diplomatski diskurs, petnaesti vijek

Naučna oblast: italijanska lingvistika

Uža naučna oblast: historijska pragmatika, historijska lingvistika, pragmatika

UDK broj:

SPEECH ACTS IN AN ITALIAN EPISTOLARY CORPUS – HISTORICAL AND PRAGMATIC ANALYSIS

Abstract

The present study observes the manifestation and modification of speech acts in an epistolary corpus in Italian. The corpus of the research consists of 88 letters that belong to the *Lettere di Levante* collection. We took into consideration letters addressed to the ambassadors of the Republic of Ragusa in the Bosnian Kingdom from the year 1400 up until 1463. The basic concept this research is based on is the *speech act* as devised by Austin (1962). Furthermore, we rely on Brown and Levinson's (1987) universal theory of politeness, or more precisely on the concept of the face-threatening act. Both theories were applied to the corpus in a historical pragmatic lens, i.e., with the objective of determining characteristics of spoken language in past eras. We adapt the theories by using the frameworks devised by Jacobs and Jucker (1995), Jucker (2008), Kohnen (2002, 2015), Koch and Oesterreicher (1985) and Brinton (2001). We constructed this thesis around five hypotheses: the way in which speech acts are realized in the correspondence by the Republic of Ragusa depends on conventions of diplomatic discourse; the primary act is that of requesting; the act of requesting is accompanied by “satellite” acts whose function is mitigative (secondary acts serve to mitigate requests); crystalized formulae and common places are used; the difference in the modulation of speech acts depends on the social position of the recipient of the message. It has been shown that the modulation of speech acts depends on the social position of the recipient of the message, that the predominant act in the corpus is the act of requesting; that other speech acts assume a mitigative function to the act of requesting; that requests, but also other speech acts, are modulated by using common places of *topoi* of friendship, love, honor and religion.

Key words: historical pragmatics, speech acts in diachrony, epistolary discourse, diplomatic discourse, 15th century

Scientific field: Italian linguistics

Scientific sub-field: historical pragmatics, historical linguistics, pragmatics

UDC number:

РЕЧЕВЫЕ АКТЫ В ЭПИСТОЛЯРНОМ КОРПУСЕ ИТАЛЬЯНСКОГО ЯЗЫКА - ИСТОРИКО-ПРАГМАТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

Резюме

Это исследование наблюдает за проявлением и модификацией речевых актов в эпистолярном корпусе итальянского языка. Корпус состоит из 88 писем принадлежащих сборнику *Lettere di Levante*. Мы учли письма, направленные послам Республики Дубровник в Боснийском королевстве с 1400 по 1463 годы. Понятие, с которого начинается работа - это понятие речевого акта в понимании Остина (Austin, 1962). Кроме того, мы опираемся на теорию всеобщей вежливости Браун и Левинсона (Brown and Levinson, 1987), т.е. на понятие поступка, угрожающего лицу. Обе теории применялись к корпусу через призму исторической прагматики, т.е. с целью определения особенностей разговорной речи в предшествующие эпохи. Мы приспособляем теории благодаря работам Якобса и Юкера (Jacobs and Jucker, 1995), Юкера (Jucker, 2008), Конена (Kohnen 2002, 2015), Коха и Эстерайхера (Koch and Oesterreicher, 1985) и Бринтон (2001.) Мы задумали эту работу вокруг пяти гипотез: то, как реализуются речевые акты в переписки Республики Дубровник, зависит от условностей дипломатического дискурса; первичным актом является акт запроса; за актом запроса следуют "действия- спутники " , роль которых - смягчение последствий (роль второстепенных действий заключается в смягчении требований); используются выкристаллизованные формулы и общие места, разница в модуляции речевых актов зависит от общественного положения получателя сообщения. Было показано, что модуляция речевых актов зависит от общественного положения, что преобладающим речевым актом является запрос, что другие акты берут на себя смягчающую роль и что все они формируются за счет использования общих мест топоса дружбы, любви, чести и религии.

Ключевые слова: историческая прагматика, речевые акты в диахронии, эпистолярный дискурс, дипломатический дискурс, пятнадцатый век.

Научная область: итальянская лингвистика

(Более) узкая научная область: историческая прагматика, историческая лингвистика, прагматика.

Номер УК Д:

Sadržaj

1. Uvod	1
1.1. Predmet teze	1
1.2. Ciljevi i hipoteze teze	1
1.3. Struktura teze	2
1.4. Opis korpusa	3
1.5. Metodologija	3
2. Istorijski okvir	4
2.1. Istorijski kontakti Dubrovačke Republike sa Mletačkom Republikom i istočnim zemljama	4
2.2. Dubrovačke institucije tokom XV vijeka	6
2.3. Panorama srednjovjekovne Bosne u XV vijeku	6
2.4. Trgovački i politički odnosi Dubrovačke Republike i Bosanskog kraljevstva	8
2.5. O nastanku diplomatskog pisma	10
3. Jezici u kontaktu	11
3.1. Romanski jezički prostor	11
3.2. Italijanski jezik „s druge strane mora“ (<i>italiano d'oltremare</i>)	12
3.2.1. Venecijanski u Veneciji i van njenih granica	12
3.3. Pitanje jezika u Dubrovniku	13
3.4. Italijanski kancelarijski jezik (<i>koinè</i>)	15
4. Metodološki problemi istorijske pragmatike	17
4.1. Definicija i nastanak istorijske pragmatike	17
4.2. Istraživačke domene istorijske pragmatike	19
4.3. Problem „loših podataka“	20
4.3.1. Model oralnosti Koha i Esterajhera (Koch & Oesterreicher, 1985)	21
4.3.2. Vrste izvora	22
4.3.2.1. Pisma kao izvor govornog jezika	23
4.4. Odnos retorike i pragmatike	24
5. Metodološki okvir istraživanja	26
5.1. Teorija govornih činova	26
5.1.1. Primjena teorije govornih činova u dijahroniji	27
5.2. Proces određivanja vrste govornog čina	27
5.3. Verbalna (ne)učtivost	29
5.3.1. Teorijski okvir modela tradicionalne učtivosti	30

5.3.1.1.	Čin koji prijeti obrazu (<i>Face-threatening act</i> – FTA).....	30
5.3.1.1.1.	Obraz i diplomatski diskurs.....	31
5.3.1.2.	Strategije upućivanja činova koji prijete obrazu	31
5.3.1.3.	Učtivost i socijalna distanca	38
5.3.2.	Kritike tradicionalnog modela učtivosti.....	39
5.4.	Govorni činovi u korpusu.....	40
5.4.1.	Principi ublažavanja zahtjeva	40
5.4.2.	Upućivanje saučešća	42
5.4.3.	Upućivanje čestitki.....	43
5.4.4.	Prijetnje.....	43
5.4.5.	Pozdravi	44
5.4.6.	Izražavanje komplimenata	45
5.4.7.	Izvinjenja.....	46
5.4.8.	Žalbe i prijekori.....	46
5.4.9.	Obećanja	48
5.4.10.	Zahvale.....	48
5.5.	Kvalitativna metodologija primijenjena u istorijskoj pragmatiki.....	49
5.5.1.	Primijenjena tehnika	49
6.	Opis korpusa.....	51
6.1.	Zbirke u Državnom arhivu u Dubrovniku.....	51
6.2.	Izbor korpusa.....	52
6.2.1.	Kriteriji transkripcije.....	52
7.	Komunikacijske sheme.....	54
8.	Analiza korpusa	56
8.1.	Prvi komunikacijski nivo	57
8.1.1.	Upute.....	57
8.1.1.1.	Otvorene upute	57
8.1.1.2.	Modifikovane upute.....	59
8.1.1.2.1.	Početak pisama	61
8.1.2.	Pozdravi	62
8.1.3.	Prijekori.....	63
8.1.4.	Komplimenti	66
8.1.5.	Zaključci analize prvog nivoa.....	66
8.2.	Drugi komunikacijski nivo.....	67

8.2.1.	Zahtjevi	67
8.2.1.1.	Direktni zahtjevi	67
8.2.1.2.	Indirektni zahtjevi.....	87
8.2.1.3.	Diskusija analize zahtjeva	95
8.2.2.	Izvinjenja.....	97
8.2.2.1.	Indirektna izvinjenja	98
8.2.2.2.	Direktna izvinjenja	100
8.2.3.	Obećanja	104
8.2.4.	Prijetnje.....	113
8.2.5.	Čestitke	117
8.2.5.1.	Zaključak analize čestitki	123
8.2.6.	Saučešća.....	124
8.2.6.1.	Zaključak analize saučesća	133
8.2.7.	Pozdravi	134
8.2.8.	Zahvale.....	135
8.2.9.	Žalbe	139
8.2.10.	Komplimenti	148
9.	Zaključak	151
	Dodatak – spisak analiziranih pisama.....	154
	Bibliografija	156
	Biografija	169

1. Uvod

U našoj tezi se bavimo analizom govornih činova u epistolarnom korpusu napisanom na italijanskom jeziku¹ tokom prve polovine XV vijeka. Naše zanimanje za ovu temu nastaje tokom rada na prevodu pomenutog korpusa 2017. godine. Ovaj proces je završio objavljivanjem zbirke *Codex diplomaticus Regni Bosnae* 2018. godine. Kasnije smo učestvovali na konferenciji ASLI sa istraživanjem pod naslovom *Atti illocutori nelle lettere della Repubblica di Ragusa agli ambasciatori nel Regno di Bosnia* iz kojeg je nastala ova teza. U *Uvodu* definišemo predmet istraživanja, ciljeve i hipoteze, određujemo strukturu teze i ukratko spominjemo odabir korpusa i primijenjenu metodologiju.

1.1. Predmet teze

Predmet naše teze je realizacija govornih činova u epistolarnom korpusu napisanom na kancelarijskom italijanskom jeziku tokom prve polovine XV vijeka. Istražujemo načine na koji je moguće identifikovati fenomene koji pripadaju govornom jeziku u pisanom korpusu. Rad je usmjeren na dva aspekta: prvi je teorijski, odnosno istražujemo da li je moguće primijeniti teoriju govornih činova u dijahronijskoj perspektivi, dok se drugi sastoji od praktične primjene teorijskog modela na pomenuti srednjovjekovni korpus. Što se tiče empirijskog dijela rada, posmatramo vrste govornih činova koje smo prepoznali u korpusu, razmatramo mogućnosti njihove klasifikacije, frekvenciju manifestacije te karakteristike govornog jezika unutar samih činova. Paralelno s tim, ispitujeemo kako diplomatske konvencije tog vremena utiču na modulaciju i upotrebu govornih činova.

1.2. Ciljevi i hipoteze teze

Budući da je istorijska pragmatika nauka koja se do sada najviše bavila korpusima napisanim na engleskom ili njemačkom jeziku, jedan od naših ciljeva je primijeniti postojeće modele na korpus na italijanskom. Osim toga, namjeravamo primijeniti modele analize na relativno slabo istraženu varijantu italijanskog. Korpus na kojem je zasnovano istraživanje je danas pohranjen u Državnom arhivu u Dubrovniku i lingvistički aspekt građe je do sada nedovoljno istražen.

U nastavku navodimo osnovne hipoteze istraživanja:

1. Način na koji se realizuju govorni činovi u korespondenciji Dubrovačke Republike zavise od konvencija diplomatskog diskursa;
2. Primarni govorni čin je čin zahtijevanja;
3. Čin zahtjeva je popraćen „satelitskim“ sekundarnim govornim činovima koji imaju mitigatorsku funkciju;
4. Upotrebljavaju se kristalizovane formule i opšta mjesta;
5. Razlika u modulaciji govornih činova zavisi od društvenog statusa primaoca poruke.

¹ Radi se o italijanskom kancelarijskom jeziku koji je jedan od službenih jezika dubrovačke kancelarije tokom XV vijeka.

1.3. Struktura teze

Kako bismo ispitali istinitost hipoteza, podijelili smo tezu i dva dijela i deset poglavlja. Nakon *Uvoda* (poglavlje 1), u prvom dijelu nastavljamo sa *Istorijskim okvirom* (poglavlje 2) u kojem opisujemo kontakte Dubrovačke Republike sa ostatkom Evrope, a posebnu pažnju obraćamo na kontakte sa srednjovjekovnom Bosnom. Ukratko obrađujemo ulogu institucija u Dubrovniku, dajemo pregled unutrašnjih odnosa u Bosni i zaključujemo poglavlje sa kratkim osvrtom na nastanak diplomatskog pisma.

U trećem poglavlju (*Jezici u kontaktu*) ispitujemo problematiku višejezičkih društava. Krećemo od uopštenog koncepta jezičkog kontakta, a zatim se bavimo jezičkom slikom Mediterana i mjestom kojeg italijanski jezik tu zauzima. Nastavljamo sa karakteristikama i upotrebom italijanskog jezika van Italije, ulogom venecijanskog i pitanjem jezika u Dubrovniku. Konačno, određujemo karakteristike kancelarijskog italijanskog jezika na kojem je napisan korpus.

U četvrtom poglavlju (*Metodološki problemi istorijske pragmatike*) ispitujemo kakve su mogućnosti istraživanja govornog jezika u istorijskom ključu. Koncentrišemo se na domete istorijske pragmatike, na pristupe analizi pisanih testova kroz prizmu pragmatike, na vrste izvora, na veze između pragmatike i retorike te na prethodna istraživanja u tom domenu.

U petom poglavlju (*Metodološki okvir*) detaljno obrazložimo metodologiju i pristupe koje smo izabrali za analizu. Najveći dio je posvećen teoriji govornih činova, načinima njene primjene u dijahroniji i procesu određivanja tipologije govornog čina. Zatim smo se posvetili modelu učtivosti Braunove i Levinsona (Brown & Levinson 1987) i nekim kritikama njihovog modela (Watts 2003; Terkourafi 2005). Objašnjavamo koncept govornog čina koji prijete obrazu sagovornika i opšujemo tehnike verbalne (ne)učtivosti koje izdvajaju Braunova i Levinson (Brown & Levinson 1987). Konačno prelazimo na načine određivanja tipologije govornih činova. Bavimo se zahtjevima, saučešćima, čestitkama, prijetnjama, pozdravima, komplimentima, izvinjenjima, žalbama i prijekorima, obećanjima i zahvalama. Poglavlje zaključujemo razmatranjima o kvalitativnoj metodologiji i njenim primjenama u analizi.

U šestom poglavlju (*Opis korpusa*) predstavljamo korpus na kojem je zasnovano istraživanje. Nakon opisa zbirki u Državnom arhivu u Dubrovniku, obrazložimo odabir građe i opisujemo kriterije upotrijebljene pri transkripciji korpusa.

Prvi dio teze zaključujemo sedmim poglavljem (*Komunikacijske sheme*) u kojem određujemo dva komunikacijska nivoa analize korespondencije.

Drugi dio teze je posvećen empirijskoj analizi korpusa. Dakle, u osmom poglavlju (*Analiza korpusa*) praktično primjenjujemo teorijske modele. Analizu smo podijelili na analizu prvog i drugog komunikacijskog nivoa. Što se tiče prvog komunikacijskog nivoa (potpoglavlje 8.1), analiziramo upute, pozdrave, prijekore i komplimente. U nastavku se bavimo analizom drugog nivoa (potpoglavlje 8.2) koje se sastoji od analize zahtjeva, saučešća, čestitki, prijetnji, pozdrava, komplimentata, izvinjenja, žalbi i prijekora, obećanja i zahvala. Drugi dio se završava devetim poglavljem (*Zaključak*) u kojima prelazimo preko najbitnijih tačaka istraživanja i provjeravamo tačnost hipoteza sa početka teze.

1.4. Opis korpusa

Korpus na kojem smo radili istraživanje se sastoji od 88 pisama iz zbirke *Lettere di Levante* koja se danas čuva u Državnom arhivu u Dubrovniku (DAD). Pisma su napisana u vremenskom periodu od 1404. do 1463. godine i upućena su dubrovačkim ambasadorima koji se nalaze na teritoriji današnje Bosne. Ova pisma smo izabrali zato što se radi o službenoj korespondenciji dubrovačkih institucija sa ambasadorima. Pomenuta građa do sada još uvijek nije u potpunosti objavljena, ali se može konsultovati u arhivu. Mi smo radili na transkripciji pisama sa povremenim konsultacijama fotografija originalne građe.

1.5. Metodologija

Osnovne metode koje smo koristili pri analizi su analiza sadržaja, diskursna analiza i istorijsko-komparativna metoda. Pored toga, koristili smo i prilagodili smo modele Braunove i Levinsona (Brown & Levinson 1987), Konena (Kohnen 2002; 2015) i Koha i Esterajhera (Koch & Oesterreicher 1985). Primarni metodološki okvir je zasnovan na Ostinovoj teoriji govornih činova (Austin 1962). Njegovu teoriju smo morali prilagoditi pisanom korpusu budući da je izvorno zamišljena za opis govornog jezika. Kako bismo prilagodili teoriju govornih činova, oslanjamo se na model Koha i Esterajhera (Koch & Oesterreicher 1985) koji nam omogućava da odredimo nivo „oralnosti“ pisanog teksta, odnosno da odredimo u kojoj mjeri se različiti žanrovi približavaju govornom jeziku. U nastavku koristimo Konenov (Kohnen 2002, 2015) model koji dijeli govorne čine na performativne i deskriptivne na osnovu njihove strukture i neposrednosti upućene poruke.

Analiza mitigacije govornih činova je suštinski zasnovana na univerzalnom modelu učtivosti Braunove i Levinsona (Brown & Levinson 1987). Temeljna ideja modela je da se učtiva komunikacija oslanja na izbjegavanje, odnosno na modifikaciju, činova koji potencijalno mogu predstavljati prijetnju po sagovornikov obraz. S tim ciljem na umu se koriste različite strategije mitigacije, kako sintaksičke tako i leksičke, kako bi se ublažio potencijalno uvredljiv govorni čin. Ipak, ovoj teoriju smo takođe dodali i ideje Votsa (Watts, 2003) i Terkurafijeve (Terkourafi 2005) koji pri analizi učtivosti govornog čina uzimaju u obzir i kontekst u kojem se nalazi iskaz.

2. Istorijski okvir

U drugom poglavlju se bavimo najbitnijim istorijskim etapama u istorijskom okviru u kojem je smještena korpusna građa. Prije svega ispitujuemo kontakte Dubrovačke Republike sa zemljama na istoku i sa ostatkom italofonog svijeta, a posebno sa Venecijom. Zatim pišemo o dubrovačkim institucijama koje su u XV vijeku upravljale gradom. Konačno, predstavljamo srednjovjekovnu Bosnu i najznačajnije ličnosti i događaje iz tog vremena.

2.1. Istorijski kontakti Dubrovačke Republike sa Mletačkom Republikom i istočnim zemljama

Prostor današnjeg Dubrovnika je naseljen od bronzanog doba (Harris 2006: 32), ali je manje poznato ko su bili stanovnici tog područja. Najstariji stanovnici su bili Iliri, Kelti se pojavljuju tokom IV vijeka prije nove ere, ali najveće tragove ostavlja grčka kolonizacija koja je započela u V ili VI vijeku pne. Ipak, grad pored kojeg je nastao Dubrovnik, Epidaurum (na području današnjeg Cavtata) je bio ilirski grad koji su preuzeli Rimljani i u zvaničnim spisima se prvi put spominje 47. godine pne. Konstantin Porfirogenet (1985: 29) u *De administrando imperio* ističe da su Dubrovnik osnovali rimski stanovnici Epidauruma koji su pobjegli nakon doseljavanja Slavena. Iako Porfirogenet smatra da je Dubrovnik nastao u V vijeku, danas je opšteprihvaćeno da je osnovan u VII (Harris 2006: 35). Prvi stanovnici Dubrovnika i drugih gradova u Dalmaciji su bili potomci Rimljana (Krekić 1995: 321) koji su se poslije postepeno miješali sa slavenskim stanovništvom. Iako je autohtono dubrovačko stanovništvo rimskog porijekla, u Dubrovnik se doseljavaju i Slaveni iz unutrašnjosti u potrazi za boljim ekonomskim prilikama. Proces slavenizacije Dubrovnika je doveo do toga da je do kraja XIII i početka XIV vijeka najveći dio stanovništva bio slavenskog porijekla i govorio slavenski jezik (Krekić 1995: 324). Ipak, dubrovačko stanovništvo nije bilo podijeljeno po etničkim nego po klasnim osnovama. Što se tiče dubrovačkog stanovništva, ono je bilo podijeljeno u vlastelu i građane u koje su se ubrajali zanatlije, moreplovci i drugi poslovi (Janeković-Römer 2005). Ostali (extrinseci, forenses, persone foresterie/forinsece, alienigene, forestieri habitantes, habitatores) mogli su steći pravo građanstva uz određene uslove (SGD², VIII, XCVIII; Janeković-Römer 2005). De Diversis (2007: 84-85) stanovništvo Dubrovnika dijeli na došljake i građane, koji mogu biti iz okoline grada i samim time su ratari i pomorci, dok su unutar grada klerici, trgovci i pomorci. Budući da je dubrovački kraj bio siromašan, u trgovce je ubrojana i vlastela koja je primorana baviti se tim poslom zbog nedostatka zemljišta. Zapravo, upravo trgovina omogućuje bogaćenje Dubrovnika i procvat grada (Janeković-Römer 2007: 23).

Ako uzmemo u obzir da geografska pozicija grada koji je nastao u podnožju planine Srđ nije povoljna, prirodno je da su se Dubrovčani okrenuli moru kao izvoru ekonomske aktivnosti: bavili su se morskim prometom, brodogradnjom, ribolovom i ekstrakcijom soli (Deanović 1975: 45; Dotto 2009: 99). De Diversis (2007: 63) ističe pomorski i kopneni položaj kao posebnu prednost Dubrovnika. Takođe ističe da Dubrovnik po svom položaju ne može računati ni na plodnu zemlju ni na građevinski materijal pa je zbog toga prinuđen okrenuti se moru. Luka koja gleda otvoreno na Jadransko more i ostrvo Lokrum koje ga štiti od vjetra (Harris 2006: 30-31). Jedna od osnovnih ekonomskih aktivnosti Dubrovnika tokom trinaestog vijeka je bila trgovina sa Venecijom koja je za Dubrovnik predstavljala i vezu sa trgovačkim

² Statut grada Dubrovnika

putevima prema drugim italijanskim gradovima (Krekić 1980: 391). Dakle, Venecija je za Dubrovnik predstavljala izvor profesionalaca tokom perioda brzog razvoja. Zapravo, iz Venecije ili preko nje su u Dubrovnik dolazili notari, doktori, arhitekti, brodograditelji, zlatari i zanatlije (Krekić 1980: 391). Ipak, bitno je naglasiti da se u Dubrovniku nikada nisu nalazile venecijanske trupe nego samo *comes*, odnosno knez, kojeg je imenovala venecijanska uprava (Krekić 1980: 71). Takođe, Dubrovnik je i za Veneciju predstavljao značajnog saveznika na Jadranu, naročito zbog svog povoljnog morskog, geografskog položaja. Zapravo, Dubrovnik je od 1329. godine bio bitna baza za venecijansku flotu, tu su se pravili brodovi, opskrbljivalo se namirnicama te regrutovale ili razmjenjivale posade brodova (Krekić 1980: 392). Uz to, Dubrovnik je Veneciji služio kao komunikacijski centar s Istanbulom i drugim gradovima na istoku, kao i sa južnom Italijom i drugim balkanskim državama (Krekić 1980: 392). Ipak, jake veze Dubrovnika i Venecije se šire i van ove uloge zato što je Venecija slala svoje i strane proizvode u Dubrovnik kako bi se dalje uputili prema Istoku, južnoj Italiji ili u unutrašnjost Balkana. S druge strane, Venecija je preko Dubrovnika uvozila robu s Balkana kao što su srebro, bakar, vosak ili koža (Krekić 1980: 393).

Dubrovnik je potpisao sporazume sa italijanskim gradovima Molfetom (1148), Pizom (1169), Ankonom (1188), Monopolijem i Barijem (1201), Termolijem (1203) kao i sa kraljem Srbije (1186) i bosanskim banom (1189) (Krekić 1961: 21). Doto (Dotto 2019: 108) objašnjava da geografska rasprostranjenost sporazuma objašnjava da je osnova dubrovačkog blagostanja u činjenici da njegova geografska pozicija omogućava da bude ekonomski posrednik između unutrašnjosti Balkana i Mediterana. Zapravo, tokom trinaestog vijeka i prve polovine četrnaestog, Dubrovnik razvija trgovinu sa unutrašnjošću Balkana, a istovremeno počinje i period ekonomskog razvoja cijele regije i eksploatacija ruda srebra, bakra, olova i željeza (Krekić 1980: 71). Dubrovnik je priznao zaštitu Venecije 1205. godine (Krekić 1980: 390). Iako je ta zaštita imala neke negativne posljedice po grad, Krekić (1980: 390) tvrdi da se ne može poreći da je venecijanski uticaj Dubrovniku donio i mnoge prednosti. Prvenstveno se misli na odnose sa drugim balkanskim zemljama i zaštitu koju je Venecija nudila Dubrovniku na moru, a pogotovo od krstaških pohoda na Jadranu (Krekić 1980: 390-391). Osim čuvanja granica, venecijanska zaštita je bila ključna i za ekonomski prosperitet Dubrovnika zato što je Venecija Dubrovniku omogućavala slobodnu cirkulaciju robe i trgovaca na Balkanu (Dotto 2008a: 19). Ipak, i Venecija je vidjela vlastiti interes u očuvanju granica Dubrovnika zato što joj je nezavisnost tog grada omogućavala slobodan prolaz prema istočnoj obali Jadranskog mora (Krekić 1980: 400). Polovinom četrnaestog vijeka, situacija na Balkanu se pogoršava nakon smrti kralja Stefana Dušana 1355. godine i nakon što se Osmansko carstvo počelo širiti. Zahvaljujući mletačko-ugarskom konfliktu, Dubrovnik se uspio osloboditi venecijanske vlasti (Krekić 1980: 71).

Što se tiče odnosa Dubrovnika sa zemljama na Istoku, potvrđeno je (v. Carter 1972: 1) da je Dubrovnik imao ulogu posrednika između zemalja istoka i zapadne Evrope. Ovo posredništvo je poslužilo kao važan faktor razvoja grada tokom srednjeg vijeka. Služeći se lučkom trgovinom i domišljatošću diplomata kako bi ostali neutralni tokom ratnih sukoba, Dubrovnik je uspio cvjetati i izvući najbolje iz lokalne trgovine tako da je postao najprofitabilnija komponenta međunarodne trgovine.

Godina 1358. je bitna tačka za istoriju Dubrovnika budući da te godine pobjeda kralja Ludovika Ugarskog donosi kraj venecijanske nadmoći nad Dubrovnikom. Sporazum iz Zadra je Ugarskoj dao pravo da vlada cijelom jadranskom obalom sve do Drača iako se u praksi ugarski uticaj proširio samo do Dubrovnika jer se kralj Ludovik bojao da će biti teže kontrolisati južnije gradove i nikada nije iskoristio svoje vladarsko pravo nad njima. Ova promjena vladara je značila da je Dubrovnik mogao proširiti svoju autonomiju i postati *de facto* nezavisna država bez ugarskih predstavnika u gradskim vijećima. Ipak, iako se kralj Ludovik nije miješao u državne poslove, Dubrovnik mu je plaćao godišnji danak i stavljao na raspolaganje vojnu luku u ratnim periodima. Kao posljedica toga, odnosi između Dubrovnika i kralja

Ludovika su ostali harmonični i prijateljski, bez tragova animoziteta koji su opstajali u odnosima sa Venecijom. Jedan od razloga za tu ravnotežu možemo pronaći u činjenici da Ugarska, za razliku od Venecije, nije imala pretenzije na trgovačke poslove na Jadranu, niti su imali mornaricu koja je mogla ugroziti jadranske gradove. Tada su dubrovački građani nastojali utvrditi nezavisnost i moć kao male države koja je okružena moćnijim i ne uvijek prijateljski nastrojenim državama. U tom okruženju su se dubrovački trgovci okrenuli drugim sredstvima preko kojih su mogli povećati vlastitu moć, trgovački uticaj kao i osigurati sebi neophodnu zaštitu.

2.2. Dubrovačke institucije tokom XV vijeka

Doto (Dotto 2008a: 21) navodi da je geografska pozicija grada primoravala Dubrovnik da se spretno i diplomatski kreće između moćnijih država: Venecije, Ugarske, Raške i zatim tokom XV vijeka Osmanskog carstva. Upravo zbog svoje pozicije, Dubrovnik je predstavljao „najbitniju tačku sjecišta na Mediteranu“ (Dotto 2008a: 21). Kako bi mogli uspješno komunicirati sa moćnijim susjednim državama, Dubrovčani su uspostavili institucionalni sistem upravljanja gradom.

Grubiša (2009: 171-177) opisuje na koji su način funkcionisale institucije i upravljanje Dubrovnikom sve od nezavisnosti grada pa do pada Republike u XVIII vijeku. Na čelu Republike se nalazio knez (it. *rettore*) čiji je mandat bio ograničen na jedan mjesec uz mogućnost ponovnog izbora nakon dvije godine. Titula kneza nije bila nasljedna i kratki mandat je osiguravao da jedna osoba ne može predugo zadržati vlast nad gradom. Ipak, suverenitet Republike je ostao u rukama Velikog vijeća (it. *Consiglio Maggiore*). U prvim godinama nakon dubrovačke nezavisnosti, Veliko vijeće je predstavljalo centralnu instituciju vlade, dok mu se tokom XV vijeka uloga svela na izbor gradskih sudija, a gradom je upravljalo Vijeće umoljenih (it. *Consiglio dei Pregadi*), odnosno Senat. Ipak, Veliko vijeće je biralo članove Vijeća umoljenih iz redova najbogatijih dubrovačkih građana. Malo vijeće (it. *Consiglio Minore*) se bavilo administrativnim i građanskim zadacima kao i propisivanjem kazni; komuniciralo je sa vođama drugih država i održavalo je audijencije za strane ambasadore u Dubrovniku. Ukratko, Malo Vijeće je bilo izvršno tijelo Velikog vijeća i Senata.

2.3. Panorama srednjovjekovne Bosne u XV vijeku

Prvi izvor o istoriji srednjovjekovne bosanske države je *De administrando imperio* (sr. O upravljanju carstvom) Konstantina VII Porfirogeneta koji 949. godine spominje da je postojala regija koja se zove Bosna, ali dometi njene nezavisnosti ostaju nepoznati (Vego 1982: 26). Do XV vijeka, država je uspostavljena kao nezavisno kraljevstvo na čijem čelu se nalazio kralj (Vego 1982: 93-110). Ipak, nakon 1415. godine i prodora Osmanlija u državu, kralj i plemići su počeli plaćati danak osmanskom sultanu (Kurtović et al. 2018: 170). Iako su se granice države mijenjale, sljedeće regije su je sačinjavale u srednjem vijeku: Usora, Donji kraji, Hum, Završje, Zagorje, Drina, Podrinje, Travunija i Vrhbosna (Vego 1982: 33). Kao i u ostatku srednjovjekovne Evrope, i Bosna je bila podijeljena u feude kojima su upravljali plemići sa titulama kneza (it. *conte*) ili vojvode (it. *duca*) (Vego 1982: 11-13).

Kraljevi koji se spominju u korpusu su kralj Stjepan Ostoja, Tvrtko II Kotromanić i Stjepan Tomaš. Kralj Ostoja (1378-1418)³ je bio na čelu države između 1398. i 1404. godine, a zatim i u periodu između 1409. i 1418. godine. Period njegove vladavine je bio obilježen turbulencijama uzrokovanim borbom za moć u državi. Kralj Ostoja je podržao Ladislava Napuljskog kao kralja Ugarske umjesto Sigismunda Luksemburškog i na taj način je stvorio tenzije sa Ugarskim kraljevstvom. Kralj je 15. januara 1399. godine prodao Primorje Dubrovniku. Međutim, ubrzo je pomenutu teritoriju tražio nazad i taj postupak je uzrokovao rat sa Dubrovčanima koji je trajao između 1403. i 1404. godine (Filipović 2017: 157-158). Rat se završio Ostojinim gubitkom vlasti, a njegov nasljednik Tvrtko II je potvrdio prodaju teritorije Dubrovniku (Kurtović et al. 2018: 234).

Kralj Tvrtko II Kotromanić (1380-1443) je upravljao Bosnom prvi put u periodu između 1404. i 1409. godine, a drugi put od 1421. do 1443. godine. Dubrovačka Republika ga je priznala kao kralja susjedne države, a 1404. godine mu je čak i poklonila kuću u gradu. Tokom Konavoskog rata (1430-1432) je podržavao Dubrovnik. Izvori spominju da se 1428. godine oženio sa Dorotejom Gorjanskom (Filipović 2017: 84-194).

Kralj Stjepan Tomaš (oko 1411-1461) je bio nezakoniti sin kralja Ostoje i naslijedio je strica Tvrtka II. Ipak, vojvoda Stjepan Vukčić je podržao kraljevog polubrata što je dovelo do sukoba sa Kosačama koji je okončan sklopljenim brakom sa Katarinom, vojvodinom kćerkom. Stjepan Tomaš je umro 1461. godine i okolnosti njegove smrti nikada nisu razjašnjene (Filipović 2017: 203-217).

U nastavku ćemo govoriti o najvećim predstavnicima plemićkih porodica tokom XV vijeka. Radi se o porodicama Kosača, Hrvatinić i Pavlović.

Vojvoda Sandalj Hranić Kosača (1370-1435) je bio jedan od najmoćnijih plemića u bosanskoj državi. Bez uplitanja kralja je vladao južnim dijelom države tako da je istočni dio Konavla je prodao Dubrovniku 1419. godine. Što se tiče njegovog odnosa sa tim gradom, vojvoda je posjedovao kuću u Dubrovniku i u tom gradu je čuvao svoje blago (Filipović 2017: 353-364).

Stjepan Vukčić Kosača (1404-1466) je bio nećak i nasljednik vojvode Sandalja. Uspio je proširiti posjede svoje porodice tokom sukoba sa Pavlovićima. Godine 1448. je dobio titulu *hercega*. U periodu između 1451. i 1454. godin je vodio rat protiv Dubrovčana (Filipović 2017: 365-386). Knez Vladislav Kosača (1426-1490) je bio sin Stjepana Vukčića, a podržao je Dubrovnik tokom sukoba sa Stjepanom Vukčićem. Godine 1455. je stupio u brak sa Anom Kantakuzin (Filipović 2017: 388-340).

Herceg Hrvoje Hrvatinić (1350-1416) je bio jedan od najmoćnijih plemića krajem XIV i početkom XV vijeka. Vladao je centralnim dijelom zemlje i jednim dijelom dalmatinske obale. Skupa sa Sandaljem Hranicom je bio umiješan u prelaz vlasti sa kralja Ostoje na Tvrtka II. Godine 1399. je Dubrovniku predao jedan dio dalmatinske obale, a zauzvrat je dobio dubrovačko državljanstvo (Filipović 2017: 317-332).

Pavlovići su upravljali istočnim dijelom zemlje (Filipović 2017: 403). Knez Pavle Radinović (1381-1415) je prvi član porodice o kojem su ostali precizni historijski izvori. Tokom rata kralja Ostoje sa Dubrovnikom, podržavao je kralja sve do konflikta sa hercegom Hrvojem. Smatra se da je njegov glas bio najbitniji prilikom pada vlasti kralja Ostoje (Filipović 2017: 405-406). Knezu Pavlu je odrubljena glava 1414. godine u uroti vojvode Sandalja i drugih plemića. Razlozi za uroti još uvijek nisu razjašnjeni, ali se može smatrati da su uzrok bile njegove veze sa Hrvojem Vukčićem, Osmanskim carstvom ili sukob mišljenja sa Sandaljem Hranicom o konavoskom problemu (Filipović 2017: 411).

³ Budući da precizni izvorni nisu preživjeli, godine rođenja i smrti su približne i određene u zavisnosti od izvora.

Petar Pavlović (nepoznata godina rođenja – 1415) je bio sin Pavla Radinovića. Otac mu je prepustio na upravljanje južni dio svoje teritorije, odnosno Konavle, Trebinje i Dračevicu. Smatra se da su njegove veze sa Dubrovnikom bile bliske i da je tamo čak držao i jedan dio svog srebra (Filipović, 2017: 413). Nakon očeve smrti, Petar i njegov brat Radoslav su započeli sukob sa kraljem i vojvodom Sandaljem. Godine 1417. Petar Pavlović je dobio titulu vojvode. Umro je samo tri godine kasnije u nerazjašnjenim okolnostima tokom pregovora o kupoprodaji Konavla (Filipović 2017: 416-417).

Nasljednik Petra Pavlovića je bio njegov mlađi brat Radoslav (nepoznata godina rođenja – 1441) koji je naslijedio i titulu vojvode. Konflikt između Pavlovića i Kosača je, barem načelno, riješen 1423. godine nakon vojvodinog braka sa Teodorom, Sandaljevom nećakinjom, i to tek nakon što je rat iscrpio obje sukobljene strane. Nakon mirovnog sporazuma, Dubrovnik je nastavio svoje aktivnosti u vezi sa kupovinom Konavla, međutim Radoslav nije lako prepustio teritoriju. Iako je dobijao 12 hiljada dukata i 600 perpera godišnje za prodaju, Radoslav je cijelu situaciju upotrijebio kao izgovor da započne rat sa Dubrovnikom 1430. godine. Tokom svoje vladavine, Radoslav je započeo i sukob sa Kosačama. Pokušao je upotrijebiti smrt vojvode Sandalja 1435. godine kao bi prisvojio jedan dio njegove teritorije. Ipak, budući da je Stjepan Vukčić, Sandaljev nasljednik, imao podršku Osmanskog carstva, Radoslav nije uspio u svojoj namjeri, a izgubio je čak i obalni dio svog posjeda. Nakon ovog poraza, Radoslavova moć se smanjila, finansijski problemi povećali, a umro je 1441. godine kao politički nebitna ličnost (Filipović 2017: 421-431).

Ivaniš (1423-1450) je bio nasljednik i prvorođeni sin Radoslava Pavlovića. Od oca je naslijedio vojvodstvo, ali i konflikt sa Kosačama. Ipak, uspio je riješiti sukob sa Kosačama 1442. godine, a iste te godine je potvrdio i privilegije Dubrovčanima. Zbog toga je od njih dobio sve što je ocu bilo uskraćeno: vilu u gradu, danak od 600 perpera i one dijelove zemlje koji su mu pripadali. Oženio se 1449. godine, ali je umro sljedeće godine bez djece tako da je nasljedstvo prešlo u ruke njegove braće Petra i Nikole (Filipović 2017: 436-440).

Knez Petar Pavlović (1425-1463) je upravljao teritorijom Pavlovića od 1450. do 1463. godine skupa sa svojim bratom Nikolom. Tokom sukoba Stjepana Vukčića sa Dubrovnikom, knez je podržao vojvodu Stjepana što je pogoršalo njegove odnose sa Dubrovačkom Republikom. Ipak, nakon razrješenja konflikta, knez Petar je potvrdio privilegije Dubrovčanima. Oženio se 1455. godine, međutim istorijski izvori ne ostavljaju mnogo informacija o njegovoj supruzi Mariji (Filipović 2017: 440-441).

2.4. Trgovački i politički odnosi Dubrovačke Republike i Bosanskog kraljevstva

Što se tiče trgovačkih i političkih odnosa Dubrovačke Republike i Bosanskog kraljevstva, Dubrovčani su još od vremena bana Kulina, odnosno od kraja XII vijeka, dobivali trgovačke privilegije (Filipović 2017: 589). Od kraja XIV vijeka, srednjovjekovna Bosna je preko Dubrovnika u ostatak Evrope i svijeta izvozila srebro, druge rudarske proizvode i vosak. S druge strane, iz Dubrovnika je uvozila so (Filipović 2017: 589, 594). Od kraja XIV vijeka, Dubrovčani potpisuju privilegije čak i sa plemićima, a pogotovo sa Pavlovićima i Kosačama (Filipović 2017: 607-608). Uz to, prisustvo Dubrovčana u bosanskim gradovima doseže još u XIV vijek kada su se doselili u rudarske centre, kao što je Sase, ili trgovačke, kao što su Zvornik i Visoki, odakle su organizovali prevoz metala (Filipović 2017: 597). Tokom cijelog srednjeg vijeka, Dubrovnik je prevezio bosanske proizvode izvezio u cijeli svijet tako da su se Dubrovčani vremenom pokazali kao organizatori i finansijski najvećih trgovačkih poduhvata u Bosni:

unajmljuju carine, kreditori su lokalnih trgovaca ili kolonisti u bosanskim gradovima (Filipović 2017: 603).

U nastavku ćemo objasniti trgovačke i političke poslove spomenute u korpusu. Radi se o praksi *bolanja* srebra, carine, tributa i bankarskog depozita. Kralj Tvrtko II je uspostavio praksu bolanja (it. *bollare*), odnosno obilježavanja srebra na koje je plaćena carina (Filipović 2017: 598). Uostalom, plaćanje carine je jedna od centralnih tački odnosa Dubrovnika i Bosne, a takođe je i tema velikog broja pisama iz korpusa. Carina se plaćala na sve proizvode sa kojima se trgovalo, a od XIV vijeka se nije plaćala na granici nego na prethodno određenim mjestima gdje se i trgovalo s robom. Postojala je i carina na prevoz robe. Kraljevi i plemići su najčešće iznajmljivali carine dubrovačkim trgovcima ili udruženjima koji su imali kapital za takve poduhvate. Tom praksom su vladari obezbjeđivali prihod bez potencijalnih rizika.

Ban Stjepan II je 1326. godine osvojio Humsku zemlju i Bosna je, posljedično, došla u posjed jednog dijela jadranske obale. Iz tog vremena potiče praksa plaćanja tributa različitim upraviteljima iz završica (Kurtović et al. 2018: 86).

Depozit je bankarska praksa kojom su se služili bosanski plemići kako bi čuvali svoje blago u Dubrovniku. Depozitovalo se srebro, zlato, tkanine, pojasevi, povelje i pisma. Dubrovčani nisu dobivali nadoknadu za depozite, ali su su depoziti bili sigurni i u slučaju rata između Dubrovnika i depozanta. Neki od plemića koji su ostavljali depozite u Dubrovniku su bili kralj Tvrtko II, Sandalj Hranić, Petar Pavlović, Stjepan Vukčić, kraljica Katarina, Vladislav i Vlatko Hercegović (Kurtović et al. 2018: 326).

Konavle su uska teritorija koja dijeli Dubrovnik od Boke kotorske i predstavljaju poželjan posjed zahvaljujući plodnoj zemlji koja dopušta uzgoj pšenice i pristup Boki kotorskoj (Kurtović et al. 2018: 386). Dijelom bosanske države su postali tokom vladavine kralja Tvrtka I koji ga je prepustio na upravljanje porodici Sanković. Sankovići su pokušali prodati Konavle Dubrovniku 1391. godine, međutim taj postupak je u ostatku države shvaćen kao izdajnički. Posljedica pokušaja prodaje je bilo potpuno uništenje porodice Sanković i podjela Konavla između porodica Kosača i Pavlović. Međutim, Dubrovnik je 1419. godine uspio kupiti dio koji je pripadao Sandalju Hraniću, a 1427. i dio Radoslava Pavlovića. Nedugo zatim, Pavlović je zatražio svoj dio nazad što je uzrokovalo Konavoski rat (1430-1433). Rat se završio tek nakon intervencije Osmanskog carstva i priznavanjem dubrovačkog prava nad Konavlima. Ipak, teritorija je ostala sporna i došlo je do Drugog konavoskog rata (1451-1454) – rata između Dubrovnika i Stjepana Vukčića Kosače. U centru rata Stjepana Vukčića su se nalazili razlozi ekonomske prirode. Nezadovoljan dubrovačkom dominacijom u tom dijelu Jadrana, Kosača je pokušao razviti vlastite trgovačke aktivnosti u Herceg Novom i u Boki Kotorskoj. Nakon uspona na vlast sultana Mehmeda II 1451. godine, vojvoda Kosača je dobio dozvolu da napadne Dubrovnik. Rat se završio 1454. godine kada je plemić potpisao mirovni sporazum sa Dubrovnikom.

I De Diversis potvrđuje da je Dubrovnik pružao utočište: naime, onaj koji stanuje u gradu ne boji se ni nasilja niti neprijatelja, živi sigurno, bez opasnosti po svoju glavu i imovinu, pa čak i svoga neprijatelja, ako je u gradu, gleda oči u oči. Stoga sam ih čuo kazivati poslovice nastalu među Slavenima: 'Kada zec kojeg progone lovci traži zaklon, ide u Dubrovnik' (De Diversis 2007: 135).

2.5. O nastanku diplomatskog pisma

U Evropi je diplomatska praksa rođena u Grčkoj. Sama riječ je grčkog porijekla budući da joj je etimologija u leksemi *diploma* koja znači „list presavijen na dva dijela“. U moderne jezike ulazi preko latinskog sa značenjem „službeni dokument koji potvrđuje privilegiju“ (Online Etymology Dictionary 2020). Moderna diplomatska praksa proizilazi iz starogrčke diplomatije koju je naslijedilo Rimsko carstvo koje je svojim izaslanicima davalo pisane upute. Iako je ova praksa nestala sa padom Rimskog carstva, Šaple (Chaplais 2003: 17) tvrdi da je od druge polovine VIII vijeka i dalje pisana poruka, znana kao *capitulaire*, koju je glasnik trebao usmeno prenijeti ponekad bila i u pisanoj formi. Jedan *capitulaire* kojeg je Karlo Veliki izdao izaslanicima kod pape Hadrijana I sadrži detaljnu listu svake geste i svake riječi koju izaslanik treba reći u papinomu prisustvu. Zapravo, ova praksa je započela kao „jedini pouzdan način da se usmena poruka zasigurno precizno prenese“ (Chaplais 2003: 47).

Profesionalne diplomate potiču iz Bizanta i „dobivaju pisane upute i imali su naređenja da budu učtivi, da zabavljaju onoliko luksuzno koliko su resursi dopuštali i da prodaju bizantsku robu“ (Encyclopaedia Britannica 2019), očito čuvajući rimsku tradiciju slanja pisane poruke. Ovu praksu su naslijedile i Venecija i Dubrovačka Republika. Dubrovnik je počeo slati poslanike u susjedne zemlje tokom XIII vijeka (Križman 1951: 65) nastavljajući evropsku praksu slanja delegata i ambasadora u druge zemlje sa ciljem pregovaranja ili održavanja diplomatskih rituala. Diplomatske funkcije u obliku u kojem ih danas poznajemo nastaju tokom kasnog srednjeg vijeka i renesanse (Frigo 2000; Hampton 2009). Moderna diplomatija, zapravo, nastaje u Italiji tokom druge polovine XVI vijeka sa nastankom renesansnih retoričkih tehnika (Hampton 2009: 18). Uz to, upravo su se u Italiji po prvi put pojavile diplomatske figure nuncija, prokurata, legata i ambasadora (Frigo 2000: 2).

3. Jezici u kontaktu

Ideja kontakta među jezicima je stara najmanje koliko i svijest o međujezičkim različitostima. Iako su jezička miješanja i jezičke posuđenice stari barem koliko i čovječanstvo i ljudski jezik, lingvisti se za njih počinju zanimati prilično kasno – tek krajem XVIII i početkom XIX vijeka (Filipović 1971: 91). Iako jezičko miješanje nastaje u trenutku kada najmanje dvije osobe razgovaraju jedna s drugom (Hermann 1898: 365), pravi jezički fenomen miješanja jezika je rezultat uticaja jednog jezika ili dijalekta na drugi. Najbolje mjesto na kojem se može dogoditi miješanje jezika su granična područja između jezičkih zajednica u kojima se postiže određen stepen bilingvizma (Hermann 1898: 366).

Budući da se Dubrovnik izdvojio kao mjesto u kojem postoji „simbioza proizvedena tokom srednjeg vijeka između latinske jezgre, zatim romanske i slavenske“ (Dotto 2008a: 24), bitno je da definišemo jezičke prakse prisutne u prostorima kojima pripada taj grad – romanski, mediteranski, italijanski i lokalni.

3.1. Romanski jezički prostor

Termini koji se najčešće koriste za opisivanje romanskog jezičkog prostora su *Romania continua*, *Romania nuova* i *Romania submersa* (Tagliavini 1972: 165-175). Gianfranco Folena uz njih uvodi i termin *Romania d'oltremare* kako bi označio jezičku teritoriju u Istočnoj Evropi i u Krstaškim državama (Tomasin 2017: 125-126; 2020b). Zapravo, Folena se ovim terminom odnosi na jezik država koje su osnovali Evropljani i na neizbježni jezički kontakt koji proizilazi iz međusobnog kontakta. Ova teritorija obuhvata južnu Evropu, sjevernu Afriku i stiže sve do Crnog mora (Banfi 2018). Tokom srednjeg vijeka, jezici koji su se najviše govorili u ovom prostoru su bili francuski, italijanski, latinski i mediteranski *lingua franca* (Banfi 2018; Scaglione 2018; Minervini 2002, 2006, 2010, 2016). Nakon protjerivanja Jevreja iz Španije 1492. godine, jezičkoj slici Mediterana se pridružio i judeo-španski jezik (Minervini 2020).

Romanski jezici se uspijevaju probiti na Istok kao posljedica krstaških ratova (Tomasin 2017: 125-126; Minervini 2002: 337). Minervini (2002: 337) izdvaja osnivanje Krstaških država, Latinskog carstva, Kneževine Ahaje te venecijansku i đenovsku okupaciju egejskih ostrva kao ključne etape zahvaljujući kojima od XII vijeka istočni Mediteran ulazi u kulturalni prostor zapadne Evrope. Tokom srednjeg vijeka, francuski jezik je zauzimao privilegovano mjesto u jezičkoj slici Mediterana. Francuske skriptorije se šire tokom kasnih dvadesetih godina XIII vijeka kada se spisi vjerskih i viteških redova počinju pisati i na francuskom jeziku (Minervini 2016: 328-329). Zapravo, istraživanja Laure Minervini (2002, 2006, 2010, 2014, 2016) svjedoče o jakom plurilingvizmu i miješanju jezika u Svetoj zemlji. Spomenućemo samo neka od istraživanja o širenju jezika na Mediteranu. Tomazin (2017) istražuje jezičke prakse na Crnom moru, odnosno, preciznije, na Krimu i u gradovima Tanaisu i Trabzonu. Isti autor (Tomasin 2020a) ispituje jezički sastav tekstova koji su nastali u Valensiji, specifičnih po mješavini starokatalonskog jezika i italijanskog.

Takođe ćemo obratiti pažnju i na tzv. mediteranski *lingua franca* koji je poznat i pod nazivima barbarski *lingua franca* i jezik *sabir*. Radi se o pidžin romanske osnove sa slabim arapskim supstratom koji je korišten u mediteranskim lukama od srednjeg do XIX vijeka. Ovaj jezik su duž mediteranske obale govorili trgovci, gusari, robovi, birokrate i intelektualci (Scaglione 2018). Radi se o jeziku koji je nastao

iz komunikacijske potrebe zbog kulturalnih i trgovačkih kontakata, migracija i sukoba u zoni susretanja romanofonog i arabofonog svijeta. U zadnje vrijeme, ovaj jezik su istraživali Čifoletti (Cifoletti 2004), Laura Minervini (1996, 2008) Federika Venijer (Venier 2012), Skaljone (2018) te Skaljone i Sotile (Scaglione & Sottile 2019).

3.2. Italijanski jezik „s druge strane mora“ (*italiano d'oltremare*)

Iako se italijanski širio po cijeloj Evropi od srednjeg vijeka, njegova rasprostranjenost na Istoku, odnosno od Balkana do Persije, bila je mnogo šira i većeg dometa (Baglioni 2016). Čak i Bruno Miljorini (Migliorini 2011: 300-303, 416-418) primjećuje da je italijanski u Osmanskom carstvu i na Istoku funkcionisao kao međunarodni jezik. Trifone (2007: 53) opaža da se Italija nalazi na raskršnici puteva između grčkog, albanskog, arapskog i turskog jezika te germanskih, slavenskih i romanskih jezika pa da je zbog toga italijanski jezik imao ulogu zajedničkog jezika trgovine i diplomatije.

Mnogo je naziva kojima se definiše italijanski upotrebljavan van granice Italije. Bruni (2000) ga naziva „jezikom bez carstva“, Folena (1968-1970) je skovao termin „italijanski s druge strane mora“ (it. *italiano de là da mar*), dok ga Banfi (2014) naziva „drugim italijanskim jezicima (it. *italiani altri*). Ovaj jezik, koji je korišten u Istri, Dalmaciji, Albaniji, na Peloponezu i na ostrvima Egejskog mora, imao je venecijansku osnovu sa regionalnim italijanskim elementima, ali su takođe u većim ili manjim količinama bile prisutne i slavenske, arapske, francuske i bizantske karakteristike (Trifone 2007: 53-54). Veliki broj kolonija koje su uspostavile pomorske republike, pogotovo Venecija i Đenova, objašnjava dominaciju sjevernih italijanskih dijalekata u odnosu na toskanski (Baglioni 2016: 133). Iako je trgovina bila najvažniji razlog zbog kojeg su se na Mediteranu širili italijanski dijalekti, njihov uticaj se širi i na politiku budući da postaju, često uz druge lokalne govore, jezici uprave i administracije (Baglioni 2016: 133). Zapravo, postoje dva načina realizacije italijanskog: jedan karakterističan za levantsku diplomatiju i drugi prisutan u različitim aktivnostima kancelarija i konzularnim aktivnostima (Testa 2014: 261).

Minervinijeva (2006) navodi primjere upotrebe italijanskog u diplomatiji. Osmansko carstvo je upotrebaljavalo upravo italijanski u komunikaciji sa hrišćanskim zemljama, bilo italijanskim ili drugim. Ostali su zapamćeni primjeri pisama koje je sultan Mehmed II tokom XV vijeka slao na italijanskom venecijanskim vlastima ili Karlovački mirovni sporazum iz 1699. godine između Venecije i Turske koji je takođe napisan na italijanskom (Testa 2014: 261). Uz to, i sporazumi iz Pruta, Beograda i Kučuk Kainardži su na italijanskom (Testa 2014: 261).

3.2.1. Venecijanski u Veneciji i van njenih granica

Narodni jezici se u venecijanskim kancelarijama sve više koriste još od druge polovine XIII sve do početka XV vijeka (Tomasin 2007: 69). Razloge za to možemo naći u različitim vanjskim faktorima kao i u društvenom i kulturološkom kontekstu Venecije u kasnom srednjem vijeku, ekonomskom razvoju zajednice kao i pismenosti njenih stanovnika (Tomasin 2007: 69-70). Ipak, prvi dokument napisan na venecijanskom uopšte ne potiče iz Venecije. Riječ je o mirovnom sporazumu između Venecije i Alepa koji je 1207-08. godine napisan na arapskom, a zatim preveden na venecijanski (Tomasin 2014: 163-164). Prvi tragovi vulgarnog jezika u Veneciji su sadržani u zbirci *Liber Plegiorum*, odnosno u registrima

opštinske- kancelarije koji su bilježili ugovore u jemstvu (Tomasin 2014: 161). Međutim, moguće je i da se koristio još i ranije zato što arhivska građa i iz prethodnog vijeka pokazuje prisustvo dokumenata u kojima je upotrebljavan latinski jezik, ali sam primjesama pučkog jezika jer je očita upotreba člana romanskih morfema ili prijedloga (Tomasin 2014: 161-162). Što se tiče drugih upotreba venecijanskog jezika, na tom jeziku komuniciraju opštinski uredi, građani pišu pisma sudovima i državnim organima ili, rjeđe, centralni državni sudovi se obraćaju nižim službenicima ili marginalnim uredima (Tomasin 2007: 72-74).

Već je primijećeno da je dominantna varijanta italijanskog jezika u Dalmaciji zapravo venecijanski. Stoga, prije nego što se počnemo baviti problematikom jezika u Dubrovniku, potrebno je spomenuti neke karakteristike rasprostranjenosti venecijanskog. Glavni centri venecijanskog jezika van Venecije se mogu pronaći u trgovačkim rutama duž Jadrana, grčke obale pa sve do Turske, Krstaških kraljevstava i Persije (Tomasin 2020a: 13). Ipak, venecijanski se proširio i dalje od trgovačkih puteva i bio je okrenut i prema Mediteranu pa se koristio i na Siciliji i Sardiniji, u Provansi i Kataloniji te u sjevernoj Africi (Tomasin 2020a: 13).

Što se tiče venecijanskog jezika u Dubrovniku, on nikada nije korišten kao službeni jezik budući da su Dubrovčani češće upotrebljavali toskanski italijanski. Ipak, venecijanski ostavlja svoje tragove u takozvanim spisima sa „venecijanskim prizvukom“ (it. *scriptae venezianeggianti*) koji, iako nisu napisani na venecijanskom, pokazuju karakteristike tog jezika (Dotto 2008a, 2008b).

3.3. Pitanje jezika u Dubrovniku

Zahvaljujući svom geografskom položaju između slavenskog i romanskog svijeta, Dubrovnik je privilegovano mjesto jezičkog kontakta (Vuletić 2018: 69; Vuletić & Dotto 2019). Pitanje jezika u Dubrovniku proizilazi iz jezičkog kontakta i kompleksne upotrebe jezika u tom gradu. Folea (1968-1970: 355) govori o hibridizmu u jeziku na istočnom Jadranu primjećujući da se duž cijele obale mogu pronaći dokumenti iz XIV stoljeća u kojima se miješaju karakteristike dalmatskog jezika, venecijanskog i slavenskih. Kao i u ostatku Dalmacije, jezički hibridizam i jezički kontakti su prisutni i u Dubrovniku. Sve do druge polovine XV vijeka, u Dubrovniku se govori raguzejski, dalmatski, srpsko-hrvatski, ali se koriste i italijanski i latinski (Deanović 1975: 45).

Krećući od ovog okvira, moguće je ocrtati historiju kompleksne jezičke situacije u Dubrovniku kao i jezičkih upotrebljivanih u različitim ambijentima. Vuletić (2018: 72-75) tvrdi da prvi jezički kontakti u Dubrovniku proizilaze iz dolaska Slavena na obale Jadranskog mora i susretom slavenskih jezika sa autohtonim romanskim jezicima u Dalmaciji. Doto (Dotto 2008a: 14) u jezički repertoar srednjovjekovnog Dubrovnika svrstava hrvatski, raguzejski i venecijanski koji je bio vehikularni jezik u Dubrovniku sve do 1358. godine. Ovim višejezičkim tradicijama se mogu dodati i drugi italoromanski varijeteti, a naročito toskanski koji se širi zahvaljujući političkim, ekonomskim, društvenim i kulturnim odnosima. Što se tiče Dubrovnika, originalni romanski jezik, *lingua latina/vetus ragusea*, društvene elite sačuvale su sve do kraja petnaestog vijeka kada je taj jezik umro (Muljačić 2000: 269). Bartoli (1906: 248) naglašava da italijanski jezik u Dubrovniku nije toskanski nego „pisani italijanski u ustima stranaca“.

Zapravo, teško je naći neosporna svjedočanstva o jezičkim običajima prije XIII vijeka. Jedan od mogućih izvora je *Hronika* Viljema od Tira koji opisuje prolazak krstaša kroz Dalmaciju u XI vijeku:

/.../ transeuntes in Istriam, inde tandem in Dalmatiam descenderunt. Est autem Dalmatia longe patens regio inter Hungariam et Adriaticum Mare sita, quattuor habens metropoles: Iazaram et Salonam, que alio nomine dicitur Spaletum, Antibarim et Ragusam; populo ferocissimo, rapinis et cedibus assueto inhabitata, montibus et silvis, magnis quoque fluminibus, pascuis etiam longe lateque diffusis occupata penitus, ita ut raram habeat agrorum culturam, locorum incolis in gregibus et armentis omnem vivendi habentibus fiduciam, exceptis paucis qui in oris maritimis habitant, qui, ab aliis et moribus et lingua dissimiles, Latinum habent idioma, reliquis Sclavonico sermone utentibus et habitu barbarorum.⁴ (u: Huygens 1984: 182-184)

Problematika određivanja jezičkih običaja iz ovog paragrafa je u polisemiji lekseme *latinus* koja se mogla vezati za različita značenja: etonim, glotonim, autohtoni govornik romanskog jezika ili govornik romanskog jezika u opštem smislu, pa čak i katolik u određenim kontekstima (Dotto 2008a: 31).

Tragovi upotrebe drugih jezika u Dubrovniku se mogu naći u zbirci *Diversa cancellariae* iz Državnog arhiva. Zapravo, kancelar Tomazino de Savere zapisuje slučajeve upotrebe slavenskog jezika tokom ispitivanja svjedoka za vrijeme sudskih procesa (Dotto 2008a: 32). Možemo navesti sljedeća dva primjera upotrebe govornog slavenskog jezika krajem XIII vijeka:

- Interrogatus dixit: ‘Ego stabam heri sero in vinea mea et volebam sedere in cena et audivi voces clamantes in lingua sclavonica, dicendo: ‘Ego sum incisus’ (u: Dotto 2008a: 33)
- Ispitanik reče: ‘Bio sam juče u svom vinogradu i želio sam sjesti da večeram i čuh glasove koji su vikali na slavenskom jeziku, govoreći: Ranjen sam’

Slično svjedočanstvo je i sljedeće koje je napisano u potpunosti na slavenskom jeziku:

- “dicendo eis in lingua sclavonica: ‘Podhi s Bogom.’” (u: Dotto 2008a: 33)
- Govoreći na slavenskom jeziku: ‘Pođi s Bogom.’

Što se tiče jezičkih običaja iz petnaestog vijeka, humanistički autor iz Luke i učitelj u Dubrovniku između 1434. i 1440. godine Filip de Diversis opisuje sliku jezičke situacije u Dubrovniku:

In prescriptis omnibus consiliis et offitiis civilium et criminalium oratores, seu arreatores advocati iudices et consules legis statuto latine loquuntur, non autem sclave, nec tamen nostro idiomate italico, in quo nobiscum phantur et conveniunt, sed quodam alio vulgari ydiomate eis speciali, quod a nobis Latinis intelligi nequit, nisi aliqualis immo magna eiusmodi loquendi habeatur saltim audiendo consuetudo, panem vocant pen, patrem dicunt teta, domus dicitur chesa, facere fachir, et sic de caeteris, quae nobis ignotum ydioma parturiunt. Hec dict sint de consiliis, de curia civili, et criminali, de appellationibus, de advocatis, et eorum ydiomate latino, deinceps de spetialioribus principatibus agendum videtur.⁵ (De Diversis 2004: 161)

⁴ /.../ prolazimo u Istru, i odatle konačno silazimo u Dalmaciju. Dalmacija je, ipak, širok teritorij, smješten između Ugarske i Jadranskog mora; ima četiri velika grada: Izaru i Salonu, koji se naziva i Spaletum, Antibarim i Dubrovnik; u njoj živi surov narod, navikao na pljačku i ubistva, u potpunosti je okružena planinama i šumama, čak i velikim rijekama, ali i veoma prostranim pašnjacima, tako da ima rijetku poljoprivredu; stanovnici cijeli život povjeravaju stadi i poljoprivrednim kolima, osim rijetkih koji žive na morskoj obali koji se razlikuju od drugih po navikama i jeziku, gaje latinski idiom, i od drugih koji koriste slavenski jezik i imaju i barbarski izraz lica. (Naš prevod)

⁵ U svim navedenim vijećima, te građanskom i krivičnom sudu, govornici ili besjednici, odvjetnici, suci i konzuli po odredbi zakona govore latinskim, a ne slavenskim niti našim talijanskim jezikom kojim s nama razgovaraju i sporazumijevaju se. Govore nekim njihovim posebnim narodnim jezikom kojeg mi Latini ne možemo razumjeti, osim ako netko ima osobitu

De Diversis oslikava trostruku sliku jezičke tradicije u Dubrovniku. Zapravo, u njegovom svjedočanstvu se pojavljuju tri jezička varijeteta koji se upotrebljavaju u vijećima i kancelarijama: slavenski (*sclave*), pučki italijanski jezik (*idiomate italico*) i autohtoni dubrovački romanski jezik (*vulgari ydiomate* i *eorum ydiomate latino*) (Dotto 2008a: 40). Ipak, ovo svjedočanstvo se odnosi na jezike koji su se govorili u institucijama, a ne na jezike kojima su se pisala službena dokumenta. Iako odlomak opisuje trojezičnost grada, ispostavlja se da su dominantni jezici dalmatski i romanski. Interpretacija Dijega Doto (Dotto 2008a: 40-41) je da De Diversis ne upućuje na kodifikovani zakon koji službeno i pravno nameće upotrebu određenog jezika u vijećima, nego da se radi o navici koja postaje obavezujuća da se koristi autohtoni jezik. Iz toga proizilazi da paralelno sa problemom govornog jezika u Dubrovniku možemo postaviti i pitanje jezika u upotrebi u kancelarijama i vijećima.

Dubrovačka kancelarija je u XIV vijeku bila bilingvalna i u njoj su radili intelektualci sa italijanskog poluostrva, ali i pisari zaduženi za slavenski jezik koji su se bavili slanjem i prevođenjem primljenih pisama ili čitanjem i prepisivanjem dokumenata na slavenskom jeziku napisanih ćirilicom (Dotto 2008a: 250). Ipak, *cancelleria slavica*, aktivna oko 1215. godine, je bila podređena latinskoj i po funkciji i po osoblju (Dotto 2008a: 250). Prije 1358. godine, tekstovi na italijanskom jeziku se mogu naći samo u zbirci *Libri reformationum* i u prevodima sa slavenskog jezika (Dotto 2008a: 254). Osim sporadičnih tragova pučkog jezika u spisima, italijanski jezik se dominantno počinje koristiti u kancelariji tokom prve polovine XIV vijeka i to u zbirci *Litterae et commissiones*. Sa kvantitativne tačke gledišta, on dominira nad latinskim (od 271 jedinice, 168 tekstova je na pučkom jeziku), a distribucija zavisi od društvene pozicije primaoca – na latinskom je ako je upućen stranim vlastima (duždu, venecijanskim ambasadorima i prokuratorima, kralju Ugarske, banovima u Hrvatskoj i Bosni, srpskim plemićima, upraviteljima gradova ili biskupima), ali je na pučkom ako je pismo upućeno ambasadorima, gradonačelnicima, kapetanima, upraviteljima ili drugim kancelarima i privatnim građanima (Dotto 2008a: 296). Zapravo, latinski je obavezan za eksternu komunikaciju, a neobavezan za internu. Što se tiče interne komunikacije, čini se da je izbor jezika bio nemotivisan budući da su ostala pisma upućena i na italijanskom i na latinskom jeziku, a da se nije mogla objasniti motivacija izbora (Dotto 2008a: 297-298). Ipak, Doto (Dotto 2008a: 298) primjećuje i korelaciju između dužine dokumenta i izbora jezika budući da je italijanski jezik povezan sa dužim tekstovima, a teško je pronaći pismo na latinskom duže od lica i naličja lista papira.

3.4. Italijanski kancelarijski jezik (*koinè*)

Koinè je termin kojim se označava nadregionalni jezik u upotrebi u kancelarijama (Lubello 2014: 229). Narodni jezik se u službenim kancelarijskim spisima počinje koristiti između XIII i XIV vijeka kada osvaja teritoriju latinskog jezičkog prostora (Lubello 2014: 229). Zahvaljujući svom nadregionalnom karakteru i komunikaciji sa mjestima na jezičkoj periferiji, kancelarijski jezik napušta lokalne jezičke karakteristike i polako uspostavlja regionalni ili nadregionalni model (Tavoni 1992: 47-48). Lubello (Lubello 2014: 229-230) ističe visoki stepen uniformnosti i formalizacije kao dvije najbitnije karakteristike pravno-administrativnih tekstova.

naviku tako govoriti ili ga barem slušati. Kruh zovu *pen*, ocu kažu *teta*, kuća se kaže *chexa*, činiti *fachir* i tako govoreći o drugim stvarima, stvorili su nama nepoznat jezik (De Diversis 2007: 92-93, prevela Zdenka Janeković - Römer).

Kancelarijski jezici obuhvataju široku vrstu jezika, ali su tipični za pisarnice i plemićke dvorove, odnosno za sva ona mjesta u kojima sekretari, notari i pisari proizvode bogate vrste tekstova: pravne akte, dekrete, statute, službene govore, propise ili korespondenciju sa kancelarijama drugih država (Lubello 2014: 233). Italijanski *koinè* jezik je zasnovan na srednjovjekovnom i pravnom latinskom jeziku, toskanskom i, u zavisnosti od kancelarije i epohe, lokalnom jeziku koji je lišen previše regionalnih elemenata (Lubello 2014: 234).

Ipak, pokazalo se da postoji manjak istraživanja kancelarijskog italijanskog jezika i njegovih upotreba u Italiji, van nje i u međunarodnoj diplomatiji (Lubello 2014: 240). Veliki doprinos istraživanju ove varijante italijanskog jezika su dali Frančesko Bruni (2000 2013) i Diego Doto (Dotto 2008a, 2008b, 2008c), pogotovo u domenu istraživanja kancelarijskog jezika u Dubrovniku. Međutim, osim spomenutih istraživanja, italijanski kancelarijski jezik ostaje nedovoljno istražen.

4. Metodološki problemi istorijske pragmatike

Četvrto poglavlje je posvećeno metodološkim problemima istorijske pragmatike. Budući da je istorijska pragmatika grana lingvistike koja se bavi proučavanjem fenomenâ govornog jezika u pisanim korpusima, smatrali smo da je neophodno obratiti pažnju metodološkim problemima sa kojima se ova nauka suočava i da odredimo njene domete i ograničenja. Bavićemo se definisanjem nauke, ciljevima i dometima, pristupima pisanim korpusima i prethodnim istraživanjima u ovoj oblasti.

4.1. Definicija i nastanak istorijske pragmatike

Istorijska pragmatika je relativno mlada nauka koja obuhvata principe pragmatike i istorijske lingvistike (Jucker 2008: 895). Tavitsajnen i Ficmoris (Taavitsainen & Fitzmaurice 2007: 13) istorijsku pragmatiku definišu kao nauku koja ispituje upotrebu jezika u prošlosti i modalitete stvaranja značenja; radi se o empirijskoj grani lingvistike koja se bavi autentičnom upotrebom jezika u prošlosti. Sa sociološke tačke gledišta, istorijska pragmatika je nauka koja nastoji shvatiti modele ljudske komunikacije (kako je definišu uslovi utvrđeni unutar društva) u prošlim vremenima, istorijski razvoj tih modela i generalne principe potrebne za takav razvoj (Jucker 2008: 894). Radi se o interdisciplinarnom polju budući da koristi rezultate jezičkih disciplina kao što su istorijska gramatika, fonetika, fonologija, sintaksa ili semantika, ali, s druge strane, koristi i dostignuća drugih društvenih nauka kao što su istorija, sociologija ili psihologija. Ipak, od samih početaka discipline, raspravljalo se o izvodljivosti i ciljevima istorijske pragmatike (v. Jucker 1994).

Istorijska pragmatika se izdvaja kao grana pragmatike zahvaljujući radu anglista i Andreea Jakobsa i Andreea Jukera (Jacobs & Jucker 1995)⁶, a u posljednje tri decenije se pomjera u centar pragmatičkih zanimanja (Taavitsainen & Jucker 2010: 4). Povećan interes za pragmatičku stranu upotrebe jezika dugujemo istraživanjima iz sedamdesetih godina XX vijeka kada se fokus pomjera sa fonologije, morfologije, sintakse i semantike na pragmatiku (Taavitsainen & Jucker 2010: 3). Promijenjena tačka gledišta podrazumijeva da se počinje uzimati u obzir stvarna upotreba jezika u kontekstu, njegove moguće interpretacije te se jezik počinje istraživati kao sistem na koji utiču dijahronijski i društveni aspekti, a ne samo kao sinhroničan i statičan sistem (Taavitsainen & Jucker 2010: 3-4). U takvoj perspektivi se izdvajaju dva pravca istorijske pragmatike (Jucker 2008: 894-895; Taavitsainen & Jucker

⁶ Iako je opšteprihvaćeno (v. npr. Paternoster 2015; Alfieri et al. 2020) da se počeci istorijske pragmatike vezuju za članak Jakobsa i Jukera (Jacobs & Jucker 1995), ne možemo tvrditi da i prije te godine ne postoje začeci istorijske pragmatike kao nauke niti da nisu rađena istraživanja govornog jezika. Začetke analize govornog jezika možemo pronaći u radovima Fridriha i Avgusta Šlegela, Vilhelma Humbolta, Franca Bopa i Fridriha Dica (Tagliavini 1972: 1-5). Naravno, govorni latinski jezik zauzima privilegovanu poziciju u njihovim radovima kao izvor narodnih romanskih jezika (Diez 1870: 3; Jucker et al. 1999). Što se tiče savremenijih istraživanja, pionirski rad u oblasti pragmatike govornih romanskih jezika i istraživanja govornih činova su radovi Šliben-Lange (Schlieben-Lange 1979), Štajn (Stein 1985), Lebensafta (1988: 144-306) i Ratkea (Radtke 1994). Generalne karakteristike fonetike, sintakse i semantike govornog italijanskog, francuskog i španskog jezika su tema Koha i Esterajhera (Koch & Oesterreicher 2011) u djelu *Gesprochene Sprache in der Romania*. Što se tiče isključivo italijanskog jezika, govorni jezik postaje tema tek krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina XX vijeka. Prva istraživanja u toj domeni je sprovedla Marina Zbiza (Sbisà 1978, 1979), a slijedili su Sornikola (Sornicola 1981), Koh (Koch 1985), Ratke (Radtke 1983), Holtus i Ratke (Holtus & Radtke 1985) i zbornik Akademije dela Kruska (1987). Kao najbitnija savremena sinhronijska pragmatička istraživanja u italijanskom jeziku bismo izdvojili istraživanja o mitigaciji u govoru (Caffi 2001, 2007), o implikaturama u govoru (Sbisà 2007), diskursnim oznakama i analizom korpusa govornog jezika (Bazzanella 1994, 1995), kao i udžbenike pragmatike (Caffi 2002, Bazzanella 2005).

2010: 5): anglo-američka orijentacija (koja se koncentriše na usko lingvistička pitanja) i evropska struja koja naglašava društveni i kulturološki kontekst približavajući se sociolingvistici. Zapravo, Kalpeper (Culpeper 2010b: 189) objašnjava da se evropska tendencija u anglo-američkim zemljama često navodi kao *istorijska analiza diskursa*. S druge strane, anglo-američka koncepcija je rigidnija i bavi se značenjem iskaza. Definiciju ovog pristupa daje Grin (Green 1989: 3):

Šira interpretacija pragmatike je da se radi o proučavanju ljudskog razumijevanja i ponašanja. Tako ona podrazumijeva interpretaciju činova za koje se podrazumijeva da se moraju poduzeti kako bi se izvršio određeni cilj. Središnji pojmovi pragmatike, dakle, moraju obuhvatiti mišljenja, namjere (ili ciljeve), plan i čin.⁷

Ovakvo poimanje pragmatike zanemaruje ili stavlja u drugi plan širi društveni kontekst komunikacije koji je od velike važnosti u evropskoj tradiciji (Jucker 2008: 895). Na primjer, Mej (Mey 2001: 6) pragmatiku definiše kao nauku koja „proučava upotrebu jezika u ljudskoj komunikaciji onako kako je određuju uslovi istog društva“.

Pored različitih pristupa istorijskoj pragmatici kao nauci, možemo izdvojiti i termin *pragmafilologija* (eng. *pragmaphilology*) koji Jakobs i Jucker (Jackobs & Jucker 1995: 11) koriste kako bi pobliže odredili pragmatičku analizu istorijskih tekstova. Autori smatraju da pragmafilologija opisuje kontekstualne aspekte istorijskih tekstova, uključujući pošiljaoce i primaocce poruke, njihove društvene i lične odnose, fizičku i društvenu poziciju produkcije i recepcije teksta kao i same njegove ciljeve (Jackobs & Jucker 1995: 11). S druge strane, Brintonova (2001) koristi termin *istorijska analiza diskursa* i smatra da postoje tri pristupa u tom polju:

1. Prvi pristup je nazvan „prava istorijska analiza diskursa“ (eng. *historical discourse analysis proper*) i podrazumijeva primjenjivanje analize diskursa u istorijskoj perspektivi i činjenicu da naglasak ostaje na strukturi diskursa iako je fokus stavljen na istorijske faze razvoja (Brinton 2001: 139). Ovaj pristup ostaje sinhronijski zato što fokalizuje jezičke strukture u jednom tačno određenom periodu njegovog razvoja. Najveća prednost ovakvog pristupa je što uspijeva objasniti funkcije mnogih jezičkih karakteristika u starijim tekstovima.
2. Drugi pristup se nazva „istorijska lingvistika koja je orijentisana prema diskursu“ (eng. *discourse-oriented historical linguistics*). Radi se o primjeni analize diskursa na istorijsku lingvistiku koja podrazumijeva proučavanja diskursnih i pragmatičkih faktora u procesu jezičke promjene. Uz to, proučavaju se diskursne motivacije koje pokreću dijahronijske promjene, bilo da su one fonološke, morfološke, sintaksičke ili semantičke.
3. Treći pristup se određuje terminom „istorijski orijentisana analiza diskursa“ (eng. *diachronic(ally oriented) discourse analysis*). Radi se o najmanje razvijenom pristupu od tri pomenuta i o najinterdisciplinarnijem zato što obuhvata sintezu analize diskursa i dijahronije. Bavi se proučavanjem promjena u diskursnim markerima, funkcijama i strukturama. Zapravo, vremenske promjene u strukturama diskursa se tretiraju na isti način kao i promjene u ostalim jezičkim nivoima.

⁷ Naš prevod.

4.2. Istraživačke domene istorijske pragmatike

Kao osnovnu istraživačku domenu istorijske pragmatike, Jucker i saradnici (Jucker et al. 1999) izdvajaju dijalog jer smatraju da je svaka upotreba jezika na neki način dijaloška. Zapravo, radi se o analizi različitih vrsta dijaloga jer je svaka upotreba jezika na neki način dijaloška (Jucker et al. 1999). Istorijski gledano, analiza dijaloga je bila ograničena na moderne jezike, a dijalog je smatran fenomenom govornog jezika. Posljedično tome, istorijska lingvistika se nije bavila njegovim proučavanjem sve dok pod uticajem razvoja istorijske pragmatike dijahronijska perspektiva nije postala legitimna domena lingvističkih istraživanja⁸. Detaljnije govoreći, istraživanja unutar istorijske pragmatike obuhvataju jednu od tri domene (Taavitsainen & Jucker 2010: 6):

1. Upotreba jezika u prošlosti;
2. Razvoj upotrebe jezika;
3. Principi koji upravljaju upotrebom i razvojem jezika.

Kao ciljeve pragmatičkog dijahronijskog pristupa možemo izdvojiti (Bax 1981: 425):

1. Opis i analiza upotrebe jezika u prošlosti u zajednicama koje su postojale, ali danas ne možemo direktno pristupiti ni njima ni njihovoj jezičkoj produkciji;
2. Opis i objašnjenje razvoja diskursnih konvencija kroz vrijeme.

Što se tiče nivoa pragmatičke analize na koje se mogu primjenjivati prethodno spomenuti ciljevi, Jucker (Jucker 2008: 898-902) razlikuje njih četiri:

- izrazi (eng. *expressions*)
- iskazi (eng. *utterances*)
- diskursi (eng. *discourses*)
- diskursne domene (eng. *discourse domains*)

Ukratko rečeno, istraživanja u istorijskoj pragmatiki se bave upotrebom jezika u prošlosti, a pogotovo jezičkim elementima kao što su implikacija, pretpostavke, konverzacijske maksime, učtivost ili govorni činovi u prošlosti (Paternoster 2015: 19) dok su najmanje jedinice pragmatičke analize individualni izrazi koji posjeduju vlastitu pragmatičku funkciju (Jucker 2008: 899). Svi ovi pristupi i metode se moraju primijeniti na odgovarajući korpus koji nam može dati uvid u aspekte komunikacije u prošlosti.

⁸ Uzimajući u obzir da se istorijska pragmatika kao disciplina pojavila zahvaljujući anglistima, činjenica da se najveći broj istraživanja u oblasti bavi engleskim jezikom nije iznenađujuća (npr. Arnovick 1999, Jucker 2000, Kohnen 2007, Kohnen 2008a, Kohnen 2008b, Kryk-Kastovsky 2009). Ipak, to ne znači da istraživanja u vezi sa dijahronijskim razvojem pragmatike u drugim jezicima, a naročito evropskim, nisu dale značajan doprinos. O razvoju istorijske pragmatike italijanskog jezika svjedoče zbornici radova (Schrott & Völker; Wehr & Nicolosi 2012; Di Salvo & Muru 2014; Alfieri et al. 2020) posvećeni istorijsko-pragmatičkim istraživanjima. Kao neke od tema kojima se bave istraživači, možemo izdvojiti ispitivanje normi učtivosti (Paternoster 2015; Held 2005, 2020; Alfonzetti & Spampinato Beretta 2012, Ghezzi & Molinelli 2016, Culpeper 2017, Lalić 2023), mitigaciju i modulaciju govornih činova (Held 1999, 2004, 2010; Colella 2012; Aresti 2020; Fedriani 2020; Lalić 2020a, 2020b, 2020c), proučavanje pragmatičke strane priručnika bontona (Alfonzetti 2015, 2016, 2017, 2021) te analizu jezika nepismenih ili polupismenih (Testa 2014).

4.3. Problem „loših podataka“

Sve do ranih devedesetih godina XX vijeka činilo se nemogućim pomiriti pragmatiku sa istorijskom lingvistikom obzirom da je istorijska lingvistika zasnovana na filološkoj analizi pisanih tekstova i prevashodno književnih tekstova, dok je pragmatika većinski bila posvećena analizi spontane interakcije koja se odvija licem u lice (Jucker 2008: 895). Opšte je prihvaćeno da se pragmatika bavi živim i govornim jezikom što podrazumijeva da se istraživanja zasnivaju na korpusima sastavljenim od prirodne i izgovorene građe. Istorijska pragmatika se mora oslanjati na pisane korpusne u nedostatku podataka spontane jezičke produkcije iz prošlosti. Labov (1994: 11) ovaj problem odabira korpusa naziva problemom „loših podataka“ (eng. *bad data*).

Labov (1994: 11) izdvaja probleme upotrebe pisanih tekstova kao korpusa u istorijskoj pragmatiki. Kreće od pretpostavke da pisani tekstovi preživljavaju zahvaljujući mješavini istorijskih događaja i slučajnosti. Uz to, jezik tih tekstova se po svemu sudeći razlikuje od govornog jezika pisaca koji su najvjerojatnije pokušavali približiti pisanu produkciju jezičkoj normi tog vremena. Stoga su mnogi tekstovi puni hiperkoretnih formi, mješavina dijalekata i pravopisnih grešaka. Još jedan problem proizilazi iz činjenice da obično znamo veoma malo i o društvenom položaju pisca kao i o društvenoj strukturi zajednice. Konačno, iako možemo poznavati napisani sadržaj, obično ne možemo zaključiti kako ga je savremeni čitalac razumijevao. Zbog svih tih problema, istorijska pragmatika predstavlja „vještinu upotrebe loših podataka“ (Labov 1994: 11).

Ovaj problem je u centru i mnogih istraživanja nakon Labova (1994). Prvo istorijsko-pragmatičko istraživanje u pravom smislu te riječi Jakobsa i Jukera (Jacobs & Jucker 1995) bavi se problemom izvora govornog jezika u prošlosti. Njime su se bavili i Kalpeper i Kito (Culpeper & Kytö 2000), Jucker (Jucker 2000, 2008), Nevalainen i Raumolin-Brunberg (Nevalainen & Raumolin-Brunberg 1995) kao i Tavitsajnen i Ficmoris (Taavitsainen & Fitzmaurice 2007). Na osnovu ovih istraživanja se mogu izdvojiti dva rješenja za problem loših podataka: ili izabrati korpus koji na najvjerođostojniji način predstavlja govorni jezik iz vremena koje istražujemo, ili smatrati da i pisani jezik ima komunikacijske ciljeve i da zbog toga zaslužuje da bude predmet studija pragmatičkih istraživanja (Taavitsainen & Jucker 2010: 7).

Jucker (Jucker 2008: 896-897) ukazuje na tri aspekta zahvaljujući kojima se promijenio pristup korpusima i zahvaljujući kojima se može prevazići problem loših podataka. Prvi aspekt se ogleda u napuštanju dihotomije govorni/pisani jezik u korist sistema kao što je model oralnosti Koha i Esterajhera. Zatim, drugi aspekt podrazumijeva da se pisani tekstovi smatraju samostalnim komunikativnim činovima koje autor proizvodi sa specifičnim ciljevima i specifičnom publikom na umu. Na takav način Zel (Sell 2000, 2001) analizira književnost kao komunikativni čin koji pisac usmjerava prema stvarnim čitaocima. Treći aspekt predstavlja udaljšavanje od uopštenog opisa jezika i priblijšavanje specifičnim varijetetima. U skladu sa takvim doživljajem manifestacije jezika, Buse (Busse 2002, 2003) ne analizira Šekspirov jezik jer u njegovim djelima može naići na aproksimaciju govornog jezika iz elizabetanskog perioda, nego radi intrinzičke vrijednosti i komunikacijskih ciljeva.

4.3.1. Model oralnosti Koha i Esterajhera (Koch & Oesterreicher, 1985)

Jedan od načina za prevazilaženje problema loših podataka je *model oralnosti* Koha i Esterajhera (Koch & Oesterreicher 1985). Koh i Esterajher (Koch & Oesterreicher 1985; Koch 1999) prilagođavaju koncept grafičkog i foničkog koda (Söll, 1985) i na osnovu njega predlažu skalu koja kreće od jezika blizine i završava se sa jezikom daljine. Takvim postupanjem se zamjenjuje dihotomija između pisanog i govornog jezika. Model oralnosti podrazumijeva da se komunikativni čin može realizovati u foničkom ili grafičkom kodu, dok skala komunikativne blizine opisuje da li sagovornici dijele zajednički fizički prostor, da li se interakcija odvija u javnom ili privatnom kontekstu, da li se sagovornici poznaju i slično. Na primjer, razgovori između kolega na pauzi pripadaju više privatnoj nego javnoj sferi, događaju se licem u lice i sagovornici se poznaju. S druge strane, iako su govori na sahranama tekstovi koji se realizuju fonički i u javnom kontekstu, moguće je da se učesnici slabije poznaju, tema je već određena što nudi manje mogućnosti za razvoj razgovora i tekst je monološkog, a ne dijaloškog karaktera.

Ipak, tekstovi koji se realizuju u grafičkoj formi obično pokazuju karakteristike komunikacijske udaljenosti. Ako uzmemo kao primjer pravne ugovore, naučne ili novinske članke, primijetićemo da učesnici u razgovoru ne dijele zajednički fizički prostor, pisci ne poznaju čitaoce i karakteriše ih monološka a ne dijaloška struktura. Ton teksta je formalan i ne dozvoljava spontanost učesnika. Ipak, neki drugi tekstovi koji se realizuju kroz grafički medijum kao što su elektronske poruke, *web chat* ili SMS poruke mogu pokazati osobenosti komunikativne blizine.

Sljedeća shema (Koch 1999: 400) ilustruje razlike između foničkog i grafičkog koda i njihov odnos prema komunikativnoj blizini i daljini:

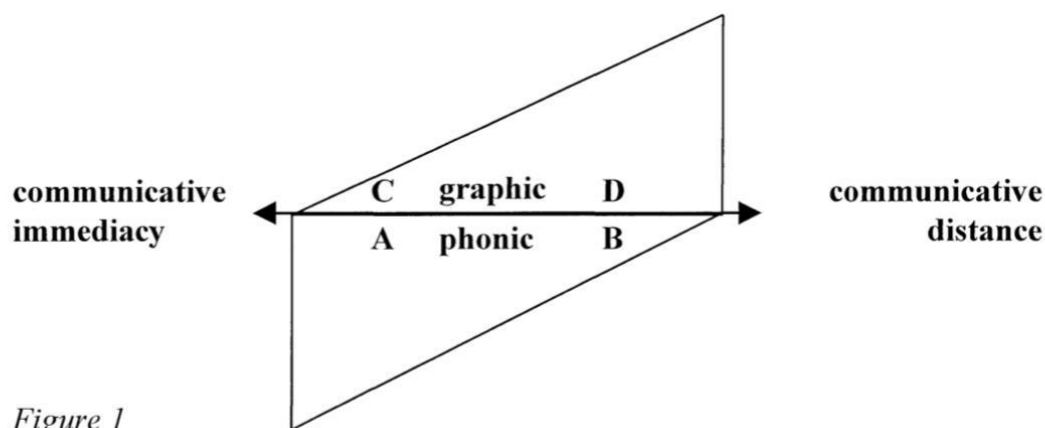

Figure 1

Slika 1 (Koch 1999: 400)

Objašnjavajući shemu, Koch (1999: 400) obrazlaže da se fonička realizacija komunikativne blizine potvrđuje u svakodnevnim razgovorima (prostor A), dok se komunikativna udaljenost u grafičkom kodu pokazuje u pravnim tekstovima (prostor D). Ipak, poznato je da komunikativna blizina realizovana u grafičkom kodu postoji u na primjer epistolarnoj korespondenciji (prostor C), a na isti način se aktualizuje i komunikativna udaljenost ako za primjer uzmemo govore (prostor B). U vezi sa modelom, Koh (Koch 1999: 400) određuje sljedeće parametre krajnje komunikativne blizine:

- a) fizička blizina (prostorna i vremenska);
- b) privatnost;
- c) poznanstvo između sagovornika;
- d) visoka emotivnost;
- e) kontekstualna integracija;
- f) deiktička blizina;
- g) dijalog;
- h) komunikativna kooperacija sagovornika;
- i) slobodno razvijanje tema;
- j) spontanost.

Parametri komunikativne udaljenosti se mogu definisati kao suprotnost parametrima koji vrijede za blizinu (Koch 1999: 401), a to su, na primjer, fizička udaljenost, javni prostori, nedostatak poznanstva. Vrijednost parametara može varirati u intenzitetu i u odnosu i tako doprinosi shvatanju tekstova kao *kontinuumu*. To znači da se najveći broj tekstova se nalazi u *kontinuumu* između komunikativne blizine i daljine.

Zahvaljujući ovoj ideji, iako se istraživanja u domeni istorijske pragmatike moraju oslanjati na grafički medijum, nije neophodno da ostanu ograničena na tekstove komunikacijske daljine zato što ovaj model dozvoljava da se preciziraju karakteristike komunikativne blizine i udaljenosti i da se ublaži gruba dihotomija između pisanog i govornog jezika.

4.3.2. Vrste izvora

Izbor korpusa se izdvaja kao ključno pitanje istorijske pragmatike. U centru problema se nalazi izbor odgovarajućeg pisanog korpusa na koji se, kao što je već primijećeno, moramo oslanjati. Očito je da su zbog lake dostupnosti prvi materijali na kojima su rađena istraživanja bila književna djela. Salmon (1965: 105) opravdava upotrebu pozorišnih i drugih književnih djela zato što ih smatra jedinim izvorima govornog jezika iz prošlosti, dok Braun i Gilman (1989: 170) tvrde da ne postoji nijedan drugi adekvatan izvor.

Kalpeper i Kito (Culpeper & Kytö 1999, 2000, 2006, 2010) su dali veliki doprinos odabiru korpusa. Budući da je nemoguće odrediti koja se pisana forma najviše približava govornom jeziku, predlažu da se opozicija pisani/govorni jezik smatra skalom i razlikuju tekstove na osnovu nivoa oralnosti koji pokazuju. Ti tekstovi su povezani sa govornim jezikom (eng. *speech related*) i mogu se svrstati u tri kategorije (Culpeper & Kytö 2010: 17):

1. Slični govornom jeziku (eng. *speech like*);
2. Zasnovani na govornom jeziku (eng. *speech based*);
3. Simuliraju govorni jezik (eng. *speech purposed*).

Prvoj kategoriji pripada privatna korespondencija koja, iako za cilj ima direktnu komunikaciju, ne predstavlja razgovor licem u lice i zbog toga pokazuje drugačije karakteristike u odnosu na govorni jezik. Drugoj pripadaju transkripti koji sačinjavaju direktan zapis govora, ali ne mogu garantovati tačnost izgovorenih riječi. Konačno, trećoj kategoriji pripadaju fiktivni tekstovi koji simuliraju razgovorni jezik kao što su dijalozi u književnim djelima ili pozorišni komadi.

Privilegovano mjesto u analizi književne građe zauzimaju pozorišni tekstovi koji mimetizuju govor vjernije od drugih tekstova (Mazzon 2003: 223; Fitzmaurice 2010). Još jedno opravdanje za upotrebu pisanih tekstova možemo pronaći u činjenici da oni predstavljaju i samostalne komunikativne činove sa vlastitim pravilima i konvencijama koje se razlikuju od svakodnevnog govora (Jucker 2008: 894)⁹.

Ipak, Jakobs i Jucker (Jacobs & Jucker 1995) su mišljenja da pisana dokumentacija zasnovana na govoru vjernije odražava govorni jezik nego književna djela. Dakle, prirodno je da se istorijska pragmatika služila i nastavlja da se služi epistolografijom, propovijedima, simuliranim dijalozima i sudskim presudama (Paternoster 2015: 21). Ipak, iako se ovi tekstovi približavaju govornom jeziku, postoji gradacija blizine, što znači da lično pismo i pedagoški dijalog ne pokazuju isti nivo oralnosti (Paternoster 2015: 22). Pored pisane korespondencije, jedna forma koju možemo izdvojiti da posebno pogoduje prevazilaženju problema izbora korpusa je testament. Jedan od razloga za to je što su testamenti formulaični i njihova fiksna struktura ne dopušta subjektivne interpretacije. Dalje, posebni su po tome što su performativnog karaktera (Visconti 2009), ali su i monološke prirode jer se ne uspostavlja komunikativni odnos između dva govornika i nije predviđen odgovor primaoca poruke (Jucker 2000). Neki autori (npr. Kurzon 1986; Bach 1995; Visconti 2009; Nakaš 2010; Tollerton 2011; Lovrić Jović 2006, 2013) stoga biraju upravo testamente za primarni korpus hipotizirajući da oni predstavljaju živi jezik. U ovim tekstovima, za razliku od književnih djela, autor nije ograničen stilskim zahtjevima i može se izraziti upotrebljavajući autentični jezik (Bartoli 2000, Lovrić Jović 2006).

Budući da su pisma predmet našeg istraživanja, u nastavku ćemo se detaljnije baviti karakteristikama epistolarnih korpusa.

4.3.2.1. Pisma kao izvor govornog jezika

Iako ne odražavaju uvijek vjerno govorni jezik, pisma pokazuju karakteristike interakcije kao što su pozdravi, formule učtivosti i sadrže jasno prepoznatljive govorne činove kao što su pitanja, izvinjenja, zahvale, zahtjevi ili obećanja (Jucker 1994: 535). Osim toga, važnost pisma za proučavanje međuljudskih odnosa u lingvističkom ključu prepoznali su i Jucker (Jucker 1994), Jakobs i Jucker (Jacobs & Jucker 1995)¹⁰. Osnovna karakteristika pisma kao korpusa je u tome što funkcioniše na dva nivoa: primarnom i inkorporisanom nivou (Taavitsainen & Jucker 2007). Odnosno, epistolarna korespondencija može sadržavati opisna svjedočanstva o izvršenju govornih činova na inkorporisanom nivou. Iz toga slijedi da je pri analizi pisma potrebno uzeti u obzir oba komunikacijska nivoa. Ficmoris (Fitzmaurice 2002: 9) naglašava važnost rekonstrukcije društvenog konteksta u kojem nastaje pismo kako bi se rezultati

⁹ Npr. Buse (Busse 2002, 2003) na osnovu Šekspirovih djela definiše fenomen društvene gramatike koja predstavlja društvene konvencije koje autor koristi, ali prilagođene na taj način na ispunjavaju dramatsku ulogu.

¹⁰ Istraživanja o pismima kao metodi komunikacije su opširna i opsežna (Fitzmaurice 2002: 4; Nevala 2004; Hakanen & Koskinen 2009; King 2010). Zaključci ovih istraživanja pokazuju da pisma predstavljaju važan dio kulturnog, privatnog i književnog života u Evropi od srednjeg vijeka do renesanse. Što se tiče istorijsko-pragmatičkih istraživanja, navešćemo studiju forme pisma i odnosa sa autentičnom upotrebom dijaloga (Palander-Collin 2010), kao i niz istraživanja Kinga (2010, 2011a, 2011b, 2012) u vezi sa epistolarnom korespondencijom na kolonijalnom španskom jeziku i karakteristikama ublažavanja zahtjeva, jezičke manifestacije učtivosti i oblikovanja zahtjeva. Iako nam istorijsko-pragmatička istraživanja diplomatske epistolarne korespondencije nisu poznata, smatrali smo da je bitno ukazati na to da postoje jezička istraživanja u istorijskoj perspektivi. Spomenućemo istraživanja Krejga (Craig 1991) koji se bavi istorijatom diplomatske korespondencije, Dovera (Dover 2016) koji analizira retoričke karakteristike korespondencije ambasadora sa papom tokom XV vijeka, Korobeinikova (Korobeinikov 2004) koji se fokusira na apelative u prepisci između Bizanta i Mamelučkog sultanata i Tomazina i Meniketijeve (Tomasin & Menichetti 2018) čije je interesovanje jezički kontakt provansalskog i italijanskog.

pragmatičke analize mogli uporediti sa istorijskim podacima iz datog vremena. Ističe (Fitzmaurice 2002: 9) da referencijalne nejasnoće, praznine u informacijama i dvosmislenost doprinose izazovu čitanja pisma što se pokazalo istinitim i u slučaju analize našeg korpusa.

Zahvaljujući fiksnoj strukturi, srednjovjekovno pismo možemo smatrati idealnim uzorkom za analizu budući da formulske strukture olakšavaju prepoznavanje govornih činova. Sve do polovine XII vijeka, najveći broj srednjovjekovnih pisama se sastojao od sljedećih dijelova (Camargo 2006: 16):

- *salutatio* – formula pozdrava;
- *captatio benevolentiae* – osiguravanje dobre volje sagovornika. Nekada se naziva i *exordium*, *arenga* ili *proverbium*. Smatra se i retoričkom figurom koja je poznata još od antike i koja služi da odobrovolji primoaca poruke i omogući njegovu pažnju (Winter 1991: 1);
- *narratio* – iznošenje činjenica;
- *petitio* – zahtjev;
- *conclusio* – sažetak ili kraj pisma.

Ovim dijelovima možemo dodati i formulu datuma na kraju pisma (Sarri 2018: 121-122) koja se naziva i *datatio*.

Što se tiče strukture diplomatskog pisma iz Dubrovnika, Zovko (2014: 27-28) navodi da svako pismo sadrži konvencionalne i prepoznatljive dijelove, ali ipak ne precizira o kojim se dijelovima radi. Ipak dodaje da centralni dio pisma obuhvata upute ambasadorima o stavovima koje mora zauzeti u vezi sa određenim problemima ili pitanjima (Zovko 2014: 27).

4.4. Odnos retorike i pragmatike

Za našu temu veoma je važan odnos retorike i pragmatike kao i uloga koju retorika zauzima u poslu ambasadora. Federika Venijer (Venier 2008: II) retoriku definiše kao „disciplinu koja se bavi persuasivnim diskursom, diskursom čiji je cilj usmjeren prema ubjeđivanju“ koja pokazuje urođene veze sa pragmatikom. Dakle, retorika je koncipirana kao privilegovana poddisciplina u okviru pragmatike.

Kako bismo povezali retoričke funkcije sa ulogom ambasadora, uzećemo kao model Tasovo djelo *Il Messaggero* i njegovu sliku savršenog ambasadora. Iako ovo djelo hronološki slijedi našem korpusu, Tasso se u njemu dotakao i uloge ambasadora u prethodnim vijekovima. Na sljedeći način definiše ulogu ambasadora:

/.../ alcuni sono mandati per trattazione di negozio, o sia di pace o di guerra o di tregua o di lega o di che altro si sia; altri sono mandati per una semplice dimostrazione di benevolenza e di stima o a rallegrarsi di nozze o di nascimento di figliuoli o di acquisto di vittoria o a condolarsi di morte o d'altra sciagura o far altro simil complimento. (Tasso 1959: 64-65)

Iako se već insistiralo na činjenici da ambasadori dobivaju upute od Vijeća i od Kneza, ne možemo tvrditi da je ambasador samo prenosilac tuđih riječi. Na sličnom tragu je i De Diversis koji na sljedeći način opisuje ulogu dubrovačkih ambasadora:

/.../ bdiju nad time da ostanu u miru i slozi sa svima, trudeći se koliko mogu, dosjetljivošću, novcem i strpljenjem da ne dođe do rata i razdora /.../ Šalju poslanike koji lijepim riječima uvjeravaju i daruju darove izazivaču nereda i onim savjetnicima za koje im se čini da im više

vjeruje, kako bi smekšali njegovo srce, smirili nagone, potvrdili mir i prijateljstvo“ (De Diversis 2007: 134).

Ili, Tasovim riječima – „ne može biti dobar ambasador ko istovremeno nije dobar govornik“ (Tasso 1959: 66) ili „da je ambasador samo jednostavni prenosilac rečenih stvari, ne bi mu bila potrebna ni opreznost, ni elokvencija i bilo koji obični čovjek bi bio sposoban za ovaj posao“ (Tasso 1959: 70). Takođe, opisujući savršene diplomate, Nikolson (Nicolson 1950: 104-126) zaključuje da ne bi trebalo da budu previše nametljivi, ne bi trebalo da podlegnu bijesu i uvijek bi radije morali okolišati nego direktno govoriti. Iz toga proizilazi da ambasador mora biti dobar govornik i imati razvijene retoričke sposobnosti.

5. Metodološki okvir istraživanja

Peto poglavlje je posvećeno metodološkom okviru koji smo upotrijebili u analizi korpusa. Predstavićemo teoriju govornih činova koja je okosnica našeg istraživanja, njenu primjenu u dijahroniji te načine prepoznavanja i određivanja govornih činova. Dio metodološkog okvira je posvećen i teoriji učtivosti koja je prizma kroz koju analiziramo govorne činove.

5.1. Teorija govornih činova

Kao glavnu teorijsku osnovu za istraživanje uzimamo teoriju govornih činova (Austin 1962; Searle 1969, 1976) koja objašnjava da jezik nije samo komunikacijski alat nego da se njime može i *činiti*. Govorni činovi se dijele na lokucijske, ilokucijske i perlokucijske (Austin 1962; Searle 1969, 1976). Lokucijski govorni činovi se sadrže u samom govorenju, ilokucijski u činjenju nečega govorom, dok perlokucijski izazivaju psihološki efekt kod primaoca poruke. Ilokucijski govorni činovi se dijele u pet grupa:

- verdiktivni – pravni akti;
- egzekutivni – predstavljaju iskaz moći, prava ili uticaja;
- komisivni – obavezuju pošiljaoca poruke da se ponaša na određen način ili da izvrši neku radnju;
- komportativni – stav ili rekacija prema tuđem ponašanju ili situaciji;
- ekspozitivni – koriste se kako bi se nešto izložilo.

Pragmatičkom kontekstu govornih činova dodajemo i dva koncepta koje Ostin (Austin, 1962) definiše kao ilokucijsku snagu i kao perlokucijski efekt. Ilokucijska snaga je, zapravo, istinski smisao iskaza, željeni efekt čina, odnosno namjera pošiljaoca poruke (Austin 1962: 73). Što je čin eksplicitniji, toliko je njegova ilokucijska snaga veća. U vezi s tim, Ostin (Austin 1962) razlikuje direktne činove (kao npr. iskaz „Dodaj mi so“) i indirektne (npr. „Ovom jelu bi dobro došlo još malo soli“). Naravno, imperativ je eksplicitan i povezan sa govornim činom naređenja pa je i njegova ilokucijska snaga veća nego snaga drugog primjera koji se može interpretirati i kao indirektni zahtjev i kao konstatacija. Dakle, iz ovih primjera proizilazi da se gramatička struktura ne mora neophodno podudarati sa ilokucijskom snagom iskaza.

Što se tiče koncepta perlokucijskog efekta, on se definiše kao posljedica koju govorni čin ima na psihičko stanje primaoca poruke. Možemo navesti hrabrost kao posljedicu govornog čina ohrabivanja ili strah kao posljedicu prijetnje. Naravno, klasifikacija govornog čina jednoj grupi kao i njena ilokucijska snaga i perlokucijski efekt su podložni interpretaciji i zavise od konteksta. Ako razmislimo o iskazu „Hladno je“, primijetićemo da se on može interpretirati kao konstatacija o trenutnoj temperaturi. Međutim, komunikacijska situacija iskaza i kontekst mogu biti takvi da se iskaz shvati kao indirektni zahtjev da sagovornik zatvori prozor. Konačno, sagovornik se može i prepasti ako kontekst dopušta da se iskaz shvati kao prijetnja da se opasnost približava.

5.1.1. Primjena teorije govornih činova u dijahroniji

Budući da teorija govornih činova objašnjava na koji način se jezikom djeluje, ona se primarno odnosi na govorni jezik. Stoga se postavlja pitanje njene primjenjivosti na pisani jezik. Konen (Kohnen 2000: 31) primjećuje da je dijahronjska analiza govornih činova jedna od perspektiva koje se otvaraju u istorijskoj pragmatiki koja bi istraživačima omogućila da analiziraju promjene u strukturi jezika, ali i promjene u onome što govornici *rade* sa jezikom. Govorni činovi su pogodni za istraživanje zato što pokazuju visok stepen sinhronijske i dijahronijske varijacije i može se istorijski pratiti njihova formalna realizacija kao i komunikacijska funkcija (Alfonzetti & Spampinato Berretta 2012: 1-2).

Dakle, istorijski pristup analizi govornih činova kreće od ilokucijske snage iskaza i nastavlja prema različitim realizacijama u istoriji nekog jezika (Jucker 2000: 900). Ipak, dijahronijska varijacija govornog čina predstavlja i problem za analizu zato što varijacije iz prošlosti ne moraju biti iste kao realizacije u savremenom jeziku (Jucker 2000). Međutim, Krik-Kastovski (Kryk-Kastovsky 2009) zaključuje da postoje paralele između današnjeg jezika i njegovih manifestacija kroz vrijeme te da se metode kojima se istražuju moderni jezici, kao što je teorija govornih činova, mogu primijeniti i dijahronijski. Bertučeli Papi (Bertucelli Papi 2000) je na sličnom tragu kada tvrdi da se dijahronijska istraživanja mogu sprovoditi upotrebljavanjem sinhronijskih modela ako se uzmu u razmatranje istorijski kontekst, semantičke promjene i sociološke razlike.

5.2. Proces određivanja vrste govornog čina

Iako smo u poglavlju 5.1. naveli sistematizaciju govornih činova, potrebno je naglasiti činjenicu da njihovo određivanje nije uvijek jasno. Ostin (Austin, 1962) i Serl (Searle, 1969, 1976) se koncentrišu na dekontekstualizovane i tipizovane iskaze koji ne moraju biti lako prepoznatljivi unutar konteksta ili društvene situacije. Govorni činovi su, zapravo, sami po sebi lišeni značenja budući da njihova se moraju interpretirati u kontekstu (Culpeper 2010a: 3234) i da njihovo značenje zavisi od načina na koji slušalac odabere da ih shvati (Leech 1983: 23-24). Lič (Leech 1983: 23-24) tvrdi da se o značenju govornog čina pregovara i da je odgovornost za njegovo tumačenje u potpunosti na slušaocu koji mora interpretirati ilokucijsku snagu iskaza. Na primjer, iskaz „Da sam na tvom mjestu, otišao bih iz grada“ se može doživjeti kao savjet, upozorenje ili prijetnja i upravo ih slušalac interpretira iako govornik može imati na umu drugo značenje.

Ipak, određeni govorni činovi se mogu odrediti samo na osnovu gramatičkog oblika zato što ga određuju sintaksičke i morfološke karakteristike glagola (Croft 1994; Sadock 1994; Harnish 1994). Postoje očite veze između oblika imperativa i govornog čina zahtjeva, kao i između upitne rečenice i čina pitanja (Escadell Vidal 1996: 64). Dalje, neki govorni činovi su često prepoznatljivi iz upotrebe performativnih glagola kao što su „izviniti se“ ili „obećati“. Ipak, jasno je da se govorni činovi ne mogu prepoznati samo kroz gramatičku formu.

Što se tiče performativnih glagola u staroitalijanskom jeziku, možemo postaviti pitanje da li performativni glagoli imaju istu semantičku i pragmatičku vrijednost kao u modernom italijanskom. U vezi s tim, Kolela (Colella 2012: 6) zaključuje da u slučaju italijanskog jezika, ne postoji razlika koja bi

udaljavala moderni jezik od njegovih starijih varijeteta. Jedina bitna razlika u performativnim glagolima je u pravnim tekstovima u kojima se pojavljuju glagoli koji više ne postoje u savremenom jeziku (Colella 2012: 6).

Performativni glagoli se u staroitalijanskom jeziku mogu podijeliti na sljedeći način (Colella 2012):

- a) glagoli koji izražavaju konstataciju (it. *constatativi*) - *affermare, annunciare, assicurare, confessare, consentire* „*essere d'accordo con*“, *denunciare, fermare* „*affermare*“, *giudicare, giuro, lodare* „*essere del parere di*“, *negare, rispondere, testimoniare*;
- b) glagoli koji izražavaju naredbe (it. *direttivi*) – mogu se podijeliti u „imperativne“ (it. *imperativi*), kao što je glagol *comandare*, i u „zahtjevne“ (it. *richiestivi*), kao što je glagol *chiedere*. U prvu grupu spadaju glagoli *ammonire, comandare, co(n)stringere (astringere), imporre, indurre, concedere, permettere, vietare*. Glagoli *confortare, esortare, consigliare, lodare, raccomandare* imaju direktivnu funkciju, međutim ne izražavaju naređenje. U drugu grupu pripadaju: *chiedere (chieggere, cherere, richieggere), clamare, domandare, impetrare, pregare, scongiurare, supplicare*;
- c) glagoli koji izražavaju obećanja (it. *commissivi*) – radi se o glagolima koji obavezuju pošiljaoca poruke da u budućnosti izvrši određenu radnju. U ovu grupu pripadaju glagoli *giurare i promettere*;
- d) glagoli koji se odnose na rituale (it. *comportativi*) – među najfrekventnijima su: *benedire, lodare, ringraziare*. Tu se nalaze i glagoli koji izražavaju radost, bol i (ne)odobranje: *lamentare, vantarsi, compiacersi, rallegrarsi, protestare, piangere, dogliare*;
- e) konvencionalni performativni glagoli (it. *performativi convenzionali*) – nemaju komunikativni cilj nego društveni. Zapravo, radi se o verdiktivnim glagolima koji ne prenose nove činjenice već određuju pravno stanje: *pronunciare, dichiarare, accusare, statuire, decernere, fermare, stanziare, comandare, condannare, ordinare, proved(d)ere, lodare, ammonire, cassare, irritare, annullare, volere, condannare, disporre, confessare, affermare, giudicare, annunciare, investire, assolvere*.

Ipak, istraživanja (Bergner 1992; Kohnen 2000) pokazuju da je određivanje govornih činova samo na osnovu performativnih glagola problematično i nekonkluzivno zato što oni često zavise od konteksta ili uopšte ne podrazumijevaju upotrebu performativnog glagola. Očito je da se govorni čin uvrede ne manifestuje iskazom „vrijeđam te“ (Austin 1962: 30-31). Ne možemo tvrditi ni da se govorni činovi iskazuju uvijek i isključivo ni preko gramatičkih struktura. Iako se čin naređenja može izraziti imperativom, komunikativne situacije su rijetko toliko jednostavne da dopuštaju da se zanemari pragmatički kontekst iskaza.

Perlokucijski efekt govornog čina zavisi i od slušaoca i njegove interpretacije. Na primjer, svi govornici jednog jezika ne shvataju uvrede na isti način budući da se može uvrijediti i nenamjerno. Takođe, neki imaju viši prag tolerancije na uvrede od drugih. Dakle, ilokucijska snaga čina zavisi i od reakcije koju proizvodi. Uz to, govorni čin može i namjerno biti nejasan i nedefinisan.

Jasno je da se govorni činovi ne mogu u potpunosti shematizovati i da moramo biti oprezni u njihovoj klasifikaciji jer ne smijemo zanemariti perlokucijski efekt čina. Zapravo možemo govoriti o pragmatičkom i gramatičkom identifikovanju govornog čina (Ariel 2008: 27).

Govorni čin je u suštini *fuzzy* koncept i nije lako odrediti njegove granice (Jucker & Taavitsainen 2000; Taavitsainen & Jucker 2007). Upravo zato što su govorni činovi *fuzzy*, često moramo uzimati u obzir i susjedne govorne činove (Jucker & Taavitsainen 2000). Prepoznavanje specifičnih funkcija u diskursu nije beznačajan problem i istraživači često moraju iznaći procedure kako bi identifikovali

govorne činove u svojim korpusima (Taavitsainen & Jucker 2010: 17-18). Često se kreće od jedne funkcije i zatim se tekst istražuje na osnovu različitih manifestacija izabranog čina. Postoje dva načina identifikacije čina. Prvi su eksplicitni metakomentari koji sadrže opservacije o govornim činovima i pružaju nam informacije o kulturološkim praksama iz tog perioda. Preko takvih tekstualnih tragova, moguće je identifikovati jezičke elemente koji se koriste za realizaciju govornih činova. Zapravo, govornici koriste etikete kako bi iskazali pojedine govorne činove i njihova semantička analiza pomaže pri analizi samih činova. Drugi način identifikacije govornih činova pružaju dijalozi, bilo fiktivni ili stvarni, koji omogućavaju uvid u reakcije govornika, odnosno da naslutimo perlokucijski efekt govornog čina. Na primjer, ogorčena reakcija ili eksplozija bijesa mogu značiti da je upotrijebljen govorni čin uvrede. Ipak, emocionalne reakcije sagovornika su jako rijetko sačuvane u epistolarnoj građi.

Identifikacija govornih činova se može pojednostaviti selekcijom korpusa koji pripadaju istom žanru (Kohnen 2007; Taavitsainen & Jucker 2007). Određivanje govornih činova u opširnijim korpusima postaje lakše zato što se često mogu primijetiti formulske i tipične strukture. Pozdravi se često manifestuju uz pomoć ograničenog broja formula. Međutim, ostaje problem analize činova koji ne pokazuju u toj mjeri tipične strukture. Zapravo, zahtjevi, komplimenti i uvrede se mogu naći beskonačnom broju različitih manifestacija. U tom slučaju se ili analizira glagol kroz koji je izražen govorni čin ili se detaljno analizira korpus kako bi se došlo do svih „skrivenih“ manifestacija govornog čina (Taavitsainen & Jucker 2007). U vezi s tim, Konen (Kohnen 2002, 2015) posmatra skrivene manifestacije govornih činova i dijeli ih na dvije kategorije:

1. Performativni činovi
2. Deskriptivni činovi

Prva grupa se sastoji od svih govornih činova čiju prirodu možemo saznati iz direktne upotrebe glagola. Radi se o iskazima kao što su „obećavam“ ili „izjavljujem“. Ovi činovi su češći u pismenoj komunikaciji nego u usmenoj. U drugu grupu spadaju svi činovi koji nisu performativni. Zapravo, radi se o činovima koji se upotrebljavaju kako bi se predstavili govorni činovi koji treba da se indirektno realizuju u drugim prilikama. Ovi činovi ponekad mogu biti detaljno opisani i njihove riječi vjerno prenesene, dok se, u drugim okolnostima, opis govornog čina može u potpunosti izostaviti (Taavitsainen & Jucker 2007). Naša analiza će biti provedena slijedeći oba modaliteta. Za govorne činove u prvoj grupi analiziramo performativne glagole, a za drugu kvalitativno analiziramo dati govorni čin i nudimo moguće interpretacije u odnosu na kontekst.

5.3. Verbalna (ne)učtivost

Jedan dio analize govornih činova zasnivamo i na teorijama učtivosti i njenoj jezičkoj manifestaciji. Govorni činovi i učtivost su usko povezani s obzirom na to da se učtivost često realizuje na nivou govornog čina. Teorija govornih činova se pokazuje kao prikladna za ovu vrstu analize budući da dijeli jezik u kategorije iskaza što nam omogućava klasifikaciju i analizu uobičajenih formula. Posmatrajući i načine na koje laici zamišljaju jezičke manifestacije, nije teško pretpostaviti da su prijetnje ili zahtjevi neučtivi, dok su komplimenti, čestitke ili izrazi saučešća učtivi čak i u onim slučajevima u kojima govornik ne osjeća blisku emotivnu vezu sa sagovornikom (Niedzielski & Preston 2000: VII).

Ipak, ne postoji jednoznačna definicija učtivosti (Cruz Volio 2017: 31). Bertučeli Papi (Bertucelli Papi 2010) precizira da učtivost ne podrazumijeva samo značenje iskaza nego i cijeli niz nijansi u

značenju koji zavise od subjektivnih stavova i društvenih normi. Učtivi mogu biti izrazi koji pokazuju ponašanje puno poštovanja, empatije, dobrote, ljubaznosti, povjerljivosti, lijepih manira, civilizovanosti, srdačnosti (Bertucelli Papi 2010).

Verbalnoj učtivosti se prilazi na dva načina (Cruz Volio 2017: 31-32):

1. Preko tačke gledišta da je učtivost niz strategija koje se koriste kako bi se zaštitio obraz sagovornika ili kao jezičko sredstvo kojim se smanjuje šteta ili povećava korist za primaoca poruke. Model je zasnovan na skali trošak/korist.
2. Krećući od uopštenije tačke gledišta da je učtivost jezičko sredstvo koje imamo na raspolaganju kako bismo održali ili razriješili međuljudske odnose.

Prva struja je prepoznata i kao tradicionalna struja zasnovana na Grajsovim (Grice 1975) postulatima, dok se druga naziva postmodernom (Cruz Volio 2017: 32). Predstavnicima prve struje su pioniri u tom polju: Lejkof (Lakoff 1973), Lič (Leech 1983) i Braun i Levinson (Brown & Levinson 1987); dok su pripadnici druge Mils (Mills 2003; 2011), Vots (Watts 2003), Terkurafi (Terkourafi 2005) i Kadar i Mils (Kádár & Mills 2013).

5.3.1. Teorijski okvir modela tradicionalne učtivosti

Model tradicionalne učtivosti je osnovni model kroz koji analiziramo govorne činove. U predstavljanju govornih činova ćemo pažnju obratiti na osnovni koncept čina koji prijete obrazu, a zatim prelazimo na sami model kao i na njegove kritike.

5.3.1.1. Čin koji prijete obrazu (*Face-threatening act* – FTA)

Obraz (eng. *face*) je centralni koncept međuljudske komunikacije i postavlja se kao ključni koncept shvatanja učtivosti. U naučni diskurs su ga prvi put uveli Braun i Levinson (Brown & Levinson 1987), a ranije je pripadao narodnoj kulturi. U okviru tradicionalne teorije učtivosti, definicija ovog pojma se oslanja na Gofmanovu (Goffman 1982: 5) koncepciju koji ga definiše kao „pozitivnu vrijednost o samom sebi koju pojedinac sebi pripisuje /.../ u odnosu na odobrene društvene norme što može biti slika koju drugi dijele kada pojedinac na pozitivan način predstavlja svoju profesiju, religiju ili sebe“. Paternoster (2015: 32) interpretira termin *obraz* kao „simboličku teritoriju koja se širi oko tijela. Ova teritorija je kao sveti produžetak tijela, imaginarni zaštitni mjehur koji se mora u potpunosti poštovati ili se gubi“. Budući da obraz uvijek daju drugi (Paternoster 2015: 32), možemo zaključiti da se radi o društvenoj konstrukciji. Dakle, učtivost se događa u onom trenutku u kojem se sagovornici trude da ne povrijede obraz jedan drugom.

Radi se o intrinzičkom i interkulturalnom konceptu koji se može ispoljavati kao pozitivni i negativni obraz (Brown & Levinson 1987: 61). Pozitivni obraz obuhvata dio slike koju pojedinac javno projicira sam o sebi i takođe sadržava njegovu ličnost. S druge strane, negativni obraz se ispoljava kao želja pojedinca da mu se ne nameće tuđa volja i da sam raspoláže svojom ličnošću i vremenom (Brown & Levinson 1987: 61). U vezi s tim, Braun i Levinson (Brown & Levinson) stvaraju teoriju učtivosti oko

osobe modela (eng. *model person*) koju karakterišu potrebe obraza (eng. *face wants*). Dakle, Braun i Levinson klasifikuju govorne činove u učtivre ili neučtivre na osnovu načina na koji stupaju u kontakt sa obrazom sagovornika. Ako intrinzički prijete obrazu, neučtivi su; ako ne prijete, radi se o učtivom govornom činu. Naredbe, zahtjevi, prijetnje ili opomene prijete negativnoj strani obraza zato što impliciraju da govornik sagovorniku nameće svoju volju i impliciraju da pojedinac nije slobodan da sam raspoláže vlastitim vremenom ili ličnošću. S obzirom na to da kritike, uvrede i žalbe dovode u sumnju pozitivni aspekt slike o sebi koju stvara sagovornik, njihova meta je pozitivna strana obraza. Simetrično sa distinkcijom između negativnog i pozitivnog obraza, Braun i Levinson (Brown & Levinson 1987) izdvajaju pozitivnu i negativnu učtivost. Negativna učtivost podrazumijeva izbjegavanje čina koji prijete obrazu i njene strategije nastoje dopustiti sagovorniku da slobodno raspoláže svojim postupcima. Suprotno, pozitivna učtivost nastoji ojačati sagovornikovu pozitivnu sliku koristeći solidarne činove kao što su čestitke ili saučešća.

5.3.1.1.1. Obraz i diplomatski diskurs

Istraživanja o činovima koji prijete obrazu u politici su ekstenzivna i tradicionalna teorija učtivosti je našla svoju primjenu i u analizi diplomatskog diskursa (Bousfield & Locher, 2008; Bull 2008; Chilton 2004; Wodak, 1989). Bull i Fretzer (Bull & Fretzer 2010) argumentuju da se politički diskurs može shvatiti u terminima tradicionalnog okvira učtivosti budući da političari dok komuniciraju moraju uzimati u obzir sagovornikov obraz. Sikurel (Cicourel 1988), analizirajući međunarodne pregovore, se oslanja na teoriju učtivosti i njom se služi kao alatom za kritičku analizu diskursa. Ferklau (Fairclough 1989: 66) se oslanja na slične ideje kada, raspravljajući o pitanjima balansa moći, razmatra pojmove učtivosti i koncepta obraza. Konačno, Čilton (Chilton 1990) isti okvir prilagođava i primjenjuje na diplomatsku komunikaciju.

5.3.1.2. Strategije upućivanja činova koji prijete obrazu

Kao što je već ukazano, govorni činovi mogu prijeliti pozitivnoj ili negativnoj strani obraza. Na meti negativne strane su:

1. Činovi koji predviđaju budući postupak primaoca poruke:
 - a) naredbe i zahtjevi (pošiljalac poruke ukazuje da želi da primalac poruke izvrši neku radnju ili da se suzdrži od izvršavanja);
 - b) prijedlozi, savjeti (pošiljalac poruke pokazuje da bi trebalo da primalac poruke izvrši radnju);
 - c) podsjetnici (pošiljalac poruke smatra da bi se primalac morao sjetiti da izvrši neki čin);
 - d) prijetnje, upozorenja, izazovi (pošiljalac poruke pokazuje da će on, ili neko ili nešto, pokrenuti sankcije protiv primaoca poruke ako ne izvrši naznačeni čin).
2. Činovi koji predviđaju buduću radnju primaoca poruke prema pošiljaocu i na takav način vrše pritisak nad primaocem:

- a) ponude (pošiljalac poruke pokazuje želju da se primalac poruke izjasni da li želi ili ne želi da mu pošiljalac nešto učini. Na takav način pošiljalac poruke potencijalno dolazi do duga kod primaoca);
 - b) obećanja (pošiljalac poruke se obavezuje da će u budućnosti izvršiti radnju za primaoca poruke).
3. Činovi koji predviđaju da pošiljalac poruke želi nešto što pripada primaocu tako da primalac mora ili zaštititi vlasništvo ili ga predati pošiljaocu:
- a) komplimenti, izrazi zavisti ili divljenja (pošiljalac izražava da mu se sviđa nešto što pripada primaocu ili da bi to želio posjedovati);
 - b) izrazi jakih ili negativnih emocija prema primacu poruke – mržnja, bijes, požuda (pošiljalac iskazuje mogućnost da ošteti primaoca ili njegovo vlasništvo).

U govorne činoe koji prijete pozitivnom obrazu sagovornika, odnosno pokazuju da pošiljaocu poruke nije stalo do osjećaja ili želja primaoca, spadaju:

1. Činovi koji pokazuju da pošiljalac poruke negativno ocjenjuje dio pozitivnog obraza primaoca poruke:
 - a) izrazi neodobravanja, kritike, prezira, ismijavanja, zamjerki, optužbi, uvreda (pošiljalac poruke pokazuje da mu se ne sviđa ili ne cijeni jedna ili više želja, postupaka, ličnih osobina, materijalnih dobara, mišljenja ili vrijednosti primaoca poruke);
 - b) izrazi protivljenja, neslaganja ili osporavanja (pošiljalac poruke iskazuje da primalac nije u pravu).
2. Činovi koji pokazuju da pozitivni obraz primaoca poruke pošiljaocu nije bitan ili da je pošiljalac ravnodušan:
 - a) izrazi nekontrolisanih ili nasilnih emocija (pošiljalac poruke pruža razlog primaocu za strah ili stid);
 - b) nepoštivanje, spominjanje tabu tema uključujući i one koje su neprikladne za kontekst (pošiljalac poruke pokazuje da ne poštuje vrijednosti primaoca i da ne dijeli iste strahove);
 - c) objavljivanje loših vijesti o primaocu poruke ili hvaljenje vlastitim uspjesima (pošiljalac poruke pokazuje da je neobziran prema emocijama primaoca poruke);
 - d) spominjanje emocionalnih tema ili onih koje unose razdor (pošiljalac poruke povećava mogućnost da se izvrše činoe koji prijete obrazu);
 - e) nedovoljna saradnja tokom aktivnosti, upadanje u riječ, skretanje s teme, manjak pažnje (pošiljalac poruke pokazuje da mu nije stalo do potreba ni pozitivnog ni negativnog obraza primaoca poruke);
 - f) upotreba alokucija i drugih načina obraćanja koji odaju društveni status tokom inicijalnog susreta (pošiljalac može pogrešno identifikovati primaoca poruke i tako stvoriti uvredljivu ili sramnu situaciju, bilo namjerno ili nenamjerno).

Ipak, Braun i Levinson (Brown & Levinson 1987: 67) naglašavaju kako se neki govorni činoe (kao što su prijetnje ili upadanje u riječ) mogu svrstati u više grupa jer prijete i jednoj i drugoj strani obraza.

Druga podjela govornih činova prema ovom okviru je sljedeća:

1. Činovi koji prijete negativnom obrazu:
 - a) zahvale (pošiljalac poruke prihvata dug i ponižava vlastiti obraz);

- b) prihvatanje zahvala ili izvinjenja sagovornika (pošiljalac poruke može osjećati da je primoran minimizovati dug ili prestup primaoca poruke);
- c) opravdanja (pošiljalac poruke pokazuje da je imao opravdane razloge za ponašanje koje je primalac poruke kritikovao);
- d) prihvatanje ponuda (pošiljalac poruke je primoran da prihvati dug prema primaocu);
- e) odgovori na gafove primaoca poruke (ako pošiljalac poruke primijeti gaf primaoca, može ga posramiti; ako se pretvara da nije primijetio, može sebe dovesti u neprijatnu situaciju);
- f) obećanja ili ponude koji su protivni volji pošiljaoca poruke (pošiljalac se obavezuje na budući čin čak i ako to ne želi; ako je njegova nevoljnost primjetna, pozitivni obraz slušaoca može biti doveden u pitanje).

2. Činovi koji prijete pozitivnom obrazu:

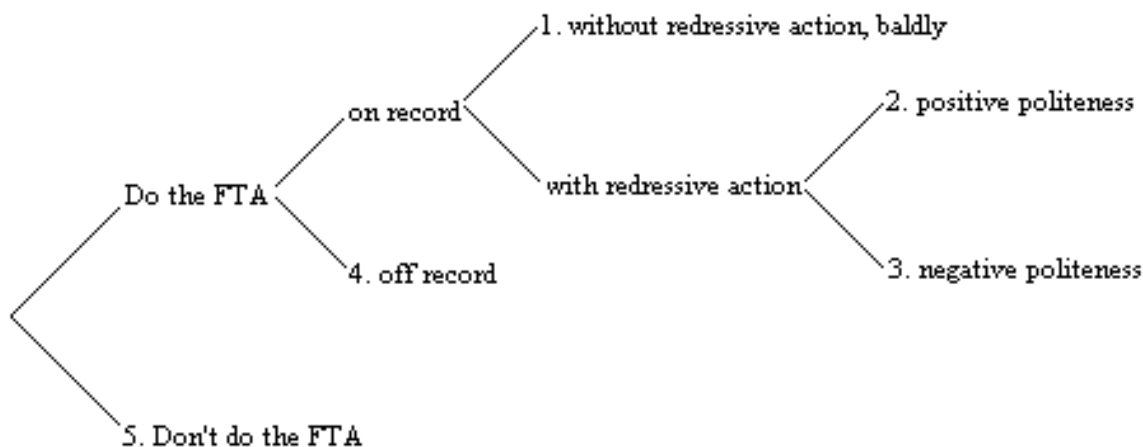
- a) izvinjenja (pošiljalac poruke se kaje zbog čina kojim je uvrijedio obraz sagovornika i tako šteti vlastitom);
- b) prihvatanje komplimenata (pošiljalac poruke može osjećati da je primoran uniziti objekt komplimenta ili uputiti kompliment primaocu poruke);
- c) gubitak fizičke kontrole nad tijelom, gubitak kontrole nad tjelesnim funkcijama, sudaranje ili padovi;
- d) autodegradacija, teturanje, glumljenje neznanja, kontradikcije u vezi sa samim sobom;
- e) priznanja krivice ili odgovornosti;
- f) gubitak kontrole nad emocijama, nekontrolisanje smijeha ili suza.

U komunikaciji koja cilja na saradnju između sagovornika, pošiljalac poruke mora uzeti u obzir sljedeće faktore prije nego što uputi čin koji može prijetiti obrazu (Brown & Levinson 1987: 68):

- a) želja da saopšti sadržaj čina koji prijeti obrazu;
- b) želja da bude efikasan i hitan;
- c) želja da u određenoj mjeri sačuva obraz primaoca poruke.

Osim ako faktor (b) nije veći od (c), pošiljalac će nastojati da minimizuje prijetnju koju predstavlja čin koji želi uputiti.

Braun i Levinson (Brown & Levinson 1987: 69) predlažu sljedeću shemu prema kojoj se izvršavaju govorni činovi koji prijete obrazu:

Slika 2 (Brown & Levinson 1987: 69)

Govorni čin je izvršen otvoreno (eng. *on record*) ako je svim učesnicima komunikacije jasna njegova komunikativna namjera (Brown & Levinson 1987: 68). S druge strane, ako je čin izvršen neslužbeno (eng. *off record*), postoji više od jedne moguće interpretacije i pošiljalac poruke se ne obavezuje na samo jedno značenje (Brown & Levinson 1987: 69). Jezičke realizacije neslužbenih strategija su metafora i ironija, retorička pitanja, eufemizmi, tautologije i nagovještavanja onoga što pošiljalac poruke nastoji indirektno prenijeti (Brown & Levinson 1987: 69). U tom slučaju se može pregovarati o značenju iskaza. Otvoreni čin bez reparativnih radnji (eng. *without redressive action, baldly*) se upućuje direktno, jasno, nedvosmisleno i sažeto (na primjer naređenja). Činovi se ovako upućuju ako se pošiljalac poruke ne boji da primalac poruke može ili želi uzvratiti (Brown & Levinson 1987: 69). Može se raditi o sljedećim slučajevima:

- a) pošiljalac i primalac poruke imaju prešutni dogovor da potrebe obraza nisu bitne zbog hitnosti situacije ili efikasnosti;
- b) kada je opasnost po obraz primaoca poruke izuzetno mala kao što je slučaj sa ponudama, zahtjevima i prijedlozima koji su očito u interesu primaoca poruke i ne zahtijevaju velike žrtve pošiljaoca (na primjer *uđi, sjedi*);
- c) kada pošiljalac poruke raspolaže većom moći od primaoca i može računati na podršku javnosti kako bi uništio obraz primaoca, a da ne izgubi vlastiti.

Reparativnom radnjom (eng. *redressive action*) se označava postupak koji „obezbjeduje obraz“ primaocu poruke (Brown & Levinson 1987: 69-70), odnosno riječ je o radnjama kojima se poništava potencijalna prijetnja obrazu upotrebom modifikacija ili dodataka koji jasno pokazuju da pošiljalac poruke ne namjerava niti želi dovesti u pitanje obraz primaoca. Postoje dvije strategije reparativnih radnji: pozitivna i negativna učtivost.

Iako su Braun i Levinson (Brown & Levinson 1987) razvili okvir učtivosti sa govornim jezikom na umu, on je uspješno primijenjen i u sinhronijskoj i dijahronijskoj analizi pisanog jezika (Brown & Gilman 1989; Ambady, Koo, Lee & Rosenthal 1996; Paternoster 2015) i stoga ga smatramo odgovarajućim okvirom i za našu tezu. Što se tiče epistolarnih korpusa i neverbalnih komunikativnih kanala, Ambadi, Ku, Li i Rozental (Ambady, Koo, Lee & Rosenthal 1996: 998) pokazuju da se neslužbene strategije upućivanja govornih činova manifestuju i u pismima.

U nastavku ćemo opisati svaki od načina upućivanja govornog čina.

1. Otvoreni i službeni govorni činovi

Braun i Levinson (1987: 95) ukazuju da upotreba imperativa jasno daje do znanja da je govorni čin izvršen otvoreno i službeno. Uopšteno govoreći, govorni činovi se izvršavaju otvoreno i službeno svaki put kada pošiljalac poruke želi uputiti govorni čin koji prijeto obrazu što je efikasnije moguće umjesto da se brine o potrebama obraza primaoca poruke (Brown & Levinson 1987: 95). Međutim, motivi zbog kojih se na takav način upućuje govorni čin su različiti i zavise od motiva pošiljaoca poruka. Može se raditi o slučajevima kada je obraz nebitan ili zanemaren i o slučajevima u kojima se implikacijama minimizuje prijeto obrazu (Brown & Levinson 1987: 95).

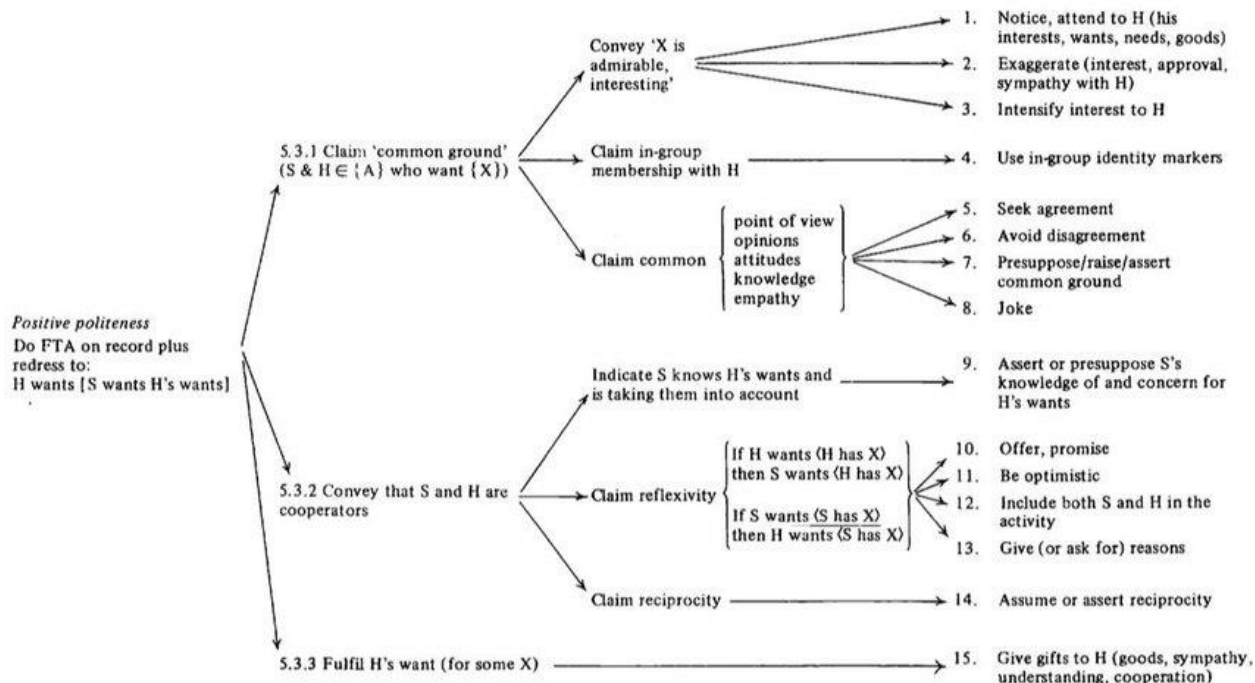
U prvom slučaju se radi o svim situacijama u kojima je bitna maksimalna efikasnost, kao što su slučajevi velike opasnosti ili očajja. Postoje i slučajevi metaforičke hitnosti, a najčešće se radi o alokucijama (npr. *oprostite*). Drugi slučajevi upotrebe ove strategije podrazumijevaju da je došlo do buke u kanalu, odnosno da objektivni faktori utiču na lakoću komunikacije. Ako je razgovor orijentisan na cilj ili na zadatak, mogu se zanemariti potrebe obraza ako se radi o upućivanju uputa ili savjeta. Isto tako, ako se pošiljalac poruke nalazi u poziciji autoriteta nad primaocem poruke, ne mora se brinuti o potrebama njegovog obraza. Još neki slučajevi upotrebe ove strategije susreću se onda kada pošiljalac poruke namjerno želi uputiti uvredljivu poruku, ponuditi savjet ili utjehu, kada se želi oprostiti ili pozdraviti (Brown & Levinson 1987: 97-98).

Drugi slučaj upotrebe ove strategije je kada se pošiljalac poruke brine da ne ošteti sagovornikov obraz i upotrebljava direktne imperativne kako bi otvoreno dao do znanja da ne želi prijetiti obrazu i kako bi ublažio potencijalnu sagovornikovu anksioznost (Brown & Levinson 1987: 98-101). Kao primjere možemo navesti tri kategorije govornih činova: dobrodošlice, pozdrave i ponude.

2. Pozitivna učtivost

Pozitivna učtivost je usmjerena prema pozitivnom obrazu primaoca poruke i sa nadom da će se njegove težnje (ili postupci, nabavke, vrijednosti koji proizilaze iz težnji) smatrati poželjnima. Kao posljedica toga, strategije pozitivne učtivosti zadovoljavaju tu nadu prenoseći da su želje pošiljaoca poruke u nekim aspektima slične željama primaoca (Brown & Levinson 1987: 101).

Sljedeća shema ilustruje strategija pozitivne učtivosti (Brown & Levinson 1987: 102):

Slika 3 (Brown & Levinson 1987: 102)

Strategije pozitivne učtivosti možemo sortirati kako slijedi (Brown & Levinson 1987: 103-129):

1. Utvrđivanje zajedničkog terena:

- primjećivanje i zanimanje za interese, želje, potrebe i imovinu primaoca poruke;
- pretjerano zanimanje, odobravanje ili naklonost prema primaocu;
- povećavanje zanimanja primaoca poruke;
- upotreba signala prema kojima se prepoznaju pripadnici iste grupe (alokucije, jezici ili dijalekti, žargon ili sleng, eliptičke formule);
- pronalazak dogovora (sigurne teme i ponavljanja);
- izbjegavanje neslaganja (simbolički dogovor, pseudodogovor, bijele laži, evazivni odgovori);
- pretpostavke, spominjanje ili utvrđivanje zajedničkog terena (tračevi i čavrljanja, utvrđivanje zajedničkih tački gledišta, manipulacija pretpostavkama – govornik pretpostavlja da poznaje želje i stavove primaoca poruke, da dijele vrijednosti, pretpostavlja da između njih postoji blizak odnos kao i da poznaje šta on zna);
- šale.

2. Izražavanje saradnje između pošiljaoca i primaoca poruke:

- utvrđivanje i pretpostavljanje kakve su želje primaoca poruke;
- ponude i obećanja;
- uključivanje primaoca poruke u određenu aktivnost;
- obrazloženja ili traženja uputa;
- pretpostavljanje ili uspostavljanje recipročnog odnosa.

3. Zadovoljavanje neke želje primaoca poruke:

- Poklanjanje poklona primaocu poruke (materijalna dobra, saosjećanje, razumijevanje i saradnja).

3. Negativna učtivost

Negativna učtivost je reparativna radnja koja je upućena prema negativnom obrazu sagovornika i prema njegovoj želji da slobodno raspolaže svojim postupcima (Brown & Levinson 1987: 129). Sljedeće strategija pripadaju okviru negativne učtivosti (Brown & Levinson 1987: 130-211):

1. Direktno postupanje:

- konvencionalno direktno postupanje.

2. Izbjegavanje pretpostavki ili pretpostavljanje:

- dovođenje u sumnju, izbjegavanje.

3. Neprimoravanje primaoca poruke na određenu radnju:

- pesimističan stav;
- minimizacija impozicije;
- pokazivanje poštovanja.

4. Prenošnje da se pošiljalac poruke ne želi nametati primaocu:

- izvinjenja;
- impersonalizacija i primaoca i pošiljaoca poruke;
- utvrđivanje govornog čina koji prijete obrazu kao opšteg pravila;
- nominalizacija.

5. Briga za druge potrebe primaoca poruke:

- pošiljalac tvrdi da osjeća dug prema primaocu poruke ili da primalac ne mora osjećati da duguje pošiljaocu poruke.

4. Neslužbeni govorni činovi

Govorni činovi se upućuju neslužbeno ako im nije moguće pripisati samo jednu jasnu namjeru, odnosno, ako pošiljalac poruke ostavlja otvorenu mogućnost za više od jedne razumne interpretacije i ako situacija zahtijeva od primaoca poruke da zaključi koje je značenje čina (Brown & Levinson 1987: 211). Radi se o procesu u dva koraka (Brown & Levinson 1987: 211):

1. „Okidač“ (eng. *trigger*) informiše primaoca poruke da je značenje govornog čina podložno interpretacijama;
2. Iz okidača proizilazi zaključak o značenju ako okidač ostavlja dovoljno prostora za to.

Sljedeće strategije se koriste za upućivanje neslužbenih govornih činova (Brown & Levinson 1987: 213-227):

1. Upotreba konverzacijskih implikacija:
 - aludiranje;
 - asocijativni lanci;
 - pretpostavke;
 - potcjenjivanje;
 - pretjerivanje;
 - tautologije;
 - kontradiktornosti u iskazu;
 - ironija;
 - metafore;
 - retorička pitanja.
2. Upućivanje nejasnih i dvosmislenih poruka:
 - dvosmislenost;
 - nejasne poruke;
 - pretjerana generalizacija;
 - premještanje primaoca poruke;
 - nedovršeni iskazi i eliptične rečenice.

5.3.1.3. Učtivost i socijalna distanca

Lejkof (Lakoff 1989: 103) tvrdi da je učtivost tipična za one vrste diskursa u kojima je interakcija glavni fokus i u kojima je izbjegavanje diskusija korisnije nego što bi bio konflikt. Ako uzmemo u obzir političku situaciju u Dubrovačkoj Republici, jasno je da je država željela izbjeći konflikte sa susjednim zemljama upotrebljavajući strategije mitigacije kao što su diplomatija i učtivost.

Braun i Levinson (Brown & Levinson 1987: 74) izdvajaju tri vrste međuljudskih odnosa koje regulišu primjenu učtivosti:

1. Relativna moć primaoca poruke nad pošiljaocem;
2. Stepen impozicije koju bi nametnuo govorni čin;
3. Društvena distanca između pošiljaoca i primaoca poruke.

U suštini, učtiviji jezik se koristi kada se obraća pojedincima čiji je društveni status viši nego kada se obraća onima nižeg statusa; jezik je učtiviji onda kada se traži velika usluga ili kada se razgovara sa nepoznatim ljudima nego u razgovoru sa poznanicima.

U mnogim istraživanjima se teoretski okvir Penelope Braun i Pitera Levinsona upotrijebio kao polazna tačka. Holtgrejvs i Jang (Holtgraves & Yang 1990, 1992) istražuju učtivost moći, impoziciju i socijalnu distancu, Braun i Gilman (Brown & Gilman 1989) se bave analizom učtivosti u Šekspirovim tragedijama, Vud i Kroger (Wood & Kroger 1991) ispituju alokucije i njihov uticaj na učtivost te izbor alokucije u odnosu na društvenu distancu. Zatim, Ambadi, Li i Rozentel (Ambady, Lee & Rosenthal 1996) proučavaju izvanlingvističke kanale komunikacije koji modifikuju manifestaciju učtivosti i zaključuju da njihov izbor zavisi od društvene distance sagovornika. Gonzales, Pederson, Maning i Veter (Gonzales, Pederson, Manning & Wetter 1990) se bave reakcijama na gafove u odnosu na društvene odnose uključenih pojedinaca. Sva pomenuta istraživanja potvrđuju vezu između društvene distance i povećanog stepena učtivosti, odnosno da je učtivost usko vezana sa moći. Ovu tačku gledišta dijele i tradicionalne i postmoderne teorije.

Upravo se na ovim razmatranjima zasniva naša hipoteza da govorni činovi upućeni državnim službenicima pokazuju manje znakova učtivosti u odnosu na činove koji su upućeni plemićima.

5.3.2. Kritike tradicionalnog modela učtivosti

Iako kao model za analizu uzimamo tradicionalnu teoriju učtivosti, obratićemo pažnju i na kritike modela kako bismo mogli modifikovati taj okvir. Jedna od najvećih kritika tradicionalnog modela je u tome da on uzima u obzir samo strategije negativne učtivosti i načine na koji činovi koji prijete obrazu mogu biti indirektno realizovani (Cruz Volio 2017: 36). Verkhofer (Werkhofer 2005: 175-176) tome dodaje da tradicionalni model u potpunosti zanemaruje društvene realije jezika i da ga smatra statičnim.

Kadar i Hao (Kádár & Haugh 2013: 17) kritikuju univerzalni aspekt tradicionalne teorije učtivosti tvrdeći da se isti model ne može primijeniti na različita društva buduća da njima upravljaju različite društvene i kulturološke norme. Analiza učtivosti prema tradicionalnom modelu je zasnovana na iskazu, dok Busfield (Bousfield 2008) primjećuje da se učtivost konstruiše kroz interakciju. Postmoderni kritičari tradicionalne teorije učtivosti (v. Watts 2003; Terkourafi 2005) ističu da se učtivost ne može posmatrati isključivo kroz jezičke oblike koji se smatraju učtivima ili neučtivima. Posljedično, kontekst, odnosno analiza diskursa, postaje ključ za analizu (ne)učtivosti u postmodernim strujama. Iako se udaljuju od tradicionalnog modela, Busfield (Bousfield 2008) i Terkurafi (Terkourafi 2005) upotrebljavaju neke elemente tradicionalne teorije koji omogućavaju generalizaciju. Terkurafi (Terkourafi 2005: 241) tvrdi da je učtivost u „ušima slušaoca“, odnosno da je vođena i onima što je primalac poruke razumio, a ne samo namjerama pošiljaoca.

Iako smo svjesni validnih kritika i ograničenja tradicionalnog modela, ipak ćemo se u velikoj mjeri oslanjati na njega. Budući da je naš cilj analiza modulacije govornih činova, a ne primjena teorija učtivosti, upotrebljavamo koncepte iz tradicionalnog okvira koji je orijentisan upravo prema njihovoj modifikaciji i tako nam dopušta logičnu i detaljnu klasifikaciju mitigacije i modifikacije činova.

Međutim, uzimamo u obzir i kontekst iskaza, kao i ekstralingvističke faktore koji su na raspolaganju (istorijski kontekst, odnosi moći između učesnika i sami kontekst unutar korpusa). Ipak, neke vanjezičke faktore kao što su intonacija ili mimika moramo isključiti iz analize budući da je sprovodimo na pisanom materijalu. Dakle, u analizi ćemo uzimati u razmatranje kontekstualizovane primjere, ali ćemo koristiti tradicionalne koncepte koji nam omogućavaju pragmlingvističku analizu i opis odabranih odlomaka.

5.4. Govorni činovi u korpusu

U nastavku ćemo se baviti generalnim karakteristikama govornih činova koje smo izdvojili prilikom analize korpusa. Predstavićemo načine njihove modulacije, karakteristike i pojedinačne modalitete modifikacije svakog govornog čina. Pored toga, obratićemo pažnju i na sociolingvističku ulogu svakog od njih. Budući da radimo na pisanom materijalu i ne uzimamo u obzir elemente koji pripadaju isključivo govornom jeziku kao što su intonacija ili mimika. Dakle, morali smo se koncentrisati isključivo na semantičke i gramatičke elemente koji omogućavaju prepoznavanje svakog govornog čina. Uz to, klasifikovali smo ih prema postojećim kategorijama (Austin 1962; Searle 1969, 1976, 1979).

5.4.1. Principi ublažavanja zahtjeva

U okviru komunikacijskih shema, ublažavanje, odnosno mitigacija, zahtjeva je bitan koncept ako uzmemo u obzir da su zahtjevi jedan od govornih činova koji intrinzično prijete obrazu sagovornika (Brown & Levinson 1987: 66). Braun i Levinson (Brown & Levinson 1987: 101-227) i Blum-Kulka i Olšten (Blum-Kulka & Olshtain 1985) navode niz strategija, koje se mogu koristiti i jedna uz drugu, koje imaju za cilj da ublaže efekt čina koji prijete negativnom profilu obraza. Shema Blum-Kulke i saradnika (Blum-Kulka et al. 1989) pravi razliku između centralnog čina (eng. *head act*) i strategija modifikacije koje služe da modifikuju osnovnu poruku čina. Centralni čin se definiše kao „minimalna jedinica koja može realizovati zahtjev“ (Blum-Kulka et al. 1989: 275), dok modifikacija može biti interna i eksterna. Model tradicionalne učtivosti pretpostavlja da neposrednost govornog čina utiče na stepen učtivosti zahtjeva. Što je centralni čin neposredniji, učtivost je veća budući da taj čini neće prijeliti negativnoj strani obraza primaoca poruke. I obrnuta situacija je validna: ako je centralni čin posredniji, njegova priroda je neučtivija jer se radi o prijatnijem prema negativnom profilu. Stoga, najveći dio modifikatora zahtjevima laska potrebama negativnog profila obraza i minimizuje nametanje zahtjeva sa ciljem da umanje mogućnost da primalac poruke odbije (Flölck & Geluykens 2015: 15). Ipak, neke strategije mitigacije funkcionišu i na bazi pozitivnog profila obraza kao što su komplimenti ili pozitivne evaluacije. U toj situaciji, strategije preuzimaju ulogu minimizatora (Flölck & Geluykens 2015: 15).

Blum-Kulka i saradnici (Blum-Kulka et al. 1989) i Flok i Geluykens (Flölck & Geluykens 2015: 16) izdvajaju tri nivoa neposrednosti koji se razlikuju u odnosu na stepen neposrednosti koji pokazuju: direktni nivo, konvencionalno indirektni, nekonvencionalno indirektni (odnosno samo indirektni). Prva kategorija obuhvata forme i iskaze čiji je smisao jasan iz glagolskog načina (kao što je slučaj imperativa), performativne iskaze i iskaze čija je namjera jasna iz semantičke vrijednosti. Što se tiče konvencionalno indirektnih strategija, njihov ilokucijski smisao se izvodi iz lokucija zahvaljujući konvencionalizaciji (Flölck & Geluykens 2015: 16). Kako bismo objasnili pojam konvencionalizacije, poslužićemo se radom Džona Serla (Searle 1979) *Indirektni govorni činovi* (eng. *Indirect speech acts*). Serl (Searle 1979: 49)

obrazlaže da se neke forme često konvencionalno ustabile kao tipični idiomatski oblici indirektnih govornih činova. Iako zadržavaju i svoje primarno značenje, pripisuju im se i konvencionalne upotrebe - kao što su učtivi oblici zahtjeva. Konvencionalizacija se lingvistički može postići dovodeći u sumnju sposobnost ili dobru volju primaoca poruke da ispuni zahtjev ili upotrebom uobičajenih formula koje se povezuju sa određenim ilokucijskim efektima (Flölck & Geluykens 2015: 16). Konačno, indirektno govorne čine definiše potpuno odsustvo spominjanja bilo željene radnje bilo osobe koja bi trebalo da je izvrši (Flölck & Geluykens 2015: 16).

Blum-Kulka (1989: 60) unutrašnju mitigaciju definiše kao elemente unutar zahtjeva koji su povezani sa centralnim činom, ali čije prisustvo nije neophodno kako bi se čin shvatio kao zahtjev. Ekonomidou Kogecidis (Economidou Kogetsidis 2008: 15) dodaje da se radi o leksičkim mehanizmima koji funkcionišu kao minimizatori (eng. *downgraders*) ili kao pojačivači značenja (eng. *upgraders*). Zapravo, radi se o sintaksičkim i leksičkim mehanizmima koji dopuštaju mitigaciju centralnog čina.

Haus i Kasper (House & Kasper 1987) sljedeće oblike izdvajaju kao najčešće unutrašnje minimizatore:

- umanjivači (eng. *downtoners*) – prilozi koji ublažavaju zahtjeve – *Bi li mi mogao možda pomoći?*;
- markeri učtivosti – lekseme i izrazi kao *molim te*;
- potcjenjivači (eng. *understaters*) – prilozi koji se koriste da se minimizuje udar zahtjeva – *Možeš li govoriti malo glasnije?*;
- glagolski aspekt ili vrijeme – kondicional i prošla vremena – *Bi li mi mogao pomoći?*;
- konsultativni mehanizmi (eng. *consultative devices*) – izrazi koji se koriste kako bi se nešto ljubazno zatražilo – *A šta misliš da otvoriš prozor?*;
- ograde – izrazi koji se koriste kako bi izraz bio uopšten – *Je li moguće na neki način...;*
- hipotetičke rečenice – *Bila bih ti zahvalna kad bi...*
- privjesna pitanja (eng. *tag questions*) – *Možeš govoriti glasnije, zar ne?*;
- umetnute rečenice (eng. *tentative embedding*) – *Pitam se je li moguće odgovoriti?*;
- negacije – *Zar ne bi mogao govoriti glasnije?*

Što se tiče pojačivača značenja, radi se o sljedećim mitigatorima:

- intenzifikatori (eng. *intensifiers*) – prilozi koji pojačavaju značenje – *Zaista mi je potrebna pomoć*;
- naglašivači (eng. *overstaters*) – lekseme koje pretjerano naglašavaju značenje – *Hitno moraš doći*.
- vremenski intenzifikatori (eng. *time intensifiers*) – vremenske odrednice koje ograničavaju zahtjev – *Nazovi me čim stigneš*.
- ekspletivi (eng. *expletives*) – iskazuju frustraciju pošiljaoca poruke – *Dodavola, pomози mi!*

Za razliku od unutrašnjih modifikatora, vanjski ne djeluju izravno na centralni čin nego kao pomoćni mehanizam koji modifikuje kontekst iskaza (Economidou Kogetsidis 2008: 15-16). Najčešće se radi o opravdanjima i objašnjenjima zahtjeva. Najčešći vanjski mitigatori (House & Kasper 1987) su:

- pripremni iskazi (eng. *preparators*) – daju temelj zahtjevu i uvode ga – *Mogu li te nešto zamoliti?*;
- razoružavači (eng. *disarmers*) – unaprijed daju razlog zašto se zahtjev ne bi smio odbiti – *Znam da si zauzet, ali...;*
- objektivna objašnjenja (eng. *grounders*) – daju objašnjenja zašto je zahtjev opravdan i ne predstavlja teret sagovorniku (npr. *Hladno je, možeš li zatvoriti prozor?*). Možemo ih podijeliti u pre-justifikatore i post-justifikatore.

- umekšivači (eng. *sweeteners*) – laskaju sagovorniku – *Ti si najbolja osoba za posao*;
- apelativi (eng. *alerters*) – koriste se da privuku pažnju sagovornika. Mogu se koristiti imena, titule ili okamenjeni izrazi;
- obećanje nagrade – *I ja ću tebi pomoći kada bude trebalo*.

Tema mitigacije govornih činova je istražena i dijahronijski. Fedriani (2020: 567) izdvaja sljedeće strategije mitigacije govornih činova kroz istoriju italijanskog jezika:

- ograde (eng. *hedges*): markeri učtivosti, buduće vrijeme, konjunktiv, perifraze, performativni glagoli, modalni glagoli, upitne rečenice;
- štitovi (eng. *shields*): bezlični glagoli, oblici u množini.

Ista autorica (Fedriani 2020: 570) strukturu zahtjeva dijeli na sljedeći način:

- pripremni predčin koji želju da se uputi zahtjev uobličava kristalizovanim izrazima učtivosti i izrazima skromnosti, poniznosti i potčinjenosti;
- zahtjev u pravom smislu te riječi.

Held (2010: 200) pokazuje da retorička struktura molbi i ritualna realizacija argumentativnih koraka pretvaraju „opasan“ zahtjev u laskav čin.

5.4.2. Upućivanje saučešća

Saučešća predstavljaju formalni izraz saosjećanja sa nečijim bolom (Leech 2014: 210). Radi se o jednom od govornih činova koji su slabo istraženo i koji nisu uvijek u potpunosti prirodni ni izvornim govornicima zato što ne pripadaju svakodnevnom govoru nego isključivo posebnim situacijama (Elwood 2004a). Saučešća često obilježava, pored izraza saosjećanja, i društvena funkcija budući da je njihova uloga da se uspostave međuljudske veze i da se ulije hrabrost (Mwihaki 2004: 133). S obzirom na činjenicu da se saučešća upućuju u situacijama povećane emotivnosti, bitno je da se pošiljalac poruke izrazi na društveno i jezički adekvatan način (Morady Moghaddam 2012: 108-109). Stoga Lič (Leech 2014: 211) ističe da se svi izrazi saosjećanja sastoje od poruke kojom pošiljalac poruke tvrdi da dijeli bol primaoca poruke i od pokušaja da utješi ožalošćenog. Elvud (Elwood 2004a: 101-126) detaljnije razrađuje shemu upućivanja saučešća i izdvaja sljedeće semantičke formule pri procesu izražavanja tog govornog čina:

1. Priznavanje smrti;
2. Izraz saosjećanja;
3. Ponuda pomoći;
4. Razmatranja o budućnosti;
5. Izraz zabrinutosti za osobu u žalosti.

Moradi Mogadam (Morady Moghaddam 2012: 109) ističe da postoje četiri elementa koji utiču na način na koji se upućuju saučešća:

1. Odnos ožalošćene osobe sa pokojnikom;
2. Odnos pošiljaoca poruke sa ožalošćenim;
3. Odnos pošiljaoca poruke sa pokojnikom;

4. Emocije koje osjeća ožalošćena osoba.

Iako su izrazi saučešća intrinzički učtivi govorni činovi koji sami po sebi ne zahtijevaju mitigaciju (Leech 2014: 97-98), mogu ih pratiti elementi „emocionalne intenzifikacije“ kao što su prilozi *iskreno, duboko, tako mi je žao* zahvaljujući kojima čin postaje još učtiviji (Leech 2014: 211-212). Unatoč prirodno učtivoj prirodi govornog čina saučešća, on ne mora uvijek biti dokaz iskrenosti (Leech 2014: 212). Zapravo, izražavanje saučešća može biti učtiva društvena dužnost koja služi da olakša društvene odnose čak i u onim trenucima u kojima pošiljalac poruke ne dijeli bol primaoca.

5.4.3. Upućivanje čestitki

Čestitke izražavaju psihološko stanje pošiljaoca poruke koji manifestuje vlastitu sreću zbog događaja koji se dogodio primaocu poruke (Leech 2014). U vezi s tim, Serl (Searle 1969: 67) uspostavlja pripremljene uslove kako bi se uputile čestitke:

1. Postoji događaj vezan za primaoca poruke;
2. Događaj je u interesu primaoca poruke i pošiljalac takođe vjeruje da je događaj u interesu primaoca;
3. Pošiljalac je zadovoljan zbog događaja;
4. Čestitke su izraz sreće zbog događaja.

Što se tiče društvene uloge čestitki, Lič (Leech 2014: 89) naglašava da je njihova glavna uloga sociološka s obzirom na to da služe da ojačaju društvene veze, prošire ih i učine harmoničnijim. U vezi s tim, Isaacs i Klark (Isaacs & Clark 1990) argumentuju da postoje *prividne čestitke* (eng. *ostensible congratulations*) koje nisu iskrene. U suštini se radi o čestitkama, ali i drugim govornim činovima (koje rani radovi Ostina i Serla ne uzimaju u razmatranje), koji nisu iskreni, ali predstavljaju društvenu dužnost kao što je slučaj gubitničke ekipe koja čestita pobjedničkoj. U ovom slučaju se podrazumijeva da ekipa koja je izgubila nije zadovoljna zbog pobjede svojih rivala, ali pokazuje poštovanje prema protivniku i vlastito dostojanstvo. Makri-Cilpaku (Makri-Tsilpakou 2001) primjećuje da se izrazi komplimenata ili pohvala mogu spojiti sa čestitkama i zbog toga je nemoguće odrediti funkcija čina čestitke bez analize i konteksta. Uz to, Elvud (Elwood 2004b) naglašava da je analiza strategija kojima se upućuju čestitke ključna zato što njihova kulturološki neprikladna realizacija može implicirati nedostatak poštovanja i, posljedično, ne uspjeti u ispunjavanju svoje društvene uloge.

5.4.4. Prijetnje

Blanko Salgueiro (Blanco Salgueiro 2010) smatra da se prijetnje mogu smatrati jednom vrstom obrnutih obećanja. Sličnu ideju izražava i Grant (1949: 362) koji prijetnje definiše kao neugodna obećanja. Iz tog razloga ćemo o prijetnjama govoriti u poređenju sa obećanjima. Struktura prijetnji je slična strukturi obećanja što znači da mogu biti direktne i indirektne (Blanco Salgueiro 2010). Dakle, mogu imati oblik obećanja (npr. *Obećavam da ću te ubiti*), hipotetičke rečenice (npr. *Ako budem šef odjela, zagorčaću ti život*) ili biti metafore (npr. *Krvi ću ti se napiti*) (Blanco Salgueiro 2010). Ipak,

prijetnje koje koriste performativni glagol *prijetiti* su prilično rijetke budući da taj glagol nema performativnu ulogu (Searle & Vanderveken 1985: 180).

Za razliku od obećanja koja obavezuju govornika na buduću radnju, prijetnje služe da obeshrabre primaoca poruke kako ne bi poduzeo neku buduću radnju tako što izražavaju posljedice potencijalne radnje. Walton (Walton 2000: 108), na osnovu istraživanja Serla (Searle 1969) i Krekela (Kreckel 1981), zaključuje da se prijetnje oblikuju kao upozorenja kojima se dodaje negativna posljedica. Dakle, forma upozorenja je sljedeća (Searle 1969; Kreckel 1981: 45):

1. Pripremni uslov – a) primalac poruke ima razlog da vjeruje da će se dogoditi događaj koji za njega nije pozitivan; b) nije očito ni primaocu ni pošiljaocu poruke da će se događaj zaista odviti;
2. Uslov iskrenosti – pošiljalac poruke vjeruje da događaj nije u interesu primaoca;
3. Suštinski uslov – priznanje da uticaj događaja nije u interesu primaoca poruke.

Stoga, upozorenje postaje prijetnja ako suštinski uslov sadrži dokaz da će pošiljalac poruke pokrenuti događaje koji nisu u interesu primaoca ako se ovaj ne prikloni željama pošiljaoca (Walton 2000: 108).

5.4.5. Pozdravi

Serl (Searle 1969: 67) objašnjava da pozdravi označavaju granice razgovora, da su često ritualnog karaktera i lišeni propozicijskog značenja. Ipak, Jucker (Jucker 2017) smatra da su pozdravi često umetnuti u duže razmjene i da postoji mogućnost da u okviru takvih razmjena imaju vlastito propozicijsko značenje. Serl i Vanderveken (Searle & Vanderveken 1985: 216) klasifikuju pozdrave u grupu ekspresivnih govornih činova koji služe da na učtiv način ukažu na prepoznavanje primaoca poruke. Faktor koji pomaže identifikaciji pozdrava je da se oni, za razliku od mnogih drugih govornih činova koji se manifestuju u nebrojeno mnogo različitih oblika, pojavljuju u ograničenom broju kristalizovanih formula (Jucker 2011; 2017: 40). Jucker (Jucker 2011) zaključuje da postoje propratni elementi koji se često nalaze uz pozdrave. Radi se o apelativima, blagoslovima, željama za blagostanje. Duranti (1997) smatra da su pozdravi univerzalni govorni čin koji se pojavljuje u svim kulturama na svijetu i koji se manifestuju prema univerzalnim i transkulturalnim kriterijima. Radi se o sljedećim kriterijima (Duranti 1997: 67):

1. Pojavljuju se blizu početka ili kraja razgovora;
2. Uspostavlja se zajedničko perceptivno polje;
3. Pojavljuju se u obliku susjednih parova;
4. Relativno je predvidiv njihov oblik i sadržaj;
5. Implicitno se uspostavlja prostorno i vremensko polje interakcije;
6. Primalac poruke se identifikuje kao biće dostojno priznavanja.

5.4.6. Izražavanje komplimenata

Holmes (1988: 485) komplimente definiše kao govorni čin kojim se eksplicitno ili implicitno pripisuju zasluge nekome ko nije pošiljalac poruke za neku imovinu, osobinu ili sposobnost koje pozitivno ocjenjuju i pošiljalac i primalac poruke. Olštein i Koen (Olshtain & Cohen 1991: 158) komplimente izdvajaju kao jedan od govornih činova koji su intrinzički učtivi. Vulfson i Mejns (Wolfson & Manes 1980: 392) tvrde da su komplimenti formule koje nisu odmah očite i da je njihova uloga od suštinske važnosti u stvaranju i održavanju solidarnosti. Formulska priroda i činjenica da ona nije odmah vidljiva su povezane sa društvenom ulogom komplimenata. Oni također mogu vršiti višestruke diskursne funkcije zato što mogu služiti i kao izrazi zahvalnosti, kao uvod u razgovore ili kao neophodni izrazi odobravanja (Wolfson & Manes 1980: 395).

Kompliment može biti upućen u bilo kojem trenutku razgovora i može biti u potpunosti nezavisan od iskaza koju mu prethode ili koji ga slijede (Wolfson & Manes 1980: 395). Takođe mogu biti korišteni i umjesto pozdrava ili kao njegov dio (Wolfson & Manes 1980: 396). Uz to, komplimenti mogu i razbiti led u društvenim situacijama u kojima se učesnici malo poznaju (Wolfson & Manes 1980: 397). U tom slučaju, komplimenti su neutralna tema o kojoj učesnici mogu razgovarati čak i ako se ne poznaju. U slučaju da se učesnici poznaju, komplimenti mogu i uspostaviti određen nivo odnosa tako što naglašavaju bliskost i potcrtavaju zajednički ukus (Wolfson & Manes 1980: 399).

Iako ne postoji određena forma ili formula komplimenata, 50% njih posjeduje istu sintaksičku strukturu (Wolfson & Manes 1980: 402):

1. NP{è/sembra}(molto)AGG (eng. NP{is/looks}(really)ADJ)

Questa camicia è bella.

2. Mi {piace} molto NP (eng. I really {like/love} NP)

Mi piacciono i tuoi capelli.

3. PRO è (veramente) (un) AGG NP (eng. PRO is (really) (a) ADJ NP)

Questo era veramente un buon pasto.

Ove sintaksičke strukture se mogu umetnuti i u širi okvir koji ih zamagljuje kao što je kompliment *Želio sam ti reći da mislim da je tvoj govor bio dobar* (Wolfson & Manes 1980: 403). Komplimenti također mogu imati i ulogu da izraze kako govornici pripadaju istoj društvenoj grupi jer afirmišu solidarnost markiranim oblicima (Wolfson & Manes 1980: 405).

U procesu prepoznavanja komplimenata treba da budemo svjesni da moraju biti prepoznatljiviji upravo zato što mogu zauzimati bilo koje mjesto u diskursu i da su često, barem u govornom jeziku, nezavisni od konteksta. Ako je formula komplimenta previše otvorena, spontanost i iskrenost govornog čina se mogu dovesti u pitanje i može se umanjiti vrijednost formule kao i društvena uloga (Wolfson & Manes 1980: 406). Ipak, kompliment može biti upućen i kao društvena gesta čiju iskrenost primalac poruke ne mora moći odrediti (Wolfson & Manes 1980: 406-407).

5.4.7. Izvinjenja

Govorni čin izvinjenja se često definiše (v. Fraser 1981; Owen 1983, Leech 1983; Holmes 1990) kao *popravna radnja* (eng. *remedial work*). Ova definicija se zasniva na Goffmanovom (Goffman 1971: 109) shvatanju izvinjenja kao govornog čina čija je uloga da promijeni značenje koje bi se u suprotnom moglo shvatiti kao uvredljivo. Čak i ako glagol *izviniti se* može izvinjenje učiniti otvorenim, on nije dovoljan kako bi se iskaz smatrao izvinjenjem. Najbitniji element izvinjenja je stav pošiljaoca poruke prema svom prošlom ponašanju, što podrazumijeva izraz kajanja i obećanje da će se u budućnosti bolje ponašati (Austin 1962). Dakle, čak i ako iskaz „Izvinjavam se“ pokazuje jasnu ilokucijsku snagu, iskaz „Žao mi je“ pokazuje kritički odnos pošiljaoca poruke, ali ne mora biti i izvinjenje. Uz to, Serl (Searle 1969: 54-55) definiše niz pravila koja ukazuju na ilokucijsku snagu čina izvinjenja. Radi se o pravilu propozicionalnog sadržaja (eng. *propositional content rule*) koje specifikuje da je govornik realizovao određeni čin. Drugo je pripremno pravilo (eng. *preparatory rule*) koje određuje da je primalac poruke povrijeđen činom i da pošiljalac vjeruje da primalac pati. Treći je uslov iskrenosti (eng. *sincerity condition*) koji podrazumijeva da se pošiljalac poruke kaje zbog čina. Konačno, suštinsko pravilo glasi da se govorni čin izvinjenja upućuje kao izraz grižnje savjesti pošiljaoca zbog uvredljivog čina.

Dakle, govorni čin izvinjenja je pravilno realizovan ako su zadovoljeni sljedeći uslovi:

1. Pošiljalac poruke je izvršio čin;
2. Primalac poruke pati ili je patio zbog čina i pošiljalac takođe vjeruje u to;
3. Pošiljalac poruke se kaje.

5.4.8. Žalbe i prijekori

Rečnik srpskog jezika „žalbu” definiše kao „negodovanje prema nečemu ili nekome, izražavanje nezadovoljstva, neraspoloženja” (RSJ 2007: 365), dok je „prijekor” definisan kao „prebacivanje, kritika upućena nekome, ukor” (RSJ 2007: 1013). Ove dvije definicije su slične i razlikuju se po tome da je žalba blaža i više je orijentisana prema ličnom doživljaju govornika, a prijekor prema ponašanju primaoca poruke. Budući da je upućivanje prijekora čin koji prijeti obrazu (Brown & Levinson 1987), taj termin koristimo kada je u pitanju izražavanje nezadovoljstva u vezi sa službenikom Dubrovačke Republike, a termin *žalba* koristimo kada se radi o nezadovoljstvu upućenom nekom od plemića. Ipak, budući da su dva termina srodna po značenju, njihovu strukturu ćemo posmatrati iz iste perspektive.

Trosborg (Trosborg 1995: 311) žalbe definiše kao govorne činove u kojima pošiljalac poruke (žalitelj) izražava svoje nezadovoljstvo i negativan odnos prema stanju opisanom u iskazu i za koje, izravno ili neizravno, drži odgovornog primaoca poruke. Žalbe možemo podijeliti u direktne i indirektne. Međutim, Haus i Kasper (Haouse & Kasper 1981: 159-167) izdvajaju četiri kriterija prema kojima određuju osam nivoa izravnosti žalbi:

1. P (predstavlja radnju koju pošiljalac poruke procjenjuje negativnom) – spomenuto implicitno ili eksplicitno;
2. X – negativna evaluacija P-a koju žalitelj eksplicitno pokazuje;
3. Y – aktivna uključenost primaoca poruke (može se izraziti implicitno ili eksplicitno);
4. Negativna evaluacija radnje Y je izražena eksplicitno ili implicitno.

Prema ovim kriterijima se izdvaja osam nivoa neposrednosti žalbi:

1. Izvršavajući iskaz u prisustvu Y, X implicira da zna da se dogodio P kao i da je Y počinio P – *Kako čudno, moja bluz je juče bila u potpunosti čista.*
2. Otvoreno ukazujući na P, X implicira da je Y počinio P – *Neka je mrlja na mojoj košulji.*
3. Tvrdeći da je P negativno, X implicira da je Y počinio P – *Užasno, ova mrlja se nikada neće očititi.*
4. Pitajući Y otvoreno kako je došlo do P ili izjavljujući da je Y na neki način povezano sa uslovima pod kojima je ispunjeno P, X implicira da je Y počinio P – *Jesi li možda nosila moju bluzu?*
5. X otvoreno tvrdi da je Y počinilac djela P – *Jesi li isprljala moju bluzu?*
6. Otvoreno tvrdeći da je radnja P, za koju je X odgovoran, nepoželjna ili izjavljujući da bi neka druga radnja bila poželjnija, X implicira da je Y nepoželjan ili da je Y počinio P – *Nije trebalo da uzmeš moju bluzu bez dozvole. Uništila si je.*
7. X otvoreno tvrdi da je loše što je Y počinilac djela P – *Mislim da je loše što uzimaš moje stvari.*
8. X tvrdi da je Y nepoželjan – *Ti si loša osoba.*

U suštini, što je žalba neposrednija, to je očitije koji je govorni čin u pitanju. Neposrednost žalbi možemo povezati i sa činovima koji prijete obrazu. Iskaz iz primjera (8) se ne može smatrati direktnijim od iskaza iz primjera (6). Međutim, razlikuju se u činjenici da iskaz (8), barem sa tačke gledišta zapadne kulture, predstavlja veću prijetnju po obraz nego iskaz (6) (Decock & Depraetere 2018: 37). Zbog toga primjer (8) možemo smatrati direktnijim od primjera (6). Trozborg (Trosborg 1995: 315-372) na osnovu ove podjele izdvaja klasifikaciju žalbi u osam kategorija:

1. Aluzije – žalitelj ne spominje tuženika – *Juče je sve bilo u redu sa mojim autom.*
2. Izrazi neodobranja. Smetnja – žalitelj otvoreno tvrdi da postoji određeno nemilo stanje – *Na mom autu je velika ogrebotina.*
3. Izrazi neodobranja. Posljedice – žalitelj otvoreno ukazuje na negativne posljedice događaja – *Dođavola, sada ću izgubiti bonus.*
4. Optužba. Indirektna optužba – žalitelj pita primaoca poruke za situaciju ili tvrdi da je on na neki način povezan sa uvredom – *Jesi li sinoć možda posudio moj auto?*
5. Optužba. Direktna optužba – žalitelj pita primaoca poruke da li je izazvao događaj – *Jesi li možda udario moj auto?*
6. Krivica. Modifikovana krivica – žalitelj izražava modifikovano neopravdanje radnje za koju je odgovoran primalac poruke, ili iskazuje da bi radije da se optuženi drugačije ponašao – *Iskreno, zar nisi mogao biti odgovorniji? Morao bi se bolje ponašati prema tuđim stvarima.*
7. Krivica. Eksplicitna krivica usmjerena na radnju ili ponašanje – žalitelj otvoreno tvrdi da je radnja koju je primalac poruke nepoželjna kao i da je on sam nepoželjan – *Kako si uspio biti tako glup?*
8. Krivica. Eksplicitna krivica usmjerena na osobu ili ličnost – žalitelj otvoreno tvrdi sve ono što je implicitno u drugim slučajevima, odnosno smatra da je primalac poruke neodgovoran član društva – *Ne, ne opet! Zaista si nepažljiv!*

Obje taksonomije su zasnovane na pretpostavkama da je nivo prijetnje po obraz tipičan za određene jezičke strukture, da pošiljalac poruke želi uvrijediti obraz te da su neposrednost i učtivost povezane (Decock & Depraetere 2018: 38).

5.4.9. Obećanja

Serl (Searle 1975) klasifikuje obećanja u komisivne govorne činove i smatra ih činovima kojima se pošiljalac poruke obavezuje da će ispuniti buduću radnju (to jeste obećanje) tako što primaocu poruke upućuje određeni iskaz. Postoji devet uslova koji se moraju ispuniti kako bi se uspješno realizovao govorni čin obećanja (Searle 1969: 67-61):

1. Pošiljalac i primalac poruke moraju razumjeti jezik i obavezu koju podrazumijeva čin, odnosno da se ne radi o šali;
2. Pošiljalac poruke upućuje iskaz;
3. Iskaz govornog čina obećanja prethodi budućoj radnji pošiljaoca poruke, a ne tuđoj;
4. Primalac poruke želi tu radnju, a pošiljalac je toga svjestan;
5. Prije čina obećanja nije očito da će pošiljalac poruke izvršiti buduću radnju;
6. Pošiljalac poruke namjerava ispuniti radnju i vjeruje da je ona moguća;
7. Pošiljalac poruke shvata da ga iskaz obećanja obavezuje da ispuni obećanu radnju;
8. Iskaz obećanja je semantički znak koji prenosi i izražava poruku i koje i primalac poruke razumije kao obećanje;
9. Obećanje je pravilno i iskreno upućeno ako su zadovoljeni svi uslovi.

Serl (Searle 1969) pravi razliku između dvije vrste obećanja – direktnih i indirektnih. Direktna obećanja su ona koja se izvršavaju uz pomoć performativnog glagola *obećati* kao na primjer *Obećavam da ću sutra doći*. S druge strane, indirektna obećanja su iskazi u kojima se performativni glagol podrazumijeva, ali nije izražen (npr. *Doći ću sutra*). Ako se obećanja opisuju, potrebno je obratiti pažnju i na još dvije posebne grupe obećanja: lažna obećanja i prazna obećanja (Grant 1949: 361). Lažna obećanja su tip obećanja koja pošiljalac upućuje zlonamjerno zato što je svjestan da ga ne namjerava održati. S druge strane, ako pošiljalac poruke nema sposobnost da održi obećanje, riječ je o praznom obećanju.

5.4.10. Zahvale

Serl (Searle 1969: 65) zahvale definiše kao govorni čin koji pošiljalac poruke upućuje kao reakciju na neki prošli čin primaoca poruke koji pošiljalac smatra povoljnim po sebe. Spadaju u grupu ekspresivnih govornih činova zato što je njihova uloga da održe harmonične odnose između pošiljaoca i primaoca poruke (Leech 1983: 104). Kulmas (Coulmas 1981: 74) primjećuje da je svaka zahvala upućena prema radnji dobročinioca, odnosno prema rezultate te radnje koje se definišu kao *predmet zahvalnosti* (eng. *the object of gratitude*). Iz tog koncepta proizilazi podjela zahvala na osnovu prirode predmeta zahvalnosti (Coulmas 1981: 74):

1. A) *ex ante* zahvale (za obećanje, ponudu ili poziv);
B) *ex post* zahvale (za uslugu ili nakon poziva);
2. A) zahvale za materijalna dobra (pokloni, usluge);
B) zahvale za nematerijalna dobra (dobre želje, komplimenti, čestitke, informacije);
3. A) zahvale za radnju koju je započeo dobročinitelj;
B) zahvale za radnju koja je rezultat zahtjeva, želje ili naređenja;
4. A) zahvale koje impliciraju dug;
B) zahvale koje ne impliciraju dug.

Ove klase zahvala nisu konačne niti su međusobno isključive (Coulmas 1981: 75). Na praktični izraz zahvalnosti utiču mnogi faktori kao što su odnos između učesnika razgovora ili nametanje koja se nameće dobroćinocu (Okamoto & Robinson 1997: 412).

5.5. Kvalitativna metodologija primijenjena u istorijskoj pragmatici

Iako su poznata neka kvantitativna istraživanja u polju učtivosti (Terkourafi 2002, 2005), kvalitativni pristup ostaje dominantan. Razlog tome je što se analiziraju kontekstualizovani i diskursni fenomeni i potrebno je uzeti u razmatranje šire podatke (Mills 2011: 20). Još jedan problem leži u činjenici da su govorni činovi *fuzzy* koncepti i ne dopuštaju laku klasifikaciju i kvantifikaciju (Held 2020: 289).

Uzimajući u obzir prirodu istraživanja koja podrazumijeva upotrebu teorije govornih činova i primjenu teorija učtivosti, u potpunosti koristimo kvalitativnu metodologiju koja nam omogućava analizu kontekstualnih i vanjezičkih aspekata tekstova. Očito je da analiza manifestacije učtivosti i modulacije govornih činova ne može biti izvršena samo na nivou iskaza nego samo unutar konteksta. Iako postoje informatički instrumenti za lingvističku analizu korpusa, ne koristimo ih zato što se mnoge pragmaticke funkcije jezika ne mogu izraziti kroz gramatičke forme (Taavitsainen & Fitzmaurice 2007: 18). Iz tog razloga korpus zahtijeva ručnu analizu.

5.5.1. Primijenjena tehnika

Naše istraživanje smo sprovedi tako što smo najprije govorne činove podijelili u direktne i indirektne. Analizirajući performativne govorne činove, koncentrisali smo se na izdvajanje performativnih glagola karakterističnih za svaki pojedini čin. Uz performativne glagole, analiziramo i gramatičku strukturu koja olakšava prepoznavanje čina. Što se tiče indirektnih govornih činova, analizirali smo kontekst u kojem se nalaze i konstrukciju koja ga prati. Kao kontekstualne faktore uzeli smo elemente koje je izdvojila Mori (2014: 31-37) kao faktore pragmaticke analize pisama:

- *topos* prijateljstva – radi se o sematičkom polju prijateljstva koje se pojavljuje u određenom broju kristalizovanih formula¹¹;
- *topos* religije – semantičko polje vezano za religiju;
- formule kojima se iskazuje poštovanje;
- pozdravi na početku i na kraju;
- epiteti, apelativi, kolokacije koji se ponavljaju ili su kodifikovani i izražavaju odnose moći;
- pragmatikalizovane formule koje izražavaju: a) afirmaciju; b) poslušnost; c) pohvale; d) samopohvale.

¹¹ Turketa (Turchetta 2014: 12) izdvaja kristalizovane formule u službenim tekstovima kao primjer zajedničkog pragmatickog kodeksa jer se koriste iste pragmaticke i lingvističke prakse u kancelarijskim jezicima. Dalje, Trivellato (209: 177-193) primjećuje da se u pismima koriste lekseme i formule kojima se izražavaju pouzdanost i vjernost.

Ovim parametrima dodajemo i sljedeće:

- upotrebu titula;
- apelative;
- *topose* ljubavi i časti koji se manifestuju kao semantička polja.

U analizi smo ove elemente povezali sa teorijom učtivosti kako bismo pokazali na koji način funkcionišu diplomatski diskurs.

Istraživanje je zasnovano na analizi odabranih odlomaka u kojima prepoznajemo govorni čin i prateće elemente, odnosno njegovu modulaciju. Izdvajamo različite dijelove govornog čina na osnovu elemenata na koje smo ukazali u teorijskom dijelu teze. Ove dijelove smo u odlomcima označili masnim slovima ili podvukli. Zatim smo analizirali strukturu prema teorijama učtivosti.

Zbog neodređenosti koncepta govornog čina, predlažemo i koncept satelitskog čina, odnosno onog koji prati i modifikuje centralni. Njegova glavna funkcija je mitigatorska i povećava stepen učtivosti centralnog čina. Ovakav čin predlažemo zato što se učtivi iskazi najčešće manifestuju kroz interakciju nezavisnih činova (Cruz Volio 2017: 87) i zato što svaki tekst predstavlja kohezivnu cjelinu mikro-činova koji zajedno realizuju makro-čin, odnosno tekst (Venier 2008: 82).

6. Opis korpusa

Kao što smo već primijetili u *Uvodu*, kao korpus za istraživanje smo iskoristili jedan dio zbirke *Lettere di Levante* iz Državnog arhiva u Dubrovniku. Kako bismo prikazali korpus, opisaćemo zbirke iz Arhiva, opisati izbor korpusa kao i njegov istorijsko-prostorni kontekst i ponudićemo kriterije transkripcije koji su upotrijebljeni.

6.1. Zbirke u Državnom arhivu u Dubrovniku

Državni arhiv u Dubrovniku (DAD) nastaje kroz notarske aktivnosti u tom gradu. Njegovo osnivanje se pripisuje Tomazinu de Saveriju iz regije Ređo Emilija koji je bio kancelar i notar u Dubrovniku između 1278. i 1286. godine (Šoljić 2000: 220). Godine 1284. kancelarija je podijeljena u kancelariju i notarijat (Kurtović et al. 2018: 210). Iako se 1278. godina smatra godinom kada arhiv zvanično počinje sa radom, najstariji dokument je iz 1022. i radi se o buli pape Benedikta VII (Foretić 1959: 315). Ipak, tek se 1599. godine prvi put spominje riječ *arhiv* (Šoljić 2000: 223).

Najbitniji dio DAD-a je građa Dubrovačke Republike i francuske uprave (Foretić 1970: 445). Radi se o 92 serije koje obuhvataju vremenski period između 1022. i 1814. godine. Neke od najbitnijih zbirki su (Foretić 1970: 445-446; Perović 2005: 201-208; Novalić 2015: 23):

1. Odluke Vijeća¹² (*Reformationes*);
2. Odluke Velikog vijeća (*Acta Consilii Maioris*);
3. Odluke Vijeća umoljenih (*Acta Consilii Rogatorum*);
4. Odluke Malog vijeća (*Acta Minoris Consilii*);
5. Odluke kneza (*Praecepta Rectoris*);
6. Isprave i akti (*Diplomata et acta*), dio ove zbirke je i Serija Osmanskih spisa (*Acta Turcarum*);
7. Dopisi i upute na Istok (*Litterae et commissiones Levantis*); Dopisi i upute na Zapad (*Litterae et commissiones Ponentis*);
8. Razne zapisi notarijata (*Diversa Notariae*), serije Oporuke iz notarijata (*Testamenta Notariae*), Zakoni i odredbe (*Leges et instructiones*) i Razni zapisi dubrovačke kancelarije (*Diversa Cancellariae*);
9. Kaznene prijave (*Lamenta Criminalia*);
10. Kaznene presude (*Criminalia*);
11. Troškovi kneževog dvora (*Dicta domini rectoris*);
12. Zemljišne knjige (*Cathasticum*);

¹² Prevodi naslova zbirki su naši.

13. Blagajna Općine (*Cassa Communis*);
14. Carina (*Dohana*);
15. Straže i naoružanje (*Custodiae et armamentum*);
16. Bratovštine (*Fratriae*);
17. Pomorski kabinet (*Offitium navigationis*);
18. Arhiv blagih djela (*Archivium Operum piarum*);
19. Odluke fracuske uprave (*Acta Gallica*).

Doto (Dotto 2008c: 225) primjećuje da je građa iz Državnog arhiva u Dubrovniku jedna od suštinskih orijentira za filološka i historijsko-lingvistička istraživanja srednjovjekovnih italo-romanskih jezika zbog kompaktnosti, obilja i arhaičnosti materijala kao i zbog kompleksnosti višejezičkog područja.

6.2. Izbor korpusa

Za analizu su izabrana pisma iz zbirke *Lettere di Levante* koje sadrže komunikaciju sa dubrovačkim zaleđem. Nismo uzeli u obzir zbirku u cjelosti nego samo pisma koja sadržavaju komunikaciju sa ambasadorima koji se nalaze na teritoriji srednjovjekovne bosanske države. Konačno smo analizirali 88 pisama¹³ koja datiraju iz perioda od 1404. do 1463. godine.

Ova pisma pripadaju širem projektu koji je započeo Odsjek za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Projekt podrazumijeva izbor i objavljivanje izvora iz DAD-a čija je tema srednjovjekovna Bosna. Do danas su objavljeni dokumenti iz knjiga zaduženja (Kurtović 2017), iz knjiga kancelarije (Kurtović 2019), iz knjiga notarijata (Kurtović & Peco 2021) i iz knjiga miraza (Kurtović 2022). Građa iz zbirke *Lettere di Levante* je još uvijek u rukopisu, iako je jedan njen dio objavljen u knjizi *Codex diplomaticus Regni Bosnae* (Kurtović et al. 2018).

6.2.1. Kriteriji transkripcije

Istraživanje smo sproveli na transkripciji dokumenata uz povremene konsultacije fotografija građe u slučajevima potencijalno netačne transkripcije. Transkripciju je uradio prof. dr Esad Kurtović sa Odsjeka za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Mi nismo radili korekcije u transkripciji zbog čega je moguće da su u tekstu ostale pravopisne ili leksičke greške.

Upotrijebljeni su sljedeći kriteriji transkripcije:

- razlika između „u“ i „v“ oscilira;
- razlika između „j“ i „y“ oscilira;

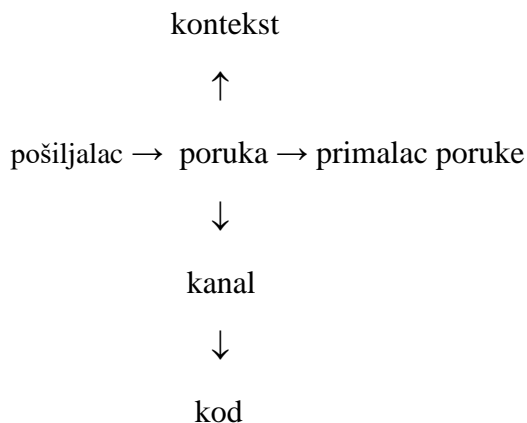
¹³ Spisak svih analiziranih pisama se nalazi u dodatku.

- akcenti nisu obilježeni;
- upotrijebljena su moderna interpunkcijska pravila;
- koriste se velika slova;
- riječi nisu podijeljene ako nisu takve u originalnoj građi;
- skraćenice se ne nalaze u zaradama;
- rimski brojevi su navedeni kako se nalaze u tekstu, ali velikim slovima;
- obilježene su praznine ili nečitki znakovi u tekstu kao i intervencije.

7. Komunikacijske sheme

Primarna komunikativna shema koju preuzimamo je Jakobsonova (Jakobson 1960, 1966) koja predviđa pošiljaoca poruke, poruku i primaoca poruke. Na komunikaciju između dva subjekta utiču i kontekst (komunikativna situacija, tema i kontekst), komunikacijski kanal (sredstvo) i kod (jezik).

Model možemo predstaviti na sljedeći način (Jakobson 1960: 66):

Komunikacijski kontekst pisama je komunikacija Dubrovačke Republike sa ambasadorima tokom XV vijeka dok kao generičku temu možemo izdvojiti upute koje tokom XV vijeka Dubrovačka Republika šalje ambasadorima. Ipak, svako pismo karakteriše i specifična tema svojstvena samo toj uputi. Kako bismo odredili nivo komunikacije, kao primjer ćemo navesti sljedeći odlomak:

Rector de Ragusa cum lo so consiglio al nobele et sauio Polo di Gondola ambasadore nostro a misser lo re di Bosna salute cum amore. In questo di receuissimo vostra letera scripta in Volçeuo soura Gezecha di primo luglo, per la quale ne scriuidi quello era seguido fin a quello di la quale habiamo bene intexa, et donde ne pare di bexogno ve demo risposta. In prima, a quella parte donde misser lo re di Bosna ve se dire de qui gli homini da marina per furuer vignere a Ragusa, perche quisti di damno vignere in le oste sue, a zo che non ne fosse facto despiaxere. Et como lui disse hauerue dado la risposta al ambasada vostra etc. Ala dicta parte ve respondemo: Polo vui sauiti gli fari nostri quanto sono graui et pereguluxi per molte raxune et caxune, che non ne recordemo mai essere a la cita nostra di Ragusa, facte simele nouitadi senza neguna nostra colpa, la qualcosa e a vui manifesta. (DAD, 5.7. 1403, Lett. di Lev., IV, 31v)

U odlomku možemo izdvojiti dva primaoca poruke: prvi je ambasador, a drugi je knez Pavle kojem ambasador mora prenijeti poruku Dubrovnika. Zapravo, cijela korespondencija odgovara ovom modelu. Dakle, možemo je predstaviti kako slijedi:

pošiljalac poruke (Dubrovnik) → primarni primalac poruke (ambasador)/prenosilac → sekundarni primalac poruke (osoba kojoj će ambasador prenijeti poruku)

Ova shema nam omogućava da odredimo dva komunikativna nivoa: primarni (komunikacija između Dubrovnika sa ambasadorom) i sekundarni (prenos poruke sekundarnom primaocu poruke). U analizi smo upotrijebili ova dva nivoa: prvo smo se usredsredili na primarni, a zatim na sekundarni nivo.

8. Analiza korpusa

Centralni dio naše teze je posvećen analizi predstavljenog korpusa. Analizu smo najprije podijelili po komunikacijskim nivoima i prvo analiziramo prvi komunikacijski nivo, odnosno govorne činove upućene ambasadorima, a zatim drugi u koji spadaju činovi koji se preko ambasadora upućuju pravom primaocu poruke. U nastavku smo tabelarno prikazali ukupni broj identifikovanih govornih činova u cjelokupnom korpusu kao i broj koji smo analizirali. Za prvi komunikacijski nivo se radi o sljedećim podacima:

Tabela 1

Čin	Ukupan broj činova	Analizirani činovi
Upute	88 ¹⁴	19
Pozdravi	88	6
Prijetnje	4	3
Komplimenti	88	1

Na drugom komunikacijskom nivou su podaci kako slijedi:

Tabela 2

Čin	Ukupan broj činova	Analizirani činovi
Zahtjevi	111	38
Izvinjenja	9	7
Obećanja	15	11
Prijetnje	7	6
Čestitke	7	6
Saučešća	10	10
Pozdravi	10	10
Zahvale	10	7
Žalbe	31	11

¹⁴ Ukupan broj uputa, pozdrava i komplimenata na prvom komunikacijskom nivou zasnivamo na ukupnom broju analiziranih pisama i na generalnoj strukturi pisma koja podrazumijeva da je u svakom pismu sadržana uopštena uputa ambasadoru, da se na početku nalazi pozdrav koji sadrži i kompliment.

Komplimenti	7 ¹⁵	7
-------------	-----------------	---

Dakle, nismo analizirali sve govorne činove u korpusu već smo napravili selekciju na osnovu njihove strukture. Odnosno, ciljali smo da u analizi obuhvatimo različitu strukturu činova, a nismo analizirali one u kojima se struktura ponavlja. Takođe smo nastojali obuhvatiti sve strategije modulacije i mitigacije čina, a nismo analizirali one odlomke u kojima se strategije ponavljaju.

8.1. Prvi komunikacijski nivo

Na prvom komunikacijskom nivou smo izdvojili upute, pozdrave, prijekore i komplimente. Analizu započinjemo uputama.

8.1.1. Upute

Prvi govorni čin koji analiziramo su upute. Najprije analiziramo strukturu otvorenih uputa, a zatim ćemo usredsrediti pažnju na mitigovane upute.

8.1.1.1. Otvorene upute

Budući da je ambasador zaposlenik Dubrovačke Republike i podrazumijeva se da je dio njegove službene dužnosti da prati upute države, očito je da Dubrovačka Republika nije obavezna da obraća pažnju na potrebe obraza primaoca poruke. To znači da je naglasak komunikacije na prvom nivou, odnosno na izvršenju zadatka i u tom slučaju se mogu zanemariti potrebe obraza što omogućava da upute budu otvorene i nedvosmislene.

Generalnu strukturu uputa ćemo pokazati na sljedećem primjeru:

- (1) Rector di Ragusa col suo consiglio et di pregadi (1) **commettemo** a voi nobili et saui ser Nicola de Georgio et ser Zuan di La. de Crieua ambaxadori nostri a voi uoda Radossauo che col nome de Dio et del glorioso meser San Biagio nostro protector et confalonieri voi (2) **vene dobiate andare** alla presença del dicto Radossauo la chel si trouera et zonzando alla sua presentia (3) **salutatelo** con quel saluto per parte nostra che se li conuiene. Et presentando la letera di credença gli (4) **direte** /.../ (DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 59)

¹⁵ Izdvojili smo samo one komplimente koji imaju retoričku ulogu, dok smo druge koji predstavljaju kristalizovane izraze (kao što je apelativ mitigovan pridjevom *magnifico*) zanemarili.

Prva karakteristika upute je upotreba performativnog glagola *commettere* (1). Zapravo, na samom početku je očito da se radi o naređenju koje Dubrovačka Republika upućuje ambasadoru. U nastavku se koristi niz imperativa *vene dobiate andare* (2), *salutatelo* (3), *direte* (4) iz čega možemo zaključiti da se radi o otvorenom naređenju koje nije mitigovano.

Sličan je princip upućivanja naredbi ambasadorima i u drugim slučajevima:

- (1) Per le oferte chel fa et delle lettere che fa et delle lettere che a scripture per rimedio di contrabandi di sal et di quel chel dice auer scripto a conte Gregorio Nicolich molto le **regraziate** caramente et ancora lo **pregade** et **procurate** de auer una lettera sopra di cio al dicto conte Gregorio perche lui molto ne puo zouare in questo facto. (DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 63v)
- (2) Et come lui vi ordenera cosi **farete** li qual panni per vostro auiso son peçe VII. Et abundo presentado el dono **domandate** tempo a exponere la vostra ambaxada et abiando tempo **direte** cosi: (DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 59)
- (3) Ancora gli **parlade** per la gabella nuoua di Tribigne /.../ (DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 59v)
- (4) Appresso **vi dobiate agrauare** per li facti di Baglino (DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 60)
- (5) Per le oferte chel fa et delle lettere che fa et delle lettere che a scripture per rimedio di contrabandi di sal et di quel chel dice auer scripto a conte Gregorio Nicolich molto le **regraziate** caramente et ancora lo **pregade** et **procurate** de auer una lettera sopra di cio al dicto conte Gregorio perche lui molto ne puo zouare in questo facto. (DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 63v)

Druga vrsta davanja uputa ambasadorima je uz pomoć upotrebe futura:

- (6) Al qual ser Pasqual (1) **direte** per nostra parte la cason di laudar vostro monstrandoge questa commission e pregaretelo che luy ve voia dar ogni auiso possibile auanti che parlate col signor despot e meterue auanti quelle raxon le qual parerano al detto ser Pasqual con le qual possati indur el dicto signor despot a farlo remagnir contento che la detta paxe se faza. (DAD, 26.4. 1453, Lett. di Lev., XIV, 118v)
- (7) E zonto sereti allo luogho doue se ritronera personaliter esso voyuoda (2) **daretili a saper** de la vostra vegnuta et (3) **tignireti modo de andar** ala soa presentia. Et essendo al suo conspecto per parte di la nostra signoria quello (4) **salutareti** con quello amo-reuole et honorato salute che si conuien. Et da poy lo detto salute li (5) **putareti** la lettera di credenza la qual presentada quando per luy vi sera offerta audientia, li (6) **direti** in questa forma: (DAD, 15.9. 1447, Lett. di Lev., XIII, 241v)
- (8) (7) **Direte** etiamdio detto ouer a madona Anna, soa madre per lo fatto di la fiola soa come nuy hauemo scritto al signor despot e la nostri ambassadori recomandando questo fatto caldamente. (DAD, 18.4. 1452, Lett. di Lev., XIV, 107)

Radi se o jusivnom futuru (it. *futuro iussivo*) (Serianni 2003: 366) koji služi da ublaži imperativ, ali ipak ima pragmatičko značenje naređenja. Dakle, upotrebi imperativa kao otvorene naredbe možemo dodati i futur.

8.1.1.2. Modifikovane upute

Iako smo utvrdili da je najveći dio uputa na prvom nivou direktan, ne možemo tvrditi da upute ne pokazuju modifikaciju. U nastavku ćemo se baviti analizom onih odlomaka u kojima se upotrebljavaju modifikatori ili mitigatori uputa.

- (1) Cusi veramente ve dicemo et (1) **expressamente** (2) cometiamo che seguano altramente alguna dele preditte cose di quello di sopra ditto et comesso ne abbiamo. (DAD, 28.10. 1432, Lett. di Lev., XI, 116v)

Vrijednost performativnog glagola *commettere* (2) je modifikovana, to jeste uvećana, upotrebom intenzifikatora *expressamente* (1).

- (2) (1) **Se** algun nostro cittadino **vi pregasse di parlar** per lui a quel signore (2) fatelo con quelle parole et modi che sia di vostro et modo honore non guastando i facti della terra a voi commessi due corrieri ve auemo dati, uno (3) volemo che del tucto (3) rimandiate 4 o 5 zorni da poi zonti di la con quello che sara seguito et l'altro di la a 4 altri zorni auisandone di tucto quello auerete seguito et de ogni nouelle che sentirete et (4) aspectate di la nostra risposta. (DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 60)

U ovom odlomku smo identifikovali tri glavna čina upute. Radi se zahtjevima (2), (3) i (4). Zahtjevi (2) i (4) su izraženi upotrebom imperativa *fatelo* i *aspectate*, dok je uputa (3) iznesena upotrebom modalnog glagola *volere* kojem slijedi konjunktiv prezenta *rimandiate*. Budući da uputa nije artikulisana samo imperativom, možemo zaključiti da modalni glagol mitiguje udar zahtjeva. Što se tiče vanjske mitigacije glavnih činova, izdvojili smo hipotetičku rečenicu (1) koja ograničava validnost zahtjeva. Dakle, uputa je validna samo ako se zadovolji jedan specifični uslov.

- (3) Al secondo capitolo chel si l'alda della casa et della vigna, ma pur dice del terreno cheli appresso che non li fu dato (1) non vi curate di parlar ne disputar piu con lui sopra di cio, ma (2) **se lui vi ritochasse** et voi state sul vostro primo parlar et per lo terren (3) tollete quelle proprie raxoni che lui dice che gli fu risposte, zoe, che tal cosa jera contra li ordini et usanze vostre et contra la liberta di cittadini. (DAD, 5.6. 1429, Lett. di Lev., X, 65v)

Izdvojili smo dva centralna čina (1) i (3), a vanjska modifikacije je obilježena brojem (2). Uputa je izražena direktno upotrebom imperativâ *non vi curate* (1) i *tollete* (3). Vanjski mitigator je hipotetička rečenica (2) koja ograničava uslove pod kojima će se izvršiti uputa.

- (4) Item ve (1) acometemo che (2) **siando concluxo come de sopra et siando creato signor in Bossina** (3) cerchate che ne sian fermate le poueye et bone uxança de antixi signori de Bossina et de Sclauonia et specialmente et nominatamente tutte quelle de re Tuerticho et de Hostoya fo re et de tutti li altri secondo uxança come se facea ad oni mutacion de signor nouo. Et (4) **se non creasse signor** et vuy (5) cercate ne sia fermate come ditto de sopra per lo ducha et per li altri baroni cum lo sboro de Bossina et cum promission dey patarini secondo elli uxan et che I parte al altra remetta le iniurie et le sangue sparse et se lassi li odii et oni malla volonta che fosse sta tra le parte per questa vera. (DAD, 29.5. 1404, Lett. di Lev., IV, 66v)

U odlomku se nalaze tri centralna čina (1), (3) i (5) i dva vanjska mitigatora (2) i (4). Centralni činovi su izraženi kroz performativni glagol *acometemo* (1) i imperativ *cerc(h)ate* (3), (5). Mitigator (2) je vremenska rečenica koja definiše da ambasador treba izvršiti uputu tek kada se proglasi novi vladar. Mitigator (4) je hipotetička rečenica koja ograničava uslov (5), odnosno preciznije određuje ambasadorovo ponašanje u slučaju da se ne proglasi novi vladar.

Iz slučajeve (2), (3) i (4) možemo zaključiti da se eventualna mitigacija zahtjeva upućenih ambasadorima ne dotiče ublažavanja uticaja na njegov obraz, već da ograničavaju slučajeve u kojima je potrebno izvršiti uputu.

U nastavku ćemo osmotriti druge vrste mitigacije zahtjeva na prvom komunikacijskom nivou.

- (5) (1) **Perche vuy ne hauete scritto in che termeni sonno rimasi lo signor Vladissauo e Radin gost et altri de cherzech per l'acordio della paxe et che per tal rispetto el detto signor Vladissauo mandara vayuoda Iuanis al signor re de Bosna et al signor despot per cercar che li detti re e despot consentano che esso Vladissauo faza la dicta paxe** per tanto (2) ve cometemo che debiate esser col signor Vladissauo e cum madona Helena, ali quali direte per nostra parte che abiando nuy inteso per letera de vuy Volzo come esso signor Vladissauo e madona Helena erano per mandar vayuoda Iuanis ali detti re e despot per la coxon predicta e come esso Vladissauo e madona Helena confortauano che anche nuy mandassemo nostro ambassatore ali detti re e despot (3) **per quella medesima casone.** (4) **Hauemo voiuoto compiaser ali detti madona Helena e signor Vladissauo** et (5) hauemo comesso a vuy Volzo che andiate ali prefati re e signor despot. (DAD, 26.4. 1453, Lett. di Lev., XIV, 117v)

Kao centralne činove smo izdvojili dijelove (2) i (5), dok smo vanjsku mitigaciju označili brojevima (1), (3) i (4). Uputa (2) je izražena kroz performativni glagol *ve cometemo* kojem slijedi glagol *debiati esser* u konjunktivu. Sam glagol *dovere* određuje da se radi o zahtjevu koji se ne može odbiti. I uputa (5) je izražena performativnim glagolom *hauemo comesso* kojem slijedi konjunktiv *andiate*.

Što se tiče vanjske mitigacije, mitigator (1) je pre-justifikator koji kao razlog za uputu navodi da se radi o odgovoru na prethodno ambasadorovo pismo. Odnosno, precizira da je uputa odgovor na mirovne pregovore između Vladislava, Ivaniša i kralja. Mitigator (3) je post-justifikator zahtjeva (2) koji ponavlja da razlozi za upućivanje zahtjeva ostaju isti. Konačno, mitigator (4) je pre-justifikator upute (5) koji objašnjava da je ambasador poslan kod plemića Jelene i Vladislava kako bi im se dodvorio.

Ipak, i u ovom slučaju zaključujemo da se mitigatori ne koriste zbog učitvosti nego kao diplomatski instrument koji službeniku objašnjava zašto mora izvršiti uputu kako bi se on znao ponašati u određenoj situaciji.

- (6) Vuy hauesti in commissione vostra quanto sauete, ma, perche da poi hauemo inteso che vayuoda Iuanis e stato al signor cherzagh et che in tutto e fata la paxe tra esso cherzagh e Vladissauo et anche Iuanis ha conzi li fatti suoi. (1) **E nuy non semo posti ni nominati in essa paxe, la qual cossa hanno fato li detti contra le scripture e sacramenti che hano cum la signoria nostra.** Per tanto (2) ve disemo che trouandoue di la cum Vladissauo e cum madona Helena e cum vayuoda Iuanis ouer non siando tutti, ma uno o piu de loro (2) debiате dir a quelli di loro che se trouarano la che serete vuy senza nuy la qualcosa e contra le scritture e sacramenti e promesse che hano con nuy e nuy con loro. (DAD, 24.7. 1453, Lett. di Lev., XIV, 123v.)

Uočili smo u odlomku centralni čin (2) i jedan vanjski mitigator (1). Centralni čin je izražen performativnim glagolom *disemo* kojem slijedi konjunktiv *debiate dir*. Mitigator (1) predstavlja žalbu koju možemo posmatrati i kao pre-justifikator. Dubrovačka Republika izražava nezadovoljstvo u vezi sa prekidom dogovora i to nezadovoljstvo koristi kao obrazloženje za zahtjev upućen ambasadoru. Očito je da se radi o žalbi zato što Dubrovnik negativno ocjenjuje činjenicu da se potpisom mirovnog sporazuma prekršio prethodni dogovor. Ovu žalbu klasifikujemo kao satelitski čin koji je u pratnji zahtjeva zato što istovremeno predstavlja i obrazloženje za centralni čin (2).

8.1.1.2.1. Početak pisama

Kao posebnu vrstu mitigacije uputa ambasadorima izdvajamo komplimente i *topos* religije koji se koriste na samom početku pisama. Kako bismo objasnili mehanizme njihovog funkcionisanja, koristimo sljedeće primjere:

- (1) Vi (1) **accomettemo** che (2) **con lo nome de lo omnipotente Dio** e del (3) **glorioso martire miser San Biagio confalonier et protector nostro** partendoui di qua al termino a vuy stabilito (4) **dobiati andar** la doue sentireti esser la presentia de voyuoda Stipan. (DAD, 15.9. 1447, Lett. di Lev., XIII, 241v)
- (2) Rector di Ragusa cum el suo consiglio et di pregato alli nobeli e sauii ser Nicola di Caboga et ser Michael di Boci-gnolo ambassadori eletti ad andar a vaiuoda Pethar Paulouich diletti nostri cittadini salute. (5) **Commettemo** (6) **cum el nome de Dio et del glorioso martire et pontifice miser Sancto Biasio confaloner nostro** che habiando leuato el comiato dal signor cherzech cum li doi terzi di fameglii et doi terzi di caualli et doi terzi di la spexa et cum li piffari et trombeti (7) **dobiati a dretura andar** doue sentireti esser el suprascritto vaiuoda Pethar Paulouich. (DAD, 30.5. 1455, Lett. di Lev., XIV, 167)
- (3) Nui Dobre de Binzola Rector de Ragusa con lo nostro minori consiglio e con lo consiglio di pregadi per autoritade a nui data dal consiglio mazor, (8) **cometemo** a vui ser Marin de Resty et a vui ser Martholo de Zamagno che (9) **al nome di Dio et de la beata Vergene Maria e del glorioso confelonier et protector nostro miser san Biasio** (10) **debiati partir** de Ragusa doman di XIII del presente per tuto el zorno et (11) **andate** ala presentia del voyuoda Sandal. (DAD, 13.10. 1411, Lett. di Lev., VII, 20)
- (4) Rector di Ragusa con lo suo conseio e del pregato. Allo nobele et sauiio ser Nicola de Zorzi ambaxador al re de Bosna, dilecto cittadino nostro salute. (12) **Cometemoui** che (13) **con lo nome delo omnipotente i'Dio** e del (14) **glorioso martire pro-ector nostro miser San Biagio** e di saluamento con presteza di qua (15) **vi dobiati partir** e per la meglior e piu segura via vi parera (16) **debiati seguir** et vostro viazo doui sentireti che la maiesta del prefato Re sia. (DAD, 18.10. 1438, Lett. di Lev., XII, 108)

Iz ova četiri početka pisama se može zaključiti da se radi o direktnim zahtjevima. To nam potvrđuje upotreba performativnih glagola (1, 5, 8, 12) i kojima slijedi direktni imperativ (4, 7, 10, 11, 15, 16). Ipak, sva četiri zahtjeva su mitigovana upotrebom razoružavača u obliku *toposa* religije koji se može odrediti kao pozivanje na božanstva. Svrha takvog poziva je da se uspostavi zajednički teren budući da i jedan i drugi učesnik komunikacije pripadaju istoj vjeri i dolaze iz istog grada koji svetog Vlahu smatra svojim zaštitnikom. Dakle, radi se o strategiji pozitivne učtivosti. Pozivanje na božanstva možemo smatrati i izrazom saradnje između učesnika komunikacije budući da se podrazumijeva i odgovornost prema istom Bogu i prihvatanje istih moralnih principa. Također, *topos* religije može služiti i kao razoružavač zato što unaprijed otklanja potencijalno suprotstavljanje koje bi moglo predstavljati odbijanje i Božije volje. Dakle, iako smo već utvrdili da najveći broj uputa ambasadorima nije ublažen, smatramo da početak pisama ima mitigatorsku ulogu koja ukazuje na važnost zadatka kojem daje i notu vjerske dužnosti i ukazuje na pripadnost istom gradu.

8.1.2. Pozdravi

U strukturi pisama, pozdravi se nalaze na početku i na kraju pisma. Sljedeće pozdrave smo izdvojili sa samog početka pisama:

- (1) Rector di Ragusa col suo consiglio et di pregadi (1) **alli nobili et saui ser Marino di Gondola et ser Georgi di Goze** di nostro comandamento ambaxadori a voi uoda Sandagl (2) **salute**. (23.5. 1429, Lett. di Lev., X, 62v)
- (2) Rector de Ragusa col suo consiglio e di pregati (3) **al nobile e saui ser Nicola Mar. de Gondola** eletto ambasciatore a madona Helena al signor Vladissau et a vayuoda Iuanis Vlatouch, dilecto cittadino nostro (4) **salute**. (DAD, 7.7. 1453, Lett. di Lev., XIV, 121)
- (3) Rector de Ragusa cum lo so consiglio (5) **al nobele et saui Polo di Gondola** ambasciatore nostro a misser lo re di Bosna (6) **salude** (7) **cum amore**. (DAD, 5.7. 1403, Lett. di Lev., IV, 31v)

Što se tiče karakteristika pozdrava koje izdvaja Duranti (1997: 67), uočava se sljedeće:

- Svi pozdravi su upućeni na samom početku komunikacije što je u skladu sa strukturom srednjovjekovnog pisma;
- Ne uspostavlja se zajedničko perceptivno polje što je očito iz činjenice da se radi o pisanoj korespondenciji i učesnici komunikacije se ne nalaze u fizički bliskom prostoru;
- Pozdravi se u korpusu ne pojavljuju u obliku susjednih parova jer u istom pismu nije sadržan odgovor ambasadora. Budući da taj dio korespondencije nije sačuvan, ne možemo znati na koji način ambasadori pozdravljaju kneza i vijeća;
- Njihov sadržaj i oblik su relativno predvidivi budući da pokazuju istu strukturu: pozdrav + primalac pozdrava. U ova tri odlomka se koristi ista kristalizovana formula *al /.../ salute* (2), (4), (6). Specifikuje se i kome se upućuje pozdrav (1), (3), (5).
- Vremensko i prostorno polje interakcije su implicitno uspostavljeni i taj zaključak temeljimo na činjenici da su pisma napisana prateći srednjovjekovnu strukturu iz čega možemo zaključiti da knez i vijeća poznaju principe i konvencije komunikacijske situacije u kojoj se nalaze;
- Zaključak da se primalac poruke se identifikuje kao biće dostojno afirmacije smo izveli iz upotrebe komplimenata. Naime, u svakom izdvojenom pozdravu, ambasadori su opisani kao *nobili* i *saui* (1), (3), (5).

U nastavku ćemo analizirati pozdrave na kraju pisama kojima se obilježava kraj razgovora. Za njih je karakteristično da se ne pojavljuju kao kristalizovane formule i predstavljaju zaključak pisma u kojem je sadržana konačna uputa.

- (4) Molte parole et raxoni ve auemo dette et redditte alla memoria non per che credemo esser a voi possibile formalmente exponere tante parole in quel modo che son scripture, ma ben el confidemo in la vostra discrezion et buona memoria che se a punto l'ordine delle parole non potrete seruare almeno le sententie non vi fugiranno lo quali sententie del vostro parlare et altre che a voi parera utili al nostro proposito voi adorerete con quelle belle parole et modi che vi parera. Et abiando risposta alle predicte cose del signor datene a saper per vostra letera et de ogni nouelle che sentirete et aspectate di la nostra risposta. (DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 64)

- (5) Et abiando complita la dicta risposta di sopra a voi commessa et abiando da lui conclusiua risposta et voi di subito ne date a sapere per vostra letera quanto auerete seguito et de ogni nouelle che sentirete et col nome di Dio cortezate intorno del signor zorni XV. (DAD, 5.6. 1429, Lett. di Lev., X, 66)
- (6) Et perche nui ve demo lettere IIII de credenza, I^a al re de Bosna, l'altra ala rayna, la terza a voiuoda Sandal, la quarta a conte Polo. Per tanto facta primo la ambassada nostra al re chomo de sopra ve hauemo accomesso, poreti esser con la rayna, Sandaly et conte Polo, quando la vostra discrezione parera. Et siando con li deti recomandarli la fazenda chomo Dio meglo ve prestara. (DAD, 30.10. 1412, Lett. di Lev., VII, 56v.)

Izabrali smo samo tri primjera kako bismo ilustrovali krajeve pisama i nedostatak pozdrava u njima. Budući da pozdrav na kraju pisma nije uobičajeni dio srednjovjekovnog pisma, nismo ni očekivali da će kraj konverzacije na takav način biti ograničen. Riječ je o dijelu pisma pod nazivom *conclusio*, odnosno o zaključku, u kojem se rezimira sadržaj ili završava pismo. U slučaju našeg korpusa, u zaključku pisma se daje konačna uputa ambasadoru. U primjeru (4) je riječ o uputi ambasadoru da sačeka odgovor Vijeća, u primjeru (5) se nalazi uputa da ambasador javi sve novosti i ostane petnaest dana, dok primjer (6) nalaže da ambasador ostane kod kraljice, vojvode Sandalja i kneza Pavla kako bi na najbolji mogući način dovršio poslove.

8.1.3. Prijekori

Što se tiče evaluacije neprijatnih događaja, na prvom komunikacijskom nivou se ukori upućuju ambasadorima i drugim državnim službenicima. Prijekore upućene dubrovačkim državljanima analiziramo kroz shemu napravljenu prema uslovima koje izdvajaju Haus i Kasper (House & Kasper 1981: 159-167).

- (1) Et prima a quello che voi ditte parte auer examinato la bolla, ma ancora non auer complito de examinar, vi dicemo che molto ne dispiace et non aueti fatto ben che siandoui scritto com tanta instancia douessino examinar siate stati tanto negligenti che anchora examinacion non sia fatta et a noi mandata. Et pero vogliamo che mo siando voi Sotto Visochi ouer ritornadogli com miglior solitudine et diligentia dobiate complir de examinar quanto potete et fa di mestiero. Et la examinacion che per voi sera fatta subito nella dobiate mandar. (DAD, 31.7. 1428, Lett. di Lev., X, 98v)

Tabela 3

Uslov	Odlomak
Radnja	<i>auer examinato la bolla, ma ancora non auer complito de examinar</i>
Negativna evaluacija	<i>vi dicemo che molto ne dispiace et non aueti fatto ben siate stati tanto negligenti che anchora examinacion non sia fatta et a noi mandata</i>

Umiješanost primaoca poruke	Umiješanost je eksplicitno izražena u cijelom odlomku
-----------------------------	---

Iz tabele možemo zaključiti da odlomak ispunjava neophodne uslove kako bismo ga smatrali prijekorom i to prijekorom koji je otvoreno izražen što znači da ga ne možemo interpretirati ni na jedan drugi način. U ovom slučaju razlog za otvoreno izražavanje prijekora možemo pronaći u društvenim ulogama učesnikâ budući da Dubrovačka Republika zapošljava ambasadora i može sebi dopustiti da eksplicitno upućuje činove koji prijete obrazu. Kao drugi razlog možemo izdvojiti hitnost zato što neispunjavanje zadatka za sobom može povući ozbiljne diplomatske posljedice i zvanične ustanove ne mogu gubiti vrijeme na upućivanje drugačijih ili prikrivenih prijekora. Treći razlog može biti i namjera da se uvrijedi, odnosno da Dubrovačka Republika želi naglasiti činjenicu da je ambasador počinio ozbiljnu grešku u svom poslu.

- (2) Rector di Ragusa col suo consiglio per libertade avuta dal consiglio de pregati a vui prouido Zuane de Lampre diletto cittadino nostro doue se ritroua salute. (1) **Siando lamentadi** i mercadanti nostri de Sotto Suonich ala nostra signoria per lor litere sopra da vuy, digando che mo nouamente passando essi per la gabella de Olouaç con le lor salme e mercantie, vuy come gabelotto constienerssi quelli a pagarui ducato uno per salma contra lo usitado e (2) **quello che may za piu fu pagato per li tempi passati**, digando per auanti non esser sta pagato piu de grossi sey per salma. Le qual litere viste et intese e marauiandose che per una (3) **el qual amemo e tratemo come nostro bon e diletto cittadino** i mercadanti nostri doueriano esser ben tratadi. Siano per lo modo ditto (4) **contra el douer et usitado** constiети e maltratadi impero per vigor dela parte del nostro consiglio de pregadi heri prexa, ve cometiamo et expressamente comandiamo. Se cusi e come de sopra e stato fatto (5) **lamento** vui dobiate rendere e dar alli ditti nostri mercadanti tuto quello aueti tolto ouer fatoli tuor piu de grossi sey per zascuna salma. (6) **Altramente fazando** ve cometiamo che per primo, secundo e terzo per emptorio dobiati per vostre litere al piu tardi per mezo zenar proximo futuro auer fatto vostra scusa sopra la ditta querela contra vuy fatta. Et non fazando la ditta vostra scusa in termino suprascripto nui procedremo contra de vuy e di vostri beni come meglio per rason ne parera douer proceder. E del presentar de questa nostra a vui e luogo e tempo daremo plena fede al portador de questa. (DAD, 3.12. 1432, Lett. di Lev., XI, 124v-125)

Tabela 4

Uslov	Odlomak
Radnja	<i>vuy come gabelotto constienerssi quelli a pagarui ducato uno per salma</i>
Negativna evaluacija	<i>contra lo usitado e quello che may za piu fu pagato per li tempi passati, digando per auanti non esser sta pagato piu de grossi sey per salma.</i> <i>Le qual litere viste et intese e marauiandose che per una el qual amemo e tratemo come nostro bon e diletto cittadino i mercadanti nostri doueriano esser ben tratadi.</i>

Umiješanost primaoca poruke	Prijekor je svjedočenje o neprijatnom događaju koji je nastao zbog ponašanja dubrovačkog građanina
-----------------------------	--

I ovaj primjer, prema tabeli, zadovoljava uslove da se smatra prijekorom. Upućen je otvoreno i eksplicitno. Za razliku od prethodnog odlomka, ovaj prijekor je upućen cariniku (it. *gabelotto*) koji od dubrovačkih trgovaca zahtijeva veću isplatu. Razlozi za upućivanje otvorenog prijekora ostaju isti kao i u prethodnom odlomku: carinik je državni službenik koji ima dužnost da ispunjava upute svog radnog mjesta. Osim elemenata na koje smo ukazali u tabeli, ovaj prijekor je očit i kroz upotrebu performativnih glagola (1) i (5) iz kojih možemo zaključiti da je prijekor upućen sa željom da bude očit i eksplicitan.

Ipak, ovaj govorni čin prate i modifikacije. Dijelovi (2) i (4) funkcionišu kao post-justifikatori prijekoru budući da objašnjavaju razlog zbog kojeg se upućuje, odnosno da je carinikovo ponašanje protivno prethodnim običajima. Dio (3) funkcioniše kao znak identifikacije grupe, odnosno Dubrovačka Republika naglašava činjenicu da je carinik njen građanin i kao takav bi morao imati na umu prosperitet i dobrobit zajednice. Prijekoru slijedi prijetnja (6) kojom je carinik obaviješten da će protiv njega biti pokrenut postupak ako hitno ne uputi izvinjenje zbog svog ponašanja. Dakle, cijeli prijekor možemo smatrati i objašnjenjem za upućivanje prijetnje kojom se objašnjavaju nepovoljne posljedice carinikovog ponašanja.

- (3) Ma perche noi hauemo veduta una letera di voy solo messer Pasquale, la quale ne a data el dicto Volcho per la quale appare che voi messer Pasquale li scriuete che vi siete intromesso a riconciare el dicto Volch com messer lo re et non poteste auere la vostra intentione, credemo et pensemo che tal parlamenti et agrauamenti del re sopra di noi sia proceduta da tal pratica dela qual-cosa **molto ci marauiglemo et non vi possemo lal'dare** punto di tal cosa et **auete fatto male** che come voi sapete siando ambaxiadori non doueui parlare fuor della vostra commission, ne parlare, ne preghare per nesun che non sia Raguseo senza expressa nostra letera et commessione. (DAD, 16.2. 1423, Lett. di Lev., VIII, 145)

Tabela 5

Uslov	Odlomak
Radnja	<i>non doueui parlare fuor della vostra commission, ne parlare, ne preghare per nesun che non sia Raguseo senza expressa nostra letera et commessione</i>
Negativna evaluacija	<i>molto ci marauiglemo et non vi possemo lal'dare</i> <i>auete fatto male</i>
Umiješanost primaoca poruke	Prijekor je upućen ambasadoru

Iz tabele proizilazi da odlomak ispunjava uslove da ga se smatra prijekorom. Radi se o prijekoru koji je upućen ambasadoru jer nije pratio dobivene upute. Upućen je otvoreno i eksplicitno, bez mitigatora i to upotrebom sintagmi *molto ci marauiglemo et non vi possemo lal'dare* i *auete fatto male*. Prvi izraz

prijekora je retorička figura litota koja izražava negativnu prosudbu negacijom ili umanjivanjem onoga što se želi tvrditi. Drugi je otvoreno priznavanje ambasadorovog negativnog postupka.

8.1.4. Komplimenti

U okviru P. Braun i S. Levinsona (Brown & Levinson 1987), komplimenti se smatraju strategijom pozitivne učtivosti. Osim komplimenata na početku pisama na koje smo već ukazali, u ostatku korpusa na primarnom komunikacijskom nivou nismo izdvojili njihov značajan broj. Primjera radi analiziraćemo sljedeći odlomak kako bismo pokazali mehanizam funkcionisanja komplimenata na prvom komunikacijskom nivou:

- (1) Et prima asay (1) **lal'demo** et (2) **comendemo** la vostra (3) **prudentia** e (4) **bona soli-citudine** la qual aueti usata in exegun quanto facesti como dite. /.../ (DAD, 11.10. 1446, Lett. di Lev., XIII, 205)

Očito je da se radi o komplimentu budući da se direktno ukazuje na pozitivne osobine primaoca poruke. Zapravo, naglašavaju se njegova razboritost (3, it. *prudentia*) i ispravna brižnost (4, it. *bona solitudine*). Komplimenti su vidljivi i zbog upotrebe performativnih glagola *lal'demo* (1) i *comendemo* (2). Smatramo da ovaj kompliment spada u drugu grupu prema shemi Vulfsona i Mejnsa (Wolfson & Manes 1980: 402) jer ga možemo interpretirati kao *vaša razboritost i ispravna brižnost su hvalevrijedni* (it. *La vostra prudenza e buona solitudine sono lodabili*). Budući da Dubrovačka Republika nije obavezna upućivati komplimente ambasadorima, možemo tvrditi da ovaj govorni čin služi da uspostavi solidarne odnose između pripadnika istog društva.

8.1.5. Zaključci analize prvog nivoa

U ovom poglavlju smo analizirali govorne činove na prvom komunikacijskom nivou, odnosno one koje je Dubrovačka Republika uputila ambasadorima ili drugim građanima. Najbrojniji govorni čin su uputstva, a mogli smo identifikovati i pozdrave, prijekore i komplimente.

Došli smo do zaključka da su sve upute na prvom komunikacijskom nivou izražene otvoreno i direktno. Iz analize odlomaka smo mogli pokazati da upute karakterišu glagolski način i vrijeme, odnosno izražavaju se kroz imperativ ili jusivni futur. Ipak, nismo mogli potvrditi da se ti oblici ni u jednom slučaju ne mitiguju zato što smo pokazali da se koriste titule, pozdravi i opravdanja kao mitigatori. Međutim, funkcija tih mitigatora nije zaštita obraza primaoca poruke nego konvencija (u slučaju upotrebe titula i pozdrava) i objektivno objašnjenje upućeno ambasadoru kako bi znao zašto mora izvršiti određenu uputu. Riječ je o justifikatorima koji nude objašnjenja i hipotetičkim rečenicama koje sužavaju slučajeve u kojima je potrebno izvršiti uputu kao i o intenzifikatorima koji naglašavaju hitnost upute. Takođe se koriste strategije koje pripadaju pozitivnoj učtivosti kao što su komplimenti, definisanje zajedničkog terena ili izrazi saradnje. Nedostatatak mitigatora u pravom smislu te riječi smo opravdali društvenim ulogama učesnika i prirodom ambasadorske službe.

Kroz analizu prvog komunikacijskog nivoa smo mogli potvrditi da su govorni činovi *fuzzy* koncepti jer smo mogli izdvojiti više od jedne funkcije određenog čina. Potvrdili smo i hipotezu o satelitskom činu

jer smo mogli izdvojiti čin žalbe (primjer 6, poglavlje 8.1.1.2.) koji je upotrijebljen kao justifikator za uputu; čin komplimenta koji je satelit za čin pozdrava; prijekor koji je justifikator za prijetnju (primjer 2, poglavlje 8.1.1.3.).

8.2. Drugi komunikacijski nivo

Drugi komunikacijski nivo se odnosi na one govorne činove koji se ne izražavaju direktno primaocu, već ambasador služi kao prenositelj poruke. Unutar ovog komunikacijskog nivoa ćemo analizirati zahtjeve, izvinjenja, obećanja, prijetnje, čestitke, saučešća, pozdrave, zahvale, žalbe i komplimente.

8.2.1. Zahtjevi

Prvi govorni čin koji ćemo analizirati su zahtjevi. Zahtjeve smo podijelili na direktne i indirektne. Razlika između spomenute dvije vrste zahtjeva je u načinu na koji su izvršeni. Naime, direktne prepoznajemo na osnovu upotrebe performativnog glagola, dok su indirektni opisni te ih prepoznajemo ili shvatamo kao zahtjeve na osnovu različitih okidača.

8.2.1.1. Direktni zahtjevi

Analiza performativnih zahtjeva je zasnovana na identifikaciji centralnog čina zahtjeva, a zatim na analizi unutrašnje i vanjske modifikacije čina. Ukupno smo analizirali dvadeset i pet primjera u kojima smo prikazali sve mitigatore i modulaciju prisutnu u korpusu. Sortirali smo ih na osnovu modulacije centralnog čina, odnosno na bazi unutrašnje mitigacije, a ne vanjske koja pokazuje veću varijaciju. Najprije ćemo prikazati najbrojniju grupu zahtjeva, a radi se o onima koji su upućeni preko umetnutih rečenica. U prvom analiziranom primjeru centralni čin je minimizovan upotrebom umetnute rečenice *inuitandola*:

- (1) Item ve disemo se madona Helena sera la che vuy andarete che dobiate andar ala detta madona e salutareta per nostra parte apresentandoli la letera de credenza et con la detta **(1) vi alegrarete dela prosperita dil suo fiol** tanto quanto vi sera possibile con quello bon modo che ve parera e confortandola che la voglia inanimar el fiol suo a perseuerar in questa impresa con tutte le raxon che saperete **(2) inuitandola poi per nostra parte che li piazza di vignir a visitar Ragusa** **(3) caxa de Dio e sua**, **(4) offerendoli vuy la detta cita de Ragusa e Stagno et ogni altra cossa nostra come soe proprie**. E digando che **(5) del vignir suo hauer gran piaser** et **(6) etiam el vignir suo a Ragusa non pora esser altro che bono si perche li signor Vladissauo sera libero da ogni sospetto e dubio di la persona dela dicta madonna e meglio pora atender ali fatti dela signoria sua.** (DAD, 18.4. 1452, Lett. di Lev., XIV, 106-106v)

Centralni čin, zahtjev da gospođa Jelena dođe u Dubrovnik, je označen brojem (2), a eksterna mitigacija brojevima (1) i (3) – (6). Centralni čin je interno mitigovan izrazom učtivosti *piazza* kao i glagolom *invitare* koji minimizuje zahtjev i primateljici poruke ostavlja slobodu da odbije. Mitigatorsku ulogu ima i leksema *visitar* koji implicira da njen boravak u Dubrovniku treba da bude prijatan.

Što se tiče eksterne mitigacije, mitigator (1) je umekšivač u obliku komplimenta za sina gospođe Jelene. Mitigator (3) je umekšivač u obliku *toposa* religije koji laska primateljici poruke jer joj obećava dovoljno blisko prijateljstvo da Dubrovnik može smatrati svojom kućom podjednako koliko je i Božija. Mitigator (4) je obećanje nagrade u obliku gostoprimstva i prijateljstva. Dio (5) je još jedan umekšivač zato što dolazak primaoca poruke predstavlja kao zadovoljstvo za sebe i zahtjev uobličava kao uslugu koju može uraditi primalac poruke. Konačno, dio (6) je post-justifikator koji objašnjava da je zahtjev razuman jer je dolazak gospođe Jelene koristan i za njenog supruga.

I u drugom primjeru primjećujemo da je centralni čin zahtjeva upućen kroz umetnute rečenice:

- (2) /.../ vignando la che sera el prefato re et abiandoli per nostra parte fatta la salute conueniente e presentata la letera de credenza secondo usanza con tempo li direte che **(1) vedando lo Rector e zentilhomeni de Ragusa lo signor cherzech e lo signor Vladissauo esser inclinati ala paxe et (2) considerando essi Rector e zentilhomeni la debile condicione del signor Vladissauo e che lo paese suo e disfatto et afamato et e per disfarse piu se la guerra ha adurare e (3) considerando li granda fauora li quali ha cherzech ala Porta delimperador Turcho e de piu (4) considerando li grandi danni e spexe che ha sostenuti e sostiene la mia signoria per questa guerra e differentie et che non ha havuto essa nostra signoria ni ha alcuno aiuto da alcuno signor per rispetto che non e alcuno signor in Bosna ne in Schiauonia el quale olsi a dauezar cherzech per cason che li Turchi sostieneno e fauorezano el dicto cherzech.** E di piu **(5) considerando le exhortatione del Sancto padre e de altri signori nostri beniuoli ala paxe per li rispetti predicti e per ogne altro bono rispetto ad essi Rector e zentilhomeni (6) pare che sia bene a far la dicta paxe** e cossi hano confortado el detto signor Vladissauo ala dicta paxe specialmente possandola hauer esso Vladissauo come puo cum honor suo. In la qual paxe tamen sia in uno col detto signor Vladissauo la nostra signoria et etiamdio **(7) se faza per nostro che non sia contra l'onore ne contra lo stato del prefato re.** Li quali Rector e zentilhomeni **(8) pregano et confortano esso signor re che anche la sua maiesta volia remagnir contenta che la dicta pase se faza tra lo signor cherzech per una parte e lo Rector e zentilhomeni de Ragusa e lo signor Vladissauo per altra parte. (9) La qual paxe non se fara contra l'onore ne contra lo stato del prefato re come detto.** (DAD, 26.4. 1453, Lett. di Lev., XIV, 117v-118)

U ovom odlomku smo izdvojili dva centralna čina (6) i (8). Prvi centralni čin je izvršen indirektno dok je drugi direktan sa reparativnim radnjama. Oba čina su isti zahtjev da kralj pristane da sklopi mir sa bosanskom vlastelom. Prvi čin zahtjeva je potcjenjivanje važnosti zahtjeva i aludiranje na njega upotrebom glagola *pare che*. Na taj način pošiljalac poruke ostavlja otvorenu mogućnost da griješi u svojoj procjeni i samo aludira na to da želi da se sklopi mir. Ipak, čin (8) je direktan i interno mitigovan sa dvije umetnute rečenice *pregano* i *confortano*. Uz to, upotrijebljen je glagol *volia* kao izraz učtivosti. Još jedna karakteristika ovog zahtjeva je i upotreba sintagme *remagnir contenta* koja zbog svoje semantičke vrijednosti pokazuje mitigacijsku ulogu budući da potcjenjuje važnost mira.

Kao vanjske mitigatore smo izdvojili dijelove (1) – (5), (7) i (9). Prvih pet mitigatora su različiti pre-justifikatori koji objašnjavaju iz kojih je sve razloga mir poželjan i zbog kojih Dubrovačka Republika moli da kralj pristane na njih: Dubrovnik i dva plemića su spremni da potpišu mir, rat uzrokuje štetu zemlji, jedan od plemića je blizak sultanu, trgovačke aktivnosti Dubrovnika su oštećene, a čak i papa

pokazuje sklonost prema miru. Mitigator (7) je umekšivač koji nastoji ubijediti kralja da je mir poželjan i po njegovu zemlju. Osim toga, mir je predstavljen i kao usluga prema Dubrovniku: na taj način se štiti kraljev obraz jer zahtjev prestaje biti nametanje tuđe volje i postaje izraz dobre volje prema nekome kome je pomoć potrebna. Konačno, mitigator (9) je obećanje nagrade koja podrazumijeva da će mir biti u potpunosti koristan za kralja. Obećavajući da će mir biti častan, Dubrovnik pretpostavlja koje su želje i vrijednosti primaoca poruke i unaprijed spominje da ih poznaje.

U trećem primjeru takođe primjećujemo upotrebu umetnute rečenice:

- (3) De piu direte al dicto chercech con quello bon modo ve parere come la nostra signoria **(1) ha compiaceste ad esso chercech in molte cosse** como e per lo pro de **(2) li ducati XII^M per lo tempo passato, el qual hauemo promesso de darli e per la franchatione del fiol** de Zohanne de Lampre di Cataro el qual hauemo franchato e **(3) per le et barche le qual daremo ali soi ambassatori**, una per Vinexia l'altra per Segna, ale qual cosse **(4) hauemo asentito piu per contemplatione d'esso chercech, cha per raxone**. E **(5) se nuy hauemo fatto** a sua contemplatione quello al che non eramo tenuti de raxone, luy magiormente die fare quello che e de raxone, zoe, rendere li arzenti, cere et altre cosse tolte in suo territorio ali nostri mercadanti auanti la guerra, et etiam li panni tolti in tempo di la treuga. Et cossi per nostra parte **(6) lo pregate chel faza le dicto restitutione**. (DAD, 15.5. 1454, Lett. di Lev., XIV, 140v-141)

Centralni čin je označen brojevima (5) i (6), a eksterna mitigacija od (1) do (4). Centralni čin, zahtjev da se tkanina vrati, je mitigovan hipotetičkom rečenicom koja uvodi razlog zašto se ne smije odbiti zahtjev. Čin (6) je mitigovan umetnutom rečenicom *lo pregate*. Unutar centralnog čina se nalazi i umekšivač: *fare quello che e de ragione*. Smatramo ga umekšivačem zato što laska hercegu insinuirajući da će njegovo ponašanje biti razumno, pa samim time i pohvalno. Uz to, na ovaj način Dubrovačka Republika uspostavlja i zajednički teren temeljen na dijeljenim vrijednostima jer je pretpostavljeno da obje strane dijele vrijednost održavanja obećanja.

Vanjski mitigator (1) predstavlja pripremni iskaz zato što sprema teren za zahtjev spominjanjem prethodnih usluga prema hercegu. Upotrijebljena je i počasna titula kojom se pokazuje poštovanje. Dijelovi (2) i (3) su nastavci pripremnog iskaza i radi se o primjerima usluga koje je Dubrovnik uradio tako da ih možemo smatrati prethodnim nematerijalnim poklonima za primaoca poruke. Budući da je mitigator (2) čin obećanja prepoznatljiv po performativnom glagolu *promettere*, možemo tvrditi da taj čin služi kao satelitski čin koji prati zahtjev i modifikuje ga. Mitigator (4) je justifikator za prethodni poklon i služi i kao umekšivač. Ovaj mitigator ima i samoponizan ton koji pokazuje poštovanje tvrdnjom da su prethodne radnje bile uslovljene željom da se učini dobro za hercega, a ne da se ostvari profit.

I četvrti zahtjev je upućen uz pomoć umetnute rečenice:

- (4) /.../ doue prima la saliu de pagni **(1) soleua pagar di gabella yperperi tre etc. voleua pagasse yperperi duy**. Et de questo ve voleua far lettera bollata del suo bollo como in la vostra lettera se contiene piu pienamente. Unde vi diçemo che **(2) considerato che la detta gabella non e gabella antiga, ma nouamente imposta**, **(3) el pregate li piaqua de volerla desmetter et torla via**, dicendoli **(4) con lo piu bel modo e com li piu efficace razuni che ala vostra discretion parera**. (DAD, 9.4. 1423, Lett. di Lev., VIII, 52)

Zahtjev da se sklone nove carine je označen brojem (3), a eksterna mitigacija je signalizovana brojevima (1), (2) i (4). Najprije, centralni čin je interno modifikovan umetnutom rečenicom *pregate* kao i izrazima učtivosti *piaqua* i *volere*.

Ovaj govorni čin je eksterno mitigovan pre-justifikatorima (1) i (2) koji objašnjavaju da se ranije plaćala niža carina (1) i da se radi o novom običaju (2). Što se tiče mitigatora (4), ne možemo ga

klasifikovati ni u jednu grupu budući da nemamo dovoljno kontekstualnih informacija s obzirom na činjenicu da je ambasador samo obaviješten da će morati uputiti zahtjev onako kako mu se bude činilo najprikladnije. Zbog toga ga smatramo metapragmatičkim komentarom zahvaljujući kojem možemo zaključiti da ambasador zasigurno poznaje retorička i diplomatska pravila.

Peti odlomak je sličan prethodnom i u njemu je zahtjev takođe upućen umetnutom rečenicom, ali i izrazom učtivosti:

- (5) /.../ como apare per **(1) la scripta del dicto protesto**. Unde **(2) suplichamo ala (3) vostra clemencia** che se digne **(4) la vostra maiestade** a prouedere de remedio oportuno che non remangnauia in tanto damno a nui dexereabele et **(5) cum tuti gl'altri modi che Dio te imprestara te ingigna di otignere da la gracia del re** la recuperatione dele cose. Et sel lo vedesesse como lo posso fare respondi **(6) sacra maiesta (7) credemo certo chel voliti per chel douiti fare et poditi como (8) la gracia vostra (7) lo sa meglo** che io non digandoli plu de li prixi fin che non vederai li ffine del'auere. (DAD, 16.3. 1410, Lett. di Lev., V, 8v.)

U ovom odlomku je sadržan zahtjev da se nadoknadi šteta koju su pretrpili dubrovački trgovci u Vranduku. Centralni čin je označen brojem (2), a eksterna mitigacija brojevima (1), (3) – (8). Centralni čin je interno modifikovan umetnutom rečenicom *suplichiamo* kao i glagolom *se digne*.

U eksternu mitigaciju smo svrstali žalbu (1), odnosno dio govornog čina u kojem je iskazano da je Dubrovnik već upućivao pismeni protest zbog događaja. To znači da je žalba i pre-justifikator za zahtjev. Mitigatori (3), (4) i (6) su impersonalizacija primaoca poruke uz pomoć počasnih titula i upotrebe trećeg lica jednine. Radi se o titulama *clemencia* (3), *maiestade i*(4) i *maiesta* (6), intenzifikovan pridjevom *sacra*. Mitigator (5) je metapragmatički komentar koji nas informiše o postojanju kodeksa ponašanja i retoričkih pravila koje ambasador poznaje i koje je u stanju koristiti kako bi ubijedio kralja da prihvati zahtjev. Na kraju, mitigator (7) je umekšivač koji izražava pretjerano povjerenje u kralja i u njegove sposobnosti.

I u šestom odlomku je zahtjev upućen kroz umetnutu rečenicu:

- (6) Apresso se in lo parlar farete per li Narentini vi acadera possiate dir le infrascripte cosse se no allora et vui quando vedereti el tempo direte **(1) e le noto et manifesto a Dio et a tuto el mondo de lo amor et beniuolentia e tra la signoria vostra et la signoria de Ragusi** et **(2) quanto la signoria de Ragusi vi honora et sforzasse de ben viuer cum vui et la magnificentia vostra** par che in questi tempi **(3) oltra lo uxato ha restreto la mercadanti et deuetato non vegnano a comprar a Ragusi el sal. Et non solamente ha deuetate che vegnano a comprar el sal, ma anche piu fiate sono venuti de li vostri alli confini dixesse esser venuti per parte vostra et sono intradi su el teren de la signoria de Ragusi contra quelli pochi sono venuti a tuor el sale a Ragusa malmenando tuti quelli hano trouato de che la signoria de Ragusa molto se ha marauegliato de questo non sapiando la caxone et maxime che (4) la signoria vostra sa che antigamente li signori de Boxina et li signor de Çenta et la signoria de Ragusi et Catharo conuene insiema et acordosse che solamente commercio del sal fosse uno a Narenti, l'altro a Ragusi, et l'altro a Catharo et lo quarto in Zenta**. Et in altri logi non fosse ne se potesseno permutar et cadaun fosse libero a poder andar a comprar in qual de li deti comerchi li piacesse. **(5) E cossi sempre e stato uxitado in tempo de la bona memoria del signor Vuchaç vostro padre et de voiuada Sandal et de tuti altri signori et in tempo de la signoria vostra in fina l'anno passato. (6) Si che la signoria de Ragusa vi priega caramente come bon amigo suo non fate simel cosse in despiaxer de li vostri boni amixi**, ma vorati che li vostri vadano a tuor el sal doue et come a lor pare non li astrenzado piu a uno logo cha l'altro perche cossi fazando **(7) farete el douer**

et ser-uerete la justicia et lo bon amore et admistade nostra et sera piu utele a vui et ali vostri et quella resposta hauereti auixeretine. (DAD, 31.1. 1450, Lett. di Lev., XIV, 28-28v)

U ovom odlomku je sadržan zahtjev vojvodi Stjepanu da poštuje dogovore prema kojima se so može prodavati samo u Dubrovniku, Konavlima, Zeti i Kotoru. Centralni čin je označen brojem (6), a eksterna mitigacija brojevima (1) – (5) i (7). Centralni čin sadrži dva zahtjeva, jedan izražen imperativom *fate* i drugi imperativom *vorati*. Iako je centralni čin izražen imperativom, interno je mitigovan umetnutom rečenicom *vi priega*, a sam glagol *vorati* predstavlja izraz učtivosti. Uz to, mitigovan je izrazom učtivosti *caramente* koji djeluje kao intenzifikator jer pojačava značenje glagola *priega*. Sintagme kao *come bon amico* i *in despiaxer de li vostri boni amixi* služe kao pojačivači značenja koji naglašavaju značaj zahtjeva. Odnosno, koristeći *topos* prijateljstva, Dubrovnik naglašava kako je zahtjev važan da bi se ono održalo.

Što se tiče eksterne mitigacije, mitigator (1) je pripremni iskaz kojim se sprema teren za zahtjev. Upotrijebljeni su *toposi* religije i ljubavi kako bi se uspostavio zajednički teren. Mitigator (2) je umekšivač kojim se laska vojvodi tako što Dubrovnik izjavljuje da toliko drži do njihovog prijateljstva da se trudi da dobro žive jedni pored drugih. Mitigator (3) je žalba upućena vojvodi zbog ponašanja njegovih ljudi koji se loše ophode prema Dubrovčanima i ne poštuju dogovore u vezi sa trgovinom solju. Iz toga zaključujemo da je žalba satelitski čin koji je pre-justifikator zato što je loše ponašanje vojvodinih ljudi predstavljeno kao objektivni razlog za zahtjev. Mitigator (4) je pre-justifikator koji podsjeća vojvodu kakvi su bili raniji dogovori. Mitigator (5) je razoružavač zato što vojvoda ne može odbiti zahtjev ako želi da njegova slava bude podjednaka slavi prethodnika, kneza Vukca i vojvode Sandalja. Ipak, ovaj mitigator može biti i pre-justifikator zato što promjenu običaja možemo shvatiti kao objektivni razlog zašto se upućuje zahtjev. Na kraju, mitigator (7) je umekšivač koji laska vojvodi tako što naglašava da će on biti častan ako prihvati zahtjev. Uz to, upotrijebljeni su i *toposi* ljubavi i prijateljstva kako bi se uspostavio zajednički teren kao i činjenica da obje strane dijele iste vrijednosti kao što su prijateljstvo i čast.

Kao što je bio slučaj i u prethodnim primjerima, i sedmi zahtjev je uveden umetnutom rečenicom:

- (7) E quando vi dara audientia li dirrete che auanti lo hauerissemo visitato, ma per la infirmita detta di sopra fo induziato como di sopra se contien per o **(1) zuppan Dragissa Ragusa sempre ve a havuto per honoreuele amico e caro suo fradello**, perche **(2) sempre ve hauemo veduto pronto et fauoreuele a ogni bon stato et honore de la cita di Ragusa, casa vostra** a ogni stanach che re di Bosna a fatto con li soy baroni de Bosna. Et anche **(3) speremo che per lo auegnire serete di ben in meglo** per o **(4) vi regraciamo e per lo simile regraciamo al bon portamento che Couaç, vostro frar se al ultimo stanach che fe miser lo re con li baroni de Bosna** e **(5) pregemoui como nostri honor amici e mazor fradelli che li nostri mercadanti ve sian recomadati** **(6) como in vuy speremo al vegnir e alo andar per le vostre contrade** **(7) el don che li darette sonno peze de pagni 4**. (DAD, 13.12. 1422, Lett. di Lev., VIII, 138)

U ovom odlomku je sadržan zahtjev vojvodi Vukmiru da pruži dobrodošlicu dubrovačkim trgovcima na svojoj zemlji. Centralni čin zahtjeva je obilježen brojem (5), a eksterna mitigacija brojevima (1) – (4), (6) i (7). Centralni čin je mitigovan umetnutom rečenicom *pregemoui* i sintagmom *como nostri honor amici e mazor fradelli* koja služi kao intenzifikator kojim se naglašava važnost zahtjeva i povećava se njegov uticaj kroz *topos* prijateljstva i porodice.

Što se tiče eksterne mitigacije, izdvojili smo umekšivač (1) koji koristi *topos* časti i prijateljstva kako bi laskao vojvodi izjavljujući da ga Dubrovčani smatraju časnim prijateljem. Mitigator (2) je još jedan umekšivač koji koristi strategiju učtivosti pretpostavljanja želja primaoca poruke. U suštini, Dubrovnik

iskazuje da mu je poznato kako vojvoda želi prosperitet tog grada. Mitigatori (3) i (6) su takođe umekšivači kojima se izražava pretjerano povjerenje u kompetencije i želje primaoca poruke, a prepoznatljiviji su kroz upotrebu glagola *speremo*. I mitigator (4) možemo interpretirati kao umekšivač. Zapravo se radi o zahvali koja može imati ulogu da primaocu poruke pokaže kako ga pošiljalac poruke cijeni i u tom slučaju govorni čin zahvaljivanja postaje satelitski čin zahtjevu. Na kraju, mitigator (7) su četiri komada platna data vojvodi kao materijalni poklon.

Osmi zahtjev je uveden umetnutom rečenicom na koju djeluje niz intenzifikatora:

- (8) **(1) Magnifico signore (2) Dio sa quanto de allegrezza et consolatione sia nelle menti nostre vedendo esser venuto caso concesso dal onnipotente Dio chel sia manifesto a tuctol mondo com quanta constancia et fede sia attese le vostre magnifice et nobili proferte che e stato cum glia et singular exaltacion et honore del vostro nome. Et (3) assay a manifestamente dechiaro el cordiale amore et carita che e tra la vostra signoria et lo comun di Ragusa lol dato sia i Dio che ve a concesso si fatto caso in demonstration chiarissima dell amor che voy portate alla cita di Ragusa casa vostra. Echo che (4) col nome di Dio vi denuntiamo che lo castel di Sochol e stato dato in le nostre man per vostro nome et per vostro ordine da staraz Dmitar et Radouan Vaydich dela quale cosa assay regratiemo la vostra magnifica signoria et (5) domandemo la vostra benedictione. Ma, perche (6) la memoria delli homini e molto caduta per la fragillita della humana natura, (7) preghemo la vostra magnificencia che per longa et perpetua testimonianzia di questa magnifica vostra fama e dello amore che tra voi el'la signoria di Ragusa la quale debia durare et perpetuare tra li vostri descendenti et la dicta terra di Ragusa piaceui di farne fare un priuilegio patente bollado cum vostro bollo el quale ne pare che staria bene in questa forma. (DAD, 19.2. 1423, Lett. di Lev., VIII, 147-147v)**

Sljedeći zahtjev koji analiziramo je upućen vojvodi Sandalju kako bi on potpisao povelje kojima se utvrda Sokol predaje Dubrovniku. Centralni čin je obilježen brojem (7), a eksterna mitigacija brojevima (1) – (6). Čin je interno mitigovan umetnutom rečenicom *preghemo* i izrazom učtivosti *piaceui*. Uz to, koristi se i niz intenzifikatora - *per longa et perpetua testimonianzia di questa magnifica vostra fama e dello amore che tra voi el'la signoria di Ragusa e la quale debia durare et perpetuare tra li vostri descendenti et la dicta terra di Ragusa* – kojima se naglašava važnost zahtjeva. Okosnica intenzifikatora su *toposi* ljubavi i prijateljstva kojima se uspostavlja zajednički teren i ukazuje na zajedničke vrijednosti.

Što se tiče eksterne mitigacije, mitigator (1) je apelativ u obliku počasne titule *signore* koja je intenzifikovana pridjevom *magnifico*. Mitigator (2) je umekšivač u kojem je upotrijebljen *topos* religije i časti sa ciljem laskanja vojvodi. Uz to, ovaj mitigator sadrži i obećanje nematerijalne nagrade vojvodi, odnosno da će njegovo ime biti poznato kao časno. Mitigator (3) je umekšivač koji uskazuje prekomjerno povjerenje u vojvodu da će on željeti da pokaže vlastitu ljubav prema Dubrovniku. Ovaj mitigator može u isto vrijeme funkcionisati i kao razoružavač zato što se smanjuje mogućnost da će vojvoda odbiti zahtjev ako se unaprijed iskaže da će se vojvoda željeti ponašati tako da sačuva ljubav sa Dubrovnikom. Mitigator (4) je zahvala za utvrdu i može funkcionisati kao izraz učtivosti kojim Dubrovnik pokazuje da cijeni vojvodu. Mitigator (5) je zapravo zahtjev koji možemo lako prepoznati kroz upotrebu performativnog glagola *domandemo*. Očito je da se radi o otvorenom i nemitigovanom zahtjevu. Međutim, budući da se on odnosi na blagoslov, smatramo da ga Dubrovnik može uputiti otvoreno zato što se traženjem blagoslova pokazuje i poštovanje prema primaocu poruke. Konačno, mitigator (6) je pre-justifikator koji nudi objektivne razloge za zahtjev da se potpiše povelja – zato što riječi lete kao vjetar. Radi se o eufemizmu jer, stavljajući krivicu na prirodu lako zaboravljivog obećanja, Dubrovnik izbjegava tvrditi da vojvoda Sandalj može zaboraviti obećanje kao i da se radi o lažnom obećanju.

U nastavku analiziramo deveti zahtjev, takođe upućen umetnutom rečenicom *preghemo che*:

- (9) **(1) Magnifico voyuoda (2) Dio lo sa quanta consolacion et piacere auemo habudo dello acordio et amista et buono amore che auete concluso cum voyuoda Sandagl (3) perche de tal amista et acordio speremo ancora noi sentire ancora gran parte. (4) I Dio per sua pieta la mantegna et acrescha** la quale da poi auemo saputa piu chiara nuouamente per la vegnuda delli ambaxadori vostri di Sandagl **(5) li quali noy auemo ricevuti come cordiali amici come sempre fu da nostra costuma.** Al fato della domanda vostra della zentilixia et consiglio di Ragusa **(6) vi pregemo che voy abiate pacientia se sopra di cio auemo voluto far matura deliberacion** et cosi tosto non condiscendessimo a tal cosa **(7) como forse el vostro cuor desideraua** pero che assay et re et imperadori et gran signori **(8) como la buona memoria di vostro padre et fratello auemo cercato di auere tal dono dal comun di Ragusa** et **(9) perche noy auemo cressudo et agraudito Ragusa non auemo possuto ottegnire li quali signori non aueuan pur solamente rigurado allo honore et alla fama de esser chiamato zentilomo et consigleri di Ragusa.** (DAD, 19.2. 1423, Lett. di Lev., VIII, 147v-148)

U ovom odlomku se nalazi zahtjev vojvodi Radoslavu da bude strpljiv i sačeka odluku Dubrovnika u vezi sa pitanjem koje je on uputio. Iako nije otvoreno rečeno o kakvom se pitanju radi, iz iskaza *alla fama de esser chiamato zentilomo et consigleri di Ragusa* možemo zaključiti da se radi o zahtjevu da postane dubrovački građanin ili da dobije pravo da se skloni u Dubrovnik u slučaju potrebe. Centralni čin smo označili brojem (6), a eksternu mitigaciju brojevima (1) – (5) i (7) – (9). Centralni čin je interno mitigovan umetnutom rečenicom *vi pregemo* i sa dva minimizatora *abiate pacientia* i *far matura deliberacion*. Zapravo, radi se o odbijanju ili prolongiranju vojvodinog zahtjeva koje je sakrivneno iza zahtjeva. Ako je to slučaj, zahtjev štiti obraz primaoca poruke i služi kao okidač za indirektni govorni čin odbijanja. Dakle, Dubrovnik je izbjegava dati precizan odgovor.

Kao vanjsku mitigaciju smo izdvojili apelativ (1) *voyuoda* intenzifikovan pridjevom *magnifico*. Mitigator (2) je pripremi iskaz za zahtjev kojim se izražava odobravanje prema prethodnim postupcima primaoca poruke jer su Dubrovčani zadovoljni što je vojvoda Radoslav sklopio mir sa Sandaljem Hranićem. U ovom mitigatoru je takođe upotrijebljen i *topos* religije kako bi se intenzifikovao osjećaj odobravanja. Mitigator (3) je umekšivač koji laska vojvodi kroz *topos* prijateljstva i uspostavlja zajednički teren pokazujući da je Dubrovnik s njegovim ljudima inače u dobrim odnosima. Mitigator (7) je umekšivač koji pretopstavlja da Dubrovnik poznaje vojvodine želje. U ovom mitigatoru imenica *cuor* metonimijom preuzima značenje zamjenice *voi* i tako intezifikuje vrijednost Radoslavovog zahtjeva jer se radi o duboko željenoj poziciji. Mitigator (8) je umekšivač koji koristi *topos* porodice kako bi uspostavio zajednički teren sa vojvodom ukazujući na to da su i njegov otac i brat dobili sličan znak časti od Dubrovnika. Konačno, mitigator (9) je post-justifikator koji pokazuje oprez Dubrovčana kada su u pitanju stranci čime opravdavaju prosperitet grada.

Deseti zahtjev je takođe uveden umetnutom rečenicom uz pomoć glagola *pregare*:

- (10) **(1) Magnifico signore (2) come per molte nostre lettere per auanti vi fu scripto di questi nostri rebelli di Canale li quali ogni di non cessa de offendere et rubare et amazare li nostri et piu a questi di anno morto uno delli nostri et anno recepto a Cataro passando per meço delli vostri homini di Draceuica, li quali non che li sia contrarii, ma gli son faureuoli et danno loro ogni destio et subsidio (3) la qualcosa non credemo che sia di vostro volere. (4) Et pero vi preghemo che per vostro honore et nostro contentamento voi voglate dare buon modo a questi nostri danni che non segua **(5) pero che speremo in la vostra buona amista che potrete dare buon remedio. Et cosi speremo.** (DAD, 10.5. 1425, Lett. di Lev., IX, 66)**

Centralni čin je označen brojem (4), a eksterni modifikatori brojevima (1) – (3) i (5). Centralni čin, zahtjev vojvodi Sandalju da se šteta nadoknadi trgovcima, modifikovan je internim mitigatorima. Zahtjev

je uveden umetnutom rečenicom *Et pero vi preghemo*. Upotrijebljen je i glagol *voglate* kao izraz učtivosti. Izdvajamo i semantičko polje časti kao intezifikator zato što povećava razloge zbog kojih se zahtjev ne bi smio odbiti.

Što se tiče eksterne modifikacije, izdvajamo apelativ (1) *signore*, intezifikovan pridjevom *magnifico*. Mitigator (2) predstavlja objektivno objašnjenje za zahtjev, odnosno pre-justifikator koji izražava da plemić već poznaje probleme dubrovačkih trgovaca zbog kojih se upućuje zahtjev. Zapravo, radi se o govornom činu žalbe koja postaje mitigator zahtjevu. Broj (3) je modifikator koji može biti istovremeno i razoružavač i umekšivač. Iskaz da problemi dubrovačkih trgovaca ne mogu biti želja plemića može biti razoružavač zato što pokazuje da on ne smije odbiti zahtjev ako je trenutna situacija protivna njegovoj volji. Međutim, takođe laska njegovom osjećaju za pravdu i čast i svojom laskavom prirodom mogu biti umekšivači. Konačno, broj (5) označava umekšivač koji minimizuje zahtjev pozivajući se na prijateljstvo i laksajući primaocu poruke tako što pokazuje povjerenje da je on jedini koji može popraviti situaciju.

Pored već izdvojene mitigacije, ukazujemo i na vanlingvističku modifikaciju koja se nalazi prije analiziranog odlomka:

Et secondo la requerta della vostra signoria per lo medigo che domandaste che vi fosse mandato et in compagnia uno zentilomo o uno populano. Echo che la signoria solecitamente procurando et cordialmente come per caro amigo habiando questo valente homo anticho et buon medico di questo tal mestieri imaginando che per le sue mani piu presto che per altri sarete li-berato dalla infermita ve lo delibero mandare et me con lui non sparagnando ne fatica ne spessa. (DAD, 10.5. 1425, Lett. di Lev., IX, 66)

Dakle, Dubrovačka Republika šalje ljekara vojvodi Sandalju kao izraz poklona i pomoći. Ovakvo postupanje vojvodu obavezuje na reciprocitet i da pomogne Dubrovniku.

I u jedanaestom odlomku je upotrijebljena umetnuta rečenica:

(11) (1) **Magnifico voiuada (2) perche nel dar di Canale li vostri ambaxadori a voluto reseruarre alla vostra signoria certe intrate di semenaxon di questo anno di piccola importanča, ma digando di non auer sopra di cio vostra liberta non volseno altrementi siche per noi fu relaxato questo alla vostra determinazion.** Et pero magnifico signor come ben sa la (3) **vostra signoria (4) quando le terre et possessioni si comperano tucte et seminaxon et arbori et erbi tucto va col terreno alle mani del comparatore et (5) cosi dice li priuilegi et cosi e usato et praticato et cosi a facto a noi el re di Bosna quando ne dono li terreni et voiuada Sandagl quando ne diede de la sua parte di Canal,** et cosi (6) speremo et preghemo anche la vostra signoria che vogla fare di questa pizola cosa come a facto dello auanço. Et se pure el stesse duro et non volesse altrementi et voi glite con lo nome di Dio la mia signoria vegnudo che questo e (7) pure di vostro piacere si contenta et vuol compiacerui di questo et complito questo dite cosi, zoe: /.../

U ovom odlomku je sadržan zahtjev vojvodi Radoslavu Pavloviću da Konavle prepusti dubrovačkoj upravi. Izdvojili smo dva centralna čina (6) i (7) i eksternu mitigaciju označenu brojevima (1) – (5). Prvi centralni čin (6) je mitigovan sa dvije umetnute rečenice *speremo* i *preghemo* kao i sa izrazom učtivosti *vogla*. Uz to, mitigovan je i sa dva minimizatora. Radi se o sintagmi *questa pizola cosa* koji umanjuje važnost zahtjeva i o sintagmi *a facto dello auanço* koja pokazuje kakvi su bili prethodni običaji i da zbog toga vojvoda ne bi smio odbiti zahtjev.

Što se tiče eksterne mitigacije, mitigator (1) je apelativ u obliku počasne titule *voiuada* i intezifikovan je pridjevom *magnifico*. Mitigator (2) je pripremni iskaz koji objašnjava da se zahtjev

upućuje jer je vojvoda želio zadržati za sebe prihod od prethodne žetve. Mitigator (3) je počasna titula *signoria* kojom se pokazuje poštovanje primaocu poruke, a istovremeno ga se i impersonalizuje. Mitigaotr (4) funkcionise istovremeno i kao pre-justifikator i kao razoružavač. Iskaz kojim se tvrdi da je produkte zemlje potrebno prepustiti kupcu kao i kupljenu zemlju je objektivni razlog za zahtjev. Međutim, istovremeno je to i razlog zašto se zahtjev ne smije odbiti. I sljedeći mitigator (5) ima dvostruku funkciju – istovremeno je pre-justifikator i razoružavač. Dakle, povelje i prethodne radnje drugih plemića su predstavljene i kao razlog zbog kojeg se upućuje zahtjev, ali i kao razlog zbog kojeg ga vojvoda ne može odbiti.

Dvanaesti zahtjev je upućen kroz umetnutu rečenicu i glagol *dovere*. Ipak smo ga sortirali u zahtjeve upućene kroz umetnute rečenice zbog primijećene mitigatorske uloge glagola *dovere*:

- (12) Onde noi vedendo el nostro bisogno et al dando li vostri conforti **(1) sforçassimo la mente nostra oltre quel ne pareua conuegneuole a dar ducati XII^M di piu** pero chel **(2) signore jera troppo auaro et scarso et nuouo nella nostra amistade della qual non curaua. (3) Et questo sara sempre manifesto fin chel mondo sara a chi leggera li nostri priuilegi che auemo con la vostra signoria et con lui et zascun sapia discerner da differenzia tra la beniuolenzia che auemo con la vostra signoria et quella con Radossauo pero che in sua si fa menzion per denari et in la vostra per amor che sempre vuole esser spechio nelli ochi di nostri discedenti et gloria et exaltazion del vostro nome a zascun che legera et al dira.** Et pero **(4) preghemo la vostra signoria non voglate guastare la vostra liberal nominanza et buona fama ne voltar li ochi et la alteça del vostro ingegno a quelli che piu a pregiano denari che amici che questo non fu mai di vostra costuma.** Et **(5) a ciò che nella mente vostra non cadesse che noi non semo scarsi et che lo amor et gratia non ne sia piu cura che i denari, vi dicemo che non per debito pero che al mondo ne per scriptura alguna ne libri ne priuilegi non par che sian tegnudi, ma per puro cuore et buono amore (6) volemo che dalla nostra camera vi sia donati in segno de amore et di beniuolenzia ducati II^M d'oro,** li quali mandate a tuorre al nostro ritorno o prima o poi al vostro piacere **(7) che speremo in Dio et in la vostra buona amista che molto maggior somma di denari vorrete miglorar la nostra comunita et li suoi mercatanti** et cosi **(9) vi preghe-mo per parte di nostri signori et per nostra che dobiate acceptare et mandare per denari a vostra posta.** (23.5. 1429, Lett. di Lev., X, 63v-64)

U ovom odlomku je sadržan odgovor vojvodi Sandalju na žalbu jer je vojvoda Radoslav dobio veći poklon od njega. Radi se o zahtjevu da se vojvoda ne uvrijedi zbog manjeg poklona. Izdvojili smo dva centralna čina i označili smo ih brojevima (4) i (9), a eksternu mitigaciju smo označili brojevima (1) – (3) i (5) – (8). Centralni čin (4) je interno mitigovan umetnutom rečenicom *preghemo* i izrazom učtivosti *voglate*. Uz to, doslovni zahtjev koji je upućen vojvodi je da ne kvari svoje dobro ime niti da poklanja pažnju onima koji je nisu vrijedni. Koristeći niz komplimenata, Dubrovnik laska vojvodi i upućuje mu indirektni zahtjev da se ne ljuti zbog manjeg poklona. Zahtjev interpretiramo kao lanac asocijacija: ne kvarite svoj dobar glas → glas se kvari ljutnjom i prekidom dogovora → nemojte prekidati dogovore. Zatim, centralni čin (9) predstavlja zahtjev da vojvoda prihvati poklon kao kompenzaciju za prošlu uvredu. Mitigovan je interno umetnutom rečenicom *vi preghemo* i glagolom *dobiate*. Iako glagol *dovere* inače predstavlja impoziciju za primaoca poruke, u ovom kontekstu ga interpretiramo kao mitigator zato što naglašava hitnost situacije i time ne prijeti obrazu primaoca poruke. Uz to, u ovom slučaju je obraz primaoca sačuvan i implikacijom zato što se radi o poklonu koji sam po sebi nije prijeteći po obraz.

Pored interne mitigacije, centralni činovi su mitigovani i eksternom mitigacijom. Mitigatori (1) i (2) su pre-justifikatori koji objašnjavaju zašto je vojvoda Radoslav dobio veći poklon. Zapravo se radi o negativnom opisu Radoslavovog karaktera koji je opisan kao škrt i kao osoba kojoj nije stalo do

prijateljstva. Negativna evaluacija je takođe vidljiva i iz upotrebe glagola *sforçassimo* koji implicira da je Dubrovnik postupio protivno svojoj volji. Još jedna funkcija ovog mitigatora je i kao indirektni kompliment vojvodi Sandalju. Ako su negativne osobine Radoslavovog karaktera jedini razlog zašto je on dobio vredniji poklon, lako je zaključiti da je vojvoda Sandalj plemenit prema prijateljima i velikodušan. Upućujući ovaj kompliment, Dubrovnik se osigurava da će Sandalj biti raspoloženiji da prihvati objašnjenje jer bi se u suprotnom negativni aspekti Radoslavove ličnosti mogli odnositi i na njega. Mitigator (3) je razoružavač koji objašnjava da će se Radoslavova zloglasnost pamtiti tako da Sandalj ne smije odbiti zahtjev ako ne želi isto i za sebe. Uz to, upotrijebljeni su i *toposi* prijateljstva i ljubavi koji laskaju primaocu poruke. Takođe, slava i pohvale koji su obećani vojvodi se mogu shvatiti i kao obećanje buduće nagrade. Mitigator (5) je strategija kojom Dubrovnik pokazuje poštovanje prema vojvodi i pokazuje da će se ponašati protivno poveljama samo iz ljubavi i zbog čistog srca. Na ovaj način se pretpostavlja da oba učesnika konverzacije podjednako drže do prijateljstva i časti. Mitigator (6) je obećanje materijalnog poklona u obliku hiljadu zlatnih dukata. Osim poklona, u mitigatoru su upotrijebljeni i *toposi* ljubavi i dobročinstva koji služe da odobrovlje primaoca poruke. Na kraju, mitigator (7) je umekšivač kojim se polaže pretjerano povjerenje u želje primaoca poruke. Prepoznatljiv je po upotrebi *toposa* religije i prijateljstva. Osim toga, iskazom *vorrete miglorar la nostra comunita et li suoi mercatanti* se uspostavlja recipročan odnos, odnosno ukazuje se na činjenicu da Dubrovnik očekuje i konkretne postupke od vojvode Sandalja, a ne samo prijateljski i dobronamjerman odnos.

Sljedeći zahtjev je upućen kroz dvije umetnute rečenice – *pregando* i *supplicando*:

- (13) (1) **Serenissimo principio (2) la nostra signoria desiderosa di visitar la vostra maiesta gia fa tre mesi et oltra ne elesse per ambassadori per vegnir alla presenzia della vostra serenita, ma perche apparse alguni segni di pidimia in una delle nostre isole, /.../ echo che semo vegnudi (3) per parte di vostri seruidori et buoni amici della vostra corona zentilomini di Ragusa. (4) Et rallegrarse della buona sanita et prosperita et aumento della vostra corona vostra (5) molto humilmente regratiando del buon tractamente et humanitade mostrata sempre per voi in tuctol vostro paese alli nostri mercatanti li quali sempre si lal'dano della vostra serenita. Et perche (6) e'gle assai manifesto alla vostra signoria et a tuctol mondo quanto sia stato la beniuolenzia et amore tra li reali et signori di Bosna et quella comunita che altrementi non se a reputado che Ragusa casa loro et lo Regname di Bosna casa et conseruamento delli mercatanti et mercatantie di Ragusa. (7) Et di questi tali ligami et segni de amore appare antichissimi et amplissimi priuilegi et scripture et maximamente la felice memoria del vostro padre sopra tucti li altri re et signori mostro amore a quella comunita. Et (8) per magior declarazion dello amor suo volse personalmente visitar quella terra della qualcosa sempre ci reputemo tegnudi et obligati alla sua felice memoria et alla vostra maesta suo figlo (9) pregando et humilmente supplicando alla vostra serenita che cosi come sempre auete facto vi piaça de amare et reputar quella cita casa vostra et per continuazon de amore et beniuolentia seguir le vestigie del vostro padre et degnarsi di vegnir a visitar Ragusa casa vostra, che (10) **magior gloria et piacere non poria essere et quelli zentilomini che vedere la vostra maesta in casa vostra et loro.****
- (DAD, 18.3. 1428, Lett. di Lev., X, 43)

U ovom odlomku je sadržan zahtjev za kralja Tvrtka II da dođe u Dubrovnik. Centralni čin zahtjeva je označen brojem (9), a eksterna mitigacija brojevima (1) – (8) i (10). Centralni čin zahtjeva je mitigovan sa dvije umetnute rečenice *pregando* i *supplicando*, a glagol *supplicare* je intenzifikovan i prilogom *humilmente*. Zatim, centralni čin je mitigovan i izrazom učtivosti *vi piaça* kao i sa dva naglašivača značenja - *amare et reputar quella cita casa vostra et per continuazon de amore et beniuolentia* i *seguir le vestigie del vostro padre*. Oba naglašivača značenja ukazuju na važnost zahtjeva. Prvi koristi *topos* ljubavi, a drugi *topos* porodice. Uloga *toposa* je da ukažu na zajednički teren tako što valorizuju prošlost,

a u isto vrijeme pokazuju i poštovanje prema kraljevoj porodici. Na kraju, centralni čin je mitigovan i strategijom impersonalizacije primaoca poruke jer je upotrijebljena titula *vostra serentia* koja pokazuje poštovanje, ali i impersonalizuje primaoca.

Što se tiče eksterne mitigacije, mitigator (1) je apelativ koji pokazuje poštovanje počasnom titulom *principo* intezifikovanom pridjevom *magnifico*. Mitigator (2) je pripremni iskaz koji uvodi problematiku i zahtjev, to jeste da bi Dubrovnik želio da ih kralj posjeti. Mitigator (3) je umekšivač koji laska primaocu poruke upotrebom *toposa* prijateljstva. Uz to, leksema *seruidori* implicira i autodegradirajući ton kojim se pokazuje poštovanje prema sagovorniku. Mitigator (4) je strategija učtivosti kroz koju pošiljalac poruke daje nematerijalni poklon primaocu, a u ovom slučaju se radi o poklonu sreće zbog zdravlja i blagostanja primaoca poruke. Mitigator (5) je zahvala koji laska kralju jer naglašava njegovo humano ponašanje i samim time funkcioniše kao umekšivač. Mitigator (6) je umekšivač kojim se uz upotrebu *toposa* ljubavi i prijateljstva naglašavaju prethodni harmonični odnosi. Mitigatori (7) i (8) su takođe umekšivači sa istom funkcijom koji nastavljaju upotrebu prethodnih *toposa* i dodaju i *topos* porodice. Konačno, mitigator (10) je umekšivač koji laska kralju tako što mu prenosi da će samo njegovo prisustvo biti poklon za Dubrovnik. Na ovaj način pošiljalac poruke uzdiže primaoca i laska mu dok samog sebe unižava.

I u četrnaestom odlomku je prisutna umetnuta rečenica *preghemo che*:

- (14) **(1) Magnifico signor Dio lo sa che (2) alguna volita non ne muoue, ma solamente amore et beniuolença la qual sempre intendemo di continuare con la vostra signoria et (3) perche schifare ogni scandalo che potesse trauegnire (4) ricordandon gia che piu volte la vostra signoria se a lamentado sopra li nostri citadini gabeloti di Narente et per noi e stato facto complimento di raxon, ma (5) pur nulla di meno accio che questi erorri et lamenti non segna (6) preghe-mo la vostra signoria chel'la venda a noi per quanto la vende ad altri et (7) lui non perdera niente et a noi non tornera utilita, ma (8) pur nulla di men ne piacera molto, per chel nostro utile et contentamento sie stare in amore et carita con li signori di Bosna et piu con lui che con altri..** (DAD, 10.6. 1428, Lett. di Lev., X, 92-92v.)

Centralni čin je obilježen brojem (6), a eksterna modifikacija brojevima (1) – (5), (7) i (8). Centralni čin je zahtjev da vojvoda Sandalj proda carinu Dubrovniku. Mitigovan je glagolom *pregare* upotrijebljenim u umetnutoj rečenici *preghemo che*. Što se tiče eksterne modifikacije, radi se o sljedećim mitigatorima. Broj (1) je razoružavač u obliku *toposa* religije koji unaprijed uklanja protivljenje zahtjevu predstavljajući ga kao Božiju volju. Broj (2) je razoružavač je unaprijed daje razloge da su ljubav (it. *amore*) i dobronamjernost (it. *beniuolenca*) razlozi zašto se zahtjev mora prihvatiti. Takođe ga možemo interpretirati i kao obećanje nematerijalnog poklona u obliku ljubavi i dobronamjernosti. Mitigator broj (3) je pre-justifikator zato što se zahtjev obrazlaže potencijalnim strahovima pošiljaoca poruke. Mitigator (4) je razoružavač koji se služi autodenigracijom tako što priznaje da je vojvoda bio razuman u svojim prethodnim ponašanjima koja su bila štetna po Dubrovnik. Na taj način, priznajući vlastitu krivicu, se pretpostavlja i da je trenutni zahtjev razuman i sprečava se da primalac poruke odbije zahtjev. Mitigator (5) je umekšivač koji laska vojvodi zato što Dubrovnik priznaje vlastite greške. Broj (7) je post-justifikator koji obrazlaže da vojvoda neće ništa izgubiti prodajom carine i samim time je razumno prodati je. Primjećujemo da Dubrovnik opet koristi samoponizni ton jer posjed carine predstavlja kao nedostatak, a ne prednost. Konačno, mitigator (8) je umekšivač kojim se laska vojvodi sa ciljem da ostanu u dobrim odnosima. Lekseme *amore* i *carita* se mogu povezati sa nematerijalnim poklonima koji su obećani drugoj strani. I ovaj mitigator pokazuje samoponizan stav jer se Dubrovnik, barem prividno, predstavlja spremnim da trpi štetu samo kako bi održao dobre odnose.

U petnaestom odlomku su upotrijebljene umetnute rečenice uvedene glagolima *supplicandoli* i *sollicitate*:

- (15) **(1) In questo festizare et cortizare che fareti la maiesta del re** a questa sua festa vegnando caso come speremo li acadera che si ritiouasse per qualche tempo la maiesta sua senza granda occupacion et in atto de piacer e d'alegrarsi vogliamo che togliando sempre ciò com destio et tempo a cortamente quanto sapreti e **(2) com humanita e bella maniera e dolce et amorse parole** gli dobiate ricordar per la bolla **(3) supplicandoli che la maiesta sua se voglia degnare di leuare essa bolla** et **(3) in questo compiacere a noi**, **(4) suoi cordiali amici et zelatori** i quali **(5) questo non domandano per alcun danno che sia ouer cognoscamo possa esser et seguir alla cauda sua. Ma, solamente perche vedemo et manifestamente cognoscemo che ritorna et e in danno disfacion e pericolo tanto dele teste quanto delo auere deli nostri mercatanti.** Et cusi pur cum bello et destio modo et tempo e com quelle raxon che auanti vi e scritto et altre che Dio vi inparera instante et **(6) sollicitate che essa bolla sia tolta et leuata per la maiesta sua.** Lo qual speremo sera mutato da animo e d'altra meglor volonta che non era quando vi die la risposta de la qual ne aueti seritto. Il per che lezermente andagando com tempo et modo se inclinara ale preghiere nostre. **(7) Et ad far lo piacer della signoria nostra.** (DAD, 31.7. 1428, Lett. di Lev., X, 98v)

U ovom odlomku je sadržan zahtjev koji ambasador mora uputiti kralju Tvrtku II nakon što mu izrazi čestitke povodom braka. Radi se o zahtjevu da se prestane sa praksom bolanja srebra koja je štetna po dubrovačke trgovce. Izdvojili smo dva centralna čina (3) i (6). Centralni čin (3) je interno mitigovan umetnutom rečenicom *supplicandoli* i izrazom učtivosti *voglia*. Čin (6) je interno mitigovan umetnutom rečenicom *sollicitate*.

Što se tiče eksterne mitigacije, mitigator (1) je umekšivač koji ambasadoru daje zadatak da se dodvorava kralju i slavi s njim. Zahvaljujući ovom mitigatoru, cijeli čin čestitki možemo interpretirati kao satelitski čin za zahtjev kojim se osigurava kraljevo dobro raspoloženje i osigurava se veća senzibilnost prema zahtjevima. Mitigator (2) je metapragmatički komentar koji ipak klasifikujemo kao umekšivač zbog upotrebe sintagmi *bella maniera* i *dolce et amorse parole*. Dakle, ne znamo kako će se ambasador tačno obratiti, ali je jasno da će to biti lijepo, ljubazno i, najvažnije za umekšivač, laskavo. Mitigator (3) je takođe umekšivač koji laska kralju jer zahtjev predstavlja kao uslugu pošiljaocu poruke. Mitigator (4) je nastavak mitigatora (3) koji koristi *topos* prijateljstva kako bi se stvorio zajednički teren. Uz to, leksema *zelatore* implicira pretjeran interes pošiljaoca poruke za primaoca. Mitigator (5) je pre-justifikator za zahtjev koji činjenicu da je bolanje srebra nepovoljno za prihode i života trgovaca predstavlja kao objektivni razlog za upućivanje zahtjeva. Konačno, mitigator (7) je umekšivač koji laska primaoca poruke predstavljaajući zahtjev kao uslugu prema pošiljaocu. Na ovaj način pošiljalac pokazuje poštovanje prema primaocu i prijeti vlastitom obrazu priznajući da mu je potrebna pomoć. Dakle, upotrebljava se samoponizni ton kako bi se laskalo primaocu poruke.

U sljedećem odlomku je takođe upotrijebljena umetnuta rečenica:

- (16) E cusi ritrouandui e ponandoui con Casnatar Turcho al qual di la ritrouareti prima per parte de la signoria nostra bellamente lo salutarete e dandoli la lettera nostra de credenza, la qual a luy se driza et portate con voi e palesemente per parte nostra **(1) donandoli le duo taze d'arzeno vi abbiamo date et li ducati XL d'oro**, li quali vi abbiamo datti etiamdio da donarli quando meglio vi parera, dagandoli fecerete et celatamente li direte **(2) come la signoria nostra recepute et intese le sue lettere assai pur li regracia che come a avuto sempre speranza in esso sia stato fauoreuelo alli nostri mercadanti e farli franchare.** Et pero **(3) a mandato voi ad honorarlo e cortizarlo come suo amico cordiale.** Di poi li direte **(4)**

perche li mercadanti stano suspesi e com timore dela gente et oste deli Turchi i quali sono et passino per Bosna. La signoria nostra vi a dato una lettera de franchicia d'essi mercadanti la qual altre volte li feci et concedi lo signor Turcho, la qual li dobiate mostrare. E cusi monstrandola ad esso Casnatar (5) lo pregarete per parte nostra che esso ancora la voglia mostrar e far legere ali voiuode e principali homeni d'essi Turchi e farli fede et testimonianza per essa lettera et anche stretto comandamento per parte del signor Turcho a tutti che li nostri mercadanti debiano risguardar e fare che siano liberi et franchi nello mercantizare (6) **como e et appare per essa lettera esser intencion del signor Turcho.** (DAD, 20.3. 1436, Lett. di Lev., XII, 19v)

U ovom odlomku je sadržan zahtjev za turskog haznadara, odnosno rizničara, u Bosni da se oslobode dubrovački trgovci. Centralni čin je obilježen brojem (5), a eksterna mitigacija brojevima (1) – (4) i (6). Centralni čin, da haznadar pokaže sultanova pisma svojim ljudima koji poslije moraju osloboditi trgovce, je mitigovan umetnutom rečenicom *lo pregarete* i izrazom učtivosti *voglia*.

Što se tiče eksterne mitigacije, mitigator (1) predstavlja materijalni poklon haznadaru, odnosno četrdeset zlatnih dukata. Mitigator (2) je umekšivač u obliku zahvale zbog prethodnog ponašanja. Zapravo, pokazujući da su zahvalni haznadaru, dubrovačka vijeća se mogu nadati da će on i u budućnosti htjeti da im pomogne ili izađe u susret. Mitigator (3) je umekšivač koji otvoreno pokazuje da je ambasador poslat da ukaže čast haznadaru i da mu se dodvorava. Mitigator (4) je pre-justifikator u kojem se strah dubrovačkih trgovaca predstavlja kao objektivni razlog za zahtjev. Konačno, mitigator (6) je post-justifikaor koji želje sultana pokazuje kao objektivni razlog za zahtjev. Broj (6) možemo interpretirati i kao razoružavač jer haznadar ne smije odbiti sultanovu želju.

U sljedećem primjeru je centralni čin modifikovan umetnutom rečenicom *prega che*:

- (17) **Conzo sia che se (1) li cuori di la signoria et zentilomeni di Ragusa la sempiterna et bona memoria del condam vostro padre Vochaz et de voyuoda Sandagl vostro barba con tuta la caixa de Cosauze vedeua se etiamdio scolpita l'amplissima beniuolentia feruente zelo di amor che sempre a portado et porta piu cha may ala magnificentia vostra et figlioli d'essa e non tanto a quelli ma etiam-dio a chadaun grande et piccolo di la vostra corte. (2) Ora che vuy debi-ano receuer tal danni et nouitadi non devute le qual sono expresse contra tanti priuilegii, poueglie et sacramenti et lettere patente di franchi-tia a nuy et ali nostri mercadanti fate et (3) fati si per i progenitori vostri passati predicti le cui anime requiescant in pace si et quam maxime per essa vostra magnificentia certamente (4) non so che dire, saluo che per parte de la signoria di Ragusa al vostra signoria et magnificencia di essa vostra magnificencia me lamento doglio et amarico. Il perche (5) la prefata signoria sempre a abuto ferma speranza et fede nela vostra magnificencia che non tanto non li debia far ni far far tal nouitadi et danni, anzi come scuto et antignudo che sete di Ragusa et soy mercadanti debiati quelli tutar defensar et conseruar como degua et vista cosa si (6) perche noy et le mente nostre sono sempre vaghe et disposte a far cose che redondano a laude, gloria, honor et comoditate di la vostra magnificencia si perche (7) secondo le vestigie deli vostri progenito-ri volese esser zentilomo et membro di Ragusa et auer case et pos-session et beni stabeli in Ragusa et nele soe tegnute per la qualcosa per conseruation di li detti nostri mercadanti et azo che li inimici vostri et nostri non pigliano gaudio et piacer de algun nostro damno che veramente se ben anche alguno nostro inimico tal nouitadi et damni ne volesse far persona nel faria denuntiar et alora aueua ricorso la signoria di Ragusa principalmente a dimandar ogni subsidio et avuto dala magnificencia vostra circa la defexa et**

restauration di ogni nostro danno. Per tanto con quanto pre-gene sa et puo la prefati signore **(8) vi prega che vogliati restituir o far restituir li detti arzenti tolti ali detti zentilomeni et mercadanti.** (DAD, 15.9. 1447, Lett. di Lev., XIII, 241v-242)

U ovom odlomku je sadržan zahtjev vojvodi Stjepanu, nećaku i nasljedniku vojvode Sandalja, za nadoknadu štete koju su pretrpjeli dubrovački trgovci i plemići. Centralni čin zahtjeva je obilježen brojem (8), a eksterna mitigacija brojevima (1) – (7). Centralni čin je mitigovan umetnutom rečenicom *prega che* i izrazom učtivosti *vogliati*.

Kao eksternu mitigaciju smo izdvojili pripremni iskaz (1) kojim Dubrovnik priprema teren za zahtjev. Zapravo, Dubrovnik spominje prethodne veze koje su postojale za vrijeme vojvode Sandalja i na taj način se uspostavlja zajednički teren u vidu dijeljene prošlosti. Takođe, vojvodu Stjepana podsjećaju na običaje koji su ranije postojali. Mitigator (2) je žalba koja služi kao pre-justifikator, odnosno predstavlja satelitski čin zahtjevu zato što su pretrpljena šteta i prekršeni dogovori objektivni razlozi zašto će biti upućen zahtjev. Mitigator (3) je umekšivač koji pokazuje koliko poštovanja Dubrovnik osjeća prema precima i prethodnicima vojvode Stjepana. Mitigator (4) je opet žalba koja ima ulogu razoružavača. Ovu žalbu smatramo razoružavačem zato što se Dubrovnik osigurava da vojvoda neće odbiti zahtjev tako što naglašava da su im njegovi postupci izazvali bol i tugu. Mitigator (5) je umekšivač koji laska vojvodi izražavanjem prekomjernog povjerenje u njegove pozitivne osobine i kodeks časti. Na ovaj način se pretpostavlja da obje strane dijele isti koncept časti i da će vojvoda, budući da se ponio nečasno, željeti popraviti svoje prethodno ponašanje. Mitigator (6) je takođe umekšivač koji na prekomjeren način pokazuje do koje mjere je Dubrovnik spreman da postupi kako je u vojvodinom najboljem interesu. Uz to, mitigator (6) možemo interpretirati i kao nematerijalni poklon u obliku pohvala, slave i časti. Na kraju, mitigator (7) je obećanje pomoći kojim se uspostavlja reciprocitet. Zapravo, Dubrovnik podsjeća vojvodu da grad nudi utočište i materijalna dobra bosanskoj vlasteli u zamjenu za siguran prolaz kroz zemlju. Ovaj mitigator možemo interpretirati i kao indirektnu prijetnju da će se takav odnos prekinuti ako se ne nadoknadi šteta.

Za razliku od prethodnih odlomaka, u sljedećih šest primjera ne primjećujemo izraženu mitigaciju centralnog čina koji su upućeni otvoreno:

- (18) Et primo quando zonzereti ala presentia del deto miser lo re **(1) fatoli lo debito saluto** per parte de la terra secondo usanza. Prima **(2) excusatine sopra el fato** del suo ambassador che vene per lo tributo, chomo al deto non hauemo possudo darlo deto tributo, la cason estada perche lo deto messo non haueua adducto la expeditoria con si secondo usanza. Et di-xeteli como haueti la forma de la expeditoria con vui et mostrateli la, digandoli chel deto tributo li esta et e sempre appariado a suo comando et **(3) chel mandi la expeditoria chel tributo li sera appariado** a suo honor. Et fatoli la deta scusa **(4) exponeti al deto re per parte dela terra agreuandoue molto dele cosse enorme a fuor de ogni humanita a nui facte.** Et primo de la crudel in audita et abonienabele morte del nostro zentilhomo de la qual cossa a nui non fo mai facto per el passado ne apresso a nui aldido et per lo simele del tuor dele cosse et **(5) chomo nui sempre per el passado hauemo fato el nostro deuer verso la sua corona perfin al presente.** Et cusi semo desposti far per la vegnir secondo li pacti et le pouegle che sono tra la sua corona et nui. Et per tanto **(6) nui supplichemo ala sua corona chel se degni de farne raxon chomo el e te-gniedo per le soprascripte pouegle** si del sangue chomo etiamdio dele cosse tolte. **(7) Arcordandoli che secondo li deti pacti et pouegle le cosse che ne vien tolte in Bosna la sua corona e tegnuda a refarne de la sua camera.** Et per tanto **(8) supplichemo asai ala sua corona che de queste si grande inzurie et damni a nui facti se degni a proueder** **(9) perche non prouedando lui de cussi enorme crudel et inhumane inzurie non se possiamo passar ne usar contra segurtade in el suo Regno.** (DAD, 30.10. 1412, Lett. di Lev., VII, 56)

Ovaj odlomak sadrži tri centralna čina koja smo označili brojevima (3), (6) i (8). Prvi centralni čin, zahtjev da kralj pošalje službeno pismo kako bi dobio danak, direktan je i nije mitigovan. Realizovan je indirektnim imperativom *chel mandì*. Zahtjev je moguće tako uputiti zato što je on nastavak izvinjenja (2) i predstavlja način na koji se Dubrovnik može iskupiti za uvredu jer nije platio dugovani danak. U ovom slučaju se prijetnja za obraz ne minimizuje zato što je govorni čin usmjeren prema rješavanju problema i zahtjev je u interesu primaoca poruke.

Centralni čin (6), zahtjev da se poštuju prethodno potpisane povelje i utvrđeni dogovori, interno je modifikovan umetnutom rečenicom *supplichero a*. U internu mitigaciju spada i sintagma *ala sua corona* koja impersonalizuje primaoca poruke, ali mu pokazuje poštovanje i upotrebom imenica *corona* koja metonimijom preuzima značenje imenice *re*. Centralni čin je zaključen post-justifikatorom, odnosno objašnjenjem da kralj prema postojećim poveljama mora udovoljiti zahtjevu.

Što se tiče centralnog čina (8), i on je modifikovan umetnutom rečenicom *supplichero che* i sintagmom *la sua corona*. Za razliku od prethodnog centralnog čina, ovaj je modifikovan i žalbom koja funkcioniše kao post-justifikator.

Prvi izdvojeni vanjski mitigator je pozdrav (1) koji funkcioniše kao pripremni iskaz kojim se pokazuje dužno poštovanje prema primaocu poruke i uvodi se zahtjev. Mitigator (2) modifikuje centralni čin (3). Radi se o izvinjenju zbog prethodnih događaja. U ovom slučaju izvinjenje funkcioniše kao satelitski čin za zahtjev (3) tako što preuzima ulogu pripremnog iskaza. Mitigatori (4) i (5) modifikuju centralni čin (6). Na prvom mjestu se radi o žalbi koja preuzima ulogu pre-justifikatora, to jeste objašnjava da je razlog za zahtjev nepravda koju su učinili kraljevi ljudi. Mitigator (5) je razoružavač zato što tvrdi da se zahtjev ne smije odbiti jer je Dubrovnik ranije poštovao sve dogvore i očekuje da se i drugi drže iste prakse. Mitigator (7) modifikuje i centralni čin (6) i (8) tako što ima ulogu justifikatora. Za čin (6) je post-justifikator, a za čin (8) pre-justifikator. Radi se o objašnjenju povelja i njihovog sadržaja i da je zahtjev u potpunosti u skladu sa dogovorom. Mitigator (9) je post-justifikator centralnom činu (8) i objašnjava zašto se upućuje zahtjev, a u isto vrijeme i najavljuje potencijalne posljedice ako kralj ne prihvati. Broj (9) možemo interpretirati i kao vrstu prijetnje: dubrovački trgovci će prestati putovati Bosnom ako se ne zadovolji zahtjev, a to nije povoljno za kralja. U tom slučaju govorni čin prijetnje funkcioniše kao satelitski čin za zahtjev (8).

Sljedeći zahtjev je takođe upućen direktnim imperativom, ali, za razliku od prethodnog odlomka, direktnim imperativom glagola *piacere* koji predstavlja izraz učtivosti:

- (19) **Apresso gli dite (1) lamentandoui molto sopra di certi suoi homini di Tribigne li quali perseguendo certi homini in sul nostro terreno presso alie porte con arme anno ferito et facta sangue** la qualcosa molto ne agrieua et (2) **semo certi che non e punto di vostro consentimento** pero che (3) **se algun se agrieua di qualche torto o che per noi sia qualche manchamento alle nostre promesse die vegnire a Ragusa a domandare raxon et noi semo sempre presti**. Et pero vi (4) piaza gastigar quelli che afallido et prouedere che cosi facti erorri non achadi come speremo di voi. Et sel vi domandasse chi son quelli dite che Radoe Glubisich gli sa bene perche a lui ei lamentassion in quella. (DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 59v)

Centralni čin, zahtjev da se kazne ljudi odgovorni za ubistva Dubrovčana, označen je brojem (4), a eksterna mitigacija je označena brojevima (1) – (3). Centralni čin se sastoji od dva zahtjeva *piaza gastigar* i [*piaza*] *prouedere*, a sam čin je izražen preko imeprativa glagola *piacere*. Ipak, sam taj galgol funkcioniše i kao izraz učtivosti tako da je centralni čin mitigovan iako je upotrijebljen imperativ.

Što se tiče eksterne mitigacije, mitigator (1) je pre-justifikator zahtjeva, odnosno postupci ljudi iz Trebinja su prikazani kao objektivni razlog za zahtjev. Ovaj mitigator može funkcionisati i kao razoružavač zato što ubistva ljudi možemo shvatiti i kao razlog zbog kojeg se zahtjev ne smije odbiti. Posmatrajući strukturu rečenice, iz glagola *lamentandoui* je jasno da se radi o žalbi i zbog toga tvrdimo da je žalba satelitski čin koji mitiguje zahtjev. Mitigator (2) je umekšivač kojim se laska primaocu poruke tako što se u njega polaže pretjerano povjerenje da će željeti postupiti po željama Dubrovnika. Što se tiče mitigatora (3), on je razoružavač zato što Dubrovačka Republika tvrdi da bi ona kaznila svoje ljude da je situacija obrnuta pa očekuje i reciprocitet u odnosima.

Sličan je i sljedeći slučaj:

- (20) **(1) Ancora gli parlade per la gabella nuoua di Tribigne che (2) fa danno a lui et anoi pero che molto impaccia l'altra sua gabella da Ledenize.** Et pero (3) gli piacca di tuorla via et non fare usance nuoue in preiudicio (4) **a danno di nostri mercatanti suoi seruidori** et (5) **contra la cita di Ra-gusa casa sua.** (DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 59v)

Centralni čin, zahtjev da se ukloni carina u Trebinju, označen je brojem (3), a eksterna mitigacija brojevima (1), (2), (4) i (5). U cetnralnom činu smo izdvojili dva zahtjeva: *gli piaccia di tuorla via* i [*gli piaccia di*] *non fare usance nuoue* i oba su izražena imperativom glagola *piacere*. Ipak, radi se o izrazu učtivosti pa možemo zaključiti da je i sam imperativ ujedno i mitigator.

Prvi eksterni mitigator koji smo izdvojili je pripremni iskaz (1) koji uvodi zahtjev spominjući carinu. Dalje smo izdvojili mitigator (2) koji je razoružavač i pre-justifikator. Budući da je carina štetna za obje strane, iskaz može funkcionisati kao razoružavač zato što se zahtjev ne smije odbiti ako se želi izbjeći šteta. Istovremeno, šteta koju carina nanosi je i objektivni razlog zašto zahtjev treba prihvatiti. Mitigator (4) je post-justifikator koji opet privlači pažnju na štetu koja se carinom uzrokuje Dubrovniku. Ovaj mitigitator takođe pokazuje poštovanje prema primaocu poruke tako što pošiljalac sam sebe naziva slugom (it. *seruidore*) i samoponiznim stavom upućuje pohvalu primaocu poruke. Mitigator (5) je dio mitigatora (4), odnosno post-justifikacije, kojim se izražava da je Dubrovnik kuća primaoca poruke i tako se uspostavlja zajednički teren, ali i pokazuje poštovanje prema primaocu.

Sljedeći primjer je izražen otvoreno, međutim uz mitigatorsku upotrebu lekseme *nouita*:

- (21) Al fato che scriuete de la risposta vi ha dato parlandoge vui per li comerchi digando lui che **(1) tuto quello fo stato per poueglie** per suo padre et per suo barba voiuada Sandagl et che lui a zurato de obseruar tuto atendera, ma alle poueglie d'altri signori non digando che non e tornato. Li porete dir antigamente la bona memoria de vayuada Vlatcho barba del signor vostro padre et de vostro barba voiuada Sandagl et conte Paul Radynouich forno isda-uacia dele poueglie che forne tra el re Tuertcho antigo et la signoria de Ragusa et **(2) per la Dio gratia vui sucedesti da po de loro** et **(3) hauete la lor signoria et remagnesti contento de star a quello che fo tra nui cum li vostri antixi et zurasti et cossi hauete obseruado per lo passado e de quello fosti contento in fina da pocho tempo in qua a quello douete stare anche per lo auignire a zo che la mista romagna et che se possa conseruar come se conuien.** Et perche dite che Narente fo diuisso in 4 parte et Draceuiza et che cadaun haueua el so pezeto et che hora tuto e vostro et potete far come de cosse vostre **(4) Dio vi ha concesso questo per vostra virtu che quello che iera diuise fosse unito et tuto in uno et hauete et possidete** in per ho **(5) piu volentiera doueti star a quello fo anti-gamente tra nui et obseruarne le uxance antige** come mazor segnor che vui sete **(6) per conseruation dela bona fama vostra la qual spande per tuto el mondo et per vostra mazor laude** et **(7) per non far nouita** **(8) ali vostri amici et boni fratelli la qual non ne hauete voiuto far per lo passado.** (DAD, 13.12. 1450, Lett. di Lev., XIV, 49-49v)

Izdvojili smo dva centralna čina i označili smo ih brojevima (5) i (7), a eksternu mitigaciju smo obilježili brojevima od (1) do (4) te sa (6) i (8). Centralni čin (5), zahtjev da se poštuju prethodni običaji, je mitigovan intezifikatorom *piu volentiera* i glagolom *doueti*. Centralni čin (7) je isti zahtjev, ali je izražen indirektno. Prethodni običaji nisu spomenuti nego se na njih samo aludira leksemom *nouita* i primalac poruke mora zaključiti o kakvoj novini se radi. Na ovaj način se štiti obraz primaoca poruke koji je slobodan da interpretira zahtjev. Uticaj zahtjeva je ublažen i samim značenjem imenice *nouita* jer je na njenom mjestu mogla biti upotrijebljena grublja ili optužujuća imenica.

Što se tiče eksterne mitigacije, mitigator (1) je pripremni iskaz koji uvodi budući zahtjev. Zapravo, dajući spisak plemića koji su poštovali povelje, Dubrovačka Republika pokazuje da je sa susjednom zemljom povezuje zajednička prošlost i pretpostavlja kakve mogu biti buduće želje primaoca – da će željeti isto što i prethodnici. Mitigator (2) je umekšivač koji koristi *topos* religije kako bi laskao vojvodi tvrdeći da je Božijom željom naslijedio svoje prethodnike. Mitigator (3) je pre-justifikator koji naglašava da se vojvoda zakleo da će poštovati povelje i zbog toga Dubrovnik može uputiti zahtjev. Mitigator (4) je umekšivač koji još jednom koristi *topos* vjere i otvoreno tvrdi da je jedinstvo zemlje Božija volja. Uz to, vojvodi je upućen i kompliment jer je opisan kao čestit čovjek (it. *per vostra virtute*). Dio (6) je post-justifikator koji istovremeno funkcioniše i kao umekšivač. Zapravo, laskanje da će se dobar glas proširiti po cijelom svijetu je dato kao objektivni razlog zašto treba prihvatiti zahtjev. Osim toga, ovaj mitigator možemo interpretirati i kao obećanje nematerijalnog poklona vojvodi u obliku dobre reputacije. Konačno, mitigator (8) je umekšivač koji koristi *topose* prijateljstva i porodice kako bi stvorio dobre odnose i uspostavio zajednički teren.

Dva zahtjeva sadržana u sljedećem odlomku su izražena imperativima izraza učtivosti. Ovaj put se radi o imperativu glagola *volere*. Treći je izražen glagolom *dovere* koji predstavlja impoziciju i nije mitigovan:

- (22) **(1) Fatto che sia el sacramento come detto** e vui prima **(2) requerereti a voiuoda Radossau chel voglia mandar suoi ambassatori ala Porta del Turcho** se di la alguno non auesse **(3) i quali debano notificar alo imperator Omurat la pace tra luy e nui fatta e firmata e da lui imperator ouer suoi vixeri ouer la benediction e confirmation de essa paxe secondo dixè la poueglia di quella pace**, zoe in presentia de li ambassatori nostri sono ala ditta Porta i quali solamente di la stano perstasone e questo fornito e complido sia verano a Ragusa, impero **(4) voglià presto la amititia sua dar modo che questo sia come la promesso**. E **(5) voglià comandar che li presoneri nostri i quali sono di la cusi in sue man come per tuto el suo paise e prexi per li suoi se non serano franchadi li faza tuti liberar e francar** **(6) perche nuy di qua li suoi liberamente auemo fatto relaxar**. Poy per lo simile solicitarereti quanto piu presto potreti che esso voiuoda Radossau **(7) debia suoi ambassadori mandar al re de Bosna per far confirmar per bella poueglia sua secondo la copia ve mandiamo signata del + la pace fatta tra luy e nui** **(8) come per la sua poueglia ne a promesso** e veder poretì. (DAD, 28.10. 1432, Lett. di Lev., XI, 116)

U ovom odlomku smo izdvojili četiri centralna čina: (2), (4), (5) i (7). Takođe smo izdvojili i eksterne mitigatore označene brojevima (1), (3), (6) i (8). Centralni činovi (2), (4) i (5), da knez Radoslav pošalje svoje ljude u Istanbul (2), da postupi kako je obećao (4) i da se oslobode dubrovački zarobljenici (5) su mitigovani upotrebom izraza učtivosti *voglià*. Centralni čin (8) nije mitigovan i upotrijebljen je glagol *debia*. Upućivanje otvorenih zahtjeva, a pogotovo zahtjeva (8) u kojem se nameće radnja primaocu poruke, možemo objasniti prethodnim dogovorima, odnosno činjenicom da su već uspostavljene i dogovorene obaveze i jedne i druge strane. Ipak, bitno je napomenuti da se radi o zahtjevima na drugom komunikacijskom nivou i da ne možemo biti sigurni da li će ambasador modulirati zahtjev na isti način na koji je napisano.

Što se tiče eksterne mitigacije, mitigator (1) predstavlja pripremni iskaz kojim se uvodi zahtjev. Mitigator (3) je post-justifikator koji objašnjava da je prisustvo Radoslavovih ljudi u Istanbulu potrebno kako bi se mogao potpisati mirovni sporazum i da zbog toga Dubrovnik upućuje zahtjev. Mitigator (6) je post-justifikator zahtjevu (5) koji objašnjava da je Radoslav obavezan da oslobodi zatvorenike jer je i Dubrovnik učinio isto. Na taj način se takođe uspostavlja i reciprocitet u odnosima. Mitigator (8) je post-justifikator za zahtjev (7) koji objašnjava da su sporazumi koji definišu obaveze Dubrovnika i kneza Radoslava razlog zbog kojeg je zahtjev upućen.

Primjećujemo da ovaj odlomak ne pokazuje „laskave“ strategije učtivosti niti mitigacije zahtjeva. Za to možemo ponuditi dva razloga: prvi je da se ne radi o detaljnoj uputi ambasadoru i da je njemu ostavljeno da izabere koje će strategije upotrijebiti i na koji će način modulirati zahtjev u zavisnosti od komunikacijske situacije u kojoj se nađe; drugi razlog možemo tražiti u potpisanim dogovorima koji regulišu odnose i ponašanje i određuju obaveze. Dakle, upućujući zahtjeve, Dubrovnik traži da se vojvoda ponaša onako kako je već utvrđeno i zahtjev ne predstavlja prijetnju po njegov obraz.

Sljedeći zahtjev je mitigovan izrazom učtivosti i minimizacijom:

- (23) **(1) Magnifico chercech, (2) alli ambaxadori non se con-uin andar in bataia ne doue se para l'oste tra li signori et amici nostri**, nui non possemo vignir piu oltra datine el logo doue vi speteremo et doue vi dira aspectar li lo aspecterete. **(3) E perche vosemo piu che questi pouri Narentini haueseno lor contento et lo riposo de l'animo loro**, hauemo ordinato che do o tre de loro vegnano dela et che se presentano prima a vui poni trouandone esser cum chercech che vegnano et che agrieuano dela mutation et remouicion che vol far el dito chercech del borgo voiandoli remouer dele habitacion loro comenzando lor a parlar sopra di çio signirete a dir: **(4) Magnifico chercech** le molte dexene danni che li signori de Bosina volendo far lor commercio de sale li zo ala marina ellseno quel logo de Narente. Et li fexeno el dito commercio et deteno de teren alla nostra signoria per far borgo alli nostri mercadanti. **(5) Li qualli nostri mercadanti hano fato li edificii loro cum gran spexa fortificandose e dele aque et deli inimisi loro come sono Turchi o altri forestieri che vigniseno** de che **(6) ne siegue utilita asai ala signoria vostra ete forteza gran-dissima alla gabella vostra che se questo borgo qui non fosse**, ma fosse a Orman doue vui voresti tramutar questo borgo. In questa ultima guera deli Turchi quando passorno in Chelmo hauerian desfato la gabella vostra et tuto lo borgo et loro robati et taiati in pece. **(7) Si che piaqua ala signoria vostra de non voler la desfacion de questi pouri homini et farli andar remengi lassatili in lor esser et non li remouete dele cosse et esser loro** che veramente non porano mai altroue habitar. (DAD, 31.1. 1450, Lett. di Lev., XIV, 27v-28)

Centralni čin u odlomku je označen brojem (7), a eksterna mitigacija brojevima (1) – (6). Centralni čin je interno modifikovan izrazom učtivosti *piaqua* i negacijom glagola *volere*. Sintagma *non voler desfacion* implicira minimizaciju zahtjeva budući da uništenje tvđave predstavlja kao hercegovu volju.

Što se tiče vanjske mitigacije, mitigatori (1) i (4) su apelativi u kojima se koristi počasna titula herceg intenzifikovana pridjevom *magnifico*. Mitigator (2) je pre-justifikator koji objašnjava prethodno ponašanje dubrovačkih ambasadora, odnosno da im nije dozvoljeno da se miješaju u unutrašnje poslove drugih država. Mitigator (3) je pre-justifikator za zahtjev koji precizira da Dubrovačka Republika želi da njihovi mrtvi nađu smiraj. Dio (5) je još jedan pre-justifikator koji objašnjava zašto je tvrđava izgrađena na tom mjestu. Konačno, mitigator (6) je razoružavač koji nudi objektivni razlog zašto se zahtjev ne smije odbiti, to jeste da je i hercegu tvrđava bila korisna.

Posljednji odlomak u ovoj grupi zahtjeva sadrži direktni imperativ *lassate* uveden umetnutom rečenicom. Ipak, zahtjev smo svrstali u grupu manje mitigovanih govornih činova jer je prisutan imperativ glagola koji nije izraz učtivosti:

- (24) Et che (1) **voleui esser nostro defensor per lo dicto castello dauanti lo imperador Turcho et re di Hungaria et di Bosna et ogni altra persona come piu a pieno in lo dicto briuilegio si contiene confermato con nostro sacramento et vostri fradelli et di vostri baroni.** Et per lo similem (2) **el dicto castello e stato briuilegato per lo re Stefano et per lo re Tuerticho come la sua grazia e bene informata.** Et (3) **perche voiuoda Sandagl si lamenta che contra di lui e facta accusa per li ambaxadori di Radosauo appresso lo imperador Turcho per lo castello** che a dito a noi come e detto di sopra questo saria contra lo honor del dicto Radossauo proprio (4) **concio sia chel dicto Radossauo ne a briuilegiato el dicto castello et dato a noi perpetualmente con tucte raxoni che lui et suo padre et suo fradello aueua in esso come in la pouepla si contiene della quale voi portaste la copia.** Et (5) **toglandolo voi in vostre mani aueua ben raxon Radossauo di lamentarse sopra di voi che tegniresse el so castello et sopra di noi che auerremmo combattuto el suo castello et dato a voi et se voi lo desse a Radossauo** (6) **lo nostro briuilegio saria vacuo lo quale auemo dal dicto Radossauo per lo dicto castello.** Et per tanto (7) vi preghemo come nostro intimo et cordiale amico lassate state el castello come sta in man nostre (8) **per conseruazion di buona amista et buona fama al mondo che cosi di raxon debbe esser.** (9) **Et speremo nel suo sapientissimo senno che sapia in tal maodo prouedere che i mal parlanti non si possa allegrare in la lor maluagita.** (10) **Et con altre sauie parole come alla vostra prudenzia parera conuegnirsi come speremo di voi.** (DAD, 9.12. 1420, Lett. di Lev., VIII, 2 - 2v.)

U ovom odlomku se nalazi zahtjev za vojvodu Sandalja da utvrdu ostavi u dubrovačkom posjedu. Centralni čin je obilježen brojem (7), a eksterna mitigacija brojevima (1) – (6) i (8) – (10). Centralni čin je izražen imperativom *lassate*, međutim mitigovan je umetnutom rečenicom *vi preghemo*. Uz to, interno je mitigovan i pojačivačem značenja *come nostro intimo et cordiale amico* koji naglašava važnost zahtjeva. Još jedna funkcija naglašivača je i da kroz *topos* prijateljstva podsjeti vojvodu na zajednički teren i protekle odnose.

Što se tiče eksterne mitigacije, broj (1) je pripremni iskaz koji uvodi zahtjev tako što pokazuje povlastice koje regulišu posjed utvrde. Mitigator (2) je pre-justifikator za zahtjev koji spominje povlastice koje već postoje kao objektivan razlog za zahtjev. Mitigator (3) je još jedan pre-justifikator, odnosno tvrdnje vojvode Sandalja da utvrda njemu pripada se koriste kao razlog zašto se vojvoda žali i podsjeća da Dubrovnik ima pravo na utvrdu. Mitigator (4) je pre-justifikator kojim se najavljuje da je vojvoda Radoslav utvrdu dao Dubrovniku i da ga zbog toga oni i zvanično traže. Zapravo, ovi se pre-justifikatori kao cjelina mogu interpretirati kao žalba upućena vojvodi Sandalju zbog nepoštivanja potpisanih povlastica. Ako je to slučaj, onda žalbe imaju ulogu pre-justifikatora. Mitigator (5) je otvorena žalba i upućena je prema ponašanju vojvode Sandalja. Ovu žalbu bismo mogli interpretirati kao razoružavač. Zapravo, žaleći se da je vojvoda Radoslav imao pravo kada se žalio na vojvodu Sandalja, Dubrovnik unaprijed sklanja potencijalno protivljenje jer se Sandalj može doživjeti čovjekom vrijednim kritike i žalbe ako ne prihvati zahtjev. Mitigator (6) je pre-justifikator koji objašnjava da bi povlastica bila isprazna ako je Sandalj prekrši i zbog toga je objektivan razlog zašto je upućen zahtjev. Mitigator (8) je umekšivač koji koristi *topos* prijateljstva kako bi laskao vojvodi. Uz to, ovaj umekšivač vojvodi nudi nagradu u obliku nematerijalnog poklona kao što su prijateljstvo i dobar glas. Mitigator (9) je umekšivač koji laska vojvodi polazući pretjerano povjerenje u njegove sposobnosti i želje. Takođe mu je upućen i kompliment zato što Dubrovnik nadu polaže u njegov veoma mudar razum (it. *sapientissimo senno*). Konačno, mitigator (10) je metapragmatički komentar kojim se ambasadoru daje uputa da koristi svoje

retoričke sposobnosti kako bi ubijedio vojvodu da učini kako žele. Dakle, mitigator (10) ne možemo klasifikovati ni u jednu grupu.

U nastavku ćemo obratiti pažnju na dva govorna čina zahtjeva koji su upućeni metapragmatično:

- (25) **Mo tornimo ali facti vostri et seguidi la vostra comissione et de adi (1) di otignere la comissione a vui data per le isole se poditi. Et se non poditi otignerle diti al signore (2) **quello che non se po adesso sera una altra fiada cum la gracia sua la quale Dio aug-menti in felicissima prosperitadi per bene di tuta la cristianitadi.** Recomendando litera cum quella humilita et belle parole parera ala vostra descricione salutandolo cum lo debito inclino cum la nome di Dio vegnuti a Ragusa. (DAD, 21.5. 1414, Lett. di Lev., VII, 104-104v.)**

Centralni čin je označen brojem (1), a eksterni modifikator brojem (2). Centralni čin, zahtjev da se preuzmu ostrva od Bosne, metapragmatičan je što znači da nije detaljno opisan način na koji ga ambasador treba uputiti. Dakle, moramo zaključiti da ambasador već poznaje načine na koje se upućuje ta vrsta zahtjeva. Mitigator (2) treba biti upućen samo u slučaju da primalac poruke odbije zahtjev. Radi se o umekšivaču koji na prekomjeren način izražava povjerenje da će primalac poruke postupiti po zahtjevu. Mitigator je izražen preko *toposa* vjere kojim se laska primaocu tako što se tvrdi da je njegova veličina Božija želja koja je korisna cijelom hrišćanskom svijetu. Na taj način Dubrovnik pretpostavlja da poznaje želje primaoca poruke i uspostavlja prijateljski odnos isticanjem dugotrajnog poznanstva i vjere u sposobnosti.

U sljedećem odlomku je takođe izražen neelaborisan zahtjev koji se oslanja na ambasadorove sposobnosti:

- (26) **Apresso (1) per lo desmeter della zecha per lo qual dite auer parlato alla prefata maiestade la quale ve ha respose che anchora vole auer parlamento com voy sopra de zio, ve dissemo che chosi debiati auer a mente anchora refreschar et renouar la dimanda nostra sopra el dito fato (2) **attendendo com ogni dilligentia a voy possibel (3) de persuader alla prefata maiestade (4) com tutte quelle belle rason et motiui che meglio saperiti che se voglia degnar de desmeter la detta zecha.** (DAD, 4.8. 1444, Lett. di Lev., XIII, 155)**

U ovom odlomku je sadržan zahtjev za kralja Stjepana Tomaša da skloni novouspostavljene kovnice novca. Izdvojili smo centralni čin (3) i eksterne mitigatore (1), (2) i (4). Centralni čin je predstavljen kao uputa ambasadoru da ubijedi kralja da skloni kovnice i interno je mitigovan izrazom učtivosti *voglia*. Dalje, budući da se radi o neelaborisanom zahtjevu na drugom komunikacijskom nivou, iz glagola *persuader* možemo samo zaključiti da će ambasador u kraljevom prisustvu upotrijebiti mitigacijske strategije. Što se tiče eksterne mitigacije, mitigator (1) je pripremni iskaz kojim se objašnjava problematika zbog koje se sada ambasadoru šalje uputa, to jeste da je ambasador već razgovarao sa kraljem o uklanjanju kovnica i da on još nije pristao. Mitigatori (2) i (4) su metapragmatički komentari koji podrazumijevaju upotrebu mitigatora i strategija učtivosti. Broj (2) podrazumijeva da ambasador poznaje retoričke konvencije, a pretpostavljamo da broj (4) podrazumijeva upotrebu umekšivača jer ambasador treba da upotrijebi lijepe razloge da ubijedi kralja (it. *quelle belle rason e motiui*).

Prethodno analizirane zahtjeve možemo uporediti sa zahtjevom upućenim dubrovačkom građaninu. Na drugom komunikacijskom nivou smo izdvojili samo jedan zahtjev upućen sucima i dubrovačkom cariniku na zemlji vojvode Pavla. Taj zahtjev analiziramo u nastavku:

- (27) **(1) Siando informati che quando li homeni de voiuoda Paul venereno ala gabella di la a far asalto a vuy nostri gabeloti menazando di taiarue in la ditta gabella e per ditta caxone trasseno le spade e non mancho per lor de far ogni male.** Se vuy Pauliç e Radoicho

zudexi non fusse stati a proueder e contrastar a quelli. (2) **E di questo malificio Iuanis Gudelich, terzo zudexe, ne fu informato ananti fu principiato et in testimonio di zio, quando quelli nostri fideli Narentini torseno a contrastar a quelli homeni de voiuoda Paul, luy Radoicho se ascoxe e non si lasso trouar.** Per la qualcosa (3) vogliamo che vuy quatro dobiati examinar con sacramento diligentemente tute quelle persone vi parera sopra la predeta informatione a nuy dato, zoe, se esso Iuanis saueua de quella briga anzi fusse fatta ouer quello voleuano far essi homeni de voiuoda Paul e doue se ascoxe e perche caxon. Et appresso fati comandato per nostra parte al detto Iuanis Gudelich che (4) per fina zorni VIII proximi i qual comenzano dal zorno li auereti fatto el comandamento chel deba vegnir a Ragusa auanti de nuy a far sua excusa dela predeta information data. (DAD, 2.10. 1431, Lett. di Lev., XI, 54)

U odlomku smo izdvojili dva centralna čina zahtjeva (3) i (4) i dva eksterna mitigatora (1) i (2). Centralni čin (3), zahtjev da tri suca ispitaju proteklu situaciju, je izražen performativnim glagolima *vogliamo* i *dobiati*. Drugi centralni čin (4) je izražen performativnim glagolom *deba* i mitigovan je temporalnim intenzifikatorom *per fina zorni VIII proximi i qual comenzano dal zorno li auereti fatto el comandamento*. Međutim, ne možemo tvrditi da je uloga ovog mitigatora da zaštiti obraz primaoca poruke jer radije daje vremenski okvir do kada carinik mora izvršiti naređenje. Očito je da ova dva čina nisu mitigovana na isti način kao i zahtjevi upućeni plemićima. Izraženi su performativnim glagolima i bez izraza učtivosti kojima bi se zaštitio obraz primaoca poruke. Razlog za to pronalazimo u odnosima moći i da Dubrovnik koji zapošljava i suce i carinike ne mora obraćati pažnju na potrebe njihovog obraza.

Ipak, uspjeli smo izdvojiti i dva eksterna mitigatora. Mitigator (1) je pripremni iskaz koji opisuje situaciju – da se dogodio napad na carinike. Mitigator (2) je pre-justifikator koji ponašanje sudaca uzima kao objektivan razlog za upućivanje zahtjeva. Međutim, ni ova dva mitigatora nemaju ulogu zaštite obraza nego samo opisuju proteklu situaciju.

8.2.1.2. Indirektni zahtjevi

Analiza indirektnih zahtjeva je zasnovana na prepoznavanju okidača na osnovu kojih izvršeni govorni čin možemo prepoznati kao zahtjev. Uz analizu okidača, analiziramo i unutrašnju i vanjsku modifikaciju govornog čina. Ove zahtjeve smo sortirali na osnovu vrste okidača. Naime, izdvojili smo odlomke u kojima je izražen centralni čin zahtjeva, ali podložan alternativnoj interpretaciji, kao i odlomke u kojima identifikujemo otvoreni okidač. Analizu počinjemo odlomcima u kojima je prisutan centralni čin:

- (1) Et cosi se anno ingegnato et ingegnano di fare in Bosna. Et vegiando (1) **lo grande amore et concordia che anno li signori di Bosna con Ragusa** et che (2) **siando loro aperta la via del mare per la dicta cita di Ragusa** sariano molto forti et non cureuano tanto de cortizarlo et pero se sforzano quanto possano acommetter discordia, perche voriamo esser cortezadi et (3) **riuerture in se tutti quegli tributi et honorançe che anno da noi li signori di Bosna**. Ma noi (4) **semo disposti come fu sempra di mar costuma** (5) **fin che diu era le anime nelli corpi nostri** et (6) **de nostri discedenti** (4) **sempre attendere et obseruare le nostre pouegle** tanto con la corona di Bosna quanto con la vostra signoria et altri signori et baroni di Bosna con li quali auemo algune promissioni, sacramenti o scripture. (7) **Et cosi semo certi che fara la corona di Bosna et la** (8) **vostra signoria** (9) pregandola sempre che le piaça di non volere dare orechie alle male linghue se forse qual che (10) **sia per inuidia et mala vogla abiando dispiacere del grande amore et concordia che e tra noi et di sacramenti et promissioni**

piu che ad altri signori a voi facto se sforza di guastare.(DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 59-59v)

Centralni čin je označen brojem (9), a vanjska mitigacija je označena brojevima (1)-(8) i (10). Centralni, zahtjev da vojvoda Radoslav ne sluša priče kojima se nastoji unijeti nesloga, možemo interpretirati kao okidač za drugačiji zahtjev. Ovaj čin je otvoreno mitigovan umetnutom rečenicom *pregandola*, izrazom učtivosti *piazza* i glagolom *volere* koji implicira da pošiljalac poruke poznaje želje primaoca. Ipak, posmatrajući kontekst, zahtjev se može interpretirati i kao zahtjev da se ne prekinu dogovori zbog „zlih jezika“ (it. *male linghuae*).

Posmatrajući vanjsku mitigaciju, možemo zaključiti da je mitigator (1) umekšivač i pre-justifikator. Interpretiramo ga kao pre-justifikator zato što su ljubav i sloga izdvojene kao razlozi zbog kojih se upućuje zahtjev, ali istovremeno, isticanje ljubavi i sloge može biti i laskanje primaocu poruke. Mitigator (2) je razoružavač zato što slobodan pristup moru izdvaja kao objektivni razlog zbog kojeg se zahtjev ne smije odbiti. Dio (3) funkcionira kao obećanje nagrade ako se dogovori budu poštovali, odnosno Dubrovačka Republika podsjeća na korist koju donose dogovori i koja ne bi postojala kada bi se prekinuli. Mitigator (4) funkcionira kao obećanje nagrade, odnosno Dubrovačka Republika obećava da će poštovati postojeće dogovore. Mitigatori (5) i (6) su intenzifikatori mitigatora (4). Broj (5) koristi *topos* religije kako bi se naglasila važnost dogovora, dok mitigator (6) koristi *topos* porodice sa istim ciljem. Mitigator (7) je umekšivač zato što izražava pretjerano povjerenje u sposobnosti i želje primaoca poruke kroz upotrebu sintagme *semo certi*. Na ovaj način Dubrovačka Republika takođe pretpostavlja koje su želje primaoca poruke. Mitigator (8) je apelativ koji koristi strategiju impersonalizacije primaoca poruke budući da mu se obraća trećim licem jednine uz upotrebu počasne titule. Konačno, mitigator (10) je post-justifikator koji stavlja u fokus krivicu „neprijatelja“ zbog uvrede jer želio unijeti razdor između do tada tradicionalno prijateljski nastrojenih strana.

Sljedeći centralni čin je takođe izražen kao zahtjev, ali zahvaljujući aluziji možemo ponuditi alternativnu interpretaciju:

- (2) Onde noi vedendo el nostro bisogno et al dando li vostri conforti sforçassimo la mente nostra oltre quel ne pareua conuegneuole a dar ducati XII^M di piu pero **(1) chel signore jera troppo auaro et scarso et nuouo nella nostra amistade della qual non curaua.** Et questo sara sempre manifesto fin chel mondo sara a chi leggerà li nostri priuilegi che auemo con la vostra signoria et con lui et **(2) zascun sapia discerner da differenzia tra la beniuolenzia che auemo con la vostra signoria et quella con Radossauo pero che in sua si fa menzion per denari et in la vostra per amor che sempre vuole esser spechio nelli ochi di nostri discedenti et gloria et exaltazion del vostro nome a zascun che legera et al dira.** Et pero **(3) preghe-mo la vostra signoria non voglate guastare la vostra liberal nominanza et buona fama ne voltar li ochi et la alteza del vostro ingegno a quelli che piu a pregiano denari che amici che questo non fu mai di vostra costuma.** Et **(4) a ciò che nella mente vostra non cadesse che noi non semo scarsi et che lo amor et gratia non ne sia piu cura che i denari,** **(5) vi dicemo che non per debito pero che al mondo ne per scriptura alguna ne libri ne priuilegi non par che sian tegnudi, ma per puro cuore et buono amore (6) volemo che dalla nostra camera vi sia donati in segno de amore et di beniuolenzia ducati II^M d'oro,** li quali mandate a tuorre al nostro ritorno o prima o poi **(7) al vostro piacere che (8) speremo in Dio et (9) in la vostra buona amista** che molto magior somma di denari **(10) vorrete miglorar la nostra comunita et li suoi mercatanti** et cosi **(11) vi preghe-mo per parte di nostri signori et per nostra che dobiate acceptare et mandare per denari a vostra posta.** (23.5. 1429, Lett. di Lev., X, 63-63v)

U drugom odlomku smo izdvojili tri zahtjeva označena sa (3), (10) i (11). Zahtjev (3) je indirektan, dok su druga dva direktna, ali sa reparativnim radnjama. Centralni čin (3) predstavlja otvoreni zahtjev da se ne kvare odnosi sa Dubrovačkom Republikom i da se novac ne stavlja ispred prijateljstva. Unutrašnje je mitigovan umetnutom rečenicom *preghemo* i izrazom učtivosti *voglate*. Ipak, ako uzmemo u obzir kontekst u kojem se nalazi centralni čin, zaključujemo da se radi o okidaču za drugačiju interpretaciju zahtjeva. Zapravo, tumačimo ovaj centralni čin kao aluziju na pravi zahtjev da se ne traži više novca od Dubrovnika. Prije centralnog čina djeluju mitigatori (1) i (2). Mitigator (1) je žalba na škrtoost vojvode Radoslava i implicitna pohvala vojvodi Sandalju jer se podrazumijeva da on više drži do prijateljstva nego do materijalnih dobara. Zapravo, žaleći se na jednog vojvodu, Dubrovnik laska drugom i tako žalba postaje i umekšivač, odnosno satelitski čin. Mitigator (2) je umekšivač koji laska vojvodi Sandalju. Zapravo, uspostavlja zajednički teren sa vojvodom tako što pretpostavlja da i on dijeli Dubrovnikov kodeks časti. Uz to, umekšivač obećava nematerijalni poklon vojvodi budući da Dubrovnik jamči da će širiti njegov dobar glas ako ne bude tražio još novca. Zahvaljujući ovim mitigatorima zaključujemo da je centralni čin (3) okidač za indirektni govorni čin zahtjeva da vojvoda ne traži još novca.

Ipak, Dubrovnik se štiti za slučaj da vojvoda odbije zahtjev i u nastavku obećava novac. U drugoj polovini odlomka smo izdvojili druga dva centralna čina (10) i (11). Centralni čin (10) je zahtjev da se poboljšaju uslovi dubrovačkih trgovaca u slučaju da vojvoda prihvati novac. Unutrašnje je mitigovan izrazom učtivosti *vorrete*. Centralni čin (11) je zahtjev da vojvoda dođe u Dubrovnik da uzme novac. Unutrašnje je mitigovan umetnutom rečenicom *vi preghemo* i glagolom *dobiate* koji intezifikuje važnost zahtjeva. Budući da Dubrovnik nudi novac vojvodi, ovaj čin mogu izvršiti otvoreno, a da ne uvrijede obraz primaoca poruke. U ovom slučaju glagol *dobiate* možemo interpretirati kao izraz učtivosti kojim se naglašava težina zahtjeva.

Što se tiče vanjske mitigacije za ova dva zahtjeva, radi se o dijelovima (4) - (9). Mitigator (4) je pre-justifikator zato što Dubrovnik tvrdi da nije škrt i zbog toga namjerava dati novac, ali pod uslovom da se uslovi za Dubrovčane poboljšaju i da vojvoda dođe u Dubrovnik. Uz to, ovaj mitigator pokazuje i samoponizan stav koji pokazuje poštovanje prema vojvodi budući da Dubrovnik priznaje da je ostavio utisak škrtoosti i želi poboljšati negativnu sliku. S druge strane, iskazuje poštovanje prema vojvodi Sandalju kao prema plemiću kojem želi nadoknaditi ranije pretrpljenu štetu. Mitigator (5) je umekšivač i pre-justifikator. Budući da je ljubav prema vojvodi istaknuta kao razlog za zahtjev, možemo ga interpretirati kao obje vrste mitigaatora jer mu je priroda laskava. Mitigator (6) je ponuda nagrade u obliku novca koji će biti dat vojvodi u zamjenu za poboljšane uslove za trgovce. Mitigatori (7), (8) i (9) su umekšivači koji laskaju vojvodi. Dio (7) pokazuje poštovanje, a dio (8) koristi *topos* religije kako bi pokazao poštovanje i uspostavio zajednički teren tako što pretpostavlja da dijele vjerske vrijednosti. Konačno, dio (9) koristi *topos* prijateljstva kako bi uspostavio prislan odnos sa primaocem poruke.

Treći zahtjev je izražen direktno, međutim iz konteksta je moguće zaključiti da se radi o aluziji i da zahtjev ima drugačije značenje:

- (3) **(1) Ma per la domanda della gentiligia et consiglio dite cosi: (2) Magnifico voiuoda egle manifesto a voi et a tucti li signori di Schiauonia et di Bosna (3) quanto singular dono et speciale honorança sia stata reputata a tegnuda questa gentiligia et consiglio di Ragusa. Et (4) quanti re et imperadori et di Schiauonia et di Bosna et gran signori come voi siete anno cercata et abuda questa gentiligia et consiglio tra di noi et tegnuda et reputada in gran colmo de honore et in tanto habuda grata et accepta che zascuno a cressuta la cita et con-tribuido allo honore et grandezza di Ragusa (5) la quale anno tenuta per casa loro. Et pero (6) consideri la vostra signoria se a costui adesso se consentisse cosi per legieri et sença altra justa caxon. (7) **Che pensieri saria a quelli che per lo passato son stati honorati intra di noi di tal dono delli quali voi siete el principale et per lo simile a quelli se per****

auentura alguni per auanti le cercheranno. (8) Et in quanto mancamento di honore et utile et denegrazione della fama et condizione nostra saria a partecipare et contribuire cosi a ogni homo et per niente questa nostra honorança la quale come e manifesto a lui et al mondo. El conte Polo et Petar padre et fradello al dicto Ra-dossauo cerchonno de auer et perche non aiutorono allo cercamento di Ragusa mai non posseno obtegnire. Et a qual chel dire chel dicto Radossauo non a figliuoli etc. dite cosi, che cosi a quelli che a figlioli assai et heredi come a quelli che non ne anno **(9) sempre auemo seruata et mantegnuda in vita et in morte ferma et constantissima amista.** Et pero **(10) lo pregate per parte nostra che vogla in ogni aiuto et consiglio hauere a mente honore et grandeça de Ragusa casa sua como suo bono et honoreuol zitadino et principal zentilomo consiglieri come speremo di lui.** (DAD, 1.2. 1423, Lett. di Lev., VIII, 144)

Prije nego što analiziramo cijeli odlomak, obratićemo pažnju na mitigator (1) koji postavlja određena ograničenja analizi. U pitanju je pripremni iskaz koji postavlja temelje zahtjevu koji ambasador treba uputiti. Nažalost, kako je već objašnjeno u uvodnim dijelovima, pisma ambasadora nisu sačuvana (Tadić 1935: II-VII) i ne možemo znati o kakvom se pitanju radi.

U odlomku smo izdvojili dva centralna čina (6) i (10). Čin (6) je direktni zahtjev izražen imperativom *consideri*. Mogući razlog za otvorenu upotrebu imperativa možemo pronaći u hitnosti, odnosno Dubrovačka Republika naglašava važnost zahtjeva. Ipak, čin je mitigovan apelativom *vostra signoria* koji impersonalizuje primaoca poruke i zajedno sa počasnom titulom pokazuje poštovanje. Što se tiče čina (10), i on je otvoreno izražen, ali uz pomoć umetnute rečenice *pregate* i izraza učtivosti *vogla*. Ispitujući dublje ovaj govorni čin, otkriva se da se radi o neodređenom zahtjevu iako je iskazan direktno. Zapravo, traženo je da se uzmu u obzir i zapamte veličina i čast Dubrovnika. Međutim, kontekst ne razjašnjava na šta se konkretno odnosi uzimanje u obzir časti i veličine, tako da zaključujemo da nejasno spominjanje *toposa* časti i prijateljstva za primaoca poruke ima neko drugo značenje. To nas navodi na zaključak da se radi o okidaču za drugi zahtjev koji ne možemo analizirati zbog ograničenja korpusa.

Što se tiče vanjske mitigacije, označili smo je brojevima (1) – (5) i (7) – (9). Već smo analizirali broj (1) i nastavljamo sa brojem (2). Ovaj mitigator je apelativ u obliku počasne titule koja je intenzifikovana pridjevom *magnifico*. Mitigatori (3) i (4) su pre-justifikatori za zahtjev i objašnjavaju da su u temelju zahtjeva prethodni odnosi. Mitigator (5) je umekšivač koji laska primaocu poruke tako što tvrdi da će primalac Dubrovnik uvijek moći smatrati svojom kućom. Zapravo, na ovaj način Dubrovnik uspostavlja prijateljski odnos i naglašava dijeljenu prošlost. Mitigatori (7) i (8) su dvije žalbe koje preuzimaju funkciju post-justifikatora iz čega zaključujemo da su žalbe satelitski činovi koji pomažu modulaciji zahtjeva jer predstavljaju objektivne razloge zašto je zahtjev upućen. Mitigator (8) je umekšivač koji laska primaocu poruke uz *topos* prijateljstva kojim se uspostavlja zajednički teren i uzajamno ravnopravan odnos.

I u četvrtom odlomku je upotrijebljena aluzija zahvaljujući kojoj dolazimo do istinskog značenja zahtjeva:

- (4) **(1) Magnifico voiuada /.../ (2) Al facto della sua casa dite chel'li conciamenti et pinture et ornamenti dentro di casa gia gran tempi sarebbe compliti se non fusse che per le mortalita da Vinexia questo anno passato non si posse auere le cose bisognose.** Ma, da poi auemo tucto a complimento quel che fa mestier et gran parte di quelli lauorieri son compiuti et poco manca di tucti et tuta fiada si lauora. Et per lo facto della loggeta chel'la sua signoria ni disse che voleua si facesse auanti la sua casa, **(3) gli dite che la caxon perche non e facta non e perche noi voglamo schifare alguna spesa che troppo magior la voressemo fare a suo contentamento.** **(4) Ma, per cha la sua casa si guasta et prima la belleça della porta se ascende, da poi se guasta ve fenestre del primo palmento, poi ancora si lieua la luce**

della casa, quarta che di sotto vuole esser riceptaculo di poueraglia et de ogni sporciãa. Et con queste raxoni combattete con lui sel puo essere chel sia contento di non farla. **(5) Ma se pure el sta duro** et voy gli dite che **(6) gli piaça di mandar qua uno di suoi a conferir con noi et al dire queste raxoni vedendo lo luogo.** **(7) Et se a luy parera chel'la si debia fare sia con Dio daremo ordene di far taglar le pie(t)re.** Et che ella si faça el piutosto che si potia ben che le pietre non si potia auer si testo. Et se gli parera che non si debia deliberera come gli parera. (DAD, 10.6. 1428, Lett. di Lev., X, 91v)

U četvrtom odlomku je zahtjev za vojvodu Sandalja da pošalje jednog od svojih radnika u Dubrovnik ako želi izgraditi trijem u svojoj dubrovačkoj kući. Centralni čin je označen brojem (6), a eksterna mitigacija brojevima (1) – (5) i (7). Centralni čin je izvršen imperativom glagola *piacere* koji je istovremeno i izraz učtivosti. Budući da je komunikacija usmjerena prema zadatku izgradnje kuće, Dubrovnik može uputiti otvoren zahtjev.

Što se tiče eksterne mitigacije, mitigator (1) je apelativ u formi počasne titule koji je intenzifikovan pridjevom *magnifico*. Mitigator (2) je pripremni iskaz koji uvodi problematiku trijema tako što spominje proces izgradnje cijele kuće. Mitigator (3) je umekšivač koji laska vojvodi jer naglašava važnost kuće i činjenicu da radovi dugo traju jer Dubrovnik ne želi obraćati pažnju na troškove izgradnje. Mitigator (4) je pre-justifikator za zahtjev i objašnjava objektivne probleme prilikom izgradnje trijema. Broj (5) je zapravo uslov koji ograničava u kojim slučajevima ambasador treba uputiti zahtjev (6). Uslov (5), ako vojvoda bude tvrdoglav, služi i kao okidač za alternativnu interpretaciju odlomka. Zahvaljujući okidaču (5) možemo zaključiti da je (4) aluzija za zahtjev da se trijem ne gradi. Dakle, možemo interpretirati pre-justifikator (4) kao indirektni zahtjev. Konačno, mitigator (5) predstavlja obećanje poklona vojvodi, to jeste kuće, u slučaju da ga ne uspiju ubijediti da odustane od izgradnje.

U petom odlomku izdvojili smo prijedlog koji interpretiramo kao zahtjev:

(5) Ora nouamente **(1) essendo vegnudo fra Francesco a Ragusa per vostra parte et domandano luy se la nostra signoria restaua contenta de tal conclusione li fu resposto che si.** Et dignando poi lo detto fra Francescho che poi che tal conclusione piasenano ala dicta signoria che la volesse conferma per scrittura et che se douesse vegnir a fine per tal cossa, **(2) parse a la mia signoria de mandar nuy a voy per tal casone.** Et hauemo portado la copia del priuilegio **(3) el qual vol fare la nostra signoria a vuy et ali vostri** como vedrete et etiam hauemo portado una copia di uno priuilegio el qual essa signoria domanda da la parte vostra et deli vostri, le qual copie potete veder se stano bene. (DAD, 6.11. 1451, Lett. di Lev., XIV, 97)

U ovom odlomku je centralni čin označen brojem (3), a eksterna mitigacija brojevima (1) i (2). Centralni čin, zahtjev da se potpišu povelje, izvršen je indirektno kao prijedlog Dubrovačke Republike drugoj zemlji. Odlomak možemo interpretirati kao zahtjev zahvaljujući kontekstu iz kojeg zaključujemo da su povelje zajednički interes.

Što se tiče eksterne mitigacije, mitigator (1) je pripremni iskaz za zahtjev i njime se objašnjava da je drugi ambasador već započeo izradu dokumenata koje je Dubrovnik prihvatio. Mitigator (2) je nematerijalni poklon jer Dubrovnik preuzima odgovornost da pošalje ambasadora primaocu poruke kako bi se potpisale povelje.

U sljedećim primjerima smo odredili istinske okidače:

- (6) Rispondere alli vostri ambaxadori fu per le caxon gia prima dicte alla **(1) vostra signoria** et maximamente **(2) per respecto** che tal cosa sempre pensassemo di far per nostra ambaxada come al presente auemo facto, perche li **(3) priuilegi et scripture et sacramenti che a nostri ligati li animi et li cuori nostri** et **(4) conzonta tanta unita et amore** **(5) semo sempre disposti de obseruare et mantegnire** **(6) fin che dura la vita con la vostra signoria et altri re et signori di Bosna** et cosi **(7) semo certissimi** chel'la vostra signoria et li altri faranno a noi che cosi se conuiene alla nostra **(8) constantissima et pura fede che come gia voi dite che sempre fu attesa et obseruata a zascuno** et **(9) tanto per scripta quanto a bocha** come dice la vostra signoria che **(10) e fama per tuctol mondo la qual nostra fama noi semo disposti sempre di man-tegnire et acressere.** (23.5. 1429, Lett. di Lev., X, 62v).

Centralni činovi su označeni brojevima (7) i (9), a eksterna mitigacija je označena brojevima (1)-(6), (8) i (10). U ovom odlomku centralne činove prepoznajemo zahvaljujući okidačima. Čin (7) izražava pretjerano povjerenje u želje primaoca poruke, odnosno da primalac želi da se sporazumi potpišu i poštuju. Okidač (9) prepoznaje da su sporazumi uvijek bili službeni i da su se i u praksi poštovali. Stoga zaključujemo da se radi o indirektnom zahtjevu da se potpišu i poštuju dogovori. Zahtjev nije potpun i na njega se samo aludira tako da ostaje pravo primaoca poruke da zaključi da pošiljalac želi uputiti zahtjev.

Što se tiče vanjske mitigacije, najprije se koristi apelativ *signoria* (1) koji istovremeno i impersonalizuje sagovornika. Mitigator (2) je umekšivač koji laska primaocu poruke tako što mu izjavljuje da pošiljalac premu njemu gaji poštovanje. Mitigatori (3) i (4) su umekšivači koji koriste *topose* jedinstva i prijateljstva pomoću kojih se uspostavlja zajednički teren između učesnika. Mitigator (5) je obećanje nagrade kojim Dubrovačka Republika tvrdi da će održati svoj dio obećanja. Implicitno je da se očekuje i da će se primalac poruke ponašati na isti način. Mitigator (6) je temporalni intenzifikator koji precizno određuje do kada vrijede obećanja, odnosno do kraja života vladarâ obje zemlje. Mitigator (8) je umekšivač koji preuveličava povjerenje u primaoca poruke opisujući vjeru u njega kao stalnu (it. *costante*) i čistu (it. *pura*). Zadnji mitigator, broj (10), je obećanje nagrade kojom se Dubrovačka Republika obavezuje da će širiti dobar glas primaoca poruke.

U sedmom odlomku smo izdvojili tri okidača koji su zapravo samo komentar na prethodne običaje ili obrazloženje zašto su potpisane povlastice korisne:

- (7) Ma, **(1) magnifico signor et (2) nostro cordialissimo et honoreuele amico**, perche **(3) la etade et memoria delli homeni e labile et vola alla similitudine de uno vento** et quel **(4) chosa lo padre rare volte puo pienamente peruegnire alla notitia del figlo** **(5) sie consueto di far scripture et breuilegi con sacramenti et bolle**, **(6) le qual scripture sempre sta serane et parlano a uno modo quelle cose che per memoria ne per etade non si porian conseruare et maximamente in le comunita et signorie che troppo spesso si muta li officii de uno in altro cittadini** come verbi gratia el nostro consiglio di pregadi nel qual si truoua sempre XLV delli piu antichi et auantagradi zentilomeni nostri et che tra per manca di vechieça et per andare fuora alli viagi **(7) non puo passare diece o XV anni chel'la piu parte delli consiglieri son ruouadi**. Et **(8) di quelli proprii che roman uno aueua piu per spicace et piu terace la memoria et meglio et altrementi tal volta si renderebbe che altri** et **(9) sa-rebbe confusion se non fosse le scripture e per priuilegi** si son con li signori o per libri se sono per i facti della terra. Et perche **(10) magnifico signore (11) tra li amici si conuiene aprire li pacti** et **(12) li cuori se la amista die esser perfecta et longa tra di loro noi comprendando nelle letere et parole della vostra signoria alguna scurita /.../** (23.5. 1429, Lett. di Lev., X, 62v-63)

I u ovom odlomku centralni čin određujemo preko okidača (5), (9) i (11) koji spominju povlastice i spise, ali ne zahtijevaju otvoreno da se potpišu. U dijelu (5) je izraženo da su povlastice i spisi običaj u sličnim situacijama, dok se u dijelu (9) objašnjava da se mogu dogoditi nesporazumi bez spisa. U zadnjem okidaču (11) se pošiljalac poruke poziva na prijateljstvo zbog kojeg se često potpisuju dogovori. Zbog toga zaključujemo da pošiljalac poruke treba primijetiti da se radi o zahtjevu da se potpišu dogovori i uspostave povlastice na osnovu spominjanja prethodnih običaja. Upotrebom sintagme kao što je *sie consueto* (5) ili lekseme *confusion* (9) i upotrebom *toposa* prijateljstva (11) se potcjenjuje važnost dogovora i primalac poruke mora interpretirati zamagljeni zahtjev.

Takođe smo odredili i vanjsku mitigaciju označenu brojevima (1) - (4), (6) – (8), (10) i (12) koja pojačava okidače i služi da ubijedi primaoca poruke. Mitigatori (1) i (10) su apelativi u obliku počasne titule *signor(e)* koji je pojačan i pridjevom *magnifico*. Dio (2) je apelativ *amigo* pojačan pridjevima *cordialissimo* i *honoreuele*. Ovaj apelativ pokazuje poštovanje prema primaocu poruke zato što mu upućuje kompliment potvrđujući da je primalac poruke srdačan i častan. Takođe uspostavlja i blizak odnos prijateljstva i zajedničkog terena. Dio (3) je pre-justifikator za budući zahtjev u kojem Dubrovačka Republika objašnjava zašto želi da se potpišu dogovori. Budući da je upotrijebljena metafora da riječi lete kao vjetar, mislimo da je u pitanju zahtjev izvršen van registra jer su metafore jedan od načina na koje se može izvršiti ta vrsta govornog čina (Brown & Levinson 1987: 213-227). Dio (4) je pre-justifikator koji može funkcionisati i kao razoružavač. Činjenica da se usmeni dogovori lako zaborave i da se mogu zanemariti je objektivni razlog zašto Dubrovačka Republika želi da se dogovori službeno potpišu i u tom svojstvu funkcionise kao pre-justifikator. Istovremeno, iz istog tog razloga zahtjev ne bi smio biti odbijen i zato može funkcionisati i kao razoružavač. Dijelovi (6), (7) i (8) su post-justifikatori koji objašnjavaju zašto je zahtjev razuman kada se uzme u obzir situacija i promjenjiva priroda Savjetâ, dob plemićâ i ograničenja sjećanja. Konačno, dio (12) funkcionise kao post-justifikator i kao umekšivač. Budući da se laska primaocu poruke uz *topos* prijateljstva i da mu se obraća tvrdeći da prijateljstvo mora biti dugo i savršeno, može se interpretirati kao umekšivač. S druge strane, trajanje prijateljstva zavisi od dogovora i zbog toga je i objektivni razlog zbog kojeg je potrebno potpisati ih.

I u osmom odlomku spominjanje prethodnih običaja izdvajamo kao okidač za zahtjev:

- (8) De piu vedisemo se in alcun luogo ve ritrouasti doue a casu fosse vayuoda Petar Voysalich che lo dobiate salutar per nostra parte et darli la letera di credenza e poi (1) direteli di la praticha dela paxe e come nuy ge hauemo voiuoto dar auiso della detta praticha di paxe, come a nostro (2) **bono amigo** digandoli como se fa per lo signor Vladissauo e per nuy le raxon suprascrite. (DAD, 26.4. 1453, Lett. di Lev., XIV, 119)

U osmom odlomku je sadržan zahtjev upućen vojvodi Petru Vojsaliću da potpiše mir. Okidač za zahtjev je dio (1) koji je zapravo uputa ambasadoru da podsjeti vojvodu kakvi su običaji kada se potpisuju mirovni sporazumi. Dakle, zahtjev je izvršen kao aluzija i vojvoda sâm mora interpretirati da se radi o zahtjevu, a ne o podsjetniku na prakse. Ovakvom modulacijom zahtjeva, Dubrovnik se može pretvarati da nije zahtijevao da vojvoda potpiše mir nego samo uputiti podsjetnik. Vanjski mitigator (2) potvrđuje da se radi o indirektnom zahtjevu zato što se upotrebljava *topos* prijateljstva zahvaljujući kojem Dubrovnik može tvrditi da je želio učiniti uslugu prijatelju podsjećajući ga na običaje.

U devetom odlomku je mitigator upotrijebljen kao okidač:

- (9) (1) **Magnifico voiuoda** (2) **Dio lo sa chel'la signoria di Ragusa considerando et remembrando el grande amore et la perfecta amista che a tegnuda et tiene con la vostra magnifica signoria con lieto cuore et di buona vogla** (2) **si spoglio et priوسي del dicto castello per darlo al vostro destio et aconço non pensando, ne guardando ad algun proprio sinestio et disconço, ne ancora magiormente alla spesa facta in el dicto castello**

et per guardia d'esso della qualcosa sempre son stati ben contenti et allegri (3) considerando et sperando che mai la brama della vostra signoria non sara satia ne contenta per fin chel dicto castel non torna nelle nostre mani (4) come speremo che con la grazia di Dio et colfauor della vostra amista sara presto. (DAD, 1.2. 1423, Lett. di Lev., VIII, 143v)

U devetom odlomku je sadržan zahtjev vojvodi Sandalju da utvrdu vrati Dubrovniku. Izdvojili smo okidač za zahtjev (3) i eksterne mitigatore (1), (2) i (4). Što se tiče okidača, možemo ga interpretirati kao umekšivač koji izražava pretjerano povjerenje u želje primaoca poruke. Zapravo, Dubrovnik pretpostavlja da vojvoda želi vratiti utvrdu. Pretpostavku interpretiramo kao okidač zato što je iz drugih mitigatora jasno da je Dubrovniku stalo do utvrde i da je želi ponovo posjedovati. To zaključujemo iz umekšivača (2) koji naglašava da je Dubrovnik postupao protivno vlastitim interesima i da je pretrpio velike troškove zbog utvrde. Do istog zaključka dolazimo i zahvaljujući umekšivaču (4) koji izražava povjerenje da će vojvoda ubrzo vratiti utvrdu. Što se tiče ostalih mitigatora, koristi se apelativ *voiuoda* intenzifikovan pridjevom *magnifico* (1).

U desetom odlomku su pre-justifikatori upotrijebljeni kao okidači:

- (10) Item gli diti che (1) **la letera va mandato receuissimo dela quale nessimio merauigla et specialmente de quella parte donde lui dixè che per la inimistade che a lo re Sigismondo cum lo re di Bosna et cum lo re Ladislauo che Bosna nede fare despiaxere a questo gli** responditi como (2) **per li tempi pasadi lo re Lodouigo haue grande guerra et inimista cum lo re Tuertecho et per ço non stinosse may Bosna contra di nui a farne despiaxere ne nui non çe impazassimo dela lor guerra.** Et per lo simele (3) **habe guerra l'imperadore Stephano et altri signuri de Sclauonia et per ço non fossimo may mollestadi.** Et che plu al tempo di Passait Turcho (4) **vui sauiti quanta guerra fo tra re Sigismondo et lui et quante terre et luoghi di Regno di Ungaria sonno arobade et toti di l'omini et menadi in serruetudene et may per ço non fossimo mollestadi.** (5) **Ma sempre gli nostri mercadanti sono stadi franchi per Bosna, per Sclauonia et per Bolgaria, ne sono may molestadi di niente.** Et questo (6) **perche la signoria di Bosna et de Sclauonia sanno claramente che questa cita di Ragusa e francha et non se impaça dele guerre di irtali de Hungaria che hanno cum quelli di Bosna, saluo pagano uno piccolo tributo a Hungaria et uno asay mazor tributo ala corona di Bosna.** Ancora (7) **gli redusidi a memoria como al tempo dela morte del re Dabissa i Radiuoyeuich se trouo in Bubouez et mando tuta la sua famigla qui in Ragusa, et lo re di Hungaria et lo re di Bosna gli mando a domandare per segure et far li sua voluntadi, mai nui non volsimo a sentire perche la terra di Ragusa e francha.** Et (8) **stando qui la dicta famigla Bosna se li facti soy et habe tuta sua intima si che habiati ha mente quanto la francheza di questa cita torna destra a Bosna et di le guerre o d'alcuna discordia che fosse tra Hungaria et Bosna non çe impazassimo ne man fossimo mollestadi da neguno d'essi, ma stessimo sempre in li terrenni nostri viuando in paxe cum zaschuno.** (DAD, 25.6. 1403, Lett. di Lev., IV, 29)

U desetom odlomku je sadržan zahtjev za vojvodu Sandalja da ne upliće Dubrovnik u unutrašnje sukobe bosanskih plemića. Budući da smo u odlomku izdvojili više okidača, njih smo podvukli, a vanjsku mitigaciju smo numerisali od (1) do (8). Iz samog obilježavanja okidača je jasno da su okidači sastavni dio mitigacije, to jeste da nismo mogli odrediti jedan centralni čin. Zapravo, mitigatori (2), (3), (4), (5), (7) i (8), koji nabrajaju ratove koji su okruživali Dubrovnik, su pre-justifikatori za implicitni zahtjev da se Dubrovnik ne upliće ni u trenutni sukob. Ipak, ovaj zahtjev nije nikada upućen i zbog toga zaključujemo da se radi o eliptičnom zahtjevu. Zahvaljujući okidačima možemo zaključiti o kakvom se zahtjevu radi jer oni izražavaju da Dubrovnik nikada nije uznemiravan u prošlosti iako su zemlje u okruženju ratovale. Ipak, ako vojvoda odbije eliptični zahtjev, Dubrovčani mogu tvrditi da su samo željeli izraziti čuđenje.

Što se tiče drugih vrsta mitigacije, mitigator (1) je pripremni iskaz koji priprema teren za budući zahtjev tako što izražava čuđenje zbog prethodnog pisma. Mitigator (6) je justifikator koji izražava položaj Dubrovnika, odnosno da je grad uvijek bio slobodan i da se nije uplitao u tuđe konflikte. U mitigatorima (7) i (8) nailazimo na informaciju da je Dubrovnik uvijek nudio sklonište za izbjegle plemiće i taj podatak možemo interpretirati kao obećanje nagrade ako Dubrovnik ostane neutralan u konfliktu.

U posljednjem analiziranom indirektnom zahtjevu je zakletva okidač za zahtjev:

- (11) Et per tanto vi commettemo andate alla presenza del dicto voiuoda Sandagl et dite per parte nostra: **(1) Magnifico voiuoda (2) li signori nostri di Ragusa ne scripse come li vostri ambassadori venne con grande prompteza et graua-menti inver di loro per parte vostra lamentandose che noi non seruemo la fede et li juramenti perche voi vi fidaste di dare in man della signoria di Ragusa lo castello et non velo rende.** Le quali parole siando venute alle nostre orecchie **(3) la nostra mente prese una grande admirazion et quasi stupefacti a uldire tali parole (4) da uno nostro cordialissimo et intimo amico nel quale auemo posto ferma amista et speranza (5) chiamemo i Dio per testimonio et li homini del mondo alli quali e manifesto che la comunita di Ragusa non fiando mai fede ne scriptura ne fraudere mai et nessun non sa meglio la verita come voi magnifico voiuoda.** (DAD, 9.12. 1420, Lett. di Lev., VIII, 2)

U jedanaestom odlomku koji analiziramo izdvojili smo zahtjev da utvrda ostane u dubrovačkom posjedu. Kao okidač smo interpretirali dio (5), a eksternu mitigaciju smo obilježili brojevima (1) – (4). Okidač je zakletva da spisi i dogovori prema kojima se Dubrovnik odrekao utvrde ne postoje. Budući da je posljedica nepostojanja potpisanog dogovora ta da utvrda ostaje u dubrovačkom posjedu, interpretiramo zakletvu kao aluziju na činjenicu da Dubrovnik želi zadržati utvrdu.

Što se tiče vanjske mitigacije, mitigator (1) je apelativ u obliku počasne titule *voiuoda* koji pokazuje poštovanje sagovorniku. Mitigator (2) je pripremni iskaz koji uvodi zahtjev obrazlažući problematiku, odnosno da je prethodni zahtjev bosanskih ambasadora prouzrokovao zahtjev Dubrovnika sadržan u odlomku. Mitigator (3) je pre-justifikator za zahtjev. Zapravo se radi o žalbi koja preuzima mitigatorsku ulogu i izdvaja uvredljivo ponašanje kao razlog za zahtjev. Konačno, mitigator (4) je umekšivač koji preuveličava povjerenje u primaoca poruke. Prepoznajemo ga kao takvog zbog upotrebe imenice *speranza*. Uz to, upotrijebljen je i *topos* prijateljstva koji služi da uspostavi zajednički teren sa sagovornikom.

8.2.1.3. Diskusija analize zahtjeva

U nastavku ćemo iznijeti rekapitulaciju analize zahtjeva i izvući generalne zaključke o njihovoj modulaciji. Što se tiče analize zahtjeva, izdvojili smo sljedeće strategije interne mitigacije u korpusu:

- Minimizacija: *toposi* ljubavi, časti i prijateljstva koji minimizuju stvarnu snagu usluge tako što se naglašavaju prethodni odnosi;
- Izrazi učtivosti: varijante glagola *piacere*, *volere*, *degnarsi*;
- Potcjenjivanje: *topos* prijateljstva;
- Umetnute rečenice uvedene glagolima *pregare*, *confortare*, *supplicare*, *sperare*. Svaki od ovih glagola ima i mitigatorsku ulogu jer se radi o ublažavajućim performativima koji izražavaju

poštovanje i naglašavaju razliku u hijerarhiji preko samo-unizavanja i uzdizanja primaoca poruke (Miecznikowski 2009: 116; Paternoster 2020: 329);

- Intenzifikatori: pridjevi, *toposi* prijateljstva i religije;
- Naglašivači: *toposi* ljubavi i prijateljstva.

Sljedeći mitigatori pripadaju eksternoj mitigaciji:

- Pripremni iskazi: uvođenje zahtjeva, najčešće se opisuje trenutna situacija ili događaji koji su prethodili upućivanju zahtjeva;
- Razoručavači: *toposi* religije, prijateljstva i ljubavi, žalbe;
- Objektivni razlozi: prethodni događaji kao što su dogovori, potpisane povelje ili obećanja, diplomatske konvencije;
- Umekšivači: različite vrste laskanja i *toposi*;
- Apelativi: upotreba počasnih titula *signore, voiuoda, signoria, serenta, principio, clementia*;
- Obećanja nagrade: dobra reputacija, razumijevanje i usluge, pohvale, slava, čast, saradnja, saosjećanje, ljubav i dobronamjernost; ali i materijalni pokloni kao što su brodovi, perperi, dukati, kolači, tkanine, srebrnina i kuće.

Možemo zaključiti da je predominantna eksterna mitigacija. Takođe, mitigatori preuzimaju dvostruke funkcije, odnosno mogu istovremeno funkcionisati i kao pre- i post-justifikatori u zavisnosti od konteksta. Drugi slučaj koji smo izdvojili je da mitigatori funkcionišu kao pripremni iskazi, ali i kao razoručavači. Dakle, zaključujemo da je i mitigator *fuzzy* koncept koji je podložan interpretaciji.

Identifikovali smo sljedeće strategija pozitivne učtivosti:

- Uspostavljanje zajedničkog terena: upotreba *toposa* prijateljstva i religije;
- Primjećivanje i zanimanje za interese, želje, potrebe i materijalna dobra primaoca poruke: upotreba *toposa* prijateljstva i religije;
- Upotreba identifikacijskih signala grupe: alokutivi u obliku počasnih titula – *signore, voiuoda, signoria, serenita, principio, clementia, herceg*;
- Uspostavljanje dogovora: upotreba *toposa* ljubavi, prijateljstva, porodice i vjere;
- Izbjegavanje razmirica: vraćanje na sigurne teme uz upotrebu *toposa*;
- Pretpostavljanje, spominjanje ili uspostavljanje zajedničkog terena: upotreba *toposa* ljubavi, prijateljstva, porodice i religije;
- Predviđanje potreba i želja primaoca poruke: upotreba *toposa* ljubavi, prijateljstva, porodice i religije;
- Nuđenje, obećavanja: ponude za pomoć;
- Davanje razloga ili njihovo traženje: upotreba pre- i post-justifikatora;
- Uspostavljanje ili uzvratanje reciprociteta: ponude za pomoć, dogovori, povelje;
- Davanje poklona primaocu poruke: dobra reputacija, razumijevanje i usluge, pohvale, slava, čast, saradnja, saosjećanje, ljubav i dobronamjernost; ali i materijalni pokloni kao što su brodovi, perperi, dukati, kolači, tkanine, srebrnina i kuće.

Ako uzmemo u obzir frekventnost upotrebe *toposa* i nedostatak dokaza za njihovu iskrenost, smatramo ih opštim mjestima i retoričkim konvencijama. S obzirom na male varijacije u njihovoj produkciji, možemo reći da se radi o kristalizovanim i pragmatikalizovanim formulama čija je uloga da uspostave zajednički teren.

U korpusu smo izdvojili sljedeće strategije negativne učtivosti:

- Minimizacija nametanja: upotreba mitigatora za minimizatorskom funkcijom;
- Pokazivanje poštovanje: upotreba počasnih titula i samounižavanje pošiljaoca poruke, upotreba glagola *pregare* i *sperare*; samonazivanje imenicom *servo*;
- Impersonalizacija primaoca poruke: upotreba počasnih titula, metonimije, treće lice jednine.

Iz upotrebe strategija negativne učtivosti se ispostavlja da se radi o onima koje služe da pokažu poštovanje prema primaocu poruke.

Strategije za indirektno upućivanje zahtjeva zahvaljujući kojima smo identifikovali okidače su sljedeće:

- Aluzije;
- Metafore;
- Nejasnost i neodređenost;
- Elipse.

Izdvojili smo sljedeće satelitske činove:

- Govorni čin obećanja služi kao pripremni iskaz, post-justifikator i umekšivač;
- Čin žalbe kao pre- ili post-justifikator i kao umekšivač;
- Izvinjenje preuzima funkciju pripremnog iskaza;
- Govorni čin prijetnje funkcionira kao post-justifikator;
- Čin zahvaljivanja preuzima ulogu umekšivača.

Iz analize zahtjeva, kako direktnih tako i indirektnih, zaključuje se da su dominantni mitigatori umekšivači, justifikatori i apelativi kojima se pokazuje poštovanje prema sagovorniku. Što se tiče strategija učtivosti, očito je da dominiraju strategije pozitivne učtivosti, a naročito one kojima se uspostavlja zajednički teren. Razlog za to može biti što je jedan od ciljeva retoričke strukture molbi i njihove ritualne realizacije taj da „opasan“ zahtjev pretvore u laskav čin (Held 2010: 200).

8.2.2. Izvinjenja

Kroz analizu smo došli do zaključka da se u korpusu upućuje malo izvinjenja, ali smo ipak uspješni izdvojiti nekoliko odlomaka na osnovu kojih možemo analizirati mehanizam prema kojem funkcionira. Takođe smo mogli uraditi podjelu na direktna i indirektna izvinjenja. Oba tipa analiziramo prema tabelama koje smo razvili na osnovu Serlovih (Searle 1969: 54-55) uslova.

8.2.2.1. Indirektna izvinjenja

U nastavku se bavimo izvinjenjima koja ne sadržavaju performativni glagol. U cijelom korpusu smo izdvojili samo dva takva izvinjenja, dok ostala spadaju u kategoriju direktnih. Radi se o izvinjenju zbog načina na koji se Dubrovačka Republika ponijela prema supruzi vojvode Sandalja jer joj nije bio ponuđen isti poklon kao supruzi rivala Radoslava i o izvinjenju zbog narušenih odnosa.

- (1) **(1) Magnifico signor** perche la **(2) vostra signoria** se agrieua chel'la vostra magnifica consorte non fu honorada in li facti di Canal come quella di Radossauo, vi rispondemo che quella di Radossauo fu principio et complimento di quel che cerchassimo da Radossauo, ma come prima vi dicessimo et hora vi dicemo che questo che **(3) hora auemo offerto alla vostra signoria non e punto per algun respecto di Canal pero che in algune scripture non par che di tal cosa vi siamo in algun modo tegnudi, ma solo per animo et buon cuore che auemo inver della vostra signoria la qual cosi apartamente ne a dichiarato el suo animo et lo suo cuore, ma la vostra donna appresso della vostra signoria (4) sempre honorassimo et semo disposti de honorar ricordandoci della buona memoria del so padre et del so fradello et suoi antecessori et piu maximamente per respecto della vostra signoria.** Et perche **(5) vedemo el vostro desiderio et la vostra vogla vi dicemo che non per algun debito, ma per amor non voglendo niente taglar delli IIM ducati a voi offeriti volemo che alla vostra donna sia donati altri ducati mille d'oro li quali ella mandi a tuor o altro ritorno o prima o poi al suo piacere.** Eet sel vorra che voi andiate alla presença di lei a offerirle tal cosa o in presença sua o in abuntia et voi cosi fate et la letera di credença sara con questa la qual le presenterete due al saluto pur che altra gente non sia et a lei et lui pregate che questa cosa romagna credença et che scriptura ne altro non bisogna far di cio. (DAD, 5.6. 1429, Lett. di Lev., X, 65v)

Tabela 6

Uslov	Odlomak
Čin	Nije ponuđen poklon supruzi vojvode Sandalja
Negativna posljedica čina	<i>la vostra signoria se agrieua chel'la vostra magnifica consorte non fu honorada</i>
Kajanje počinioca poruke	<i>in algune scripture non par che di tal cosa vi siamo in algun modo tegnudi, ma solo per animo et buon cuore che auemo inver della vostra signoria la qual cosi apartamente ne a dichiarato el suo animo et lo suo cuore, ma la vostra donna appresso della vostra signoria sempre honorassimo et semo disposti de honorar ricordandoci della buona memoria del so padre et del so fradello et suoi antecessori et piu maximamente per respecto della vostra signoria</i> <i>non voglendo niente taglar delli IIM ducati a voi offeriti volemo che alla vostra donna sia donati altri ducati mille d'oro</i>

Iako u odlomku nije upotrijebljen performativni glagol *scusarsi*, tipičan za ovaj govorni čin, iz tabele je očito da iskaz zadovoljava sve uslove kako bismo ga smatrali govornim činom izvinjenja. Zapravo, dijelove označene sa (3) i (5) smatramo okidačima zahvaljujući kojima odlomak interpretiramo kao izvinjenje. Radi se o reparativnim radnjama kojima se pokušavaju popraviti negativne posljedice nanesene uvrede. Okidač (3) je strategija uspostavljanja zajedničkog terena tako što se naglašavaju harmonični odnosi iz prošlosti, a okidač (5) je materijalni poklon koji preuzima ulogu izvinjenja.

Osim okidača, u odlomku smo izdvojili i strategije učtivosti kao i mitigacije govornog čina izvinjenja. Najprije se radi o strategijama obilježenim sa (1) i (2). Strategija (1) je apelativ u obliku titule *signore* koji je intezifikovan pridjevom *magnifico*. Strategija (2) predstavlja impersonalizaciju govornika budući da se upućuje počasna titula *signoria*, odnosno primaocu poruke se obraća u trećem licu jednine. Izdvojili smo i dio (4) kao strategiju učtivosti kojom se uspostavlja zajednički teren, odnosno primalac poruke se podsjeća na prethodno harmonične odnose.

Konačno, iako su zadovoljeni svi uslovi govornog čina, možemo sumnjati u njihovu iskrenost zato što nemamo način da saznamo da li je izvinjenje iskreno i da li se Dubrovačka Republika zaista kaje zbog uvrede prema vojvodinoj supruzi, ili samo žele popraviti odnose materijalnim poklonom.

Drugo indirektno izvinjenje koje smo analizirali je upućeno preko mitigatora:

- (2) **(1) Magnifico signore** li nostri signori di Ragusa **(2) vostri amici (3) etc.** gia e gran tempo fu disposti a mandare alla vostra signoria sua ambassada a **(4) rallegrarsi con voi della vostra prosperita et buon stado** come di suo **(5) cordialissimo amico**, ma per certo suspecto de infermita che parte questo inuerno deliberassimo de induxar, ma hora **(6) per la gratia di Dio** siando la terra sana et fuor de ogni suspecto echo semo vignudi alla **(7) vostra maiesta (8) acortegiar et amoregiar** con voi. Appresso gli direte cosi: **(9) Magnifico signore** li nostri signori di Ragusa **(10) regraçiamo assai alla vostra honoreuole ambaxada** che mandaste auanti Pasqua alla qual fu facta risposta sotto breuita, perche pur sperauamo esser presto da voi, ma dechiarar piu a pieno la nostra risposta **(11) ricordemo alla vostra signoria chel'la malitia et astutia delli Turchi a noi assai manifesta, (12) ma dalla vostra signoria molto piu die esser cognossuda per la spessa pratica habuda con loro in li vostri bisogni**, perche loro altro non posa mai, saluo a commettere discordia tra li signori di Bosna accio che siando insieme in discordia meglo gli possano a uno a uno consumare et disfare. **(13) Et cosi e costuma loro** che da certo anni in qua non abiando prima alguna possança in Romania tanto anno facto mettendo discordia tra li signori di Grecia che abiandogli consumadi a uno a uno son vegnudi in gran signoria et possança. Et cosi anno facto tral'li imperadori di Bulgaria et per simile in lo Regno di Rassa. Et cosi se anno ingegnato et ingegnano di fare in Bosna. (DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 59)

Tabela 7

Uslov	Odlomak
Čin	Turski emisari šire neslogu na teritoriji
Negativna posljedica čina	Narušeni su odnosi između dva učesnika komunikacije

Kajanje počinioca poruke	Upotrijebljeni su različiti mitigatori koji izražavaju emocije pošiljaoca poruke
--------------------------	--

Što se tiče ovog odlomka, izvinjenje nije upućeno kroz performativni glagol nego van registra. Zapravo, okidač za interpretaciju odlomka kao izvinjenja pružaju mitigatori koji pokazuju kajanje zbog nastale situacije. Dakle, odlomak interpretiramo kao izvinjenje zbog narušenih odnosa. Mitigatori (1), (7) i (9) su apelativi koji iskazuju poštovanje primaocu poruke upotrebom počasnih titula *signore* (1, 9) i *maiesta* (7). Uz to, mitigator (7) pokazuje poštovanje i time što ga impersonalizuje upotrebom trećeg lica jednine. Mitigatori (2) i (5) služe za uspostavljanje zajedničkog terena kroz *topos* prijateljstva. Mitigator (6) posjeduje sličnu funkciju, odnosno i *topos* religije se koristi kao alat za uspostavljanje zajedničkog terena. Mitigator (3) je predstavljen samo kao skraćunica *etc.* Upotrebu skraćunice nakon izjave prijateljstva možemo interpretirati kao pokazatelj da su izrazi prijateljstva i bratstva formulski i da ambasadori već poznaju modalitete njihovog upućivanja. Zapravo, iz te skraćunice možemo zaključiti da postoji diplomatski kodeks koji se koristi u sličnim situacijama.

Od posebnog su interesa mitigatori (4) i (8). Njih, to jeste glagole *rallegrarsi*, *acortegiar* i *amoregiar* (4 i 8) interpretiramo kao izraze kajanja koji se koriste umjesto performativnog glagola *scusarsi*. Do takvog zaključka smo došli zato što oni preuzimaju reparativni posao, odnosno, tako što će podijeliti događaje sa susjednom zemljom, Dubrovnik pokazuje da mu je stalo do bliskog odnosa.

Mitigator (10) je zahvala koju smo analizirali u poglavlju koje se bavi tim govornim činom. U ovom dijelu analize, zahvalu interpretiramo kao satelitski čin koji pojačava značenje izvinjenja, odnosno funkcionira kao intenzifikator izvinjenja zato što označava da se međusobni odnosi vraćaju u svoje uobičajeno stanje. Mitigatori (11), (12) i (13) služe kao post-justifikatori zato što pokazuju da Dubrovačka Republika ne smatra pošiljaoca poruke krivcem za narušavanje odnosa i pokazuje razumijevanje i saosjećanje.

Ipak, iako smo iz mitigatora zaključili da Dubrovnik osjeća kajanje zbog prekinutih veza, ne možemo tvrditi da se radi o iskrenom činu. Zapravo, ostaje nejasno da li je nesporazum između dvije strane zaista krivica neprijatelja koji napreduje preko Balkana ili služe samo kao odgovarajuća žrtva na koju se može prebaciti krivica.

8.2.2.2. Direktna izvinjenja

U nastavku analiziramo izvinjenja koja su prepoznatljiva kroz performativni glagol *scusarsi*. Radi se o pet odlomaka u kojima je upotrijebljen performativni glagol. U četiri nismo izdvojili kajanje pošiljaoca poruke kao najbitniji dio izvinjenja te ih smatramo justifikatorima, dok smo jedno označili kao potencijalno izvinjenje. Analizu počinjemo justifikatorskim izvinjenjima:

- (1) Et sel dicto signor se agrauasse niente del nostro ufficiale per non auergli lassato trarne di sal della dicta gabella quanto voleua el so gabelloto rispondete (1) **scusando** che (2) **a questo modo la gabella non si poria mantegnire se uno traggesse et altro non**, ma che noi per sua contemplatione fussimo contenti chel traggia infin a salme V^C, con condizion che da poi noi ei ingualegiemo con lui per la nostra rata et cosi e raxon et semo certi che gli piacera. (DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 59v)

Tabela 8

Uslov	Odlomak
Čin	So nije mogla proći kroz carinu
Negativna posljedica čina	Nedostatak profita zbog spriječene trgovine
Kajanje počinioca poruke	-

U odlomku je centralni čin izvinjenja izražen performativnim glagolom *scusando* (1). Međutim, iz tabele možemo zaključiti da nisu svi uslovi zadovoljeni kako bi se radilo o izvinjenju, budući da nedostaje treći dio koji je ujedno i najbitniji dio izvinjenja (Searle 1969). Budući da nismo mogli izdvojiti iskaz kojim bi se pokazalo iskreno kajanje pošiljaoca poruke, možemo sumnjati u iskrenost izvinjenja. Ako uzmemo u obzir da se radi o trgovačkim poslovima, moguće je da izvinjenje nije iskreno niti potaknuto kajanjem nego da je čin upućen iz društvene konvencije. Zapravo, iz dijela (2) možemo zaključiti da je izvinjenje razumno i logično objašnjenje za ponašanje carinika. Dakle, izvinjenje možemo smatrati i satelitskim činom zahtjeva da i Dubrovačka Republika učestvuje u profitu trgovine solju.

- (2) Et cosi leuate lo sacramento dal dicto Radossauo et suo figlolo et dalli suoi zentilomini et baroni sopra la copia di quelli priuilegi che ve auemo data et se non potesse auere tucti quelli suoi zentilomini et baroni a sacramentare et voi pure al mancho tre o quatro ne abiate oltre lo signor et lo figlo o piu se piu potete. Et sol signor dicesse perche li principali priuilegi non pontaste **(1) *scusateui*** chel'**(2)li temporali son de inuerno et per paura di non perdergli o bagnarli al passar di fuimi o da piobe non olso la signoria a mandargli** per quelli risalua per singular dono et nobile suo thesoro. (DAD, 13.1. 1427, Lett. di Lev., X, 4)

Tabela 9

Uslov	Odlomak
Čin	Nisu predate privilegije
Negativna posljedica čina	Radi se o najbitnijim privilegijama koje potvrđuju dogovor između Dubrovačke Republike i Radoslava Pavlovića
Kajanje počinioca poruke	-

I u ovom odlomku je centralni čin izražen performativnim glagolom *scusateui* (1). Međutim, iz tabele opet zaključujemo da se u odlomku ne pokazuje kajanje govornika što dovodi u pitanje iskrenost. Dio (2) nudi objašnjenje događaja, odnosno krivicu za nedostatak privilegija pronalazi u zimskim vremenskim

prilikama i strahu da će se fizički uništiti. Naravno, nemoguće je saznati da li se radi o izgovoru zbog nedostatke volje da se potpišu privilegije ili je riječ o istinskim preprekama.

- (3) Prima (1) **excusatine** sopra el fato del suo ambassador che vene per lo tributo, chomo al deto non hauemo possudo darlo deto tributo, (2) **la cason estada perche lo deto messo non haueua adducto la expeditoria con si segundo usanza**. (DAD, 30.10. 1412, Lett. di Lev., VII, 56)

Tabela 10

Uslov	Odlomak
Čin	Nije plaćen danak
Negativna posljedica čina	Primalac poruke nije dobio danak na koji ima pravo
Kajanje počinioca poruke	-

Iako je u odlomku upotrijebljen performativni glagol *excusare* (1), iz tabele se zaključuje da su zadovoljena samo dva uslova upućivanja izvinjenja, a da nedostaje izraz kajanja pošiljaoca poruke. Izvinjenje je praćeno post-justifikatorom koji nudi objektivni razlog zašto nije plaćen tribut, to jeste da kurir nije imao odgovarajuće dozvole (2). Ipak, budući da je očito da u odlomku nije izraženo kajanje pošiljaoca poruke koje je osnovni dio izvinjenja, ne možemo interpretirati govorni čin kao izraz pravog izvinjenja. Zbog toga ga smatramo konvencionalnim izvinjenjem koje se upućuje kako bi se priznalo da postoji mogućnost da primalac poruke trpi negativnu posljedicu i da uvede razlog za čin.

- (4) Et se Sanday over Paulo principalmente volessen deffender cum lo arsalto habiamo fatto al so castello ouer per corer et robar le soe ville (1) **schuxate** che questo ne (2) **era licito** per la publica verra che elli ne haueuan començata et corsone arobando et vastando lo nostro contado et cum altre meior parolle et raxon ala discrecion vostra pare a zo conuignir. (DAD, 29.5. 1404, Lett. di Lev., IV, 66v)

Tabela 11

Uslov	Odlomak
Čin	Napad na utvrdu
Negativna posljedica čina	Žrtve krađe i napada trpe zbog tih događaja
Kajanje počinioca poruke	-

Kao što se pokazalo i u prethodnom primjeru, ni u ovom slučaju nije izraženo kajanje pošiljaoca poruke iako je upotrijebljen performativni glagol *schuxate* (1). Ne možemo zaključiti da se radi o pravom izvinjenju koje podrazumijeva i reparaciju odnosa zato što performativni glagol uvodi razlog za raniji

napad i ne implicira obećanje da će se to neće ponoviti u budućnosti. Zapravo, u dijelu (2) je eksplicitno izjavljeno da Dubrovačka Republika ne osjeća kajanje zato što napad smatra dopuštenim i očekivanim. I u slučaju ovog odlomka, zaključujemo da se radi o konvencionalnom izvinjenju koje služi da uvede razlog za čin.

Posljednje izvinjenje koje analiziramo, za razliku od prethodnih primjera, pokazuje (potencijalno) kajanje pošiljaoca poruke:

- (5) Ma poi che per le lettere del ditto imperator Turcho a nui statte con-clusiue se contiene e cusi viene confirmato per lo suo ambassator. **(1) Se vero non e come per Radossauo Paulouich li e sta fatto exponer contra de nui** che nui per deffensione dele nostre rasone douemo mandar securamente nostri ambassatori ala presentia sua. Impero lui ne vol auer per suoi boni amici e priuiligiarme per modo che sempre semo contenti ad auer abuto sua amititia. Nui de zo **(2) se excusemo** ala sua serenita e simelmente **(3) se excusaremo** ali suoi baroni voiuoda Sandagl e Vocasino Slatonosouich e lo auisemo che con questo Turcho col nome de Dio ouer subito da poi el suo partir nui mandaremo ala Porta del Turcho dui nostri ambassatori per conzar soli poi che uniti non potessimo i nostri fatti **(4) sempre reseruando lo honor dela sua corona quanto a nui sera possibile (5) sperando in lo omnipotente Dio el qual como justissimo ama e defende tuti quelli viueno con rason per la sua gratia** ne concedera che nui con honor in pacifico stato el qual sempre auemo amato et auer desideremo rimagneremo liberi e securi da la iniqua e pexima intentione de Radossauo Paulouich. E lui como e debito sera punito con i suoi sequazi del suo mal dir e pezo operar. (DAD, 25.8. 1430, Lett. di Lev., X, 202.)

Tabela 12

Uslov	Odlomak
Čin	Zahtjev za kaznom
Negativna posljedica čina	Ako se kazni nevinna osoba, kazna nije pravedna
Kajanje počinioca poruke	Mitigatori (4) i (5)

Navedeni odlomak slijedi odlomku u kojem se traži kazna za Radoslava Pavlovića koji je ranije loše govorio o Dubrovačkoj Republici pred sultanom. Nakon zahtjeva za kaznom, Dubrovnik izražava spremnost da se izvini u slučaju da nisu dobili tačne informacije od Osmanskog carstva (1). Iz tog razloga ovo izvinjenje nazivamo potencijalnim izvinjenjem koje će se dogoditi samo ako se zadovolje određeni uslovi.

Ipak, iz tabele proizilazi da odlomak zadovoljava uslove da bude izvinjenje koje je izraženo performativnim glagolima *se excusemo* (2) i *se excusaremo* (3). Posebnu pažnju ćemo obratiti na izraze kajanja koje smo izdvojili u dijelovima (4) i (5). Mitigator (4) je umekšivač koji laska primaocu poruke koristeći *topos* časti. Uz to, koristi se i strategija negativne učtivosti, odnosno impersonalizacija govornika tako što se koristi apelativ *sua corona*. U mitigatoru (5) je upotrijebljen *topos* religije koji služe da se uspostavi zajednički teren između učesnika komunikacije i da se utvrde vrijednosti koje oni dijele, odnosno, pripadnost istoj religiji. Zahvaljujući ovim mitigatorima, koji naglašavaju dijeljenu

prošlost i međusobne veze, možemo zaključiti da Dubrovnik izražava, odnosno da će izraziti, kajanje u slučaju da su dobili pogrešnu informaciju.

Nakon analize izvinjenja, možemo zaključiti da smo uspjeli izdvojiti dvije vrste: razrađena i konvencionalna izvinjenja. Što se tiče razrađenih, one imaju reparativni karakter, odnosno pošiljalac poruke pokazuje kajanje. S druge strane, konvencionalna izvinjenja se upućuju kako bi se uveo justifikator za štetni čin, a pritom pošiljalac poruke ne pokazuje ni lažno kajanje.

8.2.3. Obećanja

Govorni čin obećanja analiziramo prema Serlovim (Searle 1969: 57-61) uslovima, ali ne uzimamo u razmatranje one koji se odnose na mentalna stanja pošiljaoca i primaoca poruke zato što nam takve informacije nisu dostupne u pisanom korpusu. Obećanja smo sortirali na osnovu performativnog glagola koji upućuje čin obećanja. Prvo analiziramo odlomke u kojima je prisutan konvencionalni performativni glagol *promettere*, a zatim one u kojima se obećanja izražava bilo upotrebom budućeg vremena, bilo sintagmama koje impliciraju da će se radnja dogoditi u budućnosti. Riječ je o pet odlomaka u kojima je upotrijebljen performativni glagol *promettere*:

- (1) /.../ne per modo del mondo non podemo trouare de auer manchato alla vostra signoria niente del nostro douer et delle nostre (1) **promesse** che certo mai non fossemo ne intendemo d'essere scarsi con la vostra signoria guardando la casa che (2) **fu promesso** alla vostra signoria /.../ (23.5. 1429, Lett. di Lev., X, 63)

Tabela 13

Uslov	Odlomak
Iskaz govornika	<i>nostre promesse</i>
Buduća radnja	Kuće nisu pripadale plemiću prije obećanja.
Radnja se ne bi izvršila bez obećanja	-
Semantički znak upućivanja obećanja	<i>promesse, fu promesso</i>

U ovom odlomku je spomenuto obećanje upućeno prije pisanja pisma. Manifestuje se upotrebom imenice *promessa* (1) i glagola *promettere* (2) iz čega proizilazi da se radi o direktnom obećanju koje je upućeno kroz performativni glagol. Iz tabele je očito da se radi o iskazu pošiljaoca poruke budući da su obećanja opisana kao „naša“ (it. *nostre promesse*). Takođe možemo zaključiti da nije jasno da se radnja ne bi izvršila bez govornog čina obećanja, ali, iako nam nedostaje kontekst kako bismo potvrdili pretpostavke, možemo pretpostaviti da Dubrovnik ne bi poklanjao kuće bez obećanja.

- (2) Poi vignerete al fatto de li ducati li quali domanda per hauerli spesi secondo dise per noi ala Porta del Turcho el direte che noi invero non se recordemo mai hauerli detto ne fato dir chel douesse far alcuna spexa per nuy, ma nulla di meno nuy volemo star a sola la parola di la sua signoria di quello che ha speso per noi per tal caxon da ducati 500 in zo so perche semo certi che la signoria sua non vora dir altro chal vero e tor quelloche ha spexo e non piu. E cossi vedereti di rimaner di acordio da la summa di ducati 500 in zo so i quali (1) **prometerete** che li daremo per tuto setembrio proximo chi vien, rimagnando di acordio di le altre cosse. (DAD, 5.7. 1451, Lett. di Lev., XIV, 85v)

Tabela 14

Uslov	Odlomak
Iskaz govornika	<i>Prometerete</i>
Buduća radnja	<i>Prometerete</i>
Radnja se ne bi izvršila bez obećanja	<i>nulla di meno nuy volemo star a sola la parola di la sua signoria di quello che ha speso per noi</i>
Semantički znak upućivanja obećanja	<i>Prometerete</i>

U ovom odlomku se obećavaju dukati namijenjeni za troškove u ime Dubrovačke Republike. Glagol *prometerete* (1) istovremeno vrši tri funkcije. Iz ovog glagola možemo zaključiti da se radi o iskazu govornika, odnosno da pošiljalac pisma obavezuje ambasadora da govori u njihovo ime. Takođe je očito da se radi o budućoj radnji zato što je glagol upotrijebljen u futuru. Konačno, radi se o performativnom glagolu koji preuzima i ulogu semantičkog znaka kojim je iskazano obećanje. U ovom slučaju je jasno da Dubrovnik ne bi dao dukate bez obećanja zato što prije informacije o utrošenim sredstvima nisu imali namjeru još ulagati.

- (3) De piu direte al dicto chercech con quello bon modo ve parere come la nostra signoria ha compiaceste ad esso chercech in molte cosse como e per lo pro de li ducati XII^M per lo tempo passato, el qual **hauemo promesso** de darli e per la franchatione del fiol de Zohanne de Lampre di Cataro el qual hauemo franchato e per le et barche le qual daremo ali soi ambassatori, una per Vinexia l'altra per Segna, ale qual cosse hauemo asentito piu per contemplatione d'esso chercech, cha per raxone. E se nuy hauemo fatto a sua contemplatione quello al che non eramo tenuti de raxone, luy magiormente die fare quello che e de raxone, zoe, rendere li arzenti, cere et altre cosse tolte in suo teritorio ali nostri mercadanti auanti la guerra, et etiam li panni tolti in tempo di la treuga. Et cossi per nostra parte lo pregate chel faza le dicto restitutione. (DAD, 15.5. 1454, Lett. di Lev., XIV, 140v-141)

Tabela 15

Uslov	Odlomak
Iskaz govornika	<i>hauemo promesso</i>
Buduća radnja	-
Radnja se ne bi izvršila bez obećanja	<i>hauemo asentito piu per contemplatione d'esso chercech, cha per raxone</i>
Semantički znak upućivanja obećanja	<i>hauemo promesso</i>

U ovom odlomku se radi o obećanju koje je ispunjeno u prošlosti. U pitanju je iskaz pošiljaoca poruke koji se izražava u prvom licu množine: *hauemo promesso*. Ipak, budući da je riječ o prošlom vremenu, jasno je da nije u pitanju radnja koja će se dogoditi u budućnosti. Ipak, ako osmotrimo odlomak, primijet ćemo da je obećanje dato u jednom trenutku i zatim ispunjeno u budućnosti u odnosu na trenutak njegovog upućivanja. Vrijeme upućivanja ovog govornog čina nam također pomaže i da obećanje odredimo kao iskreno zato što su njegovi efekti vidljivi. Iz iskaza kojim Dubrovnik objašnjava da je pristao na obećanje samo iz poštovanja prema hercegu, jasno je da se radnja ne bi izvršila bez čina obećanja. Centralni čin je izražen preko glagola *promettere* što znači da je u pitanju direktno obećanje. U nastavku odlomka primjećujemo i zahtjev da se dubrovačkim trgovcima vrati oduzeta roba i srebro, a kao obrazloženje se koristi upravo prethodno ispunjeno dubrovačko obećanje. Dakle, svrha govornog čina obećanja je pre-justifikacija budućeg zahtjeva.

- (4) Prima ala parte che dicete chel ditto voyuoda monstra hauer bona volunta di hauer bona amista et amor insemblo cum nuy et contentay et accepta a fermarla cum li modi che ne scriuesti, zoe, che **nuy li prometiamo** et scriuiamo per priuilegio che in caxo di necesita redugandose luy o Vochez so frar o lor done ouer lor fioli in Ragusa a saluarse nuy faremo ali ditti la spexa per XII persone di quanto stesse in Ragusa, includando che se pluy de uno di loro vignisse in una a saluarse non se intenda che debean fo dar la spexa a çascun per XII persone, saluo in tutto tra quilli che vignisse far lor la spexa per XII persone. Et in lo ditto priuilegio se contiegna che demo ali ditti voyuoda Sanday et conte Vochez so frar et ali soi fiolli la zitatinança cum la zentelixia del conseyo di Ragusa et la chaxa che fo di Radiz et la parte dele Terre Noue fo del dito Radiz. (DAD, 21.5. 1405, Lett. di Lev., IV, 97)

Tabela 16

Uslov	Odlomak
Iskaz govornika	<i>nuy li prometiamo</i>
Buduća radnja	<i>in caxo di necesita, faremo</i>

Radnja se ne bi izvršila bez obećanja	<i>scriuiamo per priuilegio</i>
Semantički znak upućivanja obećanja	<i>nuy li prometiamo</i> <i>in lo ditto priuilegio se contiegna</i>

U ovom odlomku je sadržano obećanje Dubrovačke Republike da će, po potrebi, pružiti utočište vojvodi Sandalju i njegovoj porodici. Obećanje je iskaz govornika budući da se koristi lična zamjenica *nuy* i prvo lice množine. Radi se o budućoj radnji što je očito iz upotrebe sintagme *in caxo di necessita* zato što ona logički projicira radnju u hipotetičku budućnost. Uz to, upotrijebljeno je i buduće vrijeme *faremo*. Budući da se piše i potpisuje dogovor (it. *privilegio*), možemo zaključiti da bez dogovora Dubrovnik ne bi nudio utočište vojvodi. Konačno, obećanje je semantički upućeno na dva načina. Prvi način je preko performativnog glagola *promettere*, a drugi način je preko sintagme *in lo ditto priuilegio se contiegna*. Budući da su dogovori i povelje službeni dokumenti koji obavezuju potpisnika na buduću radnju, može se tvrditi da se u ovom slučaju radi o službenom obećanju.

- (5) Voyuoda /../ El regimento nostro contenta et accepta che prima façando vuy fermar ala terra nostra di Ragusa per lo re et per Bossina li patti et poueye che hauemo cum li signori de Bossina di Rassa et Sclauonia, et in le ditte poueye azontando per nome le tri vile: Lissaz, Ternouïça et Imotiça. Secondo auanti ve fo scritto et declarato et queste conse façando ne far cum priuilegio et bolle del re et cum sagramento del dito re et diy baroni, specialmente del cherzech et vostro et Conte Vochez, vostro frar et duy altri baroni che se pora hauer andando in al re et al cherzech per questi fatti, che me ordenarete. Et le ditte confirmacion habenda come ditto vuy debiate mandar cum mi uno messo per parte vostra a Ragusa, alo qual la terra nostra **promette** a scriuere in priuilegio, come la terra nostra prome di hauer et mantignir amor et bona amista cum esso vuy et cum lo vostro frar conte Vochez. Et in segno de amor et amista da a vuy et al vostro frar Vochez et vostri fiolli la zitanança di conseyo di Ragusa et la chaxa che fo di Radiz Semchouich in Ragusa et la parte haueuamo data al ditto Radiz in le Terre Noue et promette et a vuy, et al ditto vostro fratello che se per caxo di necessita, che i'Dio vardi, vuy o lo ditto vostro frar Vochez o le done o fiolli vostri se redussesse a saluar in Ragusa che la ditta nostra tera fara la spexa a quilli di vuy predicti che se redussesse per XII persone di quanto stesse in Ragusa, intendando che se pluy di uno di vuy se redussesse non debiamo far la spexa a çascun da parsi per XII persone, saluo tra tutti che vignisse per XII persone, et a tutto questo el conseyo nostro al dito vostro messo debia zurar et fermar per sacramento et che li ditti voyuoda et Vochez zuri a vuy per nome di la tera nostra di mantignirne bona amista et vardar li nostri come in la litera auanti ve mandassemo se contien. (DAD, 21.5. 1405, Lett. di Lev., IV, 97-97v.)

Tabela 17

Uslov	Odlomak
Iskaz govornika	<i>la terra nostra</i>

Buduća radnja	<i>prome di hauer et mantignir, per caxo di necessita</i>
Radnja se ne bi izvršila bez obećanja	<i>vostro messo debia zurar et fermar per sacramento</i>
Semantički znak upućivanja obećanja	<i>promette a scriuere in priuilegio</i>

I u ovom odlomku je riječ o obećanju Dubrovačke Republike da će pružiti utočište vojvodi Sandalju. Iskaz obećanja je u ime pošiljaoca poruke što je jasno iz upotrebe izraza *la terra nostra* koji po metonimiji preuzima značenje lične zamjenice *mi*. Radi se o budućoj radnji koju signalizuju sintagme *prome di hauer* i *per caxo di necessita*. Značenje glagola *mantignir* implicira da se održavanje obećanja mora dogoditi u budućnosti, dok slučaj potrebe takođe povlači za sobom da se radi o događajima koji se još uvijek nisu odvili. Pretpostavljamo da pružanje utočišta ne bi bilo moguće bez službenog obećanja i ugovora na kojima upravo Dubrovnik insistira. Konačno, semantički znak upućivanja obećanja se nalazi u rečenici *promette a scriuere in priuilegio* što znači da je obećanje upućeno putem performativnog glagola *promettere*. Posmatrajući kraj odlomka koji je podvučen, pokazuje se da Dubrovnik zahtijeva da se Sandalj i njegov brat Vukac zakunu da će održavati položaj Dubrovnika. Iz toga zaključujemo da je obećanje pre-justifikator za zahtjev kojim se uspostavlja recipročni odnos.

- (6) Et prima, a quel che voi uoda ne scriue per le parti di Canal vo-lemo che voi parliate sopra di cio col dicto voi uoda et per parte nostra a risposta della dicta sua letera gli dobiate dire che quanto in noi sara sempre aueremo in la mente nostra et con promptissima vogla prestissimi semo de attendere a quello che per me gli **fu promesso**, zoe, di mettere in lo luogo doue sta Bogeta quelle parte d'esso voi-uoda per quanto li tocherà. Ma, che del molino non fu mai promesso ne raxonato. (DAD, 25.1. 1423, Lett. di Lev., VIII, 142v)

Tabela 18

Uslov	Odlomak
Iskaz govornika	<i>per parte nostra a risposta della dicta sua letera gli dobiate dire</i>
Buduća radnja	<i>sara, aueremo</i>
Radnja se ne bi izvršila bez obećanja	-
Semantički znak upućivanja obećanja	<i>quanto in noi sara sempre aueremo in la mente nostra et con promptissima vogla prestissimi semo de attendere a quello che per me gli fu promesso</i>

Šesti odlomak koji analiziramo predstavlja obećanje vojvodi Sandalju da će dobiti dio Konavla koji je pripadao Dubrovniku. Ipak, vojvoda bi želio dobiti i mlinove koje Dubrovnik namjerava zadržati. U ovom kontekstu Dubrovnik podsjeća na prethodna obećanja. Prethodna obećanja je uputio ambasador u ime Dubrovnika, dakle riječ je o iskazu namjere govornika. Iako je obećanje upućeno u prošlosti, njegove posljedice se tiču budućnosti što zaključujemo iz glagola *sara* i *aueremo*. Iako u odlomku ne postoje odrednice na osnovu kojih bismo mogli znati da se radnja ne bi dogodila bez obećanja, teško je zamislivo da bi Dubrovnik poklanja dijelove Konavla bez službenog i zvaničnog dogovora. Dalje, semantički znak upućivanja obećanja je performativni glagol *fu promesso*. Konačno, zadnji dio odlomka sadrži odbijanje vojvodinog zahtjeva da dobije mlin. Dakle, u ovom kontekstu je obećanje satelitski čin koji služi kao umekšivač govornom činu odbijanja.

U nastavku analiziramo odlomke koji imaju semantičko značenje obećanja, međutim u njima nije upotrijebljen performativni glagol. U prva dva sljedeća primjera je namjera obećanja izražena leksičkim izborima koji objašnjavaju da se radi o radnji projiciranoj u budućnost:

- (7) Magnifico chercech, se vuy domandereti Radin gost et Radiç Stiepchouich et Radouan Vardich et altri simili, vui trouereti che alli vostri ambaxadori se fa quanto se conuiene et che per nui mai a mancado de farli ogni debito honor et reuerentia et de mostrarli ogni hu-manita a nui possibile et cossi sempre intendemo de far per lo auignir. (DAD, 31.1. 1450, Lett. di Lev., XIV, 27v)

Tabela 19

Uslov	Odlomak
Iskaz govornika	<i>Intendemo</i>
Buduća radnja	<i>et cossi sempre intendemo de far per lo auignir</i>
Radnja se ne bi izvršila bez obećanja	-
Semantički znak upućivanja obećanja	<i>et cossi sempre intendemo de far per lo auignir.</i>

U ovom odlomku je riječ o obećanju da će se prema ambasadorima uvijek odnositi časno. Jasno je da se radi o iskazu govornika budući da se koristi prvo lice množine glagola *intendere* (*intendemo* u odlomku). Sintagma *per lo auignir* implicira da se radnja projicira u budućnost. Budući da obećanje nije izvršeno upotrebom performativnog glagola, klasifikujemo ga kao indirektno. Iz tabele je takođe vidljivo da ne možemo tvrditi da radnja ne bi bila izvršena bez obećanja. Zapravo, cijeli odlomak je tvrdnja da je Dubrovnik uvijek namjeravao ponašati se prema ambasadorima onako kako dolikuje, uz dužno poštovanje, naklonost i humanost. Ipak, kontekst nam ne dozvoljava da zaključimo da li je ova konstatacija iskrena ili je bila potrebna intervencija kako bi se zaštitili ambasadori.

- (8) Et direte cosi che senza alguno dubio per risposta della terza parte noi ricordandone del buono amore et della proferta amista che luy ne a mostrata et mostra tuctol zorno in ogni nostro destio et fauore et honore et della nostra cita et delli nostri citadini semo debitori sempre di lal'darne della sua signoria alnostro signore. Et cosi auemo sempre facto et **semo disponibili de fare** si per non esser ingrati alli buoni tratamenti nostri como etiamdio che sempre desideremo la pace

e lo buon stato di Bosna, perche di tal cosa noi sentiremo gran parte et com altre belle parole che vi pare dandogli a intendere che da noi non pensi che potesemo altramenti scriuere che laudandoci granmente dela suo signoria como semo debitori. (DAD, 1.3. 1423, Lett. di Lev., VIII, 148v-149.)

Tabela 20

Uslov	Odlomak
Iskaz govornika	<i>semo disponiti</i>
Buduća radnja	<i>auemo sempre facto et semo disponiti de fare</i>
Radnja se ne bi izvršila bez obećanja	-
Semantički znak upućivanja obećanja	<i>semo debitori sempre di lal'darne della sua signoria alnostro signore. Et cosi auemo sempre facto et semo disponiti de fare</i>

Osmi odlomak koji analiziramo u sklopu obećanja je obećanje da će Dubrovnik uvijek hvaliti Bosnu. Očito je da se radi o obećanju koje upućuje pošiljalac poruke iz upotrebe prvog lica množine *semo*. Iz sintagme *auemo sempre facto et semo disponiti de fare* se može zaključiti da će radnja biti nastavljena i u budućnosti. U kontekstu nemamo dokaze da Dubrovnik ne bi hvalio susjednu zemlju bez obećanja. Čak je implicitno suprotno: izražen je osjećaj poštovanja koji moralno obavezuje pošiljaoca poruke i bez bilo kakvog obećanja. Naravno, ne možemo potvrditi iskrenost poslanih poruka. Konačno, semantički znak obećanja je opis prethodnog ponašanja i iskaz da je Dubrovnik spreman da nastavi sa pohvalama. Iz toga proizilazi da se radi o indirektnom obećanju. Budući da cijeli odlomak sadrži laskanje primaocu poruke, možemo ga smatrati kao umekšivač čiji je cilj da akumulira dobru volju primaoca i njegovu potencijalnu buduću saradnju.

Posljednja tri obećanja koja smo izdvojili u korpusu su izražena bez performativnog glagola, ali upotrebljavajući futur koji podrazumijeva da će se radnja odviti u budućnosti:

- (9) Signore anchora non e fata alcuna conclusione, ma vignando ale conclusione la signoria vostra die esser certa che la signoria di Ragusa (1) **cerchara** di far la dicta paxe e le dicte conclusionone cum piu suo auantazo che (2) **pora** e (3) **sauera** sempre non fazando cossa alcuna contra l'onore contra lo stato dila signoria vostra e se alcune differentie serano serano le remetarano nel legato del Sancto padre. (DAD, 26.4. 1453, Lett. di Lev., XIV, 118v)

Tabela 21

Uslov	Odlomak
Iskaz govornika	<i>la signoria di Ragusa cerchara</i>
Buduća radnja	<i>cerchara di far, pora, sauera</i>

Radnja se ne bi izvršila bez obećanja	-
Semantički znak upućivanja obećanja	<i>la signoria di Ragusa cerchara di far la dicta paxe e le dicte conclusionone</i>

U ovom odlomku se radi o obećanju da će se sklopiti mirovni sporazum. Iz tabele možemo zaključiti da se obećanje daje u ime Dubrovačke Republike, odnosno da je ambasadorova dužnost da prenese riječi svojih nadređenih. Iz upotrebe glagola *cerchara* (1), *pora* (2) i *sauera* (3) u budućem vremenu je jasno da se radi o radnji koja će se dogoditi tek u budućnosti. Semantički znak obećanja je sadržan u iskazu *la signoria di Ragusa cerchara di far la dicta paxe e le dicte conclusionone* zato što ova rečenica rasvjetljava namjere Dubrovniku u vezi sa mirom. Budući da nedostaje performativni glagol, zaključujemo da se radi o indirektnom obećanju i da se glagol podrazumijeva. I u ovom odlomku nedostaje kontekst kako bismo potvrdili da se radnja ne bi izvršila bez obećanja.

- (10) Et perche esso Iuanis vi ha detto che li bisognaraueno homeni per guardar Vrtar, ve disemo che debiate dir al dicto Iuanis per nostra parte che tegnando luy Blagay ouer dagandolo al re di Bosna (1) **nuy** ge **daremo** ogni mese fin a uno anno yperperi 300 per poter soldizar deli homeni secondo parera a luy per meta in Vrtar. E di piu sel dara Blagay in man del re ge daremo yperperi 1500, oltra li detti denari per poter comprar quello li bisogna per forma le sue cittade. E sel detto Iuanis forsi non volesse tegnir Blagay per se ouer non lo volesse dar al re di Bosna, vuy lo confortate a darlo ali Ungari, fazando al dicto Iuanis proferte suprascite per nostra parte, zoe, di li yperperi 300 al mese fin a uno anno e di li yperperi 1500 come dicto de sopra. E di piu **direte** al dicto che nuy mandaremo in Ungaria per conzar li fatti d'esso Iuanis e per tegnir modo che li Ungari vegnano a tuor Blagay e a dar ogni aiuto e fauor al dicto Iuanis. (DAD, 28.7. 1453, Lett. di Lev., XIV, 124)

Tabela 22

Uslov	Odlomak
Iskaz govornika	<i>Nuy</i>
Buduća radnja	<i>daremo, direte</i>
Radnja se ne bi izvršila bez obećanja	<i>tegnando luy Blagay ouer dagandolo al re di Bosna, sel detto Iuanis forsi non volesse tegnir Blagay per se ouer non lo volesse dar al re di Bosna</i>
Semantički znak upućivanja obećanja	<i>nuy ge daremo ogni mese fin a uno anno yperperi 300</i> <i>fazando al dicto Iuanis proferte suprascite per nostra parte, zoe, di li yperperi 300 al mese fin a uno anno e di li yperperi 1500 come dicto de sopra</i>

U ovom odlomku smo identifikovali obećanje knezu Ivanišu da će ga Dubrovačka Republika monetarno nagraditi ako postupi sa Blagajem po želji Dubrovčana. Obećanje je izvršeno u ime pošiljaoca poruke što zaključujemo iz upotrebe lične zamjenice *nuy* (1). Iz glagola *daremo* i *direte* zaključujemo da se radi o budućoj radnji. Budući da je Dubrovnik utvrdio uslove pod kojima će Ivaniš dobiti kompenzaciju, očito je da Dubrovnik nije imao namjeru da mu poklanja novac bez obećanja. Semantički znakovi upućivanja obećanja su dva iskaza u budućem vremenu u vezi sa stavovima koje će Dubrovnik usvojiti. Zbog nedostatka performativnog glagola proizilazi da se radi o indirektnom obećanju. Što se tiče cjelokupnog odlomka, obećanje perpera predstavlja materijalni poklon koji ublažava zahtjev da se Blagaj ili preda Dubrovniku ili Ugarima. Dakle, obećanje je satelitski čin koji je u pratnji zahtjeva.

- (11) E perche li ambassatori de chercech ne tochorno dela gabella de Narente ali quali dicessemo se haueuano liberta di concludere per tal caxone e ne rispuoseno de no. Et a nuy parse non intrar in altre parole cum loro, ma ne parse cum conselio delli detti ambassatori de scriuerni sopra questo facto. Per tanto ve disemo che siando vuy rechiesti per chercech per altri da parte sua per lo fatto d'essa gabella debiate dir che voiandolo dar esso chercech tutta per prexio raxoneuole nuy la **compraremo** per anni 5. Et abiandone esso chercech detto o fatto dir lo prexio che vole d'essa ve demo liberta che li possati offerire al anno ducati III^M ducati per tutta la detta gabella cum le condicione e capituli i quali ve mandemo inclusi in questa. Ma prima **offerirete** fin a ducati II^M e poi secondo ve parera fin ala dicta summa de ducati III^M ducati al anno come detto. Et auisaretene di tutto quello seguira e se per caxo chercech non vi rechiedesse ouer facesse rechiedere per tal fatto vuy prudentemente intrarete in tal praticha como vi parera. (DAD. 15.5. 1454, Lett. di Lev., XIV, 141-141v.)

Tabela 23

Uslov	Odlomak
Iskaz govornika	<i>nuy la compraremo</i>
Buduća radnja	<i>compraremo, offerirete</i>
Radnja se ne bi izvršila bez obećanja	<i>voiandolo dar esso chercech tutta per prexio raxoneuole</i>
Semantički znak upućivanja obećanja	<i>nuy la compraremo per anni 5</i> <i>offerire al anno ducati III^M</i> <i>prima offerirete fin a ducati II^M</i>

U ovom odlomku smo izdvojili obećanje da će Dubrovnik kupiti carinu na Neretvi. Iz upotrebe lične zamjenice *nuy* zaključujemo da pošiljalac poruke upućuje obećanje u svoje ime. Glagoli *compraremo* i *offerirete* u budućem vremenu iskazuju da je radnja predviđena za budućnost. Budući da je ponuđen uslov pod kojim će Dubrovnik kupiti carinu, možemo pretpostaviti da je to znak da Dubrovnik ne bi nudio cijenu za carinu bez obećanja. Radi se o indirektnom obećanju jer je namjera izražena isključivo kroz ponudu cijene.

Nakon analize obećanja, dolazimo do zaključka da se u korpusu nalaze i direktna i indirektna obećanja. Direktna obećanja se upućuju putem performativnog glagola *promettere*, dok su indirektna

obećanja prepoznatljiva zato što ispunjavaju neophodne uslove kako bismo ih smatrali tim govornim činom. Uz to, pokazali smo i da obećanja funkcionišu kao satelitski činovi zahtjevima, odnosno da ublažavaju njihov uticaj.

8.2.4. Prijetnje

Budući da u okviru učtivosti P. Braun i P. Levinsona prijetnje pripadaju govornim činovima koji su uvijek prijetnja prema obrazu primaoca poruke, one su često podložne mitigacijama. Iz tog razloga su u našem korpusu prijetnje upućene drugim plemićima izražene prikriveno i smatramo ih indirektnim govornim činovima. Analizu započinjemo sa pet mitigovanih prijetnji plemićima čiju ćemo strukturu uporediti sa prijetnjom upućenom dubrovačkom građaninu.

- (1) Et perche dite al tuto voler far la gabella a Horman et chi non vol andar ad habitare la tera la caxa soa et vada ad habitare altro doue li piaxe che li non vol che serano sopra zo asai hauete in commision recetiue per esser fortiscandoue che non lo po far per le raxon hauete per le comesion vostre. Et perche dixte posse far commercio a Noui diretili che **(1) sel vol che l'amicicia sia tra de nui bona et conseruata et dura fra de nui chel se remoua de tal nouitade non devuta ponto fra li amici** perche non lo posar come aueti mostrado. Altramente fazando non li consignitera ne **(2) laude** ne **honor** apresso alcuno et lo re et zintilomini de Ragusa cognosera che **(3) non volete l'amicicia la qual semper hano voiuo li vostri antixi et quelli de caxa vostra**. (DAD, 13.12. 1450, Lett. di Lev., XIV, 49v)

Tabela 24

Uslov	Odlomak
Pripremni uslov	Negativni događaj koji će se ostvariti je da će se Dubrovačka Republika uvrijediti ako se ne ukloni nova carina.
Uslov iskrenosti	Dobri odnosi između zemalja se mogu smatrati povoljnima za obje strane.
Ključni uslov	-

Okidač za prijetnju je izražen u odlomku podvučenom hipotetičkom rečenicom (1). Ipak, iako ova struktura izražava otvoreno da se carine moraju ukloniti ako se želi zadržati prijateljstvo, ostaje dvosmisleno u čemu bi se odrazio manjak prijateljstva. Iz tog razloga ovu prijetnju klasifikujemo kao govorni čin koji je izvršen indirektno. Dakle, *topos* prijateljstva je upotrijebljen kako bi ublažio prijetnju. Zapravo, možemo je smatrati aluzijom na teže posljedice kao što su konflikti ili diplomatski sukobi. Prijetnja je i neodređena i generalizovana zato što ne precizira negativne posljedice. Takođe, hipotetička rečenica pretpostavlja da je i drugoj strani podjednako stalo do prijateljstva i da bi ga željeli sačuvati. Slučaj ove prijetnje možemo smatrati i kao prevaru (Taylor 2016: 15) zato što interesi pošiljaoca poruke nisu isti kao izvedba prijetnje. Zapravo, malo je vjerovatno da je očuvanje prijateljstva stvarni cilj

Dubrovačke Republike i smatramo da je vjerovatnije da se koristi osjećaj časti primaoca poruke kako bi se ostvario stvarni cilj: da se ukloni carina.

Poslije okidača koriste *topos* časti (2) i *topos* ljubavi koji služe da uspostave zajednički teren i da podsjetite kako obje strane dijele isti kodeks vrijednosti. Ipak, budući da se radi o govornom činu koji je indirektno izvršen, možemo ga interpretirati i na drugačije načine. Druga interpretacija koju nudimo je da se radi o zahtjevu da se ukloni carina i da prijetnja služi kao mitigator zahtjevu. U tom slučaju bi prijetnja bila satelitski čin koji modifikuje težinu zahtjeva.

- (2) Anchora perche vui scriuete lui hauer dito che a fato li castelli et che per spexa d'essi vol sia le gabelle alli passi. Se ve dira piu alcuna cossa de questo la porete dir che in priuilegi sono le gabelle per li soi passi et se li mercadanti se vederano agrauar de tal gabelle tre erano doue hauerano mazor a se voleza et cercherano lor auancazo et **(1) al'lui seguira dano perche non vigne-rano cossi per suo paexe come fariano se tal gabelle non fosse** et ouiate quanto podeti a tal cosse. Et se lui indurera voiatine informar de la intencion soa quello voria se pagasse de tal gabelle et auxiatine de tuto. (DAD, 13.12. 1450, Lett. di Lev., XIV, 50)

Tabela 25

Uslov	Odlomak
Pripremni uslov	Negativni događaj je da će dubrovački trgovci prestati prolaziti kroz zemlju ako se uvede nova carina.
Uslov iskrenosti	Kada se spomene negativna posljedica, očito je da pošiljalac poruke vjeruje da je prolazak trgovaca u interesu primaoca poruke.
Ključni uslov	<i>l'lui seguira dano perche non vigne-rano cossi per suo paexe come fariano se tal gabelle non fosse</i>

Ova prijetnja je otvorenija od prethodne jer je primijetno da otvoreno izražava negativne posljedice ponašanja (1) što je očito i iz upotrebe imenice *danno* (srp. šteta). Prijetnja je predstavljena kao prirodna posljedica uspostavljanja carina i nije otvoreno rečeno kakve će biti posljedice ako dubrovački trgovci prestanu putovati kroz zemlju. U svakom slučaju, Dubrovačka Republika može tvrditi da je imala na umu samo najbolje interese primaoca poruke kada je uputila prijetnju. Smatramo je indirektnom prijetnjom zato što je možemo interpretirati i kao zahtjev kojem (1) služi kao justifikator. Zapravo, ne bi trebalo da primalac poruke odbije zahtjev zato što je šteta na njegov račun objektivni razlog zbog kojeg treba postupiti kako je traženo. I u ovom slučaju bi prijetnja služila kao satelitski čin zahtjevu.

- (3) Item a quello dite se andando vuy in Bossina sel re ve domandasse di le soe chaxe di Ragusa et del tributo, respondete che **(1) le chaxe et lo tributo son de Dio** et **(2) soe siando complide et fer-made le nostre poueye**. (DAD, 30.5. 1405, Lett. di Lev., IV, 98)

Tabela 26

Uslov	Odlomak
Pripremni uslov	Kralj neće imati pristup svojim kućama.
Uslov iskrenosti	Zabranjen pristup vlastitoj imovini možemo smatrati negativnom posljedicom.
Ključni uslov	-

U ovom odlomku, dio (1) interpretiramo kao okidač za prijetnju zato što iskaz da kuće i tribut pripadaju Bogu implicira zaključak da trenutno ne pripadaju kralju. Budući da kuće „pripadaju” Bogu sve dok se ne potpišu povelje, možemo zaključiti da se radi o indirektnoj prijetnji. *Topos* vjere služi kao minimizator prijetnje zato što odgovornost za negativne posljedice prebacuje sa Dubrovnika na Boga. Na ovaj način Dubrovnik može uputiti „učtivu“ prijetnju krijući se iza postulata vjere. Ipak, Dubrovačka Republika može tvrditi da se radi isključivo o vjerskim načelima kada bi se dovela u pitanje iskrenost čina. Budući da smo konstatirali da se radi o lažnoj pobožnosti, i ovu prijetnju možemo klasifikovati kao prevaru (Taylor 2016: 15).

- (4) **Et per tanto (1) supplicheмо asai ala sua corona che de queste si grande inzurie et damni a nui facti se degni a proueder** (2) perche non prouedando lui de cussi enorme crudel et inhumane inzurie non se possiamo passar ne usar contra segurtade in el suo Regno. (DAD, 30.10. 1412, Lett. di Lev., VII, 56)

Tabela 27

Uslov	Odlomak
Pripremni uslov	Dubrovački trgovci neće putovati po Bosni.
Uslov iskrenosti	Ako trgovci prestanu putovati po Bosni, gubi se prihod od trgovine i carina.
Ključni uslov	<i>perche non prouedando lui de cussi enorme crudel et inhumane inzurie non se possiamo passar ne usar contra segurtade in el suo Regno</i>

U slučaju ove prijetnje riječ je o govornom činu koji je izvršen direktno i otvoreno. Prijetnja (2) je mitigovana samo prejustifikatorom (1) koji objašnjava razloge za reakciju Dubrovčana. Ova prijetnja se može interpretirati i kao upozorenje, odnosno da centralni čin (2) shvatimo kao prirodnu posljedicu odbijanja da se iskupi za uvredu.

- (5) Et perche (1) **magnifico signore** (2) **tra li amici si conuiene aprire li pacti li cuori** (3) se la amista die esser perfecta et longa tra di loro noi comprendando nelle letere et parole della vostra signoria alguna scurita /.../ (23.5. 1429, Lett. di Lev., X, 62v-63)

Tabela 28

Uslov	Odlomak
Pripremni uslov	Bez dogovorâ će se pogoršati odnosi.
Uslov iskrenosti	U interesu obje strane je da se zadrže harmonični odnosi.
Ključni uslov	<i>se la amista die esser perfecta et longa tra di loro</i>

Hipotetičku rečenicu (3) interpretiramo kao okidač za prijetnju, odnosno da će prijateljstvo prestati biti „savršeno“ ako se ne potpišu novi dogovori. Zapravo se radi o eufemizmu za prekid diplomatskih veza. Okidač je mitigovan apelativom *signore* koji je pojačan pridjevom *magnifico* (1) i *toposom* prijateljstva (2) kojim se podsjeća na prethodne veze.

Ove prijetnje ćemo uporediti sa prijetnjom koja je upućena službeniku Dubrovačke Republike:

- (6) Et se tu deliberaran e voray andar da li detti Dignicich per procurar di far render i detti denari et arnixte te demo termene di uno mese proximo che die vegnir per primo, secondo, terzo et perhutorio, ma vera-mente non vogliando andar da li detti Dignicich a far restizuir con effetto como e ditto di sopra et detti denari et arnixte tolte fa che personal-mente comparissi dauanti di noy infra XV di proximi sub sequenti dal di te sera presentata la presente a far ogni toa diffexa et scusa per la ditta caxon el qual termene te assignemo per primo, secondo, terzo et perhutorio. Ali quali termeni **(1) non fazendo o non comparendo ti come e sopradetto. Noy procedere-mo contra di te como meglio di raxon ne parera non obstante la toa absentia e contuniata.** (DAD, 10.2. 1442, Lett. di Lev., XIII, 66.)

Tabela 29

Uslov	Odlomak
Pripremni uslov	Dubrovačka Republika tvrdi da će pokrenuti proces.
Uslov iskrenosti	Državni procesi nisu u interesu procesuiranih i Dubrovnik na to ukazuje kao na negativnu posljedicu ponašanja.
Ključni uslov	<i>Noy procedere-mo contra di te como meglio di raxon ne parera.</i>

Centralni čin prijetnje je podvučen u odlomku (1) i izražen je uz pomoć hipotetičke rečenice. Smatramo da je prijetnja upućena direktno i otvoreno zato što nisu upotrijebljeni mitigatori i negativna posljedica je jasno ukazana. Dalje, činjenica da odlomak ne možemo interpretirati ni kao jedan drugi govorni čin nam jasno ukazuje da se radi o otvorenoj prijetnji.

Iako su u primjerima (1) i (2) negativne posljedice otvoreno iskazane, smatramo ih indirektnim jer se, ipak, mogu interpretirati i na druge načine. Budući da je cilj prijetnji upućenih plemićima da Dubrovnik dobije određenu korist, jasno je da dijele i neke karakteristike sa zahtjevima. Ipak uzimamo u obzir da ispunjavaju uslove da se smatraju prijetnjom pa ih stoga tako i klasifikujemo iako smo uzeli u obzir i alternativnu interpretaciju na osnovu koje tvrdimo da su prijetnje satelitski činovi zahtjevima.

8.2.5. Čestitke

Peti govorni čin koji analiziramo su izrazi čestitki. Analizirane su preko tabele nastale na osnovu uslova koje je izdvojio Serl (Searle 1969: 67). U korpusu smo izdvojili šest čestitki i radi se o tri čestitke povodom svadbenog slavlja te po jednoj povodom pobjede, mirovnog sporazuma i uspjeha. Prva čestitka koju ćemo analizirati upućena je povodom svadbenog slavlja Petra Pavlovića:

- (1) Poi direti como seti mandati ad (1) **allegrarse** cum luy ad questa soa allegreza et noze et circa questo fatto usa-reti quelle parole le qual se conuignerano, (2) fazendo commemoratione della bona amicicia tra la signoria nostra et li soi precessori, et etiam (3) fazendoli et dandoli la benedictione como se suole in simeli casi. (DAD, 30.5. 1455, Lett. di Lev., XIV, 167)

Tabela 30

Uslov	Odlomak
Događaj vezan za primaoca poruke	Svadba
Događaj je u interesu primaoca poruke i pošiljalac vjeruje da je u interesu primaoca	Svadbe se inače smatraju sretnim događajima u interesu učesnika.
Pošiljalac poruke je sretan zbog događaja	<i>seti mandati ad allegrarse cum luy ad questa soa allegreza et noze</i>
Čestitka je izraz zadovoljstva zbog događaja	<i>fazendoli et dandoli la benedictione como se suole in simeli casi</i>

Prva čestitka koju analiziramo je upućena povodom svadbe Petra Pavlovića. Iz tabele proizilazi da odlomak zadovoljava uslove da bude čestitka budući da ispunjava sve uslove. Najveći dio ilokucijske snage čina je u performativnom glagolu *allegrarse* (1) koji služi da izrazi sreću pošiljaoca poruke. U slučaju ovog odlomka, možemo ga smatrati i sinonimom za glagol *congratulare*. Glagol *allegrarse* takođe podrazumijeva da pošiljalac poruke dijeli sreću primaoca poruke što možemo izdvojiti kao strategiju uspostavljanja zajedničkog terena. U slučaju da pošiljalac poruke ne osjeća istinsku sreću zbog

primaoca, onda se može raditi o strategiji pretjeranog zanimanja za primaoca. S obzirom na činjenicu da je pošiljalac poruke dovoljno blizak mladencima da se veseli zbog njihovog sretnog događaja, možemo reći da se tim glagolom pretpostavlja i pretjerano prisan odnos. Strategija (2) određuje tačke kontakta između učesnika razgovora podsjećajući primaoca poruke na prijateljstvo koje tradicionalno veže dvije zemlje. Konačno, strategija (3) služi da zadovolji želju primaoca poruke i izražava se kroz poklon koji ne mora neophodno biti materijalan. U ovom slučaju je u pitanju blagoslov.

U nastavku odlomka je izražen sljedeći zahtjev:

Item a dicto vaiuoda Pethar direti che essendo venuto a noy el suo ambassador ad significarne de queste soe noze et ad conui-tarne ad esse noze noy fossemo molto allegri della consolatione soa et di bona voglia acceptassemo di mandar li ambassadori nostri. Ma perche la cossa e stata presta, non possando noy cussi presto proueder di altri ambassadori deliberassemo mandar voy per alegrarse cum luy ad questa soa consolatione et fargli quello honor che se conuiene tra li boni amixi. (DAD, 30.5. 1455, Lett. di Lev., XIV, 167v)

Dakle, čestitka u ovom slučaju služi kao izraz dobre volje kako bi zemlje razmijenile ambasadore. Zapravo, čestitka treba da odobrovolji primaoca poruke prije zahtjeva. Zahtjev koji slijedi čestitki može dovesti u sumnju njenu iskrenost i možemo zaključiti da je čestitka upućena kao društveni ritual čiji je cilj da poboljša odnose. Iz toga proizilazi da čestitka služi kao satelitski čin zahtjevu tako što modifikuje njegovu snagu.

(2) Signor cherzech lo rezimento di Ragusa habiando havuta la consolatione di veder a casa vostra le magnifiche e consorte vostra et de conte Vlatcho al presente cumulatamente se ritroua piu conso-lata, perche vedeno adimpito el desiderio della extra vostra per la venuta di questa altra magnifica consorte de conte Vladissauo per la qual la signoria vostra hainstituita la presente solemnita et festa alla qual siamo mandati ad **(1) allegrarse** et honorar la signoria vostra et lo dicto conte Vladissauo li preditti Rector et zentilhomeni desiderano che li ecli siano fautori et propicii alla copula del presente matrimonio. **(2) Che esso matrimonio sia ad laude et gloria di Dio.** A **(3) bene et consolatione** della signoria vostra et di tuta casa vostra a consolatione delli magnifici nouizo et nouiza li quali **(4) possano produr di si tal frutto** che viuando la signoria vostra possano tanto **(5) dil'latar la fama di casa vostra quanto el vostro chuur desidra et brama** et tanto che **(6) sia ad laude honor et contentamento di vostri amisi et beniuola et ad confusione di vostri inimici.** Post hec per lo simile **(7) dareti la benedictione** a conte Vladissauo per el nostro suprascritto dandola dicta benedictione cum mainera chel para quella proceder da cum pieni di **(8) amor et carita.** **(9) El dono el qual mandemo per le ditte noze** voy lo presentareti a Vladissauo quoniam la nouiza scutara in publico al primo disuar. (DAD, 2.10. 1455, Lett. di Lev., XIV, 176.)

Tabela 31

Uslov	Odlomak
Događaj vezan za primaoca poruke	Svadba kneza Vladislava
Događaj je u interesu primaoca poruke i pošiljalac vjeruje da je u interesu primaoca	Svadbe se inače smatraju sretnim događajima u interesu učesnika.

Pošiljalac poruke je sretan zbog događaja	<i>Che esso matrimonio sia ad laude et gloria di Dio. A bene et consolatione</i>
Čestitka je izraz zadovoljstva zbog događaja	<i>allegrarse et honorar la signoria vostra et lo dicto conte Vladissauo</i>

Druga čestitka koji analiziramo je nastala povodom svadbenog slavlja kneza Vladislava. Iz tabele proizilazi da odlomak zadovoljava uslove kako bi ga se smatralo čestitkom. Kao što je bio slučaj i sa prethodnim izrazom čestitki, i u ovom odlomku je najveća ilokucijska snaga čina sadržana u glagolu *allegrarse* (1). Ipak, centralni čin je i modifikovan, odnosno pojačan upotrebom strategija koje pripadaju pozitivnoj učtivosti. Razlika između ove i prethodne čestitke je u tome što se osim duhovnih poklona mladencima nude i materijalni (9) iako nije precizirano o kojem se poklonu radi. Među duhovnim poklonima smo izdvojili blagoslove (2) koji su pojačani izrazom *cum amor et carita* (8). Osim blagoslovima, mladencima se žele i pohvala i slava Božija (2), dobrota i utjeha (3), djeca (6), slava i veličina (5). Nematerijalni pokloni se mogu smatrati i strategijom uspostavljanje saučesništva budući da pošiljalac poruke primjećuje želje primaoca i stalo mu je do njih. Nematerijalnim poklonima se pretpostavljaju i želje primaoca poruke čime se uspostavlja sistem dijeljenih vrijednosti. Strategija (6) služi da uspostavi kontaktne tačke upotrebom *toposa* prijateljstva i uvećava zanimanje pošiljaoca poruke. Takođe, *topos* prijateljstva pokazuje i pripadnost istoj grupi prijatelja koji dijele dobro i zlo.

U nastavku je izražen cilj ambasadorovog prisustva na svadbi:

Della stareti fin che le noze serano fornite et quoniam li altri che serano stati alle ditte noze comenzarano a leuarse stando uno zorno ouer doy leuareti el comiato et tornareti a casa habiando aduertentia a tornar piu informato che vi sera possibile di nouelle di Turchi et di ogni altra banda. (DAD, 2.10. 1455, Lett. di Lev., XIV, 176.)

Ambasador prisustvuje svadbenim svečanostima kako bi imao priliku da dobije informacije o neprijateljima koji se približavaju i svadba pruža odgovarajuću priliku za to. U ovom slučaju čestitke ne smatramo satelitskim činom, ali je ipak njihova iskrenost upitna budući da su svečanosti izgovor za druge ciljeve. Ipak, budući da smo već potvrdili društvenu ulogu čestitki, možemo pretpostaviti da ovaj govorni čin funkcionise kao budući razoružavač koji može osigurati dobru volju ako to bude potrebno.

(3) Et se ancora riceuando questa fosseno apreso de luy vogliamo pur che com esso re dobiate remanir e caualcar et andare (1) **allegrarui** de la festa sua fazando scusa et digando che la signoria nostra di Ragusa non sapiano ne abiano di certo in che ancora volesse far la festa de la nouiza et noçe. Etiamdio per la infermita nostra e per lo longo stare nostro di qua che era stato ne chiamaua a casa, ma siando ausata de le noze et festa de la nouiza vostra che apparchiate di fare ne a mandato che (2) dobiamo esser con la maiesta vostra ad allegrarssi et far festa con essa de la sua festa et noze si come cordiali zelatori et amici de la (3) vostra serenita. Et cusi siando et festizando con esso (4) cerchate con bello modo et maniera et cautamente se potete obtegnir alguna cosa di quello perche seti di la. (DAD, 14.7. 1428, Lett. di Lev., X, 95v)

Tabela 32

Uslov	Odlomak
Događaj vezan za primaoca poruke	Kraljeva svadba
Događaj je u interesu primaoca poruke i pošiljalac vjeruje da je u interesu primaoca	Svadbe se inače smatraju sretnim događajima u interesu učesnika.
Pošiljalac poruke je sretan zbog događaja	<i>andare allegrarui de la festa sua</i>
Čestitka je izraz zadovoljstva zbog događaja	<i>dobiamo esser con la maiesta vostra ad allegrarssi et far festa con essa de la sua festa et noze si come cordiali zelatori et amici de la vostra serenita</i>

Posljednje čestitke koje analiziramo napisane su povodom svadbe kralja Tvrtka II Kotromanića sa Dorotejom Gorjanskom. Kao što je bio slučaj i u prethodna dva čina, i iz ove tabele se zaključuje da odlomak zadovoljava uslove kako bi se smatrao čestitkom. Još jednom se potvrđuje da se čestitka izražava preko glagola *allegrarse* (1). Pored performativnog glagola, upotrijebljene su i različite strategije učtivosti. Strategija (2) koristi *topos* prijateljstva kako bi se utvrdila pripadnost istoj grupi, u ovom slučaju grupi prijatelja. Leksema *zelatori* može podrazumijevati i neku vrstu nematerijalnog poklona budući da podrazumijeva da pošiljalac poruke priželjkuje pozitivne ishode za primaoca, a samim time implicira i da pošiljalac poznaje primaočeve želje. Zapravo, cijela strategija (2) aludira na zajedničke vrijednosti učesnikâ. Razlika u odnosu na prethodne dvije čestitke je strategija učtivosti (3). Radi se o apelativu *vostra serenita* koji pripada strategijama negativne učtivosti pomoću koje se primalac poruke impersonalizuje. Ipak, sličnost sa prethodim izrazima čestitki je u vezi sa sumnjama u njenu iskrenost. Iz dijela (4) možemo zaključiti da čestitke olakšavaju budući zahtjev, dakle funkcionišu kao mitigator zahtjevu.

U nastavku analiziramo čestitku povodom pobjede hercega Hrvoja nad kraljem Ostojom:

- (4) Et cum lo ditto (1) **allegrarve** de le sue (2) prosperita et de la vendeta che i Dio li ha conçessa contra lo ingrato Hostoya de tanta ingratitudine quanta habe contra vuy ali (3) infiniti beni che vuy li facisti contra li qual mete in tanto error Bossina rompando a zentilomini de Bossina pacti patrimonii. Et ala (4) cita nostra de Ragusa la qual fo sempre caxa di signori et baroni de Bossina et mo al prexente specialmente vostra rompando li privilegii et sagramenti mantignuti sempre per Bossina et de pluy (5) li sagramneti ultimamente a nuy facti per luy et per vuy et per tutti li baroni di Bossina, (6) le qual soe iniquita Dio justamente ha punito perche non temeiva Dio ne cognosceva vergogna del mondo, cum la plu belle parolle ala discrecion vostra parera convegner al alegra. (DAD, 29.5. 1404, Lett. di Lev., IV, 66)

Tabela 33

Uslov	Odlomak
Događaj vezan za primaoca poruke	Pobjeda u sukobu.
Događaj je u interesu primaoca poruke i pošiljalac vjeruje da je u interesu primaoca	Pobjede se smatraju sretnim događajem koji je u interesu pobjednika.
Pošiljalac poruke je sretan zbog događaja	<i>Dio justamente ha punito perche non temeua Dio ne cognosceua vergogna del mondo</i>
Čestitka je izraz zadovoljstva zbog događaja	<i>allegrarve de le sue prosperita</i>

Četvrta analizirana čestitka je upućena hercegu Hrvoju povodom pobjede nad kraljem Ostojom. Iz tabele zaključujemo da odlomak zadovoljava uslove kako bi bio smatran izrazom čestitki. Jedna od njegovih osobina je široka upotreba *toposa* religije kao u dijelovima (2) i (6). Uloga tog *toposa* je u uspostavljanju dodirnih tačaka između sagovornika tako što pošiljalac poruke laska primaocu izjavljujući da su protekli događaji i Božija volja. Strategija (3) je kompliment koji pokazuje naklonost prema primaocu i saučešće s njim. Međutim, u isto vrijeme implicira i zajednički sistem vrijednosti: poštovanje prema dogovorima, poštenje i ljubav prema prijatelju. Strategija (4) nudi gostoprimstvo grada Dubrovnika kao poklon, ali takođe potvrđuje i da dijele prošlost kao i da su povezani. Strategija (8), žalba da je herceg prekršio dogovore može funkcionisati kao prikriveni zahtjev da herceg poštuje dogovore. Ako je riječ o tome, onda čestitka služi kao satelitski čin za zahtjev.

Peta čestitka je upućena povodom potencijalnog mirovnog sporazuma između vojvode Sandalja i kralja Tvrtka II:

- (5) (1) Se voi sentirete chel sia vero della pace facta col re molto (2) **vene allegrate** per parte nostra che molto ne piace ogni lor concordio et buona pace (3) pero chel'la pace di Bosna e pace et riposo et conseruamento di Ragusa. Et mettetrui a sentire sel volesse andare a trouarsi alla festa del re. (DAD, 10.6. 1428, Lett. di Lev., X, 92)

Tabela 34

Uslov	Odlomak
Događaj vezan za primaoca poruke	Potencijalno je postignut mirovni sporazum.
Događaj je u interesu primaoca poruke i pošiljalac vjeruje da je u interesu primaoca	Mirovni sporazumi se mogu smatrati sretnim događajima.
Pošiljalac poruke je sretan zbog događaja	<i>molto ne piace ogni lor concordio et buona pace</i>
Čestitka je izraz zadovoljstva zbog događaja	<i>vene allegrate per parte nostra</i>

Budući da hipotetička rečenica (1) na početku odlomka signalizuje kako mir između aktera nije još uvijek potvrđen, smatramo da se radi o potencijalnoj čestitci. Međutim, Dubrovačka Republika daje zadatak ambasadoru da uputi čestitke u slučaju da događaj jeste potvrđen. Glagol *vene allegrate* (2) je opet upotrijebljen kao performativni glagol koji izražava čestitke. Strategija (3) ukazuje na zajedničke osobine objavljujući da je mir jednih mir i za druge. Dakle, radi se o pretpostavci da imaju zajedničke vrijednosti.

Posljednji govorni čin čestitki koji analiziramo je upućen kralju Tvrtku II povodom uspjehâ:

- (6) *Supra la contenentia dela qual vostra lettere rispondando vogliamo riceputa questa nostra che dobiate andare doue lo re si troua et stare appresso de luy doue siando per parte nostra con la corona sua (1) **vi dobiate allegare** di prosperi successi suoi di quali pigliamo grande piacere e consolatione come quelli (2) i quali di continuo desideremo lo ben et grandeza dela (3) corona sua come (4) suoi cordialissimi amici et (5) seruitori. (DAD, 5.1. 1431, Lett. di Lev., XI, 14v)*

Tabela 35

Uslov	Odlomak
Događaj vezan za primaoca poruke	Uspjesi.
Događaj je u interesu primaoca poruke i pošiljalac vjeruje da je u interesu primaoca	Uspjesi su u interesu osobe koja ih postiže.
Pošiljalac poruke je sretan zbog događaja	<i>vi dobiate allegare di prosperi successi suoi</i>

Čestitka je izraz zadovoljstva zbog događaja

successi suoi di quali pigliamo grande piacere e consolatione come quelli i quali di continuo desideremo lo ben et grandezza dela corona sua come suoi cordialissimi amici et seruitori

Budući da je pismo odgovor na prethodnu ambasadorovu vijest, ne možemo znati kontekst i kojem uspjehu se radi jer ta pisma nisu sačuvana. Iz tabele zaključujemo da odlomak zadovoljava uslove kako bi se smatrao čestitkom. Takođe primjećujemo dvije strategije koje pripadaju negativnoj učtivosti. Radi se o strategijama (3) i (5). Strategija *corona sua* (3) je strategija impersonalizacije koja koristi metonimiju tako da *corona* preuzima značenje imenice *re*. Strategija (5), *seruitori*, služi da pokaže poštovanje na autodegradirajući način. Strategija (2) pretpostavlja zajedničke vrijednosti, a u isto vrijeme predstavlja i nematerijalni poklon u vidu saradnje i razumijevanja. Strategija (4) koristi *topos* prijateljstva i na taj način uspostavlja saučešništvo i naglašava pripadnost istoj grupi. Što se tiče ovog odlomka, ne smatramo da se radi o satelitskom činu zato što nam kontekst ne dopušta da ga tako definišemo. Međutim, možemo pretpostaviti da generalno čestitke mogu odobrovoljiti primaoca poruke i služiti da stvore dobru volju za buduće potrebe.

8.2.5.1. Zaključak analize čestitki

Kroz analizu čestitki smo mogli potvrditi da se one izražavaju oblicima performativnog glagola *allegrarsi*. Nijedan analizirani odlomak ne daje detaljnije upute o tome kako se izražava sreća, tako da možemo zaključiti da se upute oslanjaju na ambasadorove retoričke sposobnosti kako bi se izrazio na prikladan način. Što se tiče strategija učtivosti, izdvojili smo uspostavljanje zajedničkih osobina, davanje poklona (materijalnih i spiritualnih), poštovanje prema primaocu poruke, upotrebu počasnih titula. *Toposi* religije i prijateljstva se izdvajaju kao dominantne semantičke formule čiji je cilj ukazivanje na zajedničke osobine.

Analiza konteksta u kojem se nalaze čestitke je pokazala da možemo sumnjati u njihovu iskrenost te da se mogu smatrati satelitskim činovima za zahtjeve budući da Dubrovačka Republika koristi sretne događaje kako bi postigla vlastite ciljeve. I u odlomcima u kojima zahtjev nije odmah formulisan, možemo zamisliti da je uloga čestitki da akumulira dobru volju za odgovarajući trenutak. U vezi s tim predlažemo pojam „diplomatski kredit“ koji može objasniti dobru volju primaoca poruke koja nastaje preko tipizovanih i formulskih interakcija kao što su čestitke.

8.2.6. Saučešća

Kako bismo analizirali saučešća, koristimo tabelu nastalu na osnovu elemenata koje izdvaja Elvud (Elwood 2004: 51). Najprije analiziramo odlomak kroz tabele, a zatim njegove semantičke osobine. U korpusu smo izdvojili deset izraza saučešća i u svakom je riječ o saučešću izjavljenom povodom nečije smrti. Prvi analizirani izraz saučešća je upućen braći Petru i Nikoli nakon smrti trećeg brata:

- (1) **(1) Magnifici vayuoda** Petar et vui **(2) conte** Nicola habiando intexo lo Rector et zintilomini de Ragusa vostri boni amici et cordial fratelli del caxo ocorso de la morte del fratello suo et vostro vayuoda Iuanis **(3) Dio sa che molto li dispiaque et molto se agriewa et si se dole de hauer per so cossi bon amigo compare et fratello loro**. Et sapiando che le cossa devuta et quod animo e el proprio debito et effecto dela bona et vera amicicia allegrarse ali tempi del ben et prosperotade de li amici et dolorse del contrario voiando satisfar al debito dele amicicie antige et far quello se conuien et che son tenuti et che se leze in la scrittura sancta **(4) gaudere cum gaudentibus et flere cum flentibus (5) hano man-dato mi suo ambassatore a dolerse insiema cum vui et agrauarse del caxo ocorso**. Et dixe la mia signoria che sel se potesse cum sospieri et la crime et altro recourare la perdita fata non se sparagneria in cossa alcuna. Ma, considerando che in darno e a dolerse dela cossa che doiandose non se po recuperar ne rescatar per modo alcuno. Et che la frazilita humana e sotoposta a subiti et diuersi casi de la morte la qual e comuna a ognuno et non perdona a richo ne pouro, ne a grande ne picholo, sia pur chi se voia. **(6) Perche cossi e instituido et ordinato dal summo i Dio che ogni creatura viuente in questo mondo conuegna morire et ogni cossa creata o tardi o per tempo conuegna manchar in per ho ve douete confortar et regratiar esso eterno Dio al qual cossi a piacesto et ha vouito a si chramar la soa criatura.** **(7) Et spicialmente a tempo de asai florida etade vostra et prosperi de sanitade et la signoria vostra in paxe et tra de vui bona unione et tale et si fati che ben ve saperete rezer et gouernar et la vostra signoria tranquila et in bona pace confernar et mantignir la amistade antige**. Et cossi vi priega conforta et exorta la signoria de Ragusa debiati far come a vui se aspecta et perten et deponer ogni tersteza ran-core et melenconia da po che el non et altro remedio che da po pure che sete **(8) per la Dio gratia remasti vui in prosperitade ogni cossa sta bene poi che a Dio cossi piace**. Et pregeremo Dio vi conserue de ben in meio et hauarete sempre lo Rector et zintilomini de Ragusa per boni amici et boni fratelli et vui serete loro come sempre seti stati offerendosse nui sempre pronti et aparechiati alli vostri piaceri come sempre semo stati al'lui et a vui et a tuti de caxa vostra. (DAD, 17.12. 1450, Lett. di Lev., XIV, 54v-55)

Tabela 36

Element	Odlomak
Priznavanje smrti	<i>/.../ habiando intexo lo Rector et zintilomini de Ragusa vostri boni amici et cordial fratelli del caxo ocorso de la morte del fratello suo et vostro vayuoda Iuanis /.../</i>
Izraz saosjećanja	<i>Dio sa che molto li dispiaque et molto se agriewa et si se dole de hauer per so cossi bon amigo compare et fratello loro</i>
Ponuda pomoći	<i>Et dixe la mia signoria che sel se potesse cum sospieri et la crime et altro recourare la perdita fata non se sparagneria in cossa</i>

	<i>alcuna.</i>
Razmatranja o budućnosti	<p><i>Et spicialmente a tempo de asai florida etade vostra et prosperi de sanitade et la signoria vostra in paxe et tra de vui bona unione et tale et si fati che ben ve saperete rezer et gouernar et la vostra signoria tranquila et in bona pace confenar et mantignir la amistade antige.</i></p> <p><i>Et pregeremo Dio vi conserue de ben in meio et hauarete sempre lo Rector et zintilomini de Ragusa per boni amici et boni fratelli et vui serete loro come sempre seti stati offerendosse nui sempre pronti et apareciati alli vostri piaceri come sempre semo stati al'lui et a vui et a tuti de caxa vostra</i></p>
Izraz zabrinutosti za osobu u žalosti	-

Iz tabele proizilazi da ovaj odlomak predstavlja izraz saučešća i jedini element koji nedostaje je izraz zabrinutosti za ožalošćenog. Početak odlomka (1) i (2) pokazuje poštovanje prema plemićima tako što im se obraća titulama *vojvoda* i *knez*. Takođe je ukazano na zajednički teren tako što je naglasak stavljen na prethodne dobre odnose Dubrovačke Republike sa pokojnikom. Strategija (3), koja predstavlja i centralni dio saučešća, je izraz boli pošiljaoca poruke. Saučešće je izraženo preko performativnih glagola *dispiacere*, *aggravarsi* i *dolersi* koji su podvučeni u odlomku. Ovaj dio je pojačan i upotrebom *toposa* religije budući da je dijeljena bol naglašena izrazom *Dio sa*. *Topos* religije je još jednom upotrijebljen u strategiji (4) u kojem pošiljalac poruke citira Bibliju (Poslanica Rimljanima 12:15) – *Radujte se sa onima koji se raduju, plačite sa onima koji plaču*. Na ovaj način se uspostavlja bratski i saradnički odnos budući da se vjera koristi kao razlog ambasadorovog dolaska (5). Strategija (6) je nastavak *toposa* vjere jer se bratova smrt predstavlja kao Božija volja. S obzirom na činjenicu da se kompliment odnosi na stara prijateljstva, strategija (7) je upućivanje komplimenata plemićima pomoću kojih se ukazuje na zajednički teren. Ovu činjenicu možemo interpretirati i kao zahtjev upućen van registra da odnosi između učesnika razgovora ostanu kao nekada. Konačno, strategija (8) je povratak na *topos* religije kojim se želi dobra budućnost primaocima saučešća.

Drugi izraz saučešća koji analiziramo je manje kompleksan od prethodnog pa ga stoga nećemo analizirati preko tabele:

- (2) El facto questo dobiategli aricordare quanto **(1) amore et amistade et beniuolenza** ebbe la buona memoria di conte Polo suo padre alla cita di Ragusia reputandola sempre mai per casa sua et similmente la comunita di Ragusia fu sempre apa-rechiata a ogni suo piacere et honore, come di **(2) caro amico** chel tegnuamo et grandissima **(3) dogla** et **(4) dispiacere** auessimo della sua morte. **(5) Et cosi come la buona memoria di vostro padre auessimo per caro amico et fradello cosi auemo conte Piero vostro fratello et voi.** (DAD, 16.2. 1416, Lett. di Lev., VII, 146v)

U ovom slučaju je saučešće upućeno preko imenica *dog(l)ia* (3) i *dispiacere* (4). Jedan od satelitskih elemenata saučešću je *topos* prijateljstva koji je upotrijebljen tri puta. Ovom *toposu* možemo dodati i

topos ljubavi (1) koji takođe ima ulogu da uspostavi zajednički teren. Zapravo, on, a naročito broj (5), nas navode da pomislamo da se radi o zahtjevu da odnosi ostanu kakvi su bili za vrijeme kneza Pavla zato što Dubrovačka Republika izražava želju da se prijateljski odnosi nastave i sa sinovima.

Treći izraz saučešća je upućen vojvodi Sandalju poslije smrti njegovog brata Vuka:

- (3) **(1) Magnifico voiuoda** li çentilhomini de Ragusa **(2) vostri cari amici**, sentando la nouella dela morte dela bona memoria del magnifico conte Volch vostro fratello, multo li ne **(3) increse** et molto **(4) sene dole**, considerando la vita sua era utile et necessaria alla magnificencia vostra, et era bona et de gran piazzer ad ogni vostro amico et in specialita ali zentilhomini de Ragusa, **(5) vostri cordiali et bon amici** per ogni rispetto, dolendoue per parte nostra del caso el piu che porete, com quelle sauie et acorte parole se richiede a tal caso come alla vostra discretion parera. Da poi el dolore che vui hauereti fatto come di sopra vi se dize, il confortarete com breue parole dicendo: Ma, da puoi che **(6) e piazuto al nostro signore Dio de chiamarlo a se** non senza grande dogla e malanconia vostra et **(7) di vostri amici** considerato la morte sua e irrecuperabile e **(8) per non esser differente dala volonta di Dio**, vi piaqua cum pacientia de pigliar tal conforto di questo caso quale **(9) con la vostra profunda discretion saperessi consigiar altri in simel caso e come alla vostra magnificencia se conuiene de fare.** (DAD, 3.3. 1424, Lett. di Lev., IX, 25.)

Tabela 37

Element	Odlomak
Priznavanje smrti	<i>/.../ sentando la nouella dela morte dela bona memoria del magnifico conte Volch vostro fratello</i>
Izraz saosjećanja	<i>multo li ne increse et molto sene dole</i> <i>dolendoue per parte nostra del caso el piu che porete, com quelle sauie et acorte parole se richiede a tal caso come alla vostra discretion parera</i> <i>Ma, da puoi che e piazuto al nostro signore Dio de chiamarlo a se non senza grande dogla e malanconia vostra et di vostri amici considerato la morte sua e irrecuperabile e per non esser differente dala volonta di Dio, vi piaqua cum pacientia de pigliar tal conforto di questo caso quale con la vostra profunda discretion saperessi consigiar altri in simel caso e come alla vostra magnificencia se conuiene de fare</i>
Ponuda pomoći	-
Razmatranja o budućnosti	-
Izraz zabrinutosti za osobu u žalosti	-

Iz tabele proizilazi da su samo dva uslova zadovoljena, a tri nisu. Međutim, zadovoljen je najvažniji, a to je izraz saosjećanja. Saučešće je upućeno preko performativnih glagola *increscere* (3) i *dolersene* (4). Odlomak je otvoren izrazom poštovanja *magnifico voivoda* (1). *Topos* prijateljstva (označen brojevima 2, 5 i 7), odnosno spominjanje prijateljskih odnosa predstavlja način na koji se uspostavlja zajednički teren. I u ovom saučešću je utjeha ponuđena preko *toposa* religije (6) i (8) zato što se smrt predstavlja kao Božija volja. Dio (9) predstavlja kompliment ožalošćenom i pretpostavljamo da je njegova uloga da utješi primaoca poruke, ali i da je riječ o nematerijalnom poklonu kao strategiji pozitivne učtivosti. Izrazu saučešća slijedi sljedeći zahtjev:

E cosi il dobiate cortizar sei di al piu, el quinto di li direte come ser Teodoro de Prodanello ne a ditto, per parte della magnificencia sua, per la gabella di Narente. Onde nuy desiderosi sempre di far cosa li sia de piazere auemo confortati et confortaremo li mercantanti nostri al comprar della dicta gabella de Narente. E cortezado che la veri di sei correti comiato da luy recomandandoli li mercatanti et la tera et offerendoli nuy et tornarite a Ragusa. (DAD, 3.3. 1424, Lett. di Lev., IX, 25.)

Zbog prisustva zahtjeva možemo posumnjati u iskrenost saučešća budući da saučešće postaje satelitski čin koji ublažava zahtjev. Iz toga proizilazi da je saučešće umekšivač čiji je cilj da ukloni potencijalno protivljenje zahtjevu. U istom pismu je prisutan još jedan izraz saučešća knezu Vukcu:

(4) Et se per caso conte Volchaç fesse li presente o scontrandoui con luy allo camino e voi **cum simile parole** vi dolete dela morte del detto conte Volch. (DAD, 3.3. 1424, Lett. di Lev., IX, 25.)

U ovom slučaju je saučešće prisutno samo kroz performativni glagol *dolersi* i uputu ambasadoru da ga treba izraziti. Dakle, nedostaju detaljne upute o sadržaju i načinu upućivanja. Međutim, prisutan je metapragmatički komentar *cum simile parole* iz kojeg zaključujemo da ambasador poznaje modalitete prikladnog upućivanja saučešća. Sličan je i sljedeći slučaj:

(5) Se per caso voi vi trouasse con la patrona, salutatela per parte nostra con quel bel saluto che so lo con-uiene et doleteui con lei della morte del magnifico signor despoth come et per nostre letere fu aui-sata. (DAD, 10.6. 1428, Lett. di Lev., X, 92v)

Ni ovaj izraz saučešća nije elaborisan kao prva tri budući da je jedini izraz saučešća u performativnom glagolu *doleteui*, to jeste izrazite saučešće. Šesto saučešće koje analiziramo je upućeno vojvodi Sandalju povodom smrti brata Vukca:

(6) **(1) Magnifico voiuoda**, habiando inteso i signori de Ragusa de la morte del magnifico conte Vochaç, bon fratello dela signoria vostra **(2) ne receuette grandissimo cordoglio e despiaser** cusi respetando ala **(3) antiqua e bona amititia** la qual sempre e sta tra eldetto magnifico conte fratello vostro e la mia signoria, come **(4) per amor** dela vostra magnificentia **(5) lo honor e bon stato dela qual amano come el suo proprio**, ma considerando che la morte e comuna a zascuno, e che lo ditto conte e viuesso longamente in signoria cum honor e bon stato como benigno e justo signor, e la sua bona fama la lassato dreto a luy, e che lo suo fiolo e romasto in man e gouerno dela potente e **(6) sapientissima signoria vostra** la qual lo ama e tiene per fiolo. Non si puo chamar questa transmigracion sua, altramente che passazo de vita caduta **(7) a perpetua e beata vita**. Di che i signori de Ragusa **(8) amicissimi vostri** pregano la prudentissima signoria vostra voglia **(9) adoperar la sua famosa vertu e con rason reprimere et omnino da se rimouer ogni cordoglia e melanconia e prender con rason debita consolatione**. Impero fazando altramente seria notiu a ala sanitade e vita vostra, la

conseruation dela qual per ben dela magnificencia vostra e **(10) consolation deli amici suoi** doueti voler conseruar e cusi vene prega i signori de Ragusa **(11) vostri boni amici**. Auegna cognosando lor la profunda et alta virtu dela potente signoria vostra quello per debito de amititia se sono mossi a mandarui confortar eregar. (DAD, 3.7. 1432, Lett. di Lev., XI, 100)

Tabela 38

Element	Odlomak
Priznavanje smrti	<i>habiando inteso i signori de Ragusa de la morte del magnifico conte Vochaç,</i>
Izraz saosjećanja	<i>ne receuette grandissimo cordoglio e despiaser</i> <i>Non si puo chamar questa transmigration sua, altramente che passazo de vita caduta a perpetua e beata vita</i>
Ponuda pomoći	-
Razmatranja o budućnosti	<i>Di che i signori de Ragusa amicissimi vostri pregano la prudentissima signoria vostra voglia adoperar la sua famosa virtu e con rason reprimere et omnino da se rimouer ogni cordoglia e melanconia e prender con rason debita consolatione.</i>
Izraz zabrinutosti za osobu u žalosti	<i>i signori de Ragusa amicissimi vostri pregano la prudentissima signoria vostra voglia adoperar la sua famosa virtu e con rason reprimere et omnino da se rimouer ogni cordoglia e melanconia e prender con rason debita consolatione</i>

Centralni čin nije izražen putem performativnog glagola nego eliptično iskazom *ne receuette grandissimo cordoglio e despiaser* (2). Izraz saučešća je otvoren apelativom *magnifico voivoda* (1). Još jednom smo mogli izdvojiti *topose* ljubavi (4), prijateljstva (3, 8, 10, 11), religije (7) i časti (5) koji služe da uspostave zajednički teren. Konačno, vojvodi se upućuju i komplimenti (6) *sapientissima signoria vostra* (6) i *adoperar la sua famosa virtu* (9). Komplimentom (6) se ističe njegova mudrost, a komplimentom (9) vrlina. Takođe tvrdimo da komplimenti mogu funkcionisati kao umekšivači jer imaju i laskavu komponentu. Nakon elaborisanog izraza saučešća, slijedi uputa kako da se izrazi saučešće kćerci kneza Vukca, Teodori:

- (7) Se veramente vui trouasse madona Theodora la qual e sta repudiada da Radossau Pau. e fu fiola del conte Vochaç com algun de i ditti voiuoda Sans(d)agl, conte Stefano e dona fu del conte Vochaç, ve cometiamo dobiati condolerui g'lei e consolarua per lo modo dito via abiamo far dobiati con li altri di sopra. (DAD, 3.7. 1432, Lett. di Lev., XI, 100v)

Ovaj izraz saučešća sadrži samo uputu da saučešće izrazi i da joj se pruži utjeha bez daljih obrazlaganja. Saučešće je izraženo performativnim glagolom *condolersi*.

Osmo saučešće je upućeno Stjepanu Vukčiću, nećaku i nasljedniku vojvode Sandalja Hranića, povodom stričeve smrti:

- (8) **(1) Magnifico e generoso signore**, noy fa mistico com gran parole ricordare ne remembrare quanto dolce et teneramente sempre insembre se (2) **abiamo amato la bona e recordeuele memoria del magnifico olim barba vostro voiuada Sandagl et la signoria de Ragusi, pero che non tanto a voi, ma a tutto lo mondo zio e manifestissimo**. Il perche voltando nella mente sua da signoria de Ragusi di quanto (3) **cordiale zelo e perfetto amore e carita** esso condan voiuada, barba vostro e stato conzonto et ligato con essa. E quanta sempre sia stata le (4) **prompteza e diligentia sua com granda humanita e benignita ad amare, operare, cercare et volere com tuto lo studio e sentimenti suoi lo honore ben et utile de Ragusa casa sua** e com (5) **fauor sempre ricogliere et abrazare li suoi zitadini e mercadanti** come (6) **cari e cordiali amici suoi** i quali sempre per le sue contrade a voluto siano securi, liberi et franchi. (7) Non puo il manchare di tale e tanto signore e cordialissimo amico suo per nullo modo passare senza grandissima rimaricazione et doglia dil suo core. Et pero referando la signoria de Ragusi com buon cuore quello (8) **cordiale amore et carita**, che sempre a avuto et portato ad esso voiuada inverso di voi come nieuo et degno successor d'esso per bocha de me ambassador d'essa signoria mandato alla magnificencia vostra (9) si condole e remarica che non tanto di tale valeroso et famoso barba, ma Ragusi di tale (10) **perfecto et caro amico** et anche lo Regno de Bosna di tanto consiglio et luce come era in esso regno per la sua morte siano priuati et spoliati. La recuperacion dil qual se com auere ouer dolere si potesse fare non sparignargue Ragusa tuto lo suo ne cessaraue de implire laiere de lamenti, ma perche (11) **la fragilita humana da questo tal passaggio ordinato dal summo i Dio come cosa comuna declinare non puo pero che viuere non si puo che non si mori, e morire non puo chi non viue**. Conside-rando specialmente che auegna esso voiuada (12) **col corpo sia morto niente mancho la sua virtuosa et gloriosa fama viue et in eterno, fin chel mondo sia viuera**. (13) Vi prega et conforta essa mia signoria che questo tal caso virtuosamente (14) **con pacientia voliate suportare conformandoui alla volonta del summo i Dio a cui cusi e piacuto**. Et si come d'esso voiuada spechio et via vostra seti nieuo et vero successore cusi dele virtuose et laldabile operation et vie sue voliate esser imitadore et seguitore. Et verso la signoria de Ragusi e suoi mercadanti demostrarui et esser com quello bon cuore et amore e fauore e destio e che mai suo esse voiuada come ferma fede et speranza a in voi. La qualcosa vedando et cognosando (15) **essa signoria tutto lo suo cuore et amore referera in voi come mai feci in esso barba vostro**. E di ciò assai consolacion pigliara cognosando non auer perduto ma tramutato lo amico al ben et honor dil qual in quello ad essa possibile sia sempre auerete et ritrouarete com tuto lo suo ingegno disposta et prompta usando circa questo tal condolere et consolare simile altre belle raxon e parole come meglio vi parera conuenirsi. (DAD, 29.3. 1435, Lett. di Lev., XI, 228v-229)

Tabela 39

Element	Odlomak
Priznavanje smrti	<i>noy fa mistico com gran parole ricordare ne remembrare quanto dolce et teneramente sempre insembre se abiamo amato la bona e recordeuele memoria del magnifico olim barba vostro voiuada Sandagl</i>

Izraz saosjećanja	<p><i>Non puo il manchare di tale e tanto signore e cordialissimo amico suo per ullo modo passare senza grandissima rimaricazione et doglia dil suo core.</i></p> <p><i>La recuperacion dil qual se com auere ouer dolere si potesse fare non sparignargue Ragusa tuto lo suo ne cessaraue de implire laiere de lamenti, ma perche la fragilita humana da questo tal passaggio ordinato dal summo i Dio come cosa comuna declinare non puo pero che viuere non si puo che non si mori, e morire non puo chi non viuere. Considere-rando specialmente che auegna esso voiuoda col corpo sia morto niente mancho la sua virtuosa et gloriosa fama viuere et in eterno, fin chel mondo sia viuera. Vi prega et conforta essa mia signoria che questo tal caso virtuosamente con pacientia voliate suportare conformandoui alla volunta del summo i Dio a cui cusi e piacuto.</i></p>
Ponuda pomoći	-
Razmatranja o budućnosti	<p><i>Et verso la signoria de Ragusi e suoi mercadanti demostrarui et esser com quello bon cuore et amore e fauore e destio e che mai suo esse voiuoda come ferma fede et speranza a in voi. La qualcosa vedando et cognosando essa signoria tutto lo suo cuore et amore referera in voi come mai feci in esso barba vostro.</i></p>
Izraz zabrinutosti za osobu u žalosti	-

Iz tabele proizilazi da odlomak zadovoljava elemente priznavanja smrti, izraza saosjećanja i razmatranja o budućnosti, dok nedostaje ponuda pomoći i izraz zabrinutosti za ožalošćenog. Ipak, budući da je izraz saosjećanja najbitnija karakteristika izraza saučešća, ovaj odlomak možemo smatrati izrazom saučešća.

Centralni čin (7), (9) i (13) je izražen performativnim glagolima i izrazima. Čin (7) je upućen performativnim izrazom *Non puo /.../ per nullo modo passare senza grandissima rimaricazione et doglia dil suo core* u kojem se imenice *rimaricazione* i *doglia* izdvajaju kao nosioci značenja saučešća. Čin (9) je izražen performativnim glagolima *si condole* i *(si) remarica*. Konačno, čin (13) je izražen performativnim glagolom *vi conforta*.

Pored centralnog čina, možemo izdvojiti i druge strategije učtivosti u odlomku. Strategija (1) je apelativ u formi počasne titule *signore* koja je pojačana pridjevima *magnifico* i *gnereroso*. Strategija (2) predstavlja uspostavljanje zajedničkog terena koji naglašava prethodne veze. I dio (3) je ista strategija učtivosti, ali je izražena preko *toposa* ljubavi. Strategije (4), (5) i (6) su umekšivači koji laskaju primaocu poruke tako što upućuju komplimente pokojniku i naglašavaju njegove vrline. Strategije (8) i (10) su nastavak uspostavljanja zajedničkog terena koji upotrebljavaju *topose* ljubavi (8) i prijateljstva (10). Dijelovi (11), (12) i (14) su utjeha pružena primaocu poruke. Strategije (11) i (14) koriste *topos* religije kako bi pružile utjehu, dok je strategija (12) nematerijalni poklon u obliku širenja dobrog pokojnikovog glasa. Konačno, strategija (15) je umekšivač upućen Stjepanu Vukčiću koji laska nasljedniku poredeći ga sa poštovanim prethodnikom.

Nakon saučešća, novom vojvodi se upućuje i zahtjev:

Perche conte Nicola Radioueuich scrisse per sua parte e delli fratelli al official suo della gabella de Narente che la parte d'essa gabella che suo de voiuoda Sandagl douesse tuor et pigliar per essi çio desso a sapere per nostre lettere al dicto conte Steffano si che ancora vogliamo voi a bocha gli dobiate dire et replicare questo. L'altro di alli mercadanti nostri i quali vegnevano de Srebrniza per Vladislauo fiolo del conte Raicho valioso in Sutischa passando di la gli fo tolto et leuato lo arzeno che portuano e corize d'arzeno e tasche d'oro et altre arzentere, denari, arnise e cauali. Ala'qual nouita fatta sopravegnando ouer vi trouandosi venire per pocho spacio di tempo esso conte Steffano subito comando che ogni cossa fosse restituida alli mercadanti alli quali lo arzeno fo restituido. (DAD, 29.3. 1435, Lett. di Lev., XI, 229-229v)

Zahtjev je da se uklone carine koje su uspostavljenje protivno željama Dubrovačke Republike. Dakle, i ovaj zahtjev dovodi u sumnju iskrenost saučešća i potvrđuje pretpostavku da ovaj govorni čin služi i za olakšavanje društvenih odnosa i da primalac poruke bude raspoloženi da sasluša zahtjev. Nakon Sandaljeve smrti, saučešće je upućeno i njegovoj udovici Jeleni:

(9) Drizate lo camin vostro doue sentereti sia madona Jelle, olim uxor de voiuoda Sandagl et ad essa siando ariuato la salutarete per parte nostra com quello salute che a lei se conuien et dandoli la lettere de credença a lei se driza la qual data vi e, dandoui aldiencia, per parte nostra vi condolorete dela morte d'esso voiuoda, cordial amico nostro, come sopra vi e detto douete far a conte Stipan per quello modo et forma che ben sapieti fare et meglio vi parera conuenirsi et cortizandoli per tre di **recomandandoli la cita zentilomeni et mercadanti nostri** togliando comiadi veneti a Ragusi. (DAD, 29.3. 1435, Lett. di Lev., XI, 229v)

U ovom slučaju je govorni čin izražen samo performativnim glagolom *condolersi* bez daljih obrazlaganja kako da se formuliše sami čin. Ambasadoru je data i uputa da preporuči dubrovačke trgovce i plemiće, odnosno da iskoristi situaciju kako bi došao do određene koristi. Da se radi o koristi, možemo potvrditi i nastavkom odlomka:

Siate a corto in darui sentir et spiar di nouelle da qualuncha parte quanto sapreti et potreti et ritornando di tutto pienamente informati la signoria nostra. (DAD, 29.3. 1435, Lett. di Lev., XI, 229v)

Iz odlomka proizilazi da je jedan od ciljeva ambasadorovog putovanja i da sazna novosti osim da izrazi saučešće. To nas dovodi do zaključka da saučešće ne mora biti iskreno i da može biti diplomatski alat.

Posljednji izraz saučešća koji analiziramo je upućen kralju Tvrtku II nakon smrti supruge Doroteje Gorjanske:

(10) (1) **Serenissimo re**, li signali de la (2) **perfetta amicicia e cordiale amore** specialmente se cognosceno (3) **per lo alegrare e galdere del prosperitate e ben delo amico e consequentemente a dolerse dele aduersitadi e de spi-axer suo**. Il perche considerando la mia signoria (4) **lo antiquissimo longo e cordial amore et intrinsecho zelo** che semper a porta ali ante-cessori vostri et quam maxime ala corona dela maiesta vostra, e che sempre di so costume e stato questo tal (5) **cordial amor e zelo** de dilection da monstrarlo per euidenti segni. Alegrandose dele prosperitate, felicitadi e bon stato de la maiesta vostra et honorando e cortizando quella con suoy messi et ambaxade como a fato per lo passado, cognoscendo etiamdio essa per euidenti fruti d'amore e de beneficij dala seruitade vostra essere amata. E non tanto essa ma zaschaduno suo minimo cittadino e merca-dante abiando intexo nouamente de la morte de la felice mimoria de la condan serenissima madona reyna, consorte vostra dilectissima, amandato me ambaxiator suo al conspetto e presentia dela excellentia vostra per bocha dil qual (6) si condole et si se amarica. Conzo sia che non tanto la maiesta vostra di tal

valorosa e sapientissima consorte e rezina, ma Ragusa e tuta Bosna di tan-to splendor et ornamento siano priuati et spoliati la recuperation dela qual se con auer ouer doler si potesse fare non sparignaraue Ragusa con li vostri cordialissimi et intimi zentilomeni di quella gran tesoro necessara ne de implire l'auere de lamenti e li ochi di la crime, ma (7) **perche la fragilita humana di questo tal passazo ordinato dal summo i'Dio come cosa comuna schinar non puo perche viuer non puo che non si mora e mori non puo chi non viue**. Considerando quam maxime che auegna che essa mado la soa virtuosa e gloriosa fama conueritade (8) **si puo dir che viua in questo mondo et in eterno viuera fin chel mondo sera et a quello altro per le soe bone e sancte operation ali beni di vita eterna** sia (9) vi prega e conforta essa mia signoria che questo tal caso virtuosamente con pacientia e forteza (10) **vogliati supportar conformandoui con la voluntadi del summo i'Dio a cui cusi e piazzuto e cusi con tal raxonamenti** e persuasion sforzatine de consolarlo quanto potieti e sapereti humanamente como meglio vi parera conuegnirsi. (DAD, 18.10. 1438, Lett. di Lev., XII, 108-108v)

Tabela 40

Element	Odlomak
Priznavanje smrti	<i>E non tanto essa ma zaschaduno suo minimo cittadino e merca-dante abiando intexo nouamente de la morte de la felice mimoria de la condam serenissima madona reyna, consorte vostra dilectissima,</i>
Izraz saosjećanja	<i>Conzo sia che non tanto la maiesta vostra di tal valorosa e sapientissima consorte e rezina, ma Ragusa e tuta Bosna di tan-to splendor et ornamento siano priuati et spoliati la recuperation dela qual se con auer ouer doler si potesse fare non sparignaraue Ragusa con li vostri cordialissimi et intimi zentilomeni di quella gran tesoro necessara ne de implire l'auere de lamenti e li ochi di la crime, ma perche la fragilita humana di questo tal passazo ordinato dal summo i'Dio come cosa comuna schinar non puo perche viuer non puo che non si mora e mori non puo chi non viue</i> <i>questo tal caso virtuosamente con pacientia e forteza vogliati supportar conformandoui con la voluntadi del summo i'Dio a cui cusi e piazzuto e cusi con tal raxonamenti e persuasion sforzatine de consolarlo quanto potieti e sapereti humanamente como meglio vi parera conuegnirsi</i>
Ponuda pomoći	-
Razmatranja o budućnosti	<i>i puo dir che viua in questo mondo et in eterno viuera fin chel mondo sera et a quello altro per le soe bone e sancte operation ali beni di vita eterna</i>
Izraz zabrinutosti za osobu u žalosti	-

Iz tabele proizilazi da odlomak zadovoljava tri uslova kako bi bio smatran izrazom saučešća. Međutim, zadovoljava najbitniji, a to je izraz saosjećanja. Centralni čin je izražen uz pomoć dva performativna glagola *si condole, se amarica* (6) i *ve conforta* (10).

Što se tiče modulacije govornog čina, primjećujemo upotrebu strategija učtivosti. Strategija (1) je apelativ kojim se impersonalizuje primalac poruke. Uz to, apelativ ima formu počasne titule *re*. Konačno, titula je pojačana i upotrebom pridjeva *serenissimo*. Strategija (2), (3), (4) i (5) predstavljaju uspostavljanje zajedničkog terena kojima se naglašavaju prethodne veze uz upotrebu *toposa* ljubavi i prijateljstva. U izrazima saosjećanja (7), (8) i (10) se koristi *topos* vjere. Isti *topos* je upotrijebljen i u razmatranju o budućnosti (8).

8.2.6.1. Zaključak analize saučešća

Iz analize saučešća proizilaze dvije vrste koje smo nazvali elaborisana i metapragmatička saučešća. Elaborisana saučešća sadrže detaljne instrukcije za ambasadora po pitanju toga kako treba da ih izrazi, dok metapragmatička sadrže samo performativni glagol i oslanjaju se na ambasadorove retoričke sposobnosti i poznavanje ustaljenog kodeksa diplomatskog ponašanja. Izdvojili smo performativne glagole *dispiacere, aggravarsi, dolersi, incrementare, dolersene, condolersi, confortare, rammaricare* kao i lekseme koje izražavaju saučešće u tuđem bolu - *doglia, cordoglio, dispiacere, rammarico*.

Elaborisani izrazi saučešća pokazuju strategije pozitivne učtivosti preko uspostavljanja zajedničkog terena i tako što pošiljalac poruke predviđa koje su potrebe primaoca. *Toposi* ljubavi i prijateljstva pretpostavljaju prisnost u odnosu, dok *topos* religije pretpostavlja sistem zajedničkih vrijednosti. Vrijednostima *toposa* prijateljstva dodajemo i da Dubrovačka Republika insinuirala da poznaje primaoca poruke tako što ga naziva prijateljem. Kao najbitniji učtivi dio saučešća smo izdvojili pružanje utjehe primaocu poruke koju možemo smatrati vrstom duhovnog poklona, pa samim time govorni čin izjavljivanja saučešća možemo klasifikovati kao suštinski učtiv čin.

Zovko (2013: 28) kao jednu od uloga ambasadora Dubrovačke Republike izdvaja da su koristili bitne događaje iz privatnih života na dvorovima na kojima su služili kako bi dobili određenu korist ili ukinuli štetne prakse po Dubrovnik. I analiza saučešća potvrđuje njenu tvrdnju što nas dovodi do zaključka da ovaj govorni čin služi i kao satelitski čin koji mitiguje zahtjeve. Zapravo, saučešća pomažu pri stvaranju društvenih odnosa i tako pomažu očuvanju diplomatskih i trgovačkih veza. Sve to nas navodi na zaključak da su saučešća ritualizovan izraz čija je iskrenost upitna.

8.2.7. Pozdravi

Budući da pozdravi ne pokazuju varijacije u strukturi, prvo ćemo ih pobrojati i zatim ponuditi zajedničku analizu ovog čina. Analizirali smo ih prema karakteristikama koje je izdvojio Duranti (1997: 67).

- 1) *E zonti sereti ala sua presentia e fatoli el debito salute honoratamente per nostra parte voiando darui audientia li direti (DAD, 28.10. 1432, Lett. di Lev., XI, 115v)*
 - 2) *Et zonto sereti da luy per parte della nostra signoria bellamente lo dobiate salutar con quello bello et honoreuelo salute che al'luy se conuien et dandoli la letera de credenza a luy se driza /.../ (DAD, 18.11. 1432, Lett. di Lev., XI, 122)*
 - 3) *Et essendo al suo conspecto per parte di la nostra signoria quello salutareti con quello amo-reuole et honorato salute che si conuien. Et da poy lo detto salute li putareti la lettera di credenza la qual presentada quando per luy vi sera offerta audientia, li direti in questa forma: (DAD, 15.9. 1447, Lett. di Lev., XIII, 241v)*
 - 4) *Et se le signore se ritrouarano apresso voyuoda predicto mentie che sereti di la tegnuti modo de esser con lor e salutandole per parte di la nostra signoria li daretli la vostra lettera di credenza che ve abbiamo data et che a lor se dreza pregandole instantamente che vogliono inntender et esser fauoreuole ala restitution deli detti arzenti con quella raxon che a vuy meglio parera. (DAD, 15.9. 1447, Lett. di Lev., XIII, 242v)*
 - 5) *E vignando al conspecto suo salutareteli amoreuelmente per parte nostra **como se conuiene** presentandoge le letere di credenza. (DAD, 7.7. 1453, Lett. di Lev., XIV, 121)*
 - 6) *Et ala sua prexencia peruignando debiati lo salutar per parte del Rector et de li zentilomini e comunita de Ragusa **cum quello honoreuole saluto se conuien ala sua grandęa**. (DAD, 29.5. 1404, Lett. di Lev., IV, 66)*
 - 7) *Et zonzando alla sua presenęia salutate et inclinate humilmente alla sua maesta come si conuiene. (DAD, 18.3. 1428, Lett. di Lev., X, 43)*
 - 8) *Nel partir vostro da Ragusa per andare in questa vostra ambaxada volemo che siando voiuoda Sandagl a Blagai overo Bistęe che *voi vi voltate da lui* et salutate per parte nostra **con quel saluto che se gli conuiene** et presentategli la letera di credenęa et poi gli presentate per parte vostra quel dono che dalla curra camera vi fu consegnato et direte cosi /.../ (DAD, 18.3. 1428, Lett. di Lev., X, 84)*
 - 9) */.../ ve dobiati partir de Ragusa e con solitudine caualier la doue sentireti esser el detto voiuoda Sandagl, *al qual zonto sereti* salutato l'auereti per nostra parte **con quella reuerentia et amoreuele parole a luy si conuiene** presentareti ad esso la litera de credenza laqual data vi abbiamo et ad esso se driza. (DAD, 3.7. 1432, Lett. di Lev., XI, 100)*
 - 10) *Et primo quando *zonzereti ala presentia* del deto miser lo re fatoli lo debito saluto per parte de la terra **secondo usanza**. (DAD, 30.10. 1412, Lett. di Lev., VII, 56)*
- Dogadžaju se blizu početka razgovora – svi pozdravi su prvi čin koji je ambasador dužan uputiti i na taj način se signalizuje početak razgovora.

- Stabilizuje se zajedničko perceptivno polje – u svim situacijama ambasador upućuje pozdrav sagovorniku kada stigne do njega. U svih deset odlomaka se spominje fizička blizina dva učesnika razgovora i ti dijelovi su označeni kurzivom.
- Format susjednih parova – ovu karakteristiku nismo mogli potvrditi. Durante (1997: 69) primjećuje da svaki pozdrav zahtijeva interakciju govornikâ, odnosno da sagovornik na govornikov pozdrav odzdravi. Međutim, pisani korpus koji imamo na raspolaganju nam ne dozvoljava uvid u reakciju sagovornika nakon pozdrava tako da ne možemo potvrditi prisustvo susjednih parova.
- Relativna predvidivost formi i sadržaja – budući da su pozdravi na drugom komunikacijskom nivou zapravo upute ambasadoru da treba da pozdravi svog sagovornika, ne možemo sa preciznošću tvrditi koje se forme pozdrava koriste. Ipak, iz korpusa možemo saznati da je ambasador u svakoj situaciji dužan uputiti pozdrav i ova uputa se daje uz jako malo varijacija budući da je u svim slučajevima upotrijebljen performativni glagol *salutare* (podvučen u odlomcima). Uz to, u odlomku (10) je precizirano da postoje običaji i principi (*secondo usanza*) prema kojima se upućuju pozdravi iz čega možemo zaključiti da ambasador poznaje principe i konvencije adekvatnog formulisanja ovog govornog čina.
- Implicitno uspostavljanje prostornog i vremenskog polja interakcije – ni ovu osobinu nismo mogli potvrditi. Uprkos tome, možemo tvrditi da će ambasador poštovati konvencije, budući da je prema odlomcima (2), (3), (5), (6), (7), (8) i (9) dužan uputiti prikladan pozdrav. Dakle, samo u dva odlomka nije prisutna uputa da se uputi prikladan pozdrav.
- Identifikacija sagovornika kao bića dužnog poštovanja – već smo utvrdili da ne možemo znati kakav se pozdrav upućuje, ali možemo znati da će biti prikladan situaciji i dostojan sagovornika. Zapravo, pozdravi su opisani kao *onorevoli* (1, 2, 3, 6), *amorevoli* (3, 5, 9), *umili* (7) ili *reverenti* (9). U pozdravu (6) je i sagovornik opisan kao *sua grandeça* dok je u pozdravu (7) upotrijebljena počasna titula *sua maesta*. Iz svega ovoga zaključujemo da je Dubrovačka Republika svjesna da pozdravi treba da identifikuju sagovornika kao bića vrijednog poštovanja.

8.2.8. Zahvale

Zahvale analiziramo na osnovu predmeta zahvalnosti, klase kojoj pripada predmet zahvalnosti i identifikujemo kako su upućene. Sortirali smo ih na osnovu predmeta zahvalnosti – prvo se bavimo zahvalom za materijalno dobro, a zatim prelazimo na zahvale izazvane radnjom.

- (1) Magnifico signore li nostri signori di Ragusa **regraçiamo assai** alla vostra honoreuole ambaxada che mandaste auanti Pasqua /.../ (DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 59)

U prvom analiziranom odlomku smo izdvojili poslanu poruku kao predmet zahvalnosti i taj dio smo podvukli. Dakle radi se o zahvali za materijalno dobro. Čin upućivanja zahvalnosti je izvršen kroz performativni glagol *regraçiamo* koji je intensifikovan upotrebom priloga *assai*. Što se tiče predmeta zahvalnosti, on je pojačan pridjevom *honoreuole*.

U nastavku smo analizirali šest zahvala upućenih zbog prethode radnje primaoca poruke:

- (2) Per le oferte chel fa et delle lettere che fa et delle lettere che a scripte per rimedio di contrabandi di sal et di quel chel dice auer scripto a conte Gregorio Nicolich molto le **regraziate** caramente

et ancora lo *pregade* et procurate de auer una lettera sopra di cio al dicto conte Gregorio perche lui molto ne puo zouare in questo facto. (DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 63v)

Predmet zahvale su ponude i pisma koja tretiraju krijumčarenje soli. Dakle, radi se o *ex post* zahvali nakon što je primalac poruke pošiljaocu učinio određenu uslugu. Zahvalu možemo klasifikovati i u grupu zahvala za radnju koju je započeo dobročinitelj zato što je upravo on zaustavio krijumčarenje soli koji šteti dubrovačkoj trgovini. Predmet zahvalnosti se može klasifikovati i u grupu zahvala koje zadužuju pošiljaoca jer je moguće da se očekuje od Dubrovnika da u jednom trenutku uzvratiti uslugu. Zahvala je izražena performativnim glagolom *regraziate* koji je intenzifikovan prilogom *molto*. Pored toga, u blizini zahvale se nalazi i uputa da ambasador dođe do pisma. Iz toga možemo zaključiti da je zahvala mitigator zahtjevu za pismo koji ga ublažava pokazujući zahvalnost za prošlu uslugu.

- (3) Et auendo seguito quanto vi abbiamo sopradetto et acomesso se lo detto voyuoda Stipan acceptara le nostre viste pregeue facendone resti-tuir li deti arzentì. **Asay lo regratiareti per li animali tolti ali nostri** secondo la cetola vi demo in scripto *pregandolo per la resti-tution de quelli*. (DAD, 15.9. 1447, Lett. di Lev., XIII, 243)

Predmet zahvale je očekivani povrat životinja koje su bile oduzete. Zahvala spada u *ex ante* klasu zato što se izražava zahvalnost za čin koji se još uvijek nije dogodio. Iz zahtjeva (podvučen u tekstu) proizilazi da usluga još uvijek nije učinjena. Zbog toga ovu zahvalu smatramo kao izraz učtivosti koji mitiguje zahtjev da se vrate životinje. Odnosno, izraz zahvalnosti je satelitski čin koji modifikuje zahtjev. Što se tiče samog izraza zahvalnosti, upućen je kroz performativni glagol *regratiareti* koji je intenzifikovan prilogom *assay*.

- (4) Et mo nouamente hauemo odido como haueti comandado a gl'omini vostri che le cose di Ragusey **(1) vostri cari amixi** siano salue. Et haueti facto quello che sempre hauemo sporado di vui **(2) cosy anno fato gli vostri antecessuri** i quali **(3) sempre reputono questa cita di caxa loro**. Et ve demo per effecto che vui seguiti le lor vestizie et inper ço ve **rengraciemo** como adourabele amigho nostro cum quelle altre belle parole parera ala vostra descriptione. (DAD, 25.6. 1403, Lett. di Lev., IV, 28v)

Predmet zahvale je ponašanje dobročinioca prema pošiljaocu poruke, odnosno naredba da se njihova roba spasi. Dakle, ova zahvala spada u *ex post* grupu jer je upućena nakon usluge. Ipak, može spadati i u grupu zahvala koje su upućene nakon što je pošiljalac poruke izrazio određenu želju. Iz sintagme *quello che sempre hauemo sporado da vui* je jasno da je pošiljalac poruke očekivao da se primalac ponaša na ovaj način. Takođe zahvalu klasifikujemo u grupu koja može implicirati zaduženost pošiljaoca poruke jer primalac može očekivati reciprocitet u odnosima. U samom objektu zahvalnosti primjećujemo različite strategije učtivosti. Radi se o dijelovima koji su u odlomku obilježeni sa (1), (2) i (3). Funkcija sve tri strategije učtivosti jeste da uspostave zajednički teren. Strategija (1) koristi *topos* prijateljstva, (2) *topos* porodice, dok strategija (3) uspostavlja zajednički teren tako što se učesnici razgovora identifikuju kao pripadnici iste grupe – one koja Dubrovnik smatra vlastitom kućom. Uz to, strategija (3) implicira i odnos reciprociteta zato što implicira da Dubrovnik, kao kuća dobročinioca, može naći način da se oduži za uslugu. Sve to potvrđuje naš zaključak da se radi o predmetu zahvale koji implicira zaduženost.

Čin je izvršen uz pomoć performativnog glagola *rengraciemo* i pojačan je upotrebom *toposa* prijateljstva *adourabele amigho*. Iz načina na koji je izvršena uputa ambasadoru da se zahvali jasno je da se zahvale ne moraju uputiti samo putem performativnog glagola, a taj zaključak zasnivamo na samom kraju odlomka: *cum quelle altre belle parole parera ala vostra descriptione*.

- (5) **(1) Magnifico voiuoda (2) alli zentilhomini de Ragusa non e cosa nuoua che voi siate stato fauoreuole per Ragusa contra le domande del ambasciador de Venegia**, perche como voy saujete sempre li zentilhomini de Ragusa **(3) ve a tenuto e mo molto piu che may per lor bono amigo** pero **(4) alle dicte resposte per voy facte al ambascador de Venesa** vi **(5) regraçiamo** per parte delli zentilhomini de Ragusa **como al lor segnoreuole bono et caro amico pregandolo che questi facti li sia ra-comandati per lo tempo che de vegnire come in lui hauemo ferma sperança**. Et che **(6) messer lo re di Bosna sia ben disposto verso di Ragusa** e de non far cosa che che fra in danno ne contra de Ragusa con li Veniçiani **(7) de questo noi sempre hauemo havuto bona et ferma sperança in la sua regal maiesta** et **(8) la maiesta sua** sa bene a far cosi **(9) perche lui vuol seguir le vestigie della bona memoria de re Tuerticho suo padre** el qual **(10) sopra tucti gl'altri regali di Bosna de bon core sempre amo ogni ben et ogni ben stato de Ragusa**, **(11) pero** li zentilhomini de Ragusa **(12) regratia** alla **(13) sua regal maiesta**. (DAD, 30.11. 1422, Lett. di Lev., VIII, 134v)

U petoj zahvali koju analiziramo izdvojili smo dva čina zahvalnosti koje smo obilježili sa (5) i (12) i dva predmeta zahvalnosti obilježena sa (4) i (1). Brojevima (1)-(3), (6)-(10) i (13) smo obilježili strategije učtivosti koje modifikuju čin zahvalnosti.

Što se tiče izraza zahvalnosti (5), njegov predmet je (4) i radi se o usluzi koju je vojvoda učinio, odnosno o njegovom odgovoru venecijanskom ambasadoru u vezi sa Dubrovnikom. Dakle, radi se o *ex post* zahvali zbog usluge koju je učinio dobročinitelac. Ipak, ovaj izraz zahvalnosti može pripadati i u još dvije grupe: zahvale zbog radnje koja je pokrenuta zbog želje pošiljaoca poruke i u zahvale koje impliciraju dug pošiljaoca poruke. Iz iskaza *questi facti li sia ra-comandati per lo tempo che de vegnire come in lui hauemo ferma sperança* zaključujemo da je odgovor ambasadoru želja Dubrovnika, a možemo pretpostaviti i da svaka usluga u diplomatskom ambijentu nosi sa sobom i ideju da se ona treba i uzvratiti. Čin zahvaljivanja je izvršen performativnim glagolom *regraçiamo* koji je modifikovan strategijom učtivosti *como al lor segnoreuole bono et caro amico* koji preko *toposa* prijateljstva laska dobročinitelcu pretpostavljajući da je njegova želja da pomogne Dubrovniku. I u samom predmetu zahvaljivanja su prisutne strategije učtivosti. Na prvom mjestu, strategija (1) predstavlja titulu *vojvoda* kojom se ukazuje poštovanje primaocu poruke. Zatim je upotrijebljen pripremni iskaz (2) koji objašnjava da su vojvodini stavovi već poznati pošiljaocu poruke. Na ovaj način se pretpostavlja kakve vrijednosti drži primalac poruke, odnosno pretpostavlja se kakvo će biti njegovo buduće ponašanje. Konačno, strategija (3) je umekšivač u obliku komplimenta koji koristi *topos* prijateljstva kako bi laskao primaocu poruke.

Prelazeći na drugi čin zahvaljivanja (12), primjećujemo da je i on izražen performativnim glagolom *regratia*. Njegov predmet zahvalnosti je prethodni pozitivan stav prema Dubrovniku i historijski dobre veze. Ovi odnosi su izraženi preko različitih strategija učtivosti. Na prvom mjestu se primjećuje pripremni iskaz (6) koji objašnjava da je Dubrovnik svjestan naklonosti koju kralj osjeća prema tom gradu. Zatim, strategija (7) unaprijed pretpostavlja želje primaoca poruke, odnosno da obje strane dijele iste želje. Strategija (8) je još jedan apelativ, *maiesta*, koji pokazuje poštovanje prema primaocu poruke. Strategija (9) se oslanja na *topos* porodice i priziva prethodno dobre veze koje su se održavale tokom života kralja Tvrtka, oca trenutnog kralja. Na ovaj način Dubrovnik podsjeća na prethodna zajedno proživljena iskustva i time uspostavlja zajednički teren. Uz to, ovaj mitigator se može smatrati i razoružavačem zato što laska primaocu poruke izjavljujući mu da je moguće da dosegne dobar glas svog oca. Konačno, strategija (13) je apelativ koji ukazuje poštovanje primaocu poruke uz upotrebu počasne titule *maiesta* i intezifikuje je pridjevom *regal*. Iz upotrebe strategija učtivosti u ovom odlomku se može izvesti da je svrha zahvale da laska primaocu poruke i da se njome može ostvariti podloga i naklonost za buduće

zahtjeve. Iz svega ovoga zaključujemo da se radi o *ex post* zahvali, nakon usluge koja je nastala iz želje pošiljaoca poruke.

- (6) Nel tempo che voi starete di la andare a visitar la magnifica uxor di voi uoda, madona Todora et zonzando alla sua presençia datele la letera di credençia et salutatela et allegrateui della sua sanita et del so signor et poi le dite cosi: **(1) Magnifica signora** la signoria di Ragusa **(2) con la gratia de Dio a complito et concluso acordio con li ambaxiatori del magnifico signor vostro marito per li facti di Canal** et che **(3) ella sa quanto longamente vi fiete adoperata in questa facenda et veramente crede che sança el vostro aiuto non arebbe auta la sua intenzione, pero molto cordialmente regrazia** alla vostra signora *pregando et supplicando che cosi (cosi) vogla seguire sempre auer la nostra terra* et li suoi cittadini racomandati per tucto come speremo di lei et per simile chel'le piaça di sollecitare con lo signor chel sia facto tal comandamento alli suoi officiali chel'li nostri rebelli non sia receptati et ricevuti in li luoghi del so signor, acio che in paci-fico possiamo possiedere questa possession che col suo fauore auemo adquistata. (DAD, 13.1. 1427, Lett. di Lev., X, 4v-5.)

U šestoj analiziranoj zahvali je predmet zahvalnosti pomoć gospođi Teodori u vezi sa Konavlima. Centralni čin (podvučen u odlomku) je iskazan performativnim glagolom *regrazia* koji je pojačan priložima *molto* i *cordialmente*. Radi se o *ex post* zahvali koja je upućena nakon što je njena radnja već završena. Iz iskaza *sança el vostro aiuto non arebbe auta la sua intenzione* je očito da je Dubrovnik želio njenu pomoć i zbog toga ovu zahvalu smatramo i onom vrstom koja je upućena nakon želja pošiljaoca poruke. Iz odlomka ne možemo zaključiti da li je u pitanju zahvala koja implicira dug pošiljaoca poruke, međutim ne isključujemo tu mogućnost. Unutar predmeta zahvale smo izdvojili i strategije učtivosti. Na prvom mjestu (1) se nalazi apelativ *signora*, pojačan pridjevom *magnifica*, i njime se pokazuje poštovanje prema primaocu poruke. Zatim je upotrijebljen *topos* religije (2) koji uspostavlja zajednički teren pretpostavljajući da dijele iste vjerske vrijednosti. Na trećem mjestu smo izdvojili umekšivač u obliku komplimenta (3) koji priznaje veliki uticaj koji je imala gospođa Teodora. Iz upotrebe ovih mitigatora se vidi da je predmet zahvalnosti iskazan na laskav način.

U nastavku je upućen i zahtjev gospođi Teodori da ona nastavi pružati pomoć Dubrovniku. Iz toga zaključujemo da je zahvala satelitski čin koji preuzima ulogu umekšivača i laska sagovornici naglašavajući važnost njene pomoći.

- (7) Fatta gia la soprascritta comession reciuessimo lettere de voi uoda Stipan e da Casnadar Turcho per le qual soe lettere esso voi uoda Stipan ne confortaua che douessimo mandar uno de li nostri ad honorar lo dicto Casnatar Turcho et pero ariuando voi a voi uoda Stipan voliamo fazandoli salute come sopra ditto. Prima li dobiate dire come la signoria nostra abiando receputo le sue lettere e de Casnatar se e mouesta a mandar voi di la per honorar lo dicto Casnatar e **regraciarli del francar de li mercadanti a fatto** et anche per cortizare e honorare Barach come di sopra ditto. (DAD, 20.3. 1436, Lett. di Lev., XII, 19-19v)

U posljednjoj zahvali koju analiziramo je predmet zahvalnosti oslobađanje zarobljenih dubrovačkih trgovaca. Centralni čin (podvučen u odlomku) je izvršen performativnim glagolom *regraciarli*. Riječ je o *ex post* zahvali koja je upućena nakon urađene usluge. Budući da nam nedostaje širi kontekst jer odgovori ambasadora nisu sačuvani, ne možemo sa sigurnošću tvrditi kojim bi drugim klasama mogao pripadati ovaj govorni čin. Ipak, moguće je da pripada i zahvalama nakon usluge jer je Dubrovnik tražio oslobađanje svojih trgovaca.

Sve zahvale u korpusu su izražene putem performativnog glagola, međutim pokazuju različite strategije učtivosti. U odlomcima (2)-(7) smo mogli izdvojiti mitigatore, dok je odlomak (1) manje razrađen. Predlažemo da se razlog za ovu razliku može naći u hitnosti usluge koja je učinjena i u njenoj

važnosti. Zbog toga veće i važnije usluge zahtijevaju razrađeniji izraz zahvalnosti, a one manje bitne (kao što su potpisivanje ugovora) povlače za sobom tipizovane izraze zahvalnosti. Takođe smo potvrdili da zahvale u korpusu ne pripadaju isključivo jednoj grupi što potvrđuje Kulmasovu (Coulmas 1981) hipotezu da klase zahvala nisu međusobno isključive. Takođe smo uspjeli i da potvrdimo mitigatorsku ulogu izraza zahvalnosti koje ublažavaju zahtjeve.

8.2.9. Žalbe

Strukturu žalbi analiziramo prema tabeli koju smo razvili na osnovu karakteristika koje su izdvojili Haus i Kasper (House & Kasper 1981: 159-167). Izdvajamo radnju, negativnu evaluaciju te radnje i učešće primaoca poruke. Uz to određujemo i nivo neposrednosti žalbe (House & Kasper 1981; Trosborg 1995). Žalbe smo sortirali prema načinu na koje su izražene, to jeste na ublažene, koje su izražene eufemizmom, i otvorene. Započinjemo sa otvorenom žalbom na ponašanje ljudi vojvode Radoslava:

- (1) Apresso gli dite **lamentandoui** molto sopra di certi suoi homini di Tribigne li quali perseguendo certi homini in sul nostro terreno presso alie porte con arme anno ferito et facta sangue la qualcosa molto ne agrieua et semo certi che non e punto di vostro consentimento pero che se algun se agrieua di qualche torto o che per noi sia qualche manchamento alle nostre promesse die vegnire a Ragusa a domandare raxon et noi semo sempre presti. (DAD, 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 59v)

Tabela 41

Uslov	Odlomak
Radnja	Ljudi vojvode Radoslava su ranili Dubrovčane u Trebinju.
Negativna evaluacija	<i>la qualcosa molto ne agrieua</i>
Učešće primaoca poruke	<i>certi suoi homini</i>

U ovom odlomku Dubrovačka Republika upućuje žalbu vojvodi Radoslavu zbog ponašanja njegovih ljudi u Trebinju. Iz tabele zaključujemo da odlomak zadovoljava uslove da se smatra žalbom budući da ispunjava potrebne uslove: otvoreno je izražena radnja i njena negativna evaluacija. Što se tiče trećeg uslova, u odlomku su optuženi ljudi vojvode Radoslava, a ne on lično. Međutim, s obzirom na to da je on odgovoran za ponašanje vlastitih ljudi, žalba se može njemu uputiti. Uzimajući u obzir da su Radoslavovi ljudi direktno optuženi u odlomku i da ih se smatra krivima, ovu žalbu možemo klasifikovati u grupu koja izražava direktnu krivicu usmjerenu prema radnji. Ovaj zaključak pravdamo iskazom *semo certi che non e punto di vostro consentimento* koji objašnjava da se žalba ne upućuje prema osobi niti prema njenim moralnim nedostacima. Žalbu smo takođe smjestili na sedmi nivo posrednosti zato što pošiljalac poruke otvoreno tvrdi da je primalac odgovoran za radnju i da je ta radnja negativna. Uz to, Dubrovačka Republika u uputi ambasadoru daje zadatak izražen performativnim glagolom *lamentandoui* iz čega je jasno da se želi uputiti otvorena žalba na spomenuti događaj.

- (2) /.../ con bon modo et bella manera li exponereti per ordine secondo da li mercadanti sereti informado lo caso della arobalia seguito alla carauana deli nostri mercadanti de Andrea Muruich et Ziucho Braicouich et altri la qual andaua in Bosna. Et siando a Chotaoze fuo asalita di certi homeni arobatori de li quali forno cognosuti esserli homeni dela sua magnificencia e homeni de Marcho Gregorouich e homeni de Vocossau et Vocassin Milatouichi perseguandoli con le arme per tal modo et forma che parte deli mercadanti fornno in esso garauano rimasino feriti et folli tolto per essi arobatori alli detti nostri mercadanti granda quantita de denari, zoe, in ducati d'oro e grossi da Ragusa e di salme duo de panni erano in la dita carauana fornno tolti panni 4. Agrauando questo tal caso ocorso pur sempre **cum humane e bone et belle parole** com meglio sapreti **si perche con gran sicurta fede et speranza dela magnificencia sua, la qual sempre ben a veduto et fauorizato li nostri mercadanti** i quali non mancho como in Ragusa per lo suo terreno et dali suoi a voluto siano securi, franchi et risguardati liberamente e con grande fidanca della magnificencia sua dila passaua. Si etiam per risguardo et rispetto del bon amor unita et carita il qual sempre e stato re tra la magnificencia sua e signoria nostra. (DAD, 18.11. 1432, Lett. di Lev., XI, 122-122v)

Tabela 42

Uslov	Odlomak
Radnja	<i>arobalia seguito alla carauana deli nostri mercadanti de Andrea Muruich et Ziucho Braicouich et altri la qual andaua in Bosna</i>
Negativna evaluacija	<i>Agrauando questo tal caso ocorso</i>
Učešće primaoca poruke	<i>li quali forno cognosuti esserli homeni dela sua magnificencia e homeni de Marcho Gregorouich e homeni de Vocossau et Vocassin Milatouichi</i>

Iz tabele se zaključuje da ovaj odlomak predstavlja žalbu budući da smo mogli izdvojiti sva tri uslova. Izraženo je da se radi o krađi, primalac poruke (odnosno njegovi ljudi) se smatraju krivima za krađu i Dubrovnik smatra radnju negativnom budući da ambasadora upućuje da se požali da događaj. Žalbu klasifikujemo kao optužbu usmjerenu prema radnji budući da mitigatori (1) i (2) izražavaju povjerenje prema primaocu poruke i ne klasifikuju ga kao lošu osobu. Na taj način je negativna evaluacija upućena prema ponašanju. I ovu žalbu smještamo na sedmi nivo neposrednosti zato što eksplicitno izjavljuje da pošiljalac poruke misli da je radnja loša.

- (3) E despo con tempo li direte la cason de l'ambassata vostra, zoe, come la nostra signoria ha inteso chel dicto Vladissau ha fatta la paxe con lo signor cherzech senza hauer incluso in essa paxe la signoria di Ragusa. La qualcosa se cossi e expressamente e contra le scritture, promesse e sacramenti li quali ha essa signoria col detto signor Vladissau et etiam contra li capituli li quali mando esso signor Vladissau ala dicta signoria secondo voleua far la paxe col padre. E di questo ve dolemo et grauemoue ala dicta madona Helena et al detto signor Vladissau non za perche esso Vladissau abia fata la paxe la qual sempre auemo laudata et a nuy piaxe. Ma perche la fatta senza nuy per la qualcosa pregemo li detti che ne vogliamo dir chiaramente se cossi e la veritade che dicto signor Vladissau abia fata la paxe col signor cherzech senza nuy. Et atenderete ben la risposta ouer resposte che ve farano azo che ne sapiate referi al tornar vostro. (DAD, 7.7. 1453, Lett. di Lev., XIV, 121-121v.)

Tabela 43

Uslov	Odlomak
Radnja	<i>dicto Vladissau ha fatta la paxe con lo signor cherzech senza hauer incluso in essa paxe la signoria di Ragusa</i>
Negativna evaluacija	<i>La qualcosa se cossi e expressamente e contra le scritture, promesse e sacramenti;</i>
Učešće primaoca poruke	<i>ve dolemo et grauemoue ala dicta madona Helena et al detto signor Vladissau</i>

U trećem odlomku je upućena žalba zbog mira koji se potpisao bez Dubrovnika. Tabela analize pokazuje da odlomak zadovoljava sva tri uslova kako bi se smatrao žalbom. Žalba je iskazana performativnim glagolima *dolemo* i *grauemoue*. Smjestili smo je na sedmi nivo neposrednosti zato što izražava da je radnja loša. Takođe se nalazi i u grupi žalbi koje izražavaju direktnu krivicu. Budući da nisu izražena mišljenja o moralu krivaca, Vladislava i Jelene, zaključujemo da je žalba usmjerena na radnju a ne na ličnost.

- (4) Item ve acometemo siando fate le poueye debiate agrauarvi dele ree uxançe che se faceano a nostri mercadanti nel tempo de Ostoya in Souixochi, in Desseuice, in Srebernica, a Narente et per li altri luogi di mercato, per le qual molti mercadanti plu volentiera se ne andaua in Rudnich et per li altri mercadi de Sclauonia, pero a lor plaça a mantignirne in le bone uxançe fo al tempo del bon re Tuerticho assignandoli raxon che mantignando a mercadanti le franchicie et bone uxançe vengono pluy et cum pluy conse et fano boni li mercati et valer plu de do tanto ali signori. (DAD, 29.5. 1404, Lett. di Lev., IV, 66v)

Tabela 44

Uslov	Odlomak
Radnja	<i>ree uxançe</i>
Negativna evaluacija	<i>agrauarvi dele ree uxançe</i>
Učešće primaoca poruke	-

Četvrta žalba sadrži žalbu upućenu hercegu Hrvoju zbog ponašanja prema dubrovačkim trgovcima. Iz tabele proizilazi da su dva uslova zadovoljena, dok nismo mogli precizirati jasno učešće primaoca poruke. Međutim, vjerujemo da Dubrovnik ne bi uputio žalbu hercegu da ne vjeruje da on može nadoknaditi štetu

i popraviti nepravdu. Radnje učinjene dubrovačkim trgovcima nisu detaljno opisane, samo je navedeno da ih se smatra „ružnim običajima“ (it. *ree uxançe*). Ipak, ova tvrdnja je dovoljna kako bi se znalo da se radi o neprijatnim događajima. Iz glagola *agrauarvi* zaključujemo da je iskazana negativna evaluacija događaja. U ovom odlomku se izražava i negativna posljedica radnje, da dubrovački trgovci biraju druge trgovačke puteve u odnosu na one na koje su navikli. Žalbu možemo smjestiti u grupu žalbi koje izražavaju modificovanu krivicu budući da se herceg ne smatra otvoreno krivim i da si izražava želja za drugačijim ishodom. Takođe smo je smjestili i na sedmi nivo neposrednosti jer je otvoreno izraženo da pošiljalac poruke smatra da je radnja loša i da ona ima negativne posljedice. Posmatrajući cjelokupni odlomak, jasno je da je žalba uvod za zahtjev (podvučen u odlomku) da se situacija obešteti i zbog toga žalbu smatramo pre-justifikatorom zahtjeva i satelitskim činom.

- (5) Item si ve lassarano li prixi et non l'auere ouer ne l'auere ne i prixi **protesta** a loro del dano facto et dele ferite et sangue et morte de homini et stanta de prixune et per le spexe facte et quelle se fara zitandoli che vegnano dauanti e'loro et nostro signore naturale. Et tuto questo nota per scripta et li zi la et sia presenti de i vostri famigli non danifficadi et de i danifficadi et da altri se porai hauere. Et se alcuni sauesse scriuer fagle sotto scriuere al protesto. Et tornando al ducha **telamenta al plu che porai** pregandolo ve dia so messo che vegna cum vui dal re atestificare per sua parte el vero et ai darne in raxon. Et si non porai hauere homo domanda litere et fa che tu leuigi de Dio vatene doue senterai lo re. (DAD, 16.3. 1410, Lett. di Lev., V, 7v)

Tabela 45

Uslov	Odlomak
Radnja	<i>del dano facto et dele ferite et sangue et morte de homini et stanta de prixune et per le spexe facte et quelle se fara</i>
Negativna evaluacija	<i>Protesta</i>
Učešće primaoca poruke	<i>si ve lassarano li prixi et non l'auere ouer ne l'auere ne i prixi</i>

Peti analizirani odlomak je potencijalna žalba upućena hercegu Hrvoju. Zapravo, Dubrovnik traži da se njihovi zatvorenici oslobode i daje uputu ambasadoru o tome kako treba da se ponaša u slučaju da zahtjev bude odbijen. Potencijalna žalba, a u ovom odlomku i službeni protest, je u vezi sa krađom koja se dogodila u Podvisokom. Iz semantičke vrijednosti imenica *protesta* je jasno da je radnja protiv koje se upućuje protest negativna. Iz hipotetičke rečenice *si ve lassarano li prixi et non l'auere ouer ne l'auere ne i prixi* zaključujemo da potencijalni primalac poruke ima moć da oslobodi zarobljenike i da bi ga Dubrovnik smatrao odgovornim ako bi odbio. U ovom slučaju se radi o eksplicitnoj žalbi kojom se izražava negativna evaluacija radnje. Kao i prethodne žalbe, i ovu smo smjestili na sedmi nivo neposrednosti budući da je otvoreno iskazan negativni stav pošiljaoca poruke prema događaju.

- (6) Et mo nouamente questo março passo li vostri di Branducho non riguardando ale so predicte gratie dela bona memoria del re Lodouigo, ne ale vostre confermacione et benigno tractare che ordenasidi sempre affare a li vostri mercadanti di Ragusa ne mantignando la sua propria fede dada per sue letere ai dicti mercadanti sotto sigillo che fosse seguri nel piexe ne curarno li fo che hauemo (che hauemo) di Bosna et del ducha vice re per la vostra maiestadi, ma nioffi

per cupidita di rapina spiando del'auere di mercadanti afidati. Unde adi 4 março al'alba Sotto (Sotto) Vissochi li asalirno et firirno cum molto sparçamento di sangue robandogle grande hauere in pagni, argento, mercede et altre cose. Et quigli che potemo piglare sani minono per prixuni i vostri vassalli senza toccare alcuni di i paisani dela quale cosa ze ab amo **lamenta** al ducha. Et cum so messo et letere habiamo requerto in Branducho lo bano et castelani che li plaqua de lagarne gl'omini et l'auere rendere. Et nol volando fare lor protestai et zitai vegnosse o mandasse dauanti de la vostra maiestadi in presencia de quilli che se trouoli como apare per la scripta del **dicto protesto**. (DAD, 16.3. 1410, Lett. di Lev., V, 8-8v.)

Tabela 46

Uslov	Odlomak
Radnja	<i>/.../ adi 4 março al'alba Sotto (Sotto) Vissochi li asalirno et firirno cum molto sparçamento di sangue robandogle grande hauere in pagni, argento, mercede et altre cose.</i>
Negativna evaluacija	spisak prekršenih običaja (podvučeni u odlomku)
Učešće primaoca poruke	<i>passo li vostri di Branducho</i>

Šesta analizirana žalba je upućena kralju Ostoji zbog krađe njegovih ljudi u Vranduku koju je kralj odbio nadoknaditi. Iz tabele zaključujemo da su sva tri uslova zadovoljena kako bi odlomak bio žalba. Negativna radnja je detaljno opisana kao i njena negativna evaluacija jer Dubrovčani nabrajaju koji su sve običaji prekršeni zbog lopova. Iako kralj nije lično učinio krađu, jasno je da ga se smatra odgovornim za ponašanje ljudi. Još jedan indikator da se radi o žalbi proizilazi iz upotrebe imenice *protesta* koja pojačava žalbu i čini je službenijom. Klasifikovali smo je kao eksplicitnu žalbu koja je usmjerena prema radnji. Takođe je smještamo i na sedmi nivo neposrednosti jer je koncentrisana na izražavanje negativnih posljedica ponašanja.

U nastavku žalbe se nalazi sljedeći odlomak koji smo klasifikovali kao zahtjev:

Unde suplichamo ala vostra clemencia che se digne la vostra maiestade a prouedere de remedio oportuno che non remangnauia in tanto damno a nui dexereabele et cum tuti gl'altri modi che Dio te imprestara te ingigna di otignere da la gracia del re la recuperatione dele cose. Et sel lo vedesesse como lo posso fare respondi sacra maiesta credemo certo chel voliti per chel douiti fare et poditi como la gracia vostra lo sa meglo che io non digandoli plu de li prixi fin che non vederai li ffine del'auere. Et poy recuperato o no domanda che la sua gracia urdini che ze sia lasato li prixi. Et quoniam la gracia de Dio ve dara a otignere quoniam ve parera cum quello hauerai torna a Ragusa. (DAD, 16.3. 1410, Lett. di Lev., V, 8v.)

Budući da je zahtjev kompleksan, nismo ga analizirali u ovom poglavlju nego u onom koje se bavi zahtjevima. Analizu žalbe ćemo zaključiti tvrdnjom da je protest zapravo satelitski čin za zahtjev koji ublažava njegov uticaj tako što daje objektivni razlog.

- (7) Et siando a parlamento cum lui **agreuatiue** dele gabelle le quale sono facte de nouo in Bosna et specialmente nel so contado in Osticolina contra li pacti et bone uxanze habiamo cum li signuri de Bosna pregandolo cum instancia che al so padre er a lui piaça di torle via cum zo

sia che a lui sia di pocha utilitadi cum quelle belle parole et raxune che parera ala vostra descriptione. (DAD, 3.5. 1413, Lett. di Lev., VII, 67v.)

Tabela 47

Uslov	Odlomak
Radnja	<i>dele gabelle le quale sono facte de nouo in Bosna</i>
Negativna evaluacija	<i>agreuatiue,</i> <i>contra li pacti et bone uxanze habiamo cum li signuri de Bosna</i>
Učešće primaoca poruke	<i>nel so contado in Osticolina</i>

U ovom odlomku je izražena žalba upućena knezu Pavlu zbog uspostavljenih carina u Ustikolini. Negativna evaluacija čina je jasna iz upotrebe performativnog glagola *agreuatiue* koji i signalizuje da je u pitanju žalba. Uz to, tvrdnja da je postavljanje carine protivno dogovorima i običajima prenosi negativni osjećaj Dubrovnika prema novonastalim događajima. Budući da se nova carina nalazi u Ustikolini koja spada u teritoriju koja pripada knezu, očito je da ga Dubrovnik smatra odgovornim za tu novost. Ovu žalbu smo smjestili na sedmi nivo neposrednosti i u grupu žalbi koje su usmjerene prema radnji primaoca poruke. Posmatrajući nastavak, primjećujemo da je prisutan i zahtjev da se carina skloni (podvučen u odlomku). Zbog toga smatramo da je žalba pre-justifikator za zahtjev zato što uvodi objektivne razloge zašto knez treba da skloni carinu.

Sljedeće četiri žalbe smo prepoznali kao eufemistične:

- (8) Apresso se in lo parlar farete per li Narentini vi acadera possiate dir le infrascrite cosse se no allora et vui quando vedereti el tempo direte e le noto et manifesto a Dio et a tuto el mondo de lo amor et beniuolentia e tra la signoria vostra et la signoria de Ragusi et quanto la signoria de Ragusi vi honora et sforzasse de ben viuer cum vui et la magnificentia vostra par che in questi tempi oltra lo uxato ha restreto la mercadanti et deuetato non vegnano a comprar a Ragusi el sal. Et non solamente ha deuetate che vegnano a comprar el sal, ma anche piu fiate sono venuti de li vostri alli confini dixesse esser venuti per parte vostra et sono intradi su el teren de la signoria de Ragusi contra quelli pochi sono venuti a tuor el sale a Ragusa malmenando tuti quelli hano trouato de che la signoria de Ragusa **molto se ha marauegliato** de questo non sapiando la caxone et maxime che la signoria vostra sa che antigamente li signori de Boxina et li signor de Çenta et la signoria de Ragusi et Catharo conuene insiema et acordosse che solamente commercio del sal fosse uno a Narenti, l'altro a Ragusi, et l'altro a Catharo et lo quarto in Zenta. Et in altri logi non fosse ne se potesseno permutar et cadaun fosse libero a poder andar a comprar in qual de li deti comerchi li piaxesse. E cossi sempre e stato uxitado in tempo de la bona memoria del signor Vuchaç vostro padre et de voiuoda Sandal et de tuti altri signori et in tempo de la signoria vostra in fina l'anno passato. (DAD, 31.1. 1450, Lett. di Lev., XIV, 28-28v.)

Tabela 48

Uslov	Odlomak
Radnja	<i>piu fiate sono venuti de li vostri alli confini dixesse esser venuti per parte vostra et sono intradi su el teren de la signoria de Ragusi contra quelli pochi sono venuti a tuor el sale a Ragusa malmenando tuti quelli hano trouato de</i>
Negativna evaluacija	<i>molto se ha marauegliato de questo non sapiano la caxone et maxime che la signoria vostra sa che antigamente li signori de Boxina et li signor de Çenta et la signoria de Ragusi et Catharo conuene insieme et acordosse che solamente commercio del sal fosse uno a Narenti, l'altro a Ragusi, et l'altro a Catharo et lo quarto in Zenta</i>
Učešće primaoca poruke	<i>dixesse esser venuti per parte vostra</i>

Osma analizirana žalba je upućena zbog oduzete soli dubrovačkim trgovcima. Iz tabele se zaključuje da odlomak zadovoljava uslove kako bi ga se smatralo žalbom. Negativna radnja je jasno izražena opisom dolaska kradljivaca soli u Dubrovnik. Primalac poruke je učesnik negativne radnje zato što Dubrovnik tvrdi da su kradljivci došli u njegovo ime. Izražena je i negativna evaluacija čina jer Dubrovčani tvrde da su začuđeni događajem koji je protivan prethodnim događajima i običajima u vezi sa trgovinom solju. Obrat ćemo pažnju i na upotrebu glagola *meravigliarsi* u konstrukciji *molto se ha marauegliato*. Zapravo, Dubrovnik koristi eufemizam za žalbu tako što izražava čuđenje. Ovu žalbu smještamo u grupu žalbi koje krivicu upućuju prema radnji budući da je iz iskaza *quanto la signoria de Ragusi vi honora et sforzasse de ben viuer cum vui et la magnificentia vostra* jasno da Dubrovnik, barem naizgled, moral primaoca poruke ne osuđuje na negativan način. I ova žalba se može smatrati žalbom sedmog nivoa koja otvoreno tvrdi da je radnja loša.

- (9) Et per tanto vi commettemo andate alla presenza del dicto voiuoda Sandagl et dite per parte nostra: **(1) Magnifico voiuoda** li signori nostri di Ragusa ne scripse come li vostri ambassadori venne con grande prompteza et graua-menti inver di loro per parte vostra lamentandose che noi non seruemo la fede et li juramenti perche voi vi fidaste di dare in man della signoria di Ragusa lo castello et non velo rende. Le quali parole siando venute alle nostre orecchie **la nostra mente prese una grande admirazion et quasi stupefacti a uldire tali parole** **(2) da uno nostro cordialissimo et intimo amigo nel quale auemo posto ferma amista et speranza** chiamemo i Dio per testimonio et li homini del mondo alli quali e manifesto che la comunita di Ragusa non fiando mai fede ne scriptura ne fraudere mai et nessun non sa meglo la verita come voi magnifico voiuoda. (DAD, 9.12. 1420, Lett. di Lev., VIII, 2)

Tabela 49

Uslov	Odlomak
Radnja	<i>lamentandose che noi non seruemo la fede et li juramenti</i>
Negativna evaluacija	<i>la nostra mente prese una grande ammirazion et quasi stupefacti a uldire tali parole</i>
Učešće primaoca poruke	<i>per parte vostra</i>

U ovom odlomku je upućena žalba vojvodi Sandalju povodom ponašanja ambasadora u Bosni. Zapravo, ambasadori upućuju žalbu Dubrovniku zato što Bosna nije dobila utvrde za koje smatra da joj pripadaju. Dubrovnik kao odgovor upućuje vlastitu žalbu zbog pomisli da slični dogovori postoje. Iz tabele se zaključuje da se radi o žalbi zato što su zadovoljena sva tri uslova. Uvredljiva radnja je žalba ambasadora i učešće primaoca poruke je jasno iz izraza *per parte vostra* koji implicira da su ambasadori postupili prema uputama. Sama žalba je upućena eufemizmom *la nostra mente prese una grande ammirazion* kojim se umanjuje njena ozbiljnost. Uprkos tome, žalba ostaje direktna i krivica je upućena prema radnji. Takođe zaključujemo da cilj žalbe nije da uvrijedi primaoca poruke budući da je ona izražena eufemizmom i da su upotrijebljene strategije učtivosti kojima se štiti vojvodin obraz. Radi se o upotrebi počasne titule (1) i upotrebi umekšivača (2) koji laska vojvodi preko *toposa* prijateljstva. Ova žalba je smještena na šesti nivo neposrednosti jer Dubrovnik otvoreno izražava negativan stav prema događaju, ali takođe i izražava preferenciju za alternativnom radnjom: da vojvoda ne traži utvrde. Nastavljajući sa analizom odlomka, zaključujemo da njegov kraj predstavlja zahtjev vojvodi da ne traži utvrde. Zbog toga smatramo očitim da je žalba satelitski čin koji služi kao pre-justifikator.

- (10) **(1) Magnifico signore** come per molte nostre lettere per auanti vi fu scripto di questi nostri rebelli di Canale li quali ogni di non cessa de offendere et rubare et amazare li nostri et piu a questi di anno morto uno delli nostri et anno recepto a Cataro passando per meço delli vostri homini di Draceuiça, li quali non che li sia contrarii, ma gli son fauoreuoli et danno loro ogni destio et subsidio **(2) la qualcosa non credemo che sia di vostro volere. Et pero vi preghemo che per vostro honore et nostro contentamento voi voglate dare buon modo a questi nostri danni** che non segua **(3) pero che speremo in la vostra buona amista che potrete dare buon remedio. Et cosi speremo.** (DAD, 10.5. 1425, Lett. di Lev., IX, 66)

Tabela 50

Uslov	Odlomak
Radnja	<i>non cessa de offendere et rubare et amazare li nostri</i>
Negativna evaluacija	<i>questi nostri danni</i>
Učešće primaoca poruke	<i>vostri homini</i>

Deseta analizirana žalba je upućena vojvodi Sandalju povodom ponašanja njegovih ljudi u Dračevici jer puštaju pobunjenike da prolaze i tako uzrokuju štetu Dubrovniku. Iz tabele proizilazi da se radi o žalbi zato što su uvrede, krađe i ubistva definisani kao negativne radnje koje nanose štetu Dubrovčanima. Radnja je negativno procijenjena zato što se definiše kao šteta (u odlomku *nostri danni*) što podrazumijeva negativne posljedice po osobu koja je trpi. Učešće primaoca poruke je takođe iskazano izrazom *vostri homini* koji odgovornost premješta na vojvodu. I ova žalba je upućena prema eksplicitnoj krivici koja želi radnju opisati negativnom, a ne osobu. Znamo da žalba nije upućena na karakter primaoca poruke zbog upotrebe apelativa (1) i umekšivača (2) i (3) kojima se štiti njegov obraz. Žalba je smještena na sedmi nivo neposrednosti budući da je negativna evaluacija otvoreno izražena. U ovom odlomku smo izdvojili i zahtjev koji je podvučen i zaključujemo da je žalba pre-justifikator zahtjevu i njegov satelitski čin.

- (11) Anchora senza comparatione la sua magnificencia chome amatrice dell'onor della nostra signoria doueria dare piu fede alle parole et detti della nostra signoria che de algun zentilhomo o zentilhomini della nostra zitade chelli vegnesse a scriuer in contrario et seminar tal znozagna fra de noy. (DAD, 2.1. 1444, Lett. di Lev., XIII, 138v)

Tabela 51

Uslov	Odlomak
Radnja	<i>seminar tal znozagna fra de noy</i>
Negativna evaluacija	<i>doueria dare piu fede alle parole et detti della nostra signoria</i>
Učešće primaoca poruke	<i>la sua magnificencia</i>

Posljednja žalba koju analiziramo je upućena knezu Stjepanu zato što je on povjerovao u priče koje su došle iz Dubrovnika umjesto da se uzdao samo u ono što je čuo lično od rektora ili Vijeća. Iako smo mogli izdvojiti karakteristike žalbi, ona nije direktno izražena budući da je samo jedan element eksplicitan, a ostale smo morali interpretirati. Jedini eksplicitno izražen element je učešće primaoca poruke što zaključujemo iz impersonalizacije *la sua magnificencia*. Kao radnju koja je predmet žalbe smo izdvojili konflikt izazvan neprovjerenim pričama između Dubrovnika i kneza Stjepana. Negativna evaluacija je izražena kondicionalom *doueria dare piu fede* koji podrazumijeva da se radi o nerealnoj situaciji i da je stvarna ta da knez nije imao povjerenja u Dubrovnik što pošiljalac poruke negativno ocjenjuje. Ova žalba se nalazi u grupi modifikovane krivice, odnosno Dubrovčani izražavaju alternativnu radnju koja bi im bila draža. Iz toga takođe proizilazi da je žalba smještena na šesti nivo neposrednosti zato što izražavanjem alternativne i bolje radnje se implicira da je stvarna negativno procijenjena.

Žalbe u korpusu su iskazane direktno, a neke su ublažene eufemizmima kao što je upotreba glagola *meravigliarsi* umjesto *lamentarsi*. Takođe se ispostavilo da žalbe mogu imati ulogu satelitskog čina zahtjevima i da služe kao njihovi pre- i post-justifikatori budući da pružaju objektivne razloge zbog kojih se upućuje zahtjev.

8.2.10. Komplimenti

U nastavku analiziramo strukturu i uloge komplimentata. Nismo analizirali sve komplimente u korpusu nego samo one koji imaju društvenu funkciju kao satelitski čin zahtjevima. S tim ciljem smo analizirali sedam odlomaka u kojima se upućuju komplimenti i zaključili smo da oni imaju ulogu umekšivača, justifikatora i obećanja. Najprije analiziramo pet odlomaka u kojima imaju ulogu justifikatora za zahtjev:

- (1) E questo perche essa signoria **(1) cognosse la prudentia de esso Iuanis** e **(2) l'animo suo grande e virile** in ogni cossa. Et benche la signoria de Ragusa lo cognossa tal e cossi fatto che non li bisogna consiglio ne persuasione tamen per far como dieno far li boni amisi **(3) lo exorta a perseuerar in questa impresa contra el detto Stiepan Vochzich**, perche obtegnando tal impresa ge ne seguira honor perpetual et utile. Inanimandolo vuy a questo quanto piu vi sera possibile el digandoli chel procieda animosamente perche la signoria de Ragusa ge abendara de bona voglia tutto quello che li ha promesso. (DAD, 18.4. 1452, Lett. di Lev., XIV, 106v)

U prvom odlomku smo izdvojili dva komplimenta (1) i (2). Prvi ukazuje na razboritost Ivaniša i pokazuje sintaksičku strukturu NP{è/sembra}(molto)AGG: *Ivanish è prudente* koji je sakriven u kompleksnijoj strukturi: *cognosse la prudentia de esso Iuanis*. Drugi kompliment izdvaja veličinu i srčanost njegovog duha. I drugi kompliment pokazuje istu strukturu: *l'animo suo grande e virile* uz izostavljanje kopulativnog glagola *essere*. Kada obratimo pažnju na nastavak odlomka, primjećujemo da su komplimenti upućeni prije zahtjeva za pomoć protiv Stjepana Vukčića. Iz toga proizilazi da su komplimenti umekšivači kojima se mitiguje zahtjev, odnosno kojim se laska primaocu poruke. Zbog toga možemo sumnjati u iskrenost komplimenta i ne možemo utvrditi da li je upućen kako bi se zaista ukazalo na njegove pozitivne karakteristike ili vrši društvenu i pragmatičku funkciju.

- (2) De piu vedisemo se in alcun luogo ve ritrouasti doue a casu fosse vayuoda Petar Voysalich che lo dobiate salutar per nostra parte et darli la letera di credenza e poi **(1) direteli di la praticata dela paxe e come nuy ge hauemo voiuoto dar auiso della detta praticata di paxe**, come a nostro **(2) bono amigo** digandoli como se fa per lo signor Vladissauo e per nuy le raxon suprascite. (DAD, 26.4. 1453, Lett. di Lev., XIV, 119)

U drugom odlomku smo izdvojili jedan kompliment (2) koji definiše vojvodu Petra Vojsalića kao dobrog prijatelja. Struktura komplimenta je sakrivena u odlomku i možemo je analizirati na sljedeći način: Petar je prijatelj → prijatelj je dobar → Petar je dobar prijatelj. Dakle radi se o NP{è/sembra}(molto)AGG strukturi. U cijelom odlomku kompliment funkcionira kao umekšivač indirektnog zahtjeva (1) koji je analiziran u poglavlju posvećenom takvim zahtjevima. Dakle, i ovaj kompliment ima ulogu da laska primaocu poruke kako bi bio spremniji da prihvati zahtjev.

- (3) Et pero vi dobiate mettere col dicto voyuoda et per parte nostra gli direte cosi: **(1) Magnifico voyuoda**, **(2) cordialissimo amigo et principale zentilhomo** et consigleri di Ragusa, la gran reputacione et la gran stima chi ven fatta sul mondo della gentiligia et consiglio di Ragusa non e pressa nelle orecchie delli huomini per le nostre parole ne perche la citade di Ragusa abia cerchata questa vana gloria sul mondo perche tanti re et imperadori di Schiauonia et di Bosna et **(3) gran signori como voi** siete abia cerchato com grandissimi nostri honori et crestimento et prehemencie de esser di questo nostro consiglio. (DAD, 19.2. 1423, Lett. di Lev., VIII, 146v)

Treći analizirani odlomak sadrži tri komplimenta (1), (2) i (3) koji su upućeni vojvodi Sandalju. Prvi kompliment *magnifico voyuoda* (1) je kompliment koji se upućuje 29 puta u cijelom korpusu i pokazuje

strukturu NP{è/sembra}(molto)AGG budući da ga se može preformulisati i kao *il voyuoda è magnifico*. Funkcija komplimenta je da intenzifikuje titulu koja se koristi kao izraz poštovanja. Drugi kompliment navodi da je vojvoda iskreni prijatelj i veliki plemić te funkcioniše prema strukturi NP{è/sembra}(molto)AGG zato što ga možemo rekonstruisati kao: vojvoda je plemić i prijatelj → prijatelj je izuzetno iskren; plemić je veliki → vojvoda je veoma iskren i veliki plemić. Konačno, treći kompliment vojvodu izdvaja kao velikom vladara prema strukturi PRO è (veramente) (un) AGG NP: vi ste veliki vladar.

Sva tri komplimenta funkcionišu kao umekšivači za zahtjev za izvinjenjem koji je analiziran u odgovarajućem poglavlju: *preghemo la vostra magnificencia che non si faccia admiracion se non cosi tosto auemo ricevuda et aceptada la peticion del dicto Radossauo* (DAD, 19.2. 1423, Lett. di Lev., VIII, 147). Dakle, komplimenti i u ovom slučaju funkcionišu kao satelitski činovi zahtjevu.

- (4) Per li ambassatori del re venuti dal Turcho e de la speranza che a esso re in obtegnir contra Radossau etc. a nuy molto e sta grato e sopra questo **(1) dobiati granmente lal'dar la optima prouisione** di la sua regal maiesta la qual **(2) cognosemo esser proceduta da fundata justitia e magnifico et alto animo** che non vol soffrir che tal homo chi non merita piu esser sopra terra abia ardir andar cum bosie a falsita disfamando el justo bon e dritto viuer di la sua regal maiesta ne di nuy cordialissimi zelatori e seruitori dela sua corona. Sotto zonzando che la sua maiesta se digna non voler a sua possa in longo menar di hauer tal licentia dal Turcho. Impero che a ben far non vol dimora e lo presente tempo e piu atto che tempo di l'anno. Voglia a doncha a sta facenda nostra meter fine. E voiuoda Sandal non fara sopra di zio altramente di quello i comandara la sua maiesta. (DAD, 8.6. 1430, Lett. di Lev., X, 150)

U četvrtom analiziranom odlomku smo izdvojili dva komplimenta (1) i (2). Kompliment (1) hvali kraljevu pronicljivost i možemo ga interpretirati prema dvije strukture. Prva je NP{è/sembra}(molto)AGG ako ga interpretiramo kao *la provvisione è ottima*, odnosno Mi {piace} molto NP ako ga interpretiramo kao *dato il fatto che l'ottima provvisione è lodabile, questo significa che ci piace se vogliamo lodarla*. Drugi kompliment opisuje kraljevu pravednost kao zasnovanu i njegov duh kao veličanstven i visok. Obje sintagme slijede model NP{è/sembra}(molto)AGG: *la giustizia è fondata; l'animo è magnifico e alto*.

Kada osmotrimo nastavak odlomka koji je podvučen, jasno je da komplimentima slijedi zahtjev da kralj traži dozvole od Turaka. Zbog toga zaključujemo da je funkcija komplimentata da laskaju kralju kako bi on spremnije prihvatio da ispuni zahtjev.

- (5) Considerando noi che molto meglio e piu sicuro et anche com piu honor et fermeza et maior unita et conseruacion di amore seria che auesseimo com noi nella liiga lo re vogliamo destiamente con bel modo pur dobiate confortare voiuoda per parte nostra che non voglia cessare di faticarsi et cerchare che lo re intra et sia com noi in questa nostra unione et liga sel puo esser che veramente quanto piu pensamo tanto piu vedemo esser et fare cio per luy et noi per li rispetti, rason et cason auanti per piu nostre detti et altri i quali dire se potrebeno et i quali ben sappiamo voiuoda **(1) col suo profondo intelletto** meglio concipere di noi. (DAD, 6.10. 1430, Lett. di Lev., XI, 7)

U petom odlomku smo izdvojili jedan kompliment (1) koji dubinu intelekta opisuje kao pozitivnu osobinu. Kompliment slijedi strukturu NP{è/sembra}(molto)AGG: *l'intelletto è profondo*, sa izostavljenim kopalativnim glagolom. Kompliment je upućen nakon zahtjeva da kralj uđe u savezništvo sa Dubrovnikom i stoga zaključujemo da je kompliment umekšivač za zahtjev.

Nakon komplimenata koji imaju ulogu umekšivača, analiziramo odlomak u kojem kompliment ima dvostruku ulogu:

- (6) Et direte cosi che senza alguno dubio per risposta della terza parte noi ricordandone del **(1) buono amore et della proferta amista** che luy ne a mostrata et mostra tuctol zorno in ogni nostro destio et fauore et honore et della nostra cita et delli nostri cittadini **(1) semo debitori sempre di lal'darne della sua signoria alnostro signore**. Et cosi auemo sempre facto et semo disponiti de fare si per non esser ingrati alli buoni tratamenti nostri como etiamdio che sempre desideremo la pace e lo buon stato di Bosna, perche di tal cosa noi sentiremo gran parte et com altre belle parole che vi pare dandogli a intendere che da noi non pensi che potesemo altramenti scriuere che laudandoci granmente dela suo signoria como semo debitori. (DAD, 1.3. 1423, Lett. di Lev., VIII, 148v-149.)

U šestom odlomku analiziramo kompliment (1) koji smo analizirali u poglavlju koje se bavi obećanjima. Dakle, jedna jedinica vrši dvije funkcije jer je istovremeno i kompliment i obećanje. Zapravo, ovaj kompliment izdvaja ljubav i prijateljstvo kao hvalevrijedne. Radi se o dvije potencijalne strukture komplimenta: Mi {piace} molto NP ako kompliment interpretiramo kao *lodiamo il suo amore e l'amicizia perché ci piace*; ili kao strukturu NP{è/sembra}(molto)AGG ako kompliment interpretiramo kao *l'amore e l'amicizia sono lodabili*. U ovom kontekstu nismo izdvojili satelitsku funkciju čina upućivanja komplimenta, ali jesmo uspjeli izdvojiti dvostruku ulogu istog čina.

U sedmom i posljednjem odlomku koji analiziramo kompliment ima ulogu justifikatora:

- (7) Noi vi accommettemo che col nome di Dio et del glorioso messer San Biagio voi vene andiate ala via de [prekriženo: *Cluči*] Cluzi ala presentia de voyuoda Sandagl. Et zonto lo salutarete com quello honoreuelo salute per parte nostra che ala sua signoria se conuien. Et da poi lo salute lo dobiate conuitar a vegnir a veder Ragusa casa sua et quella casa che li suo fratelli et amici zentilhomini de Ragusa anno aparichiato ala sua signoria **(1) li quali molto son desiderosi de veder la sua signoria**. E com quelle altre belle et honoreuele parole che vi parera pur dandoli ad intendere che **(2) com buon et allegro core siamo contentissimi della sua vegnuta**. (DAD, 10.1. 1426, Lett. di Lev., IX, 95)

Izdvojili smo dva komplimenta (1) i (2). Prvi izjavljuje da Dubrovačka Republika želi da vidi vojvodu i zbog toga ga poziva u grad. Strukturu možemo analizirati kao Mi {piace} molto NP: *ci piacerebbe se Lei venisse*. Na ovaj način je samo vojvodino prisustvo prikazano kao pozitivan i poželjan događaj što mu može laskati. Kompliment (2) je sličan zato što i on iskazuje zadovoljstvo Dubrovnikom ako vojvoda zaista doputuje. I njegovu strukturu možemo analizirati kao Mi {piace} molto NP zato što se samo zadovoljstvo prisustva primaoca poruke može interpretirati kao kompliment. U ovom slučaju komplimenti služe kao justifikatori za zahtjev da vojvoda posjeti Dubrovnik.

Kroz analizu komplimenata smo izdvojili sve tri strukture, međutim najfrekventnija je struktura NP{è/sembra}(molto)AGG. Ipak, komplimenti se nalaze u sklopu razrađenijih konteksta što otežava njihovo prepoznavanje i interpretaciju. Takođe smo mogli potvrditi i da komplimenti služe kao umekšivači i modifikuju govorni čin zahtjeva.

9. Zaključak

Cilj naše teze je bila analiza govornih činova u u epistolarnom srednjovjekovnom korpusu. Našim radom smo pokušali popuniti praznine u istraživanju italijanskog jezika „s druge strane mora” i u istorijskoj pragmatici italijanskog jezika. U *Zaključku* ćemo ukazati na najbitnije pronalaskes i rezultate istraživanja. Na prvom mjestu je potrebno naglasiti da se radi o istraživanju u okviru istorijske pragmatike. Detaljnije, radi se o analizi diplomatske korespondencije između Dubrovačke Republike i ambasadora u srednjovjekovnoj Bosni tokom prve polovine petnaestog vijeka. Naš glavni cilj je bio konstruisanje adekvatnog okvira za istorijsko-pragmatičku analizu italijanskog jezika, analizirati strukturu i upotrebu govornih činova u korpusu i odrediti koje karakteristike diplomatskog diskursa utiču na modulaciju i odabir govornog čina.

Što se tiče hipoteza koje su definisane na početku tezu, možemo zaključiti da smo ih potvrdili.

1. Načini na koje se realizuju govorni činovi u korespondenciji zavise od konvencija diplomatskog diskursa

Prvu hipotezu smo mogli potvrditi na osnovu razlika između modulacije govornih činova na prvom i drugom komunikacijskom nivou. Na prvom komunikacijskom nivou smo analizirali devetnaest uputa, dok je na drugom analizirano trideset i osam zahtjeva. Osnovna razlika između ta dva govorna čina je u načinu na koji su modulirani. Naime, zahtjevi upućeni na drugom komunikacijskom nivou pokazuju visok stepen mitigacije i modulirani su tako da budu laskavi, a ne prijeteći po obraz. Razlog za mitigaciju govornog čina zahtjeva nalazimo u konvencijama diplomatskog diskursa koje ne dozvoljavaju da se izda uputa nego mitigovani zahtjev. Pored razlike u načinu na koji se upute i zahtjevi oblikuju, zaključak da realizacija govornih činova zavisi od konvencija diplomatskog diskursa temeljimo i na tipologiji identifikovanih činova na prvom i na drugom nivou. Naime, na prvom komunikacijskom nivou smo analizirali četiri vrste govornih činova: upute, pozdrave, prijekore i saučešća. S druge strane, na drugom nivou smo izdvojili zahtjeve, izvinjenja, obećanja, prijetnje, čestitke, saučešća, pozdrave, zahvale i komplimente. Razliku u broju upućenih činova i njihovoj raznolikosti pronalazimo u diplomatskom diskursu i teorijama učtivosti. Komunikacija s ambasadorom na prvom nivou spada u službenu i profesionalnu -komunikaciju između nadređenog i podređenog koja može biti oslobođena nekih okova učtivosti. Vrstu činova upućenih ambasadoru takođe objašnjavamo profesionalnom i efikasnom komunikacijom sa državnim službenikom. Na drugom komunikacijskom nivou, ipak, primjećujemo prisustvo „laskavih“ i inherentno učtivih govornih činova kao što su čestitke ili saučešća koje spadaju i u dužnost ambasadora da ih uputi u odgovarajućim trenucima.

2. Zahtjev je primarni govorni čin

U cijelom korpusu smo izdvojili 111 zahtjeva na drugom komunikacijskom nivou. Što se tiče govornih činova na drugom komunikacijskom nivou, ukupno smo izdvojili 106 realizacija raspoređenih na devet govornih činova. Dakle, iz kvantiteta izdvojenih činova proizilazi da je zahtjev primaran i dominantan govorni čin, a ostale čino ve smatramo sekundarnim i u pratnji zahtjeva.

3. Čin zahtjeva je popraćen „satelitskim“ sekundarnim govornim činovima koji imaju mitigatorsku funkciju

Kao što je već rečeno, govorne činevinje, obećanja, prijetnje, čestitke, saučešća, pozdrava, zahvala, žalbi i upućivanja komplimentata smo odredili sekundarnim govornim činovima koji se nalaze u pratnji primarnog govornog čina zahtjeva i modifikuju ga. Taj zaključak temeljimo na mitigatorskim ulogama koje preuzimaju ti govorni čini kada se nađu u pratnji zahtjeva. Na prvom komunikacijskom nivou smo izdvojili žalbu (6) kao justifikator za uputu, komplimente kao laskavu i konvencionalnu pratnju pozdravima, te prijekor (2) kao justifikator za prijetnju. Na drugom komunikacijskom nivou smo tokom analize direktnih zahtjeva izdvojili obećanje (materijalnog poklona) kao pripremni iskaz zahtjevu (3), žalbu kao pre-justifikator za zahtjev (6) i kao pripremni iskaz za (18), zahvalu kao umekšivač zahtjevu (7), čestitke kao umekšivač za (15), izvinijenje kao pripremni iskaz za (17), prijetnju kao post-justifikator za (17). Analizirajući indirektno zahtjeve, izdvojili smo žalbe kao umekšivače za zahtjeve (2) i (3). Kroz ispitivanje sekundarnih govornih činova smo identifikovali zahvalu kao intenzifikator indirektnog izvinijenja (2), izvinijenje (1) kao pripremni iskaz za zahtjev. Obećanjima (6) i (10) smo pripisali značenje umekšivača za govorni čin odbijanja, prijetnjama (2) i (3) značenje justifikatora. Kroz analizu čestitke smo zaključili da čestitkama (1) i (4) kao i saučešću (3) slijedi zahtjev te ih zbog toga smatramo umekšivačima. Zahvale (3) i (6) smo opisali kao umekšivače za zahtjev, dok su žalbe (4), (6), (9) i (10) justifikatori za zahtjeve. Konačno, komplimenti (1) - (5) su umekšivači, a broj (7) je justifikator. Dakle, sekundarni govorni čini preuzimaju funkciju justifikatora, umekšivača, pripremnih iskaza i intenzifikatora. Takođe primjećujemo da svi sekundarni govorni čini osim čina pozdrava imaju mitigatorsku i satelitsku ulogu. Tu činjenicu objašnjavamo strukturom srednjovjekovnog pisma koje sadrži *salutatio* kao uobičajen i konvencionalan dio.

4. Koriste se kristalizovane formule i opšta mjesta

Kao kristalizovane formule i opšta mjesta smo izdvojili *topose* koji se koriste kao modulacija govornih činova. Radi se o *toposima* ljubavi, prijateljstva, porodice, časti i religije koji su u velikoj mjeri tipizovani i kristalizovani. Na prvom komunikacijskom nivou smo izdvojili *topos* religije koji ima oblik *cum el nome de Dio et del glorioso martire et pontifice miser Sancto Biasio confaloner nostro*. Na drugom komunikacijskom nivou smo *topose* izdvojili u ulozi uspostavljanja zajedničkog terena, primjećivanja interesa, želja ili potreba primaoca poruke, uspostavljanja dogovora, pretpostavljanja, spominjanja ili uspostavljanja zajedničkog terena, predviđanja potreba i želja primaoca poruke. *Toposi* takođe preuzimaju i ulogu intenzifikatora kao i razoružavača i umekšivača. U nastavku dajemo nekoliko formula koje se koriste kao navedeni *toposi*:

- *come bon amico*
- *lo bon amore et admistade nostra*
- *como nostri honor amici e mazor fradelli*
- *lo amore che tra voi el'la signoria di Ragusa*
- *speremo in Dio*
- *speremo in la vostra buona amista*
- *lo honor e bon stato dela qual amano come el suo proprio*
- *per amor*

Što se tiče frekvencije njihove upotrebe, kroz analizu zahtjeva smo izdvojili 40 mitigatora ili strategija učtivosti u kojima se upotrebljavaju *toposi*. U izvinjenjima smo izdvojili dva, u prijetnjama pet, u čestitkama četiri, u saučešćima dvadeset i četiri, zahvale šest i u žalbama jedan. Nismo posebno izdvajali različite vrste *toposa* s obzirom na to da su oni često kombinovani. Iz frekvencije upotrebe *toposa* i njihove formulaičke i kristalizovane strukture zaključujemo da se radi o semantičkim poljima koja predstavljaju opšta mjesta i u čiju iskrenost možemo sumnjati.

5. Razlika u modulaciji govornih činova zavisi od društvenog položaja primaoca poruke

Razliku između modulacije govornih činova u zavisnosti od društvenog položaja primaoca poruke možemo ispitati na osnovu razlika između uputa ambasadorima i zahtjeva koje oni treba da upute plemićima. Najveći broj uputa ambasadorima je izražen direktno – imperativom ili jusivnim futurom (potpoglavlje 8.1.1.1.). Ukoliko upute jesu mitigovane, radi se o intenzifikatorima koji naglašavaju hitnost upute ili o hipotetičkim rečenicama koje ograničavaju validnost upute. S druge strane, zahtjevi na drugom nivou su visoko mitigovani i uloga mitigatora je da zaštite obraz primaoca poruke. Razliku u modulaciji govornih činova smo takođe mogli primijetiti i u razlikama na drugom nivou u zavisnosti od toga da li se govorni čin prenosi nekom od plemića ili službeniku Dubrovačke Republike. Radi se o prijetnji (6) koja je upućena službeniku i koja, za razliku od ostalih prijetnji, nije podložna interpretaciji i u njoj se otvoreno izražavaju negativne posljedice. Ova razlika potiče iz različitog društvenog položaja primaoca poruke budući da se vijeća i knez ne moraju brinuti o potrebama obraza ambasadora zato što ta komunikacija spada u profesionalnu sferu i potrebe obraza se mogu zanemariti. Ipak, isto ne vrijedi za komunikaciju sa plemićima i u tom slučaju se obraća pažnja na potrebe obraza primaoca poruke.

Iz naše analize se takođe pokazalo i da je koncept mitigatora *fuzzy* zato što neki mitigatori mogu preuzeti više od jedne funkcije. Osim mitigatora izdvojili smo i upotrijebljene strategije učtivosti. U korpusu su upotrijebljene strategije koje pripadaju pozitivnoj učtivosti: uspostavljanje zajedničkog terena, predviđanje potreba primaoca poruke, znakovi pripadnosti istoj grupi, nastojanje da se postigne dogovor, izbjegavanje nesuglasica, pretpostavlje, nuđenje i obećavanje, izražavanje objektivnih razloga, uspostavljanje recipročnog odnosa, davanje materijalnih i spiritualnih poklona. Upotrijebljen je manji broj strategija negativne učtivosti: minimizacija impozicije, pokazivanje poštovanja i impersonalizacija primaoca poruke. Analiza strategija učtivosti je pokazala da se zasnivaju na uspostavljanju zajedničkog terena, na zajedničkim vrijednostima i na poštovanju koje se pokazuje primaocu poruke.

Nakon što smo analizirali govorne činove u ovom korpusu, možemo zaključiti i da je bilo moguće primijeniti postojeće modele na italijanski jezik i da smo govorne činove mogli analizirati pomoću tabela zasnovanih na modernom jeziku. Ipak, nismo mogli potvrditi da višejezički ambijent u kojem je nastao korpus utiče na modulaciju govornih činova i ovaj aspekt zahtijeva buduća istraživanja i poređenje s drugim korpusima.

Budući da su istraživanja iz istorijske pragmatike italijanskog jezika još uvijek rijetka, možemo odrediti buduće istraživačke projekte. Najveći dio naših budućih planova je vezan za poređenje trenutnog korpusa sa drugim korpusima (bilo kvalitativna ili kvantitativna). Na prvom mjestu mislimo na poređenje sa ostatkom zbirke *Lettere in Levante* tako što bismo uzeli u razmatranje i korespondenciju prema ambasadorima na drugim mjestima. Ta vrsta poređenja bi nam mogla pomoći da odredimo i kulturološki aspekt modulacije govornih činova. Zatim bismo željeli uporediti korpus sa građom iz DAD-a na drugim jezicima i, konačno, uporediti dubrovačku građu sa drugim *koinè* jezicima iz tog vremena.

Dodatak – spisak analiziranih pisama

1. poslije 25.3. 1403, Lett. di Lev., IV, 8v.
2. 25.6. 1403, Lett. di Lev., IV, 28v-29-29v.
3. 5.7. 1403, Lett. di Lev., IV, 31v-32.
4. 29.5. 1404, Lett. di Lev., IV, 66-66v-67
5. 21.5. 1405, Lett. di Lev., IV, 97-97v.
6. 30.5. 1405, Lett. di Lev., IV, 98
7. 14.11. 1409, Lett. di Lev., IV, 164v.
8. 16.3. 1410, Lett. di Lev., V, 6v-7-7v-8-8v.
9. 13.10. 1411, Lett. di Lev., VII, 20-20v.
10. 20.5. 1412, Lett. di Lev., VII, 45-45v.
11. 30.10. 1412, Lett. di Lev., VII, 56-56v.
12. 3.5. 1413, Lett. di Lev., VII, 67v.
13. 21.5. 1414, Lett. di Lev., VII, 104-104v.
14. 16.2. 1416, Lett. di Lev., VII, 146v-147.
15. 6.4. 1416, Lett. di Lev., VII, 153v.
16. 9.12. 1420, Lett. di Lev., VIII, 2-2v.
17. 30.11. 1422, Lett. di Lev., VIII, 134v-135.
18. 13.12. 1422, Lett. di Lev., VIII, 137v-138-138v.
19. 4.1. 1423, Lett. di Lev., VIII, 140v
20. 25.1. 1423, Lett. di Lev., VIII, 142v-143.
21. 1.2. 1423, Lett. di Lev., VIII, 143v-144.
22. 16.2. 1423, Lett. di Lev., VIII, 145-145v.
23. 19.2. 1423, Lett. di Lev., VIII, 146v-147-147v-148-148v.
24. 1.3. 1423, Lett. di Lev., VIII, 148v-149.
25. 9.4. 1423, Lett. di Lev., VIII, 52.
26. 5.5. 1423, Lett. di Lev., VIII, 55-55v.
27. 25.6. 1423, Lett. di Lev., IX, 7-7v-8.
28. 3.3. 1424, Lett. di Lev., IX, 25.
29. 10.5. 1425, Lett. di Lev., IX, 66-66v.
30. 1.6. 1425, Lett. di Lev., IX, 68.
31. 10.1. 1426, Lett. di Lev., IX, 95-95v.
32. 13.1. 1427, Lett. di Lev., X, 4-4v-5.
33. 18.3. 1428, Lett. di Lev., X, 43-43v, 84.
34. 10.6. 1428, Lett. di Lev., X, 91v-92-92v.
35. 14.7. 1428, Lett. di Lev., X, 95v.
36. 31.7. 1428, Lett. di Lev., X, 98v-99.
37. 2.5. 1429, Lett. di Lev., X, 59-59v-60.
38. 23.5. 1429, Lett. di Lev., X, 62v-63-63v-64.
39. 5.6. 1429, Lett. di Lev., X, 65v-66.
40. 18.5. 1430, Lett. di Lev., X, 136v-137-137v-138.
41. 8.6. 1430, Lett. di Lev., X, 149v-150.
42. 14.7. 1430, Lett. di Lev., X, 181-181v.
43. 25.8. 1430, Lett. di Lev., X, 201v-202.
44. 6.10. 1430, Lett. di Lev., XI, 6v-7.

45. 5.1. 1431, Lett. di Lev., XI, 14v-15.
46. 2.10. 1431, Lett. di Lev., XI, 54.
47. 14.5. 1432, Lett. di Lev., XI, 91-91v-92-92v-93-93v-94-94v.
48. 21.6. 1432, Lett. di Lev., XI, 98v-99.
49. 3.7. 1432, Lett. di Lev., XI, 100-100v.
50. 28.10. 1432, Lett. di Lev., XI, 115v-116-116v
51. 18.11. 1432, Lett. di Lev., XI, 122-122v-123
52. 3.12. 1432, Lett. di Lev., XI, 124v-125.
53. 22.2. 1433, Lett. di Lev., XI, 132v
54. 28.3. 1433, Lett. di Lev., XI, 137v-138.
55. 29.3. 1435, Lett. di Lev., XI, 228v-229-229v-230
56. 6.10. 1435, Lett. di Lev., XI, 272v-273
57. 30.10. 1435, Lett. di Lev., XI, 274v-275-275v.
58. 20.3. 1436, Lett. di Lev., XII, 18-18v-19-19v
59. 11.10. 1436, Lett. di Lev., XII, 45.
60. 8.8. 1439, Lett. di Lev., XII, 85v.
61. 18.10. 1438, Lett. di Lev., XII, 108-108v
62. 18.11. 1441, Lett. di Lev., XIII, 53v.
63. 10.2. 1442, Lett. di Lev., XIII, 66.
64. 20.6. 1442, Lett. di Lev., XIII, 83v.
65. 22.3. 1443, Lett. di Lev., XIII, 106-106v.
66. 2.1. 1444, Lett. di Lev., XIII, 138-138v-139.
67. 4.8. 1444, Lett. di Lev., XIII, 155-155v.
68. 2.7. 1445, Lett. di Lev., XIII, 176v-177.
69. 11.10. 1446, Lett. di Lev., XIII, 205-205v-206.
70. 15.9. 1447, Lett. di Lev., XIII, 241v-242-242v-243.
71. 10.2. 1448, Lett. di Lev., XIII, 249v-250.
72. 31.1. 1450, Lett. di Lev., XIV, 27v-28-28v.
73. 13.12. 1450, Lett. di Lev., XIV, 49-49v-50.
74. 15.12. 1450, Lett. di Lev., XIV, 54.
75. 17.12. 1450, Lett. di Lev., XIV, 54v-55.
76. 10.1. 1451, Lett. di Lev., XIV, 57.
77. 5.7. 1451, Lett. di Lev., XIV, 85-85v-86.
78. 6.11. 1451, Lett. di Lev., XIV, 97-97v-98-98v.
79. 18.4. 1452, Lett. di Lev., XIV, 104v-105-105v-106-106v-107.
80. 26.4. 1453, Lett. di Lev., XIV, 117v-118-118v
81. 7.7. 1453, Lett. di Lev., XIV, 121-121v.
82. 24.7. 1453, Lett. di Lev., XIV, 123v.
83. 28.7. 1453, Lett. di Lev., XIV, 124-124v.
84. 15.5. 1454, Lett. di Lev., XIV, 140v-141-141v.
85. 30.5. 1455, Lett. di Lev., XIV, 167-167v.
86. 2.10. 1455, Lett. di Lev., XIV, 176.
87. 12.5. 1456, Lett. di Lev., XVI, 147
88. 28.12. 1454, Lett. di Lev., XVI, 249.

Bibliografija

1. Accademia della Crusca, ur.. *Gli italiani parlati. Sondaggio sopra la lingua di oggi*. Accademia della crusca, 1987.
2. Alfieri, Gabriela, et al., ur.. *Pragmatica storica dell'italiano. Modelli e usi comunicativi del passato*. Firenze, Associazione per la storia della lingua italiana, Franco Cesati Editore, 2020.
3. Alfonzetti, Giovanna. "Variazioni interculturali nei complimenti: la modulazione dell'intensità." *Le forme e la storia VIII*, 2015, str. 37-53.
4. Alfonzetti, Giovanna. "La comunicazione cortese: i galatei dalla Grande Guerra agli anni Settanta." *La lingua variabile nei testi letterari, artistici e funzionali contemporanei (1915-2014): analisi, interpretazione, traduzione*, ur. Giovanni Ruffino & Marina Castiglione, Firenze, Franco Cesati Editore, 2016, str. 491-508.
5. Alfonzetti, Giovanna. "“Accioché tu, ammaestrato da me, possi tenere la diritta via.” La prefazione nei galatei." *Le forme e la storia X*, 2017, str. 113-132.
6. Alfonzetti, Giovanna. "L'educazione linguistica cortese: conversare secondo il Galateo." *Acquisizione e didattica dell'italiano: riflessioni teoriche, nuovi apprendenti e uno sguardo al passato*, ur. Margarita Borreguero Zuloaga, Frankfurt, Peter Lang, 2021, str. 933-954.
7. Alfonzetti, Giovanna, & Margherita Spampinato Beretta. "Gli insulti nella storia dell'italiano. Analisi di testi del tardo medioevo." *Pragmatique historique et syntaxe. Historische Pragmatik und Syntax*, ur. Barbara Wehr & Frédéric Nicolosi, Frankfurt, Peter Lang, 2012, str. 1-21.
8. Ambady, Nalini, et al. "More than words: Linguistic and nonlinguistic politeness in two cultures." *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 1996, str. 996 –1011.
9. Aresti, Alessandro. "Suppliche di artisti alla Signoria di Siena fra Quattro e Cinquecento. Genere testuale e aspetti pragmatico-linguistici." *Pragmatica storica dell'italiano. Modelli e usi comunicativi del passato*, ur. Gabriella Alfieri, et al., Firenze, Franco Cesati Editore, 2020, str. 153-160.
10. Ariel, Mira. *Pragmatics and Grammar*. New York, Cambridge University Press, 2000.
11. Arnovick, Leslie K. *Diachronic Pragmatics. Seven Case Studies in English Illocutionary Development*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1999.
12. Austin, John L. *How to Do Things with Words*. Oxford, Oxford University Press, 1962.
13. Bach, Ulrich. "Wills and Will-Making in the 16th and 17th Century England: Some Pragmatic Aspects." *Historical Pragmatics*, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1995, str. 125-144.
14. Baglioni, Daniele. "L'italiano fuori d'Italia: dal Medioevo all'Unità." *Manuale di linguistica italiana*, ur. Sergio Lubello, Berlin, Mouton de Gruyter, 2016, str. 125-145.
15. Banfi, Emanuele. *Lingue d'Italia fuori d'Italia*. Bologna, il Mulino, 2014.
16. Banfi, Emanuele. *Italiano e altre varietà italo-romanze in Europa e nel Meriditerraneo nel secolo XIX*. Firenze, Cesati, 2018.
17. Bartoli, Matteo G. *Das Dalmatische. Altormanische Sprachreste von Veglia bis Ragusa und ihre Stellung in der apennino-balkanischen Romania*. vol. 2, Wien, A. Hölder, 1906.
18. Bartoli, Matteo G. *Il Dalmatico*. Roma, Istituto della Enciclopedia Italiana fondata da Giovanni Treccani S.p.a., 2000.
19. Bax, Marcel. "Rules for ritual challenges: A speech convention among medieval knights." *Journal of Pragmatics* 5, 1981, str. 423-444.
20. Bazzanella, Carla. *Le facce del parlare. Un approccio pragmatico all'italiano parlato*. Firenze, La nuova Italia, 1994.

21. Bazzanella, Carla. "I segnali discorsivi.", *Grande grammatica italiana di consultazione. Vol 3*, ur. Lorenzo Renzi, Giampaolo Salvi, Anna Cardinaletti, Bologna, Il Mulino, 1995, str. 225–261.
22. Bazzanella, Carla. *Linguistica e pragmatica del linguaggio. Un'introduzione*. Bari, Laterza, 2005.
23. Bergner, Heinz. "The pragmatics of medieval texts." *Cooperating with Written Texts: The Pragmatics and Comprehension of Written Texts*, ur. Dieter Stein, Berlin, Mouton de Gruyter, str. 163-177.
24. Bertucelli-Papi, Marcella. "Is a diachronic speech act theory possible?" *Journal of Historical Pragmatics*, vol. 1, 2000, str. 57-66.
25. Bertucelli Papi, Marcella. "cortesia, linguaggio della." *Enciclopedia dell'italiano Treccani*, 2010, https://www.treccani.it/enciclopedia/linguaggio-della-cortesia_%28Enciclopedia-dell%27Italiano%29/#:~:text=Il%20linguaggio%20della%20cortesia%20%20C3%A8,'armonia%20nell'interazione%20comunicativa.Pristupljeno: 8. februara 2020.
26. Blanco Salgueiro, Antonio. "Promises, threats and the foundations of speech act theory." *Pragmatics 20* (2), 2010, str. 213-228.
27. Blum-Kulka, Shoshana. "Playing it Safe: The Role of Conventionality in Indirectness". *Cross-cultural Pragmatics: Requests and Apologies*, ur. Shoshana Blum-Kulka, Juliane House & Gabriele Kasper, Norwood, Ablex Publishing, 1989, str. 37-70.
28. Blum-Kulka, Shoshana, & Elite Olshtain. "Crosscultural pragmatics and the testing of communicative competence." *Language Testing 2*(1), 1985, str. 16-20.
29. Blum-Kulka, Shoshana, et al. *Cross-cultural Pragmatics: Requests and Apologies*. Norwood, Ablex, 1989.
30. Bousfield, Derek. *Impoliteness in Interaction*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2008.
31. Bousfield, Derek, & Miriam A. Locher. *Impoliteness in Language: Studies on its Interplay with Power in Theory and Practice*. Berlin, Mouton de Gruyter, 2008.
32. Brinton, Laurel J. "Historical discourse analysis." *The Handbook of Discourse Analysis*, ur. Deborah Schiffrin, et al., Oxford, Blackwell, 2001, str. 138-160.
33. Brown, Penelope, & Stephen Levinson. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge, Cambridge University Press, 1987.
34. Brown, Roger, & Albert Gilman. "Politeness theory and Shakespeare's four major tragedies." *Language in Society, 18*, 1989, str. 159–212.
35. Bruni, Francesco. "Italiano all'estero e italiano sommerso: una lingua senza impero." *Nuova Rivista di Letteratura Italiana*, vol. 3, no. 1, 2000, str. 219-236.
36. Bruni, Francesco. *Italiano fuori d'Italia*. Firenze, Franco Cesati Editore, 2013.
37. Bull, Peter. "Slipperiness, Evasion and Ambiguity: Equivocation and Facework in Non-committal Political Discourse." *Journal of Language and Social Psychology 27*(4):, 2008, str. 324-332.
38. Bull, Peter, & Anita Fetzer. "Face, Facework and Political Discourse." *Revue internationale de psychologie sociale, 23*, 2010, str. 155-185.
39. Busse, Ulrich. *Linguistic variation in the Shakespeare Corpus. Morpho-syntactic variability of second person pronouns*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2002.
40. Busse, Ulrich. "The co-occurrence of nominal and pronominal address forms in the Shakespeare Corpus: Who says thou or you to whom?" *Diachronic Perspectives on Address Term Systems*, ur. Irma Taavitsainen & Andreas H. Jucker, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2003, str. 193-221.
41. Caffi, Claudia. *La mitigazione. Un approccio pragmatico alla comunicazione nei contesti terapeutici*. Münster-Hamburg-London, LIT, 2001.
42. Caffi, Claudia. *Sei lezioni di pragmatica linguistica*. Genova, Name, 2002.
43. Caffi, Claudia. *Mitigation*. Amsterdam, Elsevier, 2007.

44. Carter, Francis W. *Dubrovnik (Ragusa): a classic city-state*. London/New York, Seminar Press, 1972.
45. Chaplais, Pierre. *English Diplomatic Practice in the Middle Ages*. London, A&C Black, 2003.
46. Chilton, Paul. "Politeness, Politics and Diplomacy." *Discourse & Society* 1(2), 1990, str. 201-224.
47. Chilton, Paul. *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. London, Routledge, 2004.
48. Cicourel, Aaron V. "Text and Context: Cognitive, Linguistic, and Organizational Dimensions in International Negotiations." *Negotiation Journal* 4(3), 1988, str. 257-266.
49. Cifoletti, Guido. *La lingua franca barbaresca*. Roma, Il Calamo, 2004.
50. Colella, Gianluca. "Performativi espliciti in italiano antico." *Pragmatique historique et syntaxe. Historische Pragmatik und Syntax: Actes de la section du même nom du XXXIe Romanistentag allemand. Akten der gleichnamigen Sektion des XXXI. Deutschen Romanistentags*, ur. Barbara Wehr & Frédéric Nicolosi, Frankfurt, Peter Lang, 2012, str. 23-46.
51. Constantine, Porphyrogenitus. *De administrando imperio*. Preveli i uredili: Gyula Moravcsik i Romilly Jenkins. Washington, Dumbarton Oaks, 1985.
52. Coulmas, Florian. "Poison to your soul: Thanks and apologies contrastively viewed." *Conversational Routine*, ur. Florian Coulmas, Berlin/New York, Mouton de Gruyter, 1981, str. 69-93.
53. Craig, Gordon A. "On the Pleasure of Reading Diplomatic Correspondence." *Journal of Contemporary History* 26 (3/4), 1991, str. 369-384.
54. Croft, William. "Speech act classification, language typology and cognition." *Foundations of Speech Act Theory: Philosophical and Linguistic Perspectives*, ur. Savas L. Tzohatzidis, London, Routledge, 1994, str. 460-477.
55. Cruz Volio, Maria Gabriela. *Actos de habla y modulación discursiva en español medieval: Representaciones de (des)cortesía verbal histórica*. Bern, Peter Lang, 2017.
56. Culpeper, Jonathan. "Conventionalised impoliteness formulae." *Journal of Pragmatics* 42, 2010a, str. 3232-3245.
57. Culpeper, Jonathan. "Historical pragmatics." *The Pragmatics Encyclopedia*, ur. Louise Cummings, London/New York, Routledge, 2010b, str. 188-192.
58. Culpeper, Jonathan. "The influence of Italian manners on politeness in England, 1550-1620." *Journal of Historical Pragmatics* 18 (2), 2017, str. 195-213.
59. Culpeper, Jonathan, & Merja Kytö. "Modifying pragmatic force: hedges in a corpus of early modern English dialogues." *Historical Dialogue Analysis*, ur. Andreas H. Jucker, et al., Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1999, str. 293-312.
60. Culpeper, Jonathan, & Merja Kytö. "Data in historical pragmatics: Spoken interaction (re)cast as writing." *Journal of Historical Pragmatics* 1:2, 2000, str. 175-199.
61. Culpeper, Jonathan, & Merja Kytö. "'Good, good indeed, the best that ere I heard': Exploring lexical repetitions in the Corpus of English Dialogues 1560-1760." *Dialogic Language Use / Dimensions du dialogisme / Dialogischer Sprachgebrauch, Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki, Vol. 66*, ur. Irma Taavitsainen, et al., Helsinki, Société Néophilologique, 2006, str. 69-85.
62. Culpeper, Jonathan, & Merja Kytö. *Early Modern English Dialogues: Spoken Interaction as Writing*. Cambridge, Cambridge University Press, 2010.
63. De Diversis, Filip. *Sabrana djela. Opis Dubrovnika. Govori u slavu kraljeva*. Prevela: Zednka Janeković-Römer. Zagreb, Dom i svijet: Ekonomski fakultet, 2007.
64. Deanović, Mirko. "Sul carattere mediterraneo della parlata di Ragusa (Dubrovnik)." *Linguistica* XV, 1975, str. 45-50.

65. Decock, Sofie, & Ilse Depraetere. "(In)directness and complaints: A reassessment." *Journal of Pragmatics* 132, 2018, str. 33-46.
66. Di Salvo, Margherita, & Cristina Muru, ur.. *Pratiche linguistiche nelle relazioni politiche e commerciali del Mediterraneo moderno*. Pisa, Edizioni ETS, 2014.
67. Diez, Friedrich. *Grammatik der romanischen Sprachen, Volume 1*. Bonn, E. Weber's Buchhandlung, 1870.
68. Dotto, Diego. "Per il veneziano fuori di Venezia: due livelli d'ibridismo in un contratto marittimo raguseo della metà del Trecento." *Zeitschrift für romanische Philologie* 124 (2), 2008a, str. 250-282.
69. Dotto, Diego. *Scriptae venezianeggianti a Ragusa nel XIV secolo*. Roma, Viella, 2008b.
70. Dotto, Diego. "Testi e documenti medievali in volgare veneto o venezianeggiante dell'Archivio di Stato di Dubrovnik (Ragusa): recupero, catalogazione e nuova edizione commentata." *Eredità culturali dell'Adriatico: archeologia, storia, lingua e letteratura*, ur. Silvana Collodo e Giovanni L. Fontana, Roma, Viella, 2008c, str. 225-231.
71. Dotto, Diego. "Un testo venezianeggiante del 1323 e un cancelliere pistoiese a Ragusa." *Bollettino dell'Atlante Lessicale degli antichi volgari italiani* 2, 2009, str. 99-120.
72. Dotto, Diego. "Testi volgari e polimorfie linguistiche nel colfo de Venexia: Ragusa tra XIII e XIV secolo." *Veneziano "de là da mar". Contesti, testi, dinamiche del contatto linguistico e culturale*, ur. Daniele Baglioni, Merlin, Mouton de Gruyter, 2019, str. 103-131.
73. Dover, Paul Marcus. "The Arte and Offitio of the Pope in Italian Diplomatic Correspondence, 1464–1492." *Mediterranean Studies* 24 (2), 2016, str. 139–164.
74. Duranti, Alessandro. "Universal and culture-specific properties of greetings." *Journal of Linguistic Anthropology* 7(1), 1997, str. 63-97.
75. Economidou Kogetsidis, Maria. "Internal and external mitigation in interlanguage request production: The case of Greek learners of English." *Journal of Politeness Research* 4, 2008, str. 111-137.
76. Elwood, Kate. "I'm so sorry: A cross-cultural analysis of expressions of condolence." *The Cultural Review* 24, 2004a, str. 101–126.
77. Elwood, Kate. "'Congratulations': A cross-cultural analysis of responses to another's happy news." *The Cultural Review, Waseda Commercial Studies Association* (25), 2004b, str. 355-386.
78. Encyclopaedia Britannica. Posjećeno 20. septembra 2019.
79. Fairclough, Norman. *Language and Power*. Harlow, Longman, 1989.
80. Fedriani, Chiara. "La mitigazione degli atti richiestivi: variazione e mutamento nella storia dell'italiano." *Pragmatica storica dell'italiano. Modelli e usi comunicativi del passato*, ur. Gabriella Alfieri, et al., Firenze, Franco Cesati Editore, 2020, str. 565-573.
81. Filipović, Emir. *Bosansko kraljevstvo: Historija srednjovjekovne bosanske države*. Sarajevo, Mladinska knjiga, 2017.
82. Filipović, Rudolf. *Kontakti jezika u teoriji i praksi*. Zagreb, Školska knjiga, 1971.
83. Fitzmaurice, Susan. *The Familiar Letter in Early Modern English. A pragmatic approach*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2002.
84. Fitzmaurice, Susan. "Literary discourse." *Historical Pragmatics*, ur. Andreas H. Jucker & Irma Taavitsainen, Berlin, Mouton de Gruyter, 2010, str. 679-704.
85. Flöck, Ilka, & Ronald Geluykens. "Speech Acts in Corpus Pragmatics: A Quantitative Contrastive Study of Directives in Spontaneous and Elicited Discourse." *Yearbook of Corpus Linguistics and Pragmatics*, New York, Springer, 2015, str. 7-37.
86. Folena, Gianfranco. "Introduzione al veneziano "de là da mar."" *Bollettino dell'Atlante Linguistico Mediterraneo* 10-12, 1968-1970, str. 331-376.

87. Foretić, Vinko. "Dubrovački arhiv u srednjem vijeku." *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 6-7, 1959, str. 315-336.
88. Foretić, Vinko. "Dosadašnji rezultati i daljnje potrebe izdavanja arhivskih izvora Historijskog arhiva u Dubrovniku i ostalih dubrovačkih povijesnih vrela." *Arhivski vjesnik* 13 (1), 1970, str. 445-461.
89. Fraser, Bruce. "On Apologizing." *Conversational Routine*, ur. Florian Coulmas, New York/Berlin, Mouton de Gruyter, 1981, str. 259-272.
90. Frigo, Daniela. *Politics and Diplomacy in Early Modern Italy: The Structure of Diplomatic Practice, 1450-1800*. Cambridge, Cambridge University Press, 2000.
91. Ghezzi, Chiara, & Piera Molinelli. "Politeness markers from Latin to Italian: Periphery, discourse structure and cyclicity." *Journal of Historical Pragmatics* 17(2), 2016, str. 307-337.
92. Goffman, Erving. *Relations in Public: Microstudies of the Public Order*. New York, Basic Books, 1971.
93. Goffman, Erving. *Interaction Ritual: Essays on Face to Face Behavior*. New York, Pantheon Books, 1982.
94. Gonzales, Marti Hope, et al. "Pardon my gaffe: Effects of sex, status and consequence severity on accounts." *Journal of Personality and Social Psychology*, 58, 1990, str. 610-621.
95. Grant, C. K. "Promises." *Mind* 58 (231), 1949.
96. Green, Gerogia M. *Pragmatics and natural language understanding*. Hillsdale, Lawrence Erlbaum, 1989.
97. Grice, Paul. "Logic and conversation." *Syntax and semantics 3: Speech acts*, ur. Peter Cole & Jerry L. Morgan, New York Academic Press, 1975, str. 41-58.
98. Grubiša, Damir. "Forms of Government in the Renaissance: Uniqueness of the Dubrovnik Model." *Politička misao*, vol. 47, no. 5, 2010, str. 161-178.
99. Hakanen, Marko, & Ulla Koskinen. "From "friends" to "patrons". Transformations in the social power structure as reflected in the rhetoric of personal letters in sixteenth- and seventeenth-century Sweden." *Journal of Historical Pragmatics* 10:1, 2009, str. 1-22.
100. Hampton, Timothy. *Fictions of Embassy. Literature and Diplomacy in Early Modern Europe*. Ithaca, Cornell University Press, 2009.
101. Harnish, Robert M. "Mood, meaning and speech acts." *Foundations of Speech Act Theory: Philosophical and Linguistic Perspectives*, ur. Savas L. Tzohatzidis, London, Routledge, 1994, str. 407-459.
102. Harris, Robin. *Dubrovnik: A History*. London, Saqi Books, 2006.
103. Havrylyshyn, Oleh, & Nora Srzentić. *Institutions Always 'Mattered': Explaining Prosperity in Mediaeval Ragusa (Dubrovnik)*. New York, Palgrave Macmillan, 2015.
104. Held, Gudrun. "Submission strategies as an expression of the ideology of politeness: Reflection on the verbalisation of social power relations." *Pragmatics* 9, 1999, str. 21-37.
105. Held, Gudrun. "Effetti di cortesia sulla struttura sintattica dell'arte epistolare nel Duecento." *La sintassi dell'italiano antico. Atti del Convegno internazionale di studi (Università Roma Tre, 18 - 21 settembre 2002)*, ur. Maurizio Dardano & Gian Luca Frenguelli, Roma, Aracne, 2004, str. 219-237.
106. Held, Gudrun. "Politeness in Italy." *Politeness in Europe*, ur. Leo Hickey & Miranda Stewart, Clevedon/Buffalo/Toronto, Multilingual Matters, 2005, str. 292-305.
107. Held, Gudrun. "Supplica la mia parvidade... Petitions in medieval society - a matter of ritualised or first reflexive politeness?" *Journal of Historical Pragmatics* 11:2, 2010, str. 194-218.

108. Held, Gudrun. "Cortesia e pragmatica storica: Un rapporto difficile in chiave epistemologica." *Pragmatica storica dell'italiano. Modelli e usi comunicativi del passato*, ur. Gabriella Alfieri, et al., Firenze, Franco Cesati Editore, 2020, str. 289-299.
109. Hermann, Paul. *Prinzipien der Sprachgeschichte*. Halle, Max Niemeyer, 1898.
110. Holmes, Janet. "Compliments and Compliment Responses in New Zealand English." *Anthropological Linguistics* 28 (4), 1988, str. 485-508.
111. Holmes, Janet. "Apologies in New Zealand English." *Language in Society* 19 (2), 1990, str. 155-199.
112. Holtgraves, Thomas, & Joong-nam Yang. "Politeness as universal: Cross-cultural perceptions of request strategies and inferences based on their use." *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1990, str. 719–729.
113. Holtgraves, Thomas, & Joong-nam Yang. "Interpersonal underpinnings of request strategies: General principles and differences due to culture and gender." *Journal of Personality and Social Psychology*, 62,, 1992, str. 246-256.
114. Holtus, Günter, & Edgar Radtke, ur.. *Gesprochenes Italienisch in Geschichte und Gegenwart*,. Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1985.
115. House, Juliane, & Gabriele Kasper. "Politeness markers in English and German." *Conversational routine: explorations in standardized communication situations and prepatterned speech*, ur. Florian Coulmas, Berlin/New York, Mouton de Gruyter, 1981, str. 157-185.
116. House, Juliane, & Gabriele Kasper. "Interlanguage pragmatics: Requesting in a foreign language." *Perspectives on Language in Performance*, ur. Wolfgang Lörcher & Rainer Schulze, Tübingen, Gunther Narr Verlag., 1987, str. 1250-1288,.
117. Isaacs, Ellen A., & Herbert H. Clark. "Ostensible invitations." *Language in Society* 19(4), 1990, str. 493-509.
118. Jacobs, Andreas, & Andreas H. Jucker. "The Historical Perspective in Pragmatics." *Historical Pragmatics*, ur. Andreas H. Jucker, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1995, str. 3-33.
119. Jakobson, Roman. "Linguistics and Poetics." *Style in Language*, ur. Thomas A. Sebeok, Cambridge, MIT Press, 1960, str. 350-377.
120. Jakobson, Roman. *Lingvistika i poetika*. Preveo: Draginja Pervaz, Beograd, Nolit, 1966.
121. Janeković-Römer, Zdenka, ur. *Filip de Diversis, Opis slavnoga grada Dubrovnika*. Zagreb, Dom i svijet, 2004.
122. Janeković-Römer, Zdenka. "Građani, stanovnici, podanici, stranci, inovjerci u srednjovjekovnom Dubrovniku." *Raukarov zbornik: zbornik u čast Tomislava Raukara*, ur. Neven Budak, Zagreb, FF Press, 2005, str. 317-346.
123. Janeković-Römer, Zdenka. "Čast i glas grada Dubrovnika i njegova slaviteljja Filipa de Diversisa." *Sabrana djela. Opis Dubrovnika. Govori u slavu kraljeva*, Filip de Diversis, Zagreb, Dom i svijet: Ekonomski fakultet, 2007, str. 11-33.
124. Jucker, Andreas H. "The feasibility of historical pragmatics." *Journal of Pragmatics* 22, 1994, str. 533-536.
125. Jucker, Andreas H. "English historical pragmatics: Problems of data and methodology." *English diachronic pragmatics*, ur. Gabriella di Martino & Maria Lima, Napoli, CUEN, 2000, str. 17-55.
126. Jucker, Andreas H. "Historical pragmatics." *Language and Linguistics Compass* 2.5, 2008, str. 894-906.
127. Jucker, Andreas H. "Greetings and farewells in Chaucer's Canterbury Tales." *Communicating early English manuscripts (Studies in English Language)*, ur. Päivi Pahta, Cambridge, Cambridge University Press, 2011, str. 229-240.

128. Jucker, Andreas H. "Speech Acts and Speech Act Sequences: Greetings and Farewells in the History of American English." *Studia Neophilologica*, 89, 2017, str. 39-58.
129. Jucker, Andreas H., & Irma Taavitsainen. "Diachronic speech act analysis. Insults from flyting to flaming." *Journal of Historical Pragmatics Vol. 1(1)*, 2000, str. 67-95.
130. Jucker, Andreas H., et al. "Historical Dialogue Analysis: Roots and traditions in the Study of the Romance Languages, German and English." *Historical Dialogue Analysis*, ur. Andreas H. Jucker, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1999, str. 1-34.
131. Kádár, Dániel, & Sara Mills, ur.. *Politeness in East Asia*. Cambridge, Cambridge University Press, 2013.
132. Kádár, Dániel, & Michael Haugh. *Understanding Politeness*. Cambridge, Cambridge University Press, 2013.
133. King, Jeremy. "Pleas from the New World. The structure of directive head acts in Colonial Spanish familiar letters." *Journal of Historical Pragmatics 11:2*, 2010, str. 250-276.
134. King, Jeremy. "Variation through time and text type: The nature of direct and indirect requests in Early Modern Spanish." *Spanish in Context*, no. 8, 2011a, str. 272-294.
135. King, Jeremy. "Power and indirectness in business correspondence: Petitions in Colonial Louisiana Spanish." *Journal of Politeness Research*, 7(2), 2011b, str. 259-283.
136. King, Jeremy. "Early Modern Spanish request modifications as politeness strategies: Implications for the study of register." Ur. Lucía Fernández-Amaya et al. *New Perspectives on (Im)politeness and Interpersonal Communication: Advances in Pragmatics and Discourse Analysis* series, Newcastle upon Tyne, Cambridge Scholar, 2012, str. 138-156.
137. Koch, Peter. "Gesprochenes Italienisch und sprechsprachliche Universalien." Ur. Günter Holtus & Edgar Radtke. *Gesprochenes Italienisch in Geschichte und Gegenwart*, Tübingen, Gunter Narr Verlag, 1985, str. 42-73.
138. Koch, Peter. "Court Records and Cartoons Reflections of Spontaneous Dialogue in Early Romance Texts." *Historical Dialogue Analysis*, ur. Andreas H. Jucker, et al., Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1999, str. 399-430.
139. Koch, Peter, & Wulf Oesterreicher. "Sprache der Nähe — Sprache der Distanz. Mündlichkeit und Schriftlichkeit im Spannungsfeld von Sprachtheorie und Sprachgeschichte." *Romanistisches Jahrbuch 36*, 1985, str. 15-43.
140. Koch, Peter, & Wulf Oesterreicher. *Gesprochene Sprache in der Romania: Französisch, Italienisch, Spanisch*. Berlin/New York, Mouton de Gruyter, 2011.
141. Kohnen, Thomas. "Explicit performatives in Old English. A corpus-based study of directives." *Journal of Historical Pragmatics Vol. 1(2)*, 2000, str. 301-321.
142. Kohnen, Thomas. "Towards a history of English directives." *Text Types and Corpora: Studies in Honour of Udo Fries*, ur. Andreas Fischer, et al., Tübingen, Gunter Narr, 2002, str. 165-175.
143. Kohnen, Thomas. "Text types and the methodology of diachronic speech act analysis." *Methods in Historical Pragmatics*, ur. Susan M. Fitzmaurice & Irma Taavitsainen, Berlin/New York, Mouton de Gruyter, 2007, str. 139-166.
144. Kohnen, Thomas. "Directives in Old English: Beyond Politeness?" *Speech Acts in the History of English*, a cura di Andreas H. Jucker e Irma Taavitsainen, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2008a, pp. 27-44.
145. Kohnen, Thomas. "Tracing directives through text and time: Towards a methodology of a corpus-based diachronic speech-act analysis." *Speech Acts in the History of English*, a cura di Andreas H. Jucker e Irma Taavitsainen, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2008b, pp. 295-310.

146. Kohnen, Thomas. "Indirect Speech Acts in the 18th Century and After: Stagnation, Transformation, Innovation?" *Anglistentag 2014 Hannover. Proceedings*, ur. Rainer Emig e Jana Gohrisch, Trier, Wissenschaftlicher Verlag, 2015, str. 67-77.
147. Korobeinikov, Dimitri A. "Diplomatic correspondence between Byzantium and the Mamlūk Sultanate in the fourteenth century." *Al-Masaq: Journal of the Medieval Mediterranean*, 16:1, 2004, str. 53-74.
148. Kreckel, Marga. *Communicative Acts and Shared Knowledge in Natural Discourse*. London, Academic Press, 1981.
149. Krekić, Bariša. *Dubrovnik (Raguse) et le Levant au Moyen Âge*. Paris, Mouton & Co. La Haye, 1961.
150. Krekić, Bariša. *Dubrovnik, Italy, and the Balkans in the Late Middle Ages*. Zagreb, Variorum, 1980.
151. Krekić, Bariša. "On the Latino-Slavic Cultural Symbiosis in Late Medieval and Renaissance Dalmatia and Dubrovnik." *Viator*, 26, 1995, str. 321-332.
152. Križman, Bogdan. *O dubrovačkoj diplomaciji*. Zagreb, Školska knjiga, 1951.
153. Kryk-Kastovsky, Barbara. "Speech acts in early modern English court trials." *Journal of Pragmatics*, no. 41, 2009, str. 440-457.
154. Kurtović, Esad. *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne I : (ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365-1521)*. Sarajevo, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2017.
155. Kurtović, Esad. *Izvori za historiju Srednjovjekovne Bosne : (ispisi iz knjiga miraza Državnog arhiva u Dubrovniku 1380-1506)*. Sarajevo, samostalno izdanje, 2022.
156. Kurtović, Esad, & Almir Peco. *Izvori za historiju Srednjovjekovne Bosne : (Ispisi iz knjiga notarijata Državnog arhiva u Dubrovniku 1370-1529)*. Institut za historiju Univerziteta : Bošnjački institut - Fondacija Adila Zulfikarpašića : Historijski arhiv, 2021.
157. Kurtović, Esad, et al. *Codex diplomaticus Regni Bosnae - Povelje i pisma stare bosanske države*. Sarajevo, Mladinska knjiga, 2018.
158. Kurzon, Dennis. *It is hereby performed... Explorations in legal speech acts*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1986.
159. Labov, William. *Principles of Language Change. Volume 1: Internal Factors*. Oxford, Blackwell, 1994.
160. Lakoff, Robin. "Language and woman's place." *Language in Society*, vol. 2, no. 1, 1973, str. 45 - 79.
161. Lakoff, Robin. "The limits of politeness: Therapeutic and courtroom discourse." *Multilingua* 8 (2/3), 1989, str. 101-129.
162. Lalić, Ana. "Atti illocutori nelle lettere della Repubblica di Ragusa agli ambasciatori nel Regno di Bosnia." *Pragmatica storica dell'italiano. Modelli e usi comunicativi del passato*, ur. Gabriella Alfieri, et al., Firenze, Franco Cesati Editore, 2020a, str. 147-152.
163. Lalić, Ana. "La realizzazione degli atti linguistici nei testamenti medievali." *Italica Belgradensia* 1, 2020b, str. 53-70.
164. Lalić, Ana. "L'insegnamento della competenza pragmatica: è possibile un approccio diacronico?" *Radovi Filozofskog Fakulteta u Sarajevu* 23, 2020c, str. 248-266.
165. Lalić, Ana. "Diplomatic letters from the Republic of Ragusa in the fifteenth century: (Im)politeness strategies in diplomatic epistolary discourse," *Journal of Historical Pragmatics* 24(1), 2023, str. 68-85.
166. Lebsanft, Franz. *Studien zur einer Linguistik des Grußes, Sprache und Funktion der altfranzösischen Grußformeln*. Tübingen, Niemeyer, 1988.
167. Leech, Geoffrey. *Principles of Pragmatics*. London, Longman, 1983.

168. Leech, Geoffrey. *The Pragmatics of Politeness*. Oxford, Oxford University Press, 2014.
169. Lovrić Jović, Ivana. "Fonološka adaptacija talijanizama u dubrovačkim oporukama iz 17. i 18. stoljeća." *Filologija* 32(1), 2006, 173–192.
170. Lovrić Jović, Ivana. "Dubrovačke ćirilичne oporuke iz 17. i 18. stoljeća." *Filologija* 63, 2013, 131–149.
171. Lubello, Sergio. "Cancellaria e burocrazia." *Storia dell'italiano scritto. III. Italiano dell'uso*, ur. Giuseppe Antonelli, et al., Roma, Carocci, 2014, str. 225-437.
172. Makri-Tsilipakou, Marianthi. "Congratulations and Bravo!" *Linguistic politeness across boundaries: the case of Greek and Turkish*, ur. Arın Bayraktaroğlu & Maria Sifianou, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2001, str. 137-176.
173. Mazzon, Gabriella. "Pronouns and nominal address in Shakespearean English: A socio-affective marking system in transition." *Diachronic Perspectives on Address Term Systems*, ur. Irma Taavitsainen & Andreas H. Jucker, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2003, str. 223-249.
174. Mey, Jacob. *Pragmatics: An Introduction*. New Jersey, Blackwell, 2001.
175. Miecznikowski, Johanna. "Tratti attenuativi e rafforzativi del condizionale italiano con i verbi performativi." *Fenomeni di intensità nell'italiano parlato*, ur. Barbara Gili Fivela & Carla Bazzanella, Firenze, Franco Cesati Editore, 2009, str. 115-126.
176. Mills, Sara. *Gender and Politeness*. Cambridge, Cambridge University Press, 2003.
177. Mills, Sara. "Discursive approaches to politeness and impoliteness." *Discursive Approaches to Politeness*, ur. Linguistic Politeness Research Group, Berlin/New York, Mouton de Gruyter, 2011, str. 19-56.
178. Minervini, Laura. "La lingua franca mediterranea. Plurilinguismo, mistilinguismo, pidginizzazione sulle coste del Mediterraneo tra tardo medioevo e prima età moderna." *Medioevo Romano* 20, 1996, str. 231-301.
179. Minervini, Laura. "Modelli culturali e attività letteraria nell'Oriente latino." *Studi medievali* 3(1), 2002, str. 337-348.
180. Minervini, Laura. "L'italiano nell'Impero Ottomano." *Lo spazio linguistico italiano e le "lingue esotiche". Rapporti e reciproci influssi*, ur. Emanuele Banfi & Gabriele Iannàccaro, Atti del XXXIX Congresso internazionale di studi della SLI, Roma, Bulzoni, 2006, str. 49-66.
181. Minervini, Laura. "Lingua Franca (Italian Pidgin)." *Wieser Enzyklopädie Sprachen des Europäischen Westens*, ur. Ulrich Ammon & Harald Haarman, Klagenfurt, Wieser Verlag, 2008, str. 151-157.
182. Minervini, Laura. "Le français dans l'Orient latin (XIIIe -XIVe siècles). Éléments pour la caractérisation d'une scripta du Levant." *Revue de linguistique romane* 293-294, 2010, str. 119-198.
183. Minervini, Laura. "Gli ebrei dei porti adriatici come mediatori linguistici e culturali." *L'Adriatico: incontri e separazioni (XVIII-XIX secolo)*, ur. Francesco Bruni & Chryssa Maltezou, Venezia, Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, 2014, str. 1-10.
184. Minervini, Laura. "Dinamiche del contatto linguistico nell'Oriente latino." *Francofonie medievali. Lingue e letterature gallo-romanze fuori di Francia (sec. XII-XV)*, ur. Anna Maria Babbi & Chiara Concina, Verona, Edizioni Fiorini, 2016, str. 323-337.
185. Minervini, Laura. "Il giudeo-spagnolo: problemi aperti e prospettive di ricerca." *La Rassegna Mensile d'Israel*, 2020, str. 107-122.
186. Morady Moghaddam, Mostafa. "Discourse Structures of Condolence Speech Act." *Journal of English Language Teaching and Learning* 10, 2012, str. 105-125.
187. Mori, Laura. "Plurilinguismo, interferenza e marche acquisizionali in "italiano di contatto" nella comunicazione transculturale del Mediterraneo moderno." *Pratiche linguistiche*

- nelle relazioni politiche e commerciali del Mediterraneo moderno*, ur. Margherita Di Salvo & Cristina Muru, Pisa, Edizioni ETS, 2014, str. 23-72.
188. Muljačić, Žarko. *Das Dalmatische*. Köln-Weimar-Wien, Böhlau Verlag, 2000.
 189. Mwhaki, Alice. "Meaning as use: A functional view of semantics and pragmatics." *Swahili Forum 11 (1)*, 2004, str. 127-139.
 190. Nakaš, Lejla. *Jezik i grafija krajišničkih pisama*. Sarajevo, Slavistički komitet, 2010.
 191. Nevala, Minna. "Inside and out. Forms of address in seventeenth- and eighteenth-century letters." *Journal of Historical Pragmatics 5:2*, 2004, str. 271-296.
 192. Nevalainen, Terttu, & Helena Raumolin-Brunberg. "Constraints on politeness: The pragmatics of address formulae in Early English correspondence." *Historical Pragmatics: Pragmatic developments in the history of English*, ur. Andreas H. Jucker, Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1995, str. 541-601.
 193. Nicolson, Harold. *Diplomacy*. London/New York/Toronto, Oxford University Press, 1950.
 194. Niedzielski, Nancy A., & Dennis R. Preston. *Folk Linguistics*. Berlin/New York, Mouton de Gruyter, 2000.
 195. Novalić, Irma. *Arhiv u Dubrovniku – razvoj do pojave arhiva kao samostalne ustanove*. Zagreb, Sveučilište u Zagrebu, 2015. (Neobjavljeni diplomski rad)
 196. Okamoto, Shinichiro, & Peter Robinson. "Determinants of Gratitude Expressions in England." *Journal of Language and Social Psychology 16(4)*, 1997, str. 411-433.
 197. Olshtain, Elite, & Andrew Cohen. "Teaching speech act behavior to nonnative speakers." *Teaching English as a Second or Foreign Language*, ur. Marianne Celce-Murcia, New York, Newbury House/HarperCollins, 1991, str. 154-169.
 198. Online Etymology Dictionary. 2020. Pristupljeno: 2. decembra 2020.
 199. Owen, Marion. *Apologies and Remedial Interchanges: A Study of Language Use in Social Interaction*. Berlin/New York, Mouton de Gruyter, 1983.
 200. Palander-Collin, Minna. "Correspondence." *Historical Pragmatics*, ur. Andreas H. Jucker & Irma Taavitsainen, Berlin/New York, Mouton de Gruyter, 2010, str. 651-678.
 201. Paternoster, Annick. *Cortesi e scortesi. Percorsi di pragmatica storica da Castiglione a Collodi*. Roma, Carocci, 2015.
 202. Paternoster, Annick. "Richieste e consigli in quattro galatei post-unitari: Il caso dell'imperativo." *Pragmatica storica dell'italiano. Modelli e usi comunicativi del passato*, ur. Gabriella Alfieri, et al., Firenze, Franco Cesati Editore, 2020, str. 327-334.
 203. Perović, Zoran. "Zanimanje arhivist - obrazovanje, praksa, perspektive, na primjeru Državnog arhiva u Dubrovniku." *II. kongres hrvatskih arhivista*, ur. Ivana Prgin, Dubrovnik, Hrvatsko arhivističko društvo, 2005, str. 189-210.
 204. Radtke, Edgar. "Gesprochenes Italienisch zwischen Varietätenlinguistik und Gesprächsanalyse." *Varietätenlinguistik des Italienischen*, ur. Günter Holtus & Edgar Radtke, Tübingen, Narr, 1983, str. 170-194.
 205. Radtke, Edgar. *Gesprochenes Französisch und Sprachgeschichte. Zur Rekonstruktion der Gesprächskonstitution in Dialogen französischer Sprachlehrbücher*. Tübingen, Niemeyer, 1994.
 206. RSJ = *Rečnik srpskog jezika*. Grupa autora. Beograd, Matica srpska, 2007.
 207. Sadock, Jerrold M. "Toward a grammatically realistic typology of speech acts." *Foundations of Speech Act Theory: Philosophical and Linguistic Perspectives*, ur. Savas L. Tzohatzidis, London, Routledge, 1994, str. 393-406.
 208. Salmon, Vivian. "Sentence structures in colloquial Shakespearian English." *Transactions of the Philological Society 64*, 1965, str. 105-140.

209. Sbisà, Marina, ur.. *Gli atti linguistici. Aspetti e problemi di filosofia del linguaggio*. Milano, Feltrinelli, 1978.
210. Sbisà, Marina. "Perlocuzione e presupposizioni." *Retorica e scienze del linguaggio*, ur. Albano Leoni e Rosaria Pigliasco, Roma, Bulzoni, 1979, str. 38-60.
211. Sbisà, Marina. *Detto non detto. Le forme della comunicazione implicita*. Roma-Bari, Laterza, 2007.
212. Scaglione, Francesco. "La lingua franca del Mediterraneo. Aspetti storici e prospettive sociolinguistiche." *Dialoghi Mediterranei* 34, 2018, <http://www.istitutoeuroarabo.it/DM/la-lingua-franca-del-mediterraneo-aspetti-storici-e-prospettive-sociolinguistiche/>. Pristupljeno: 9. februara 2021.
213. Scaglione, Francesco, & Roberto Sottile. "La lingua franca del Mediterraneo ieri e oggi. Assetto storico-sociolinguistico, influenze italo-romanze, 'nuovi usi.'" *Lo spazio comunicativo dell'Italia e delle varietà italiane*, 2019, str. 1-128.
214. Schlieben-Lange, Brigitte. "Que planhs? Ein Versuch zur historischen Gesprächsanalyse am Flamenca-Roman." *Romanistische Zeitschrift für Literaturgeschichte* 3, 1979, str. 1-30.
215. Searle, John R. *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge, Cambridge University Press, 1969.
216. Searle, John R. "A Taxonomy of Illocutionary Acts." *Language, mind, and knowledge* 7, 1975, str. 344-369.
217. Searle, John R. "A Classification of Illocutionary Acts." *Language in Society*, vol. 5, 1976, str. 1-23.
218. Searle, John R. *Expression and Meaning Studies in the Theory of Speech Acts*. Cambridge, Cambridge University Press, 1979.
219. Searle, John R., & Daniel Vanderveken. *Foundations of Illocutionary Logic*. Cambridge, Cambridge University Press, 1985.
220. Sell, Roger D. *Literature as communication*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 2000.
221. Sell, Roger D. "Historical but non-determinist pragmatics of literary communication." *Journal of Historical Pragmatics* 2(1), 2001, str. 1-32.
222. Serianni, Luca. *Italiano. Grammatica, sintassi, dubbi*. Milano, Garzanti, 2003.
223. SGD = Statut grada Dubrovnika. *Liber statutorum civitatis Ragusii/Statut Grada Dubrovnika*, ur. Ante Šoljić, Zdravko Šundrica & Ivo Veselić, Dubrovnik, Državni arhiv u Dubrovniku, 2002.
224. Söll, Ludwig. *Gesprochenes und geschriebenes Französisch*. Berlin, Schmidt, 1985.
225. Sornicola, Rosanna. *Sul parlato*. Bologna, Il Mulino, 1981.
226. Stein, Dieter. "Perspectives on historical pragmatics." *Folia linguistica historica* 19, 1985, str. 347-355.
227. Šoljić, Ante. "Za vječno pamćenje (Zaštita službenih spisa u Dubrovačkoj Republici prema izvornim svjedočanstvima)." *Arhivski vjesnik* 43, 2000, str. 219-234.
228. Taavitsainen, Irma, & Andreas Jucker. "Speech act verbs and speech acts in the history of English." *Methods in Historical Pragmatics*, ur. Susan M. Fitzmaurice & Irma Taavitsainen, Berlin/New York, Mouton de Gruyter, 2007, str. 107-138.
229. Taavitsainen, Irma, & Andreas H. Jucker. "Trends and developments in historical pragmatics." *Historical Pragmatics*, ur. Andreas H. Jucker & Irma Taavitsainen, Berlin/New York, Mouton de Gruyter, 2010, str. 3-30.
230. Taavitsainen, Irma, & Susan Fitzmaurice. "Historical pragmatics: What it is and how to do it." *Methods in Historical Pragmatics*, ur. Susan Fitzmaurice & Irma Taavitsainen, Berlin/New York, Mouton de Gruyter, 2007, str. 11-36.

231. Tadić, Jorjo. *Pisma i uputstva Dubrovačke Republike*. Beograd, Srpska kraljevska akademija, 1935.
232. Tagliavini, Carlo. *Le origini delle lingue neolatine*. Bologna, Patron, 1972.
233. Tasso, Torquato. *La letteratura italiana: storia e testi. Volume 22. Torquato Tasso - Prose*. Verona, Riccardo Riccardi editore, 1959.
234. Tavoni, Mirko. *Storia della lingua italiana. Il Quattrocento*. Bologna, il Mulini, 1992.
235. Terkourafi, Marina. "Politeness and formulaicity: Evidence from Cypriot Greek." *Journal of Greek Linguistics* 3, 2002, str. 179-201.
236. Terkourafi, Marina. "Beyond the Micro-level in Politeness Research." *Journal of Politeness Research Language Behaviour Culture* 1(2), 2005, str. 237-262.
237. Testa, Enrico. *L'italiano nascosto. Una storia linguistica e culturale*. Torino, Piccola Biblioteca Einaudi, 2014.
238. Tollerton, Linda. *Wills and Will-Making in Anglo-Saxon England*. Suffolk, York Medieval Press., 2011.
239. Tomasin, Lorenzo. "Il volgare nella cancelleria veneziana fra Tre e Quattrocento." *Medioevo letterario d'Italia : rivista internazionale di filologia, linguistica e letteratura : an International Journal of Philology, Linguistics and Literature* (4), 2007, str. 69-89.
240. Tomasin, Lorenzo. "Venezia." *Città italiane, storie di lingue e di culture*, ur. Pietro Trifone, Roma, Carocci, 2014, str. 157-202.
241. Tomasin, Lorenzo. "Les langues romanes sur les côtes de la mer Noire au Moyen Age." *Cahiers d'ILSL* 5, 2017, str. 125-139.
242. Tomasin, Lorenzo. "Non solo Levante, Venezia e le lingue del Mediterraneo occidentale." *Autografo* 63, 2020a, str. 13-24.
243. Tomasin, Lorenzo. "Sul contatto linguistico della Romania medievale: Le lettere di Bartolo de Cavalli alias Bartol de Cavallas." *Estudis Romànics [Institut d'Estudis Catalans]*, vol. 42, 2020b, str. 33-54.
244. Tomasin, Lorenzo, & Caterina Menichetti. "Contatti linguistici italo-provenzali in ambito mercantile. Lettere di Bondi de Iosef giudeo di Arles (1392-1399)." *Studi mediolatini e volgari* LXIV, 2018, str. 145-173.
245. Trifone, Pietro. "L'italiano nel Mediterraneo. Intrecci di lingue e di culture tra medioevo e rinascimento." *Italiano e stranieri nella tradizione letteraria. Atti del Convegno di Montepulicino*, Roma, Salerno editrice, 2007, str. 53-69.
246. Trivellato, Francesca. *The Familiarity of Stranger. The Sephardic Diaspora, Livorno, and Cross-Cultural Trade in the Early Modern Period*. New Haven/London, Yale University Press, 2009.
247. Trosborg, Anna. *Interlanguage pragmatics: Requests, complaints, and apologies*. Berlin/New York, Mouton de Gruyter, 1995.
248. Turchetta, Barbara. "Comunità plurilingui fra scriventi nel Mediterraneo dei secoli XVI e XVII." *Pratiche linguistiche nelle relazioni politiche e commerciali del Mediterraneo moderno*, ur. Margherita Di Salvo & Cristina Muru, Pisa, Edizioni ETS, 2014, str. 9-22.
249. Tyr, de, Guillaume. *Chronique*. Ur. Robert B.C. Huygens, vol. 2, Turnholti, Brepols, 1984.
250. Vego, Marko. *Postanak srednjojekovne bosanske države*. Sarajevo, Svjetlost, 1982.
251. Venier, Federica. *Il potere del discorso. Retorica e pragmatica linguistica*. Roma, Carocci, 2008.
252. Venier, Federica. *La corrente di Humboldt. Una lettura di «La Lingua franca» di Hugo Schuchardt*. Roma, Carocci, 2012.

253. Visconti, Jacqueline. "Speech Acts in Legal Language: Introduction." *Journal of Pragmatics* 41, 2009, str. 393-400.
254. Vuletić, Nikola. "Croatian in the Mediterranean context: language contacts in the Early Modern Croatian lexicography." *Lexicographica* 33(1), 2018, str. 69-93.
255. Vuletić, Nikola, & Diego Dotto. "Il veneziano in Dalmazia e a Dubrovnik/Ragusa fino al XVIII secolo: per la storia di uno spazio comunicativo." *Lo spazio comunicativo dell'Italia e delle varietà italiane*, 2019. *Korpus im Text*, <http://www.kit.gwi.uni-muenchen.de/?p=14384>. Pristupljeno: 4. decembra 2020.
256. Walton, Douglas. *Scare Tactics: Arguments that Appeal to Fear and Threats*. New York, Springer Netherlands, 2000.
257. Wehr, Barbara, & Frédéric Nicolosi, ur.. *Pragmatique historique et syntaxe. Historische Pragmatik und Syntax*. Frankfurt, Peter Lang, 2012.
258. Werkhofer, Konrad T. "Traditional and modern views: the social constitution and the power of politeness." *Politeness in Language Studies in its History, Theory and Practice*, ur. Richard J. Watts, et al., Berlin/New York, Mouton de Gruyter, 2005, str. 155-199.
259. Winter, Bruce. "The Importance of the Captatio Benevolentiae in the Speeches of Tertullus and Paul in Acts 24: 1–21." *The Journal of Theological Studies*, vol. 42, no. 2, 1991, str. 505-531.
260. Wodak, Ruth, ur.. *Language, Power and Ideology: Studies in Political Discourse*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company, 1989.
261. Wolfson, Nessa, & Joan Manes. "The compliment as a social strategy." *Paper in Linguistics* 13 (3), 1980, str. 391-410.
262. Wood, Linda A., & Rolf O. Kroger. "Politeness and forms of address." *Journal of Language and Social Psychology*, 10, 1991, str. 145–168.

Biografija

Ana Lalić je rođena 12. oktobra 1992. godine u Sarajevu. Godine 2011. upisuje dvopredmetni studij Francuskog jezika i književnosti i italijanskog jezika i književnosti koji završava 2014. godine. Iste godine upisuje dvopredmetne master studije iz iste oblasti koje završava 2016. godine. Dvostruka je dobitnica nagrade *Zlatna značka* Univerziteta u Sarajevu. Od 2017. je zaposlena kao asistent na Odsjeku za romanistiku Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Doktorske akademske studije upisuje 2018. godine na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Autorica je više radova objavljenih u Bosni i Hercegovini, Srbiji, Italiji, Njemačkoj i Holandiji.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Име и презиме аутора Ана Лалић

Број досијеа 18027/Д

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

Atti linguistici in un corpus epistolare in italiano – analisi pragmatico-storica (Говорни чиновни у италијанском епистолярном корпусу – историјско-прагматичка анализа)

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да дисертација ни у целини ни у деловима није била предложена за стицање дипломе студијских програма других високошколских установа;
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио/ла интелектуалну својину других лица.

Потпис аутора

У Београду, 11. XII 2023.

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора Ана Јалић

Број досијеа 18027/Д

Студијски програм Језик, књижевност, култура

Наслов рада Atti linguistici in un corpus epistolare in italiano – analisi pragmatico-storica
(Говорни чинови у италијанском епистоларном корпусу – историјско-прагматичка анализа)

Ментор проф. др Мила Самаршић

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла ради похрањивања у **Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци за добијање академског назива доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис аутора

У Београду, 11. XII 2023.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Atti linguistici in un corpus epistolare in italiano – analisi pragmatico-storica (Говорни чиновни у италијанском епистоларном корпусу – историјско-прагматичка анализа)

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигиталном репозиторијуму Универзитета у Београду, и доступну у отвореном приступу, могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла:

1. Ауторство (CC BY)
2. Ауторство – некомерцијално (CC BY-NC)
3. Ауторство – некомерцијално – без прерада (CC BY-NC-ND)
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима (CC BY-NC-SA)
5. Ауторство – без прерада (CC BY-ND)
6. Ауторство – делити под истим условима (CC BY-SA)

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци.
Кратак опис лиценци је саставни део ове изјаве).

Потпис аутора

У Београду, 11. XII 2023.

1. **Ауторство.** Дозвољава те умножава ње, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце, чак и у комерцијалне сврхе. Ово је најслободнија од свих лиценци.

2. **Ауторство – некомерцијално.** Дозвољава те умножава ње, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела.

3. **Ауторство – некомерцијално – без прерада.** Дозвољава те умножава ње, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела. У односу на све остале лиценце, овом лиценцом се ограничава највећи обим права коришћења дела.

4. **Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима.** Дозвољава те умножава ње, дистрибуцију и јавно саопштавање дела и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца не дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада.

5. **Ауторство – без прерада.** Дозвољава те умножава ње, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, без промена, преобликовања или употребе дела у свом делу, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела.

6. **Ауторство – делити под истим условима.** Дозвољава те умножава ње, дистрибуцију и јавно саопштавање дела, и прераде, ако се наведе име аутора на начин одређен од стране аутора или даваоца лиценце и ако се прерада дистрибуира под истом или сличном лиценцом. Ова лиценца дозвољава комерцијалну употребу дела и прерада. Слична је софтверским лиценцама, односно лиценцама отвореног кода.